

Վ.Ա. ԲՈՍՅԱՆ

ՄԻՋԻՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ
ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԵՐԵՎԱՆ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА ИМ. Р. АЧАРЯНА

В. А. КОСЯН

СЛОВСОЧЕТАНИЯ
В СРЕДНЕАРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1984

410
1784

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՒ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՐ. ԱՌԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՔԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Վ. Ա. ԿՈՍՅԱՆ

ՄԻՋԻՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ
ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1785

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՒ ԳՐԱԿՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1984

Տպագրված է 2002 ՊԱ
Հ. Անտոյանի անվան լիզվի ինստիտուտի գիտական
խառնեղի որոշմամբ

Պատասխանատու խմբագիր՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր
Հ. Գ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Պիեր Եսաթառակություն ևն Երազիստիկ և Արվյանի անվ. հայկ.
մանկ. ինստիտուտի հայոց լիզվի ամբիոնը և բանասիրական գիտություննե-
րի քննաձույն՝ Վ. Գ. ՀԱՐՏԱՐԱՅՈՒՄՅԱՆԸ

Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Ո Ս Ք

Այսն աշխատությունը շարունակությունն է մեր այն հետազոտու-
րյան, որի առանձին մասեր երկու գրով լույս են տեսել հախապես:¹
Եկառի ունենալով, որ զբանցում բավականաչափ յուսարանված է
բառակապակցությունների ուսմունքը, այստեղ կրկին շեմ են երկայաց-
նում: Ինչ վերաբերում է բառակապակցությունների պատմական զար-
գացման հարցերին, ապա այստեղ զբանց անդրադառնում ենք միայն
մասամբ՝ ելույթի սպառիչ էնությունը բողոքելով առանձին աշխատու-
րյան:

Միշին հայերենի բառակապակցությունների էնությունից առաջ
հարկ ենք համարում նշել, որ հայագիտության մեջ վերջին շրջանում
հիմնականում նշվել է միշին հայերեն ըմբռնումը, որի համաձայն հա-
յոց լիզվի պատմության այս փուլն ընդգրկում է XII—XVII դդ., քնն
չառ լիզվարանների կողմից միշին հայերենի սկիզբ է համարվում X
դարը²:

Պետ է նշել, որ X—XI դդ. զբանց լիզան քնն պարունակում է
միջիննայերենյան որոշ երևույթներ, սակայն հիմնականում զբարսոն
է, ուստի մենք կենում ենք այն դրույրից, քն միշին հայերենի սկիզբը
XII դարն է: Գալով այն հարցին, քն երբ է վերջանում միշին հայերենը
և սկսվում աշխարհաբար, մենք այն կարծիքն ենք պաշտպանում, որ
XVII դարում դեռևս կենսունակ է միշին հայերենը: Այս պատճառով էլ
միջին հայերեն համարում ենք XII—XVII դարերի մի շարք երկերի

Քոսյան, Վ. Ա.

Ք 845 Միշին հայերենի բառակապակցությունները լՊատ-
խմբ.՝ Հ. Գ. Մուրադյան. — Եր. 2002 ՊԱ Հրատ.
1984. 214 էջ:

Աշխատությունը նվիրված է միշին հայերենի խառն ժանրի կա-
պակցությունների եկարագրությանը: Նյութը ընդգրկում է XII—XVII դդ.
զեկագրվածական, պատմական, բժշկագիտական գրականությունից,
հրատարակված Անտոյանի հիշատակարաններից և այլ աղբյուրներից:
Նյութի քննախոսը կատարված է համաժամանակյա պլանով: Բա-
ցահայտված են միջին հայերենի հատուկ բառակապակցական կա-
զմաբանքը՝ շարունակական ինտուստիկ անենաբազմապես հարա-
բերություններով:

Հասցեագրված է Հայոց լիզվի պատմության հարցերով հետա-
քրքրվողներին:

4602010000
Ք 71—84
703 (02)—84

Հայկական ՍՍՀ ՊԱ հրատարակություն, 1984

¹ ՏՃՆ Վ. Քոսյան, *ժամանակակից հայերենի բառակապակցությունները* (Երևան, 1975), *Գրարարի բառակապակցությունները* (Երևան, 1980): Սրանից առաջին որոշ ժանրեր հարցն պատմության շարադրանքով հրատարակվել են Խ. Արվյանի անվան պե-
տական ժամակաբանական ինստիտուտի Երևանի Երևանի պատմությունները ձեռագրանոցի
(Հայոց լիզվի բանին) Ց 1-ում (1965) և Ց 2-ում (1967):

² ՏՃՆ Գ. Ք. Զանոսյան, *Հայոց լիզվի զարգացման փուլեր*, Երևան, 1964, Ազ-
նարկները միշին դրական հայերենի պատմության, Երևան, 1972:

³ Մեր վերահիշյալ ուսումնասիրության մեջ այս ժամանակաշրջանի երկերից բերված
են բազմաթիվ օրինակներ՝ դրարարի իրողությունները ցուցաբերելու նպատակով:

լեզուն: Անշուշտ պետք է համաձայնել այն մտքին, քե միջին հայերենը միատարբ է, որ այն ունեցել է բարբառային տարբերություններ, որ կիրիկյան հայերենը միջին հայերենի մի բարբառի վրա անած գրական լեզու է հասած նույնիսկ պետական աստիճանի, որ բուն Հայաստանում էլ նշված շրջանում եղել են միջին հայերեն բարբառներ, որոնք դրսևվորում են կական տարբերություններ իրարից և կիրիկյան հայերենից: Պետք է նկատի ունենալ, որ միջին հայերենը դրսևորում է ձևերի, կառույցների տարատեսակներ, փոփոխակներ, որ այն բազմազան է: Ձևերի անմիտիտակությունը, կառույցների բազմազանությունը միջին հայերենի բնորոշ կողմն են:

Նրե փորձներն բնութագրել միջին հայերենի շարանյութական կառուցվածքը, ապա պետք է ասենք, որ բառակապակցությունների կազմության մեջ դրսևորվում է անմիտիտակություն: Սա բացատրվում է մի կողմից, գրաբարյան կառույցների առկայությամբ ու ազդեցությամբ, մյուս կողմից, բարբառային իրողությունների երևան գալով:

Միջին հայերենի կառուցվածքի զննհատման ժամանակ շարժում է անտեսել մի հանգամանք: Դա միջին հայերենի և գրաբարի զերկրնդխառն գոյությունն է: Բանն այն է, որ մեր մատենագիրների լեզվի մեջ միայն մատենագիտներն են տարբերում միջինհայերենյան և գրաբարյան իրողությունները: Միջնագրայան նկրիտակներ մեծ մասամբ աշխատել են շարադրել գրաբար, սակայն ժամանակի լեզվամտածողությունն իր կնիքն է դրել երանց խոսքի վրա: Նույնիսկ մահուր գրաբար գրողների գործերում առաջգլվել են միջինհայերենյան իրողություններ, ինչպես օրինակ Ստեփանոս Օրբելյանի «Պատմություն նահանգին Մրսական» գրում կան մի շարք ոչ գրաբարյան կառույցներ: Ավիլին, XVI—XVII դդ. պատմիչների և գրողների երկերում (ն. Քուչակ, Ա. Դավրիժեցի և օրիշներ) համատեղվում են գրաբարը, միջին հայերենը և աշխարհաբարը: Այս հանգամանքը հաշվի ենք առել միջին հայերենի բառակապակցությունների նկարագրության ժամանակ:

Սակայն կա մի իրողություն, որ որոշակի է դարձնում միջին հայերենի կառուցվածքը: Դա անհամաձայնության, անկապակցության դրսևորումն է, գրաբարյան բազմաթիվ կառույցների խաբարումը, որոնք մեծ շախիվ երևան են գալիս միջին հայերենով գրված երկերում:

Ֆիշյակ շրջանի (XII—XVII դդ.) պատմական և գեղարվեստական ստեղծագործություններում բառակապակցական նոր կազմակերպերը գոյակցում են գրաբարյան կազմակերպերի նետ:

Միջին հայերենի բառակապակցությունների նկարագրությունը կա կատարել ենք ժամանակակից հայերենի և գրաբարի բառակապակցությունների օրինակով: Այսպես, տարբերակել ենք գոյականի կամ գոյականական, անականի կամ անականական, բայի կամ բայական, մակբայի կամ մակբայական բառակապակցություններ: Իրեն մատենակի իրողությունների, խոսում ենք նաև բվականի, դերանվան բառակապակցությունների մասին:

ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԲԱՌԱԿԱՊՈՒԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

I. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՅԱԿԱՆՈՎ

Միջին հայերենում գոյականը լրացումներ է ստանում գոյականի ուղղական և թեք հոլովներով, նախդրավոր և նախադրությամբ կառույցներով, ածականով, թվականով, զերանուններով, զերբայներով, մակբայով:

Ինչպես նշվեց, այստեղ եւ գոյակցում են գրարարյան և ոչ գրարարյան կառուցվածքները: Մի կողմից գոյականով լրացումներ համաձայնվող են, մյուս կողմից՝ չհամաձայնվող: Իհարկե գրաւ միջին-հայերենյան պետք է համարվեն չհամաձայնվող լրացումներով կազմվող բառակապակցութունները:

1. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՎՈՂ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ

Միջին հայերենով զրգած երկերում գոյականը լրացչալի հետ կարող էր և համաձայնվել (ինչպես գրարարում), և չհամաձայնվել: Ընդ որում խոսքը վերաբերում է ոչ միայն բացահայտիչի զեր կատարող գոյականին (որը նաև գրարարում կարող էր գործածվել՝ չհամաձայնվելով լրացչալի հետ), այլև որոշիչի գեր կատարող բառերին: Այսպես, հետևյալ օրինակներում գոյականը հանդես է եկել որպես համաձայնվող լրացում: Նորին Տոհմենիսի վարդապետի եզնկացոյ սասցեալ (26, 133): Ժողովեցան իշխանքն Հայոց հրամանաւ մեծին Գրիգորի որդոյ Վասակայ (ՍՄՊՅ, 40): Մարզոյ մի բազբկանի գրեհներն տարան (ՆՄԺԱՎ, 221):

Որոշիչի գեր կատարող գոյականը զրգում է ուղղական հոլովով: Այս գործածությունը ակզանունների լրացման զերում բնորոշ էր նաև գրարարին: Այսպես են հետևյալ օրինակներում:

Մայր նորա փռանց էր ազգաւ ի Կիպոսս կղզոյ (ԿԳՊԶ, 173): Առչն Չիտինս բերդին արարին մեծ կորն (ՍՄՊՅ, 31): Եկն ի բաղարն վան Սարգիս վարդապետս ամն, որ էր ինքն արհիևպետկոպոսս և սասչնորդ Կիպոսս կղզոյն (ՄԺ, 2, 413):

Գոյականի որոշիչը ուղղականով է զրգում նաև հատկանշային իմաստ արտահայտելու զեպքում, ընդ որում պետք է տարբերել երկու զեպքը: Առաջինն այն է, որ ուղղականը կատարում է գործիականի կամ այլ թեք հոլովաձևի զեր, կամ հանդես է գալիս ածականի արժեքով, ինչպես՝ այս անուն բացատր, կազապար սսկի, շերեփ շուր, մանուկ ժամանակ, հազմն հարաւ և այլն:

Օրինակներ՝ Անասունս ես անբան, կամ սսկի դու կով (26, 187): Քո ծոցն է սսկի սնդուկ, ես ի մէջն դարիւղ կարսուսի (ՆՔԶ, 119): Այս անուն նորահարսն գաւակ ծնաւ (ՆՄԺԱՎ, 242): Այն շերեփ շուրն զոր ի կաթն խառնէր... նա ծողովեցաւ և հնդդ զարձաւ (ն. տ. 239): Ունէր բազում կազապար սսկի և արձար (ն. տ., 230): Զոր ինչ բերէի ի մանուկ ժամանակս, ուրախութեամբ ընդունէր (ն. տ., 14): Ունէր ի հմանէ զուտար մի տղայ Ռիրայ անուն (ՍՄՊՅ, 106): Պատուիրեցաւ նստուցանել յաթոռ գտէր Գրիգորիս մականուն տղայ (ն. տ., 90): Առ հոռոմ մատնահար կաւ երեք դրամ (ՄՀՋՄ, 50): Տուր վարդ մարապայ անօթեց տար ջրով (ԱՕԲ, 128): Տուր ցորեն աչոար մեղրով և նշի ձիթով (ն. տ., 284): Երբ որ հնչեց հազմն հարաւ (ԿԵՏ, 118): Եւ ի մէկ ձեռն խաչ և ի մէկն սսկի խնձոր (ՆՄԺԱՎ, 315): Կայծիկ մի կրակ ասելի, զինքն ու զիր անակն էրէի (ՆՔԶ, 181): Այսոր չէ վաղն այս նիշ Լչն հրանց կորն սեղն լծէ (ՆՄԺԱՎ, 160): Դու շուն և էջ Նելալաբ գոտես, որ այս կարմիր զեկան է, և ես ո՞չ գիտեմ (ն. տ., 175): Լեզուակ անուն ծաղիկ ժի կայ, որ կը բացուի մէջ մարգերուն (ՄՀՔ, 223): Եղբայր, զիս զերի տարած ու Հոսմ դիմ Լն վտարած (ՆՔԶ, 113): Արծիւն ու շահեն բազան հետ երամ կալիս գեպցին (ն. տ., 279): Յամար կորեկ հաց կերայ և զրեցի (ԺԵԶՁԱ, 625): Ի ամեան ատուբ գայս զրեցի (ԺԵԶՁԳ, 380): Կանգառ ու զրգած մաղղիկ անձարակ են, շատ շիւարիկ (ՆՔԶ, 301): Զարապ լեզուլ ով սուտց բեզ (ՆՄԺԱՎ, 38): Որպէս սսէ Պողոս ի Հոսմ իխսին (ն. տ., 15):

Երբեմն ուղղականը ունենում է անբուման լրացում (որի հետ այլ զեպքում բարդություն է կազմում, ինչպես՝ անուշ համ զինի-անուշամամ զինի):

Օրինակներ՝ Բազում ախորձ կերակուրս և խորտիկս ուտէիր և անուշ համ զինի բմպէիր (ՆՄԺԱՎ, 267): Երբ ես ի Թախաթ մտայ, բարակ մէջք

կօզակ մի տեսայ (ՆՔԶԿ, 215): Այլ մարդոյ մէկ մագ երաստիք չկա ի վերայ Աւետարանիս (ՓՅԶԶԶ, 145): Երբ սէր ի յիսնէ կու, եօրն տակ մուշտակ կարեցի (ՆՔԶԿ, 59): Կամ պաղ աղբիւր շուր լին'ի՝ քո հերանց ի պաղչան մտնէի (ն. ա., 102):

Այսպիսի դեպքում երբեմն լրացումը կարող է նմանվել սեռակա- նին: Օրինակ՝ Հայ իմ մազդ ոտի մորճիկ, շորանսա, թէ գիս մտանաս (ՆՔԶԿ, 172):

Այս դեպքում լրացումը կարող է նաև ետագաս լինել: Օրինակ՝ Անեղ աղերսմ էլ բարես (ԿՅՏ, 159):

Երկրորդ դեպքում ուղղակիանով լրացումը այլ հոլովածների կամ ածականի արժեք չունի: Պետք է նշել, որ այսպիսի գործածությունը գրա- բարում համարյա չկար: Այսպիսին են որոշիչները հետևյալ նախադա- ստութուններում:

Օրինակներ՝ Անկանէին ի վերայ բաւ գօրաց (ՄՈՒԺ, 347): Եշխան տմն Վրդկ անուն օսցիի շատով կանանցս եղարչը կամարար եղեւ (ՊԱՆ, 126): Եւ թէ որ Երեսունէ ծառայի աշբհ հանէ կամ խոտ կամ դակոսյն ճղէ, նա ազատէ զժառանգն (ՍԳԳ, 66): Եթող երկու որդիս յԱյլթանաւ նարուն կնոջէ իբրճ (ՄԱՊ, 19): Սպանու ի Հպաստուս զանէն (ն. ա.): Ջամենայն թագաւորութեան իբրոյ զպարտութիւն ետ ի ձեռս որդոյն պարուն Ասելի (ն. ա., 48): Սպանեալ եղև ի պոռնիկ կանանց ի Մոզն դաւառի (ԿԳՊԶ, 69): Փրկիս ի զժոխոց հուր զհենեոյն (ՆՄԺԱՎ, 108): Սկաս կազիկ մանակա Տարկանէլ մահ (ն. ա., 112): Անդ կոտո- բնալ յոյժ բազմութիւնք սեպան արանց և բնտիր գօրաց (ՍՊՊՆՍ, 70): Քալը Քուրդն պատմէր պարուն Հասանայ (ՍՄՊՅ, 43): Եսկու տեր Պետ- րոսի հրամայեցաւ օրհնել զտիրն (ն. ա., 29): Վարեկոզ սակի բնով ճաշած՝ վերայ անձինդ իջեր հուարը (ՀՔՏ, 158): Գարձեալ յիշեցէր զՇառքբեցի կիճ Մամուրն, որ սուրբ Աւետարանիս թուկթն նայ ետուր (ՓՅԶԶԶ, 470): Երբ յիշեմ զայս զօնար բանես ու ցնծամ (ՄՀՔ, 127):

Պատահում են դեպքեր, երբ զայսպիսի որոշիչը, թեք հոլովածնով լրացյալն մտտ զրգելով, լրովին չի համաձայնում նրա հետ, սակայն դարձյալ թեք հոլովածնով է գործածվում: Ըստ էության սա համաձայ- նության փորձ է, որ կատարում են գրողները:

Օրինակներ՝ Գնեցի զՎարաբակ շուրս յատուածապաճ տնան Փիլիպպիլ՝ Սիւնեաց տնանէ (ՍՊՊՆՍ, 254): Մեռա թագաւորն Ռամանոս մահաբերով ի կնոջէ իբրմէ կեռա Չոյեայ դստեր թագաւորին Կոստան- գեայ (ՍՄՊՅ, 34):

Սրանցից պետք է տարբերել այն դեպքը, երբ զոյականի լրացումը ուղղակիանան ածական է:

Օրինակներ՝ Բազում ախոճ կեանաւս և խորտիկս ուտէր (ՆՄԺԱՎ, 267): Որ շար սակով կարած էր (ն. ա., 104): Քանի Լամ սակի լինի, մէ- կին տան արծաթ կու բերէ (ՆՔԶԿ, 218): Կանգնեցո գինք ի գնացլ շուր (ՔԶ, 113):

Ուղղակիանան ածական կարող է դառնալ նաև պարագա, ինչպիսի՜ Վարդն արտով խիտս զայրացել եւ տանարին դուռն բացել, Եւլէ յայտնի ի դուր կացել, Մազկունք ժողով յերկրի տեսլ (ԿՅՏ, 120):

Լրացումով ուղղակիանը կարող է դիտվել և՛ գոյականի, և՛ բայի լրացում: Օրինակ՝ Ուրբ կանոն սաղմոս ուսայ (ՀԵ, 170):

Երբմն էլ զժվար է որոշել լրացում-լրացյալ հարաբերությանը: Օրինակ՝ Մանուր բալլափոխ կանելը և քաղըր ծայրիկ ետուր (ՆՔԶԿ, 184):

Ուղղակիանով որոշիչ կարող է ցույց տալ տեղացիութուն: Օրինակներ՝ Արար ժողովս... զամենայն զմովեցի զգօսմ (ՄՈՒԺ, 311): Տօլղաբցի ոմն Շան-Սուար անուն՝ եղեալ հակառակ Մարաց սուլ- տանին, և շատ անբակ էամ անոր աշխարհիս (ՓՅԶԶԶ, 273):

2. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄԵՆԵՐԸ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎՈՎ

Միջին հայերենում սեռական հոլովով զրգել լրացումները հիմնա- կանում արտահայտում են շարահայտական-իմաստային այն հարաբե- րությունները, որոնք բնորոշ են գրաբարի և ժամանակակից հայերենի համապատասխան բառակազմակերպչականներին: Իհարկե, որոշ իմաստ- ները, գրաբարի նման, քիչ են հանդիպում նաև միջին հայերենում, ինչ- պիսի՜ համապատասխանության, ներգրծող խնդրի, ուղղության: Միա- ժամանակ նկատելի է, որ մի շարք իմաստներով կազմվող բառակա- ձուցչությունների շատ են գրծածվում, ինչպիսի՜ խնդրային, ենթակայա- կան, մասնական, տեղի և այլն: Գրաբարում քիչ հանդիպող չափի իմաստով կազմված կազմադարձային տեղից միջին հայերենում լայն գործածության անի: Այս շրջանում սեռական հոլովով զրգած լրացում- ները հավասարապես և՛ նախադաս, և՛ ետագաս գործածություն անն: Իհարկե, նկատելի է, որ գրաբարյան կառուցվածքը լրացման ետագաս գործածությունն է նախընտրում, իսկ բուն միջինհայերենյան կառուց- վածքներում լրացումը հավասարապես նախագաս և ետագաս է գոր-

ծածկում: Այս շրջանում ևս սեռական հուղիք հաճախ է համատեղում խառն իմաստներ:

Միջին հայերենի բառակազմակերպումների քննությունը կատարել են բառաբանական հայերենի և գրարարի բառակազմակերպությունների քննություն հետևողությամբ: Այստեղ նույնպես տարբերում ենք հասկացություն-հատկացյալ և որոշիչ-որոշյալ կապակերպությունները:

Ա. ՀԱՅՐԱՍՏԱՆԻ ԳԻՉ — ՀԱՏԱՆՅԱՆ ԿԱՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հատկացությունից դեր են կատարում են տացական, ծագման, պատճառի, փոխհարաբերության, ենթակայական, խնդրային, արտազրման, մասնական, հասկումբյան կրողի, փոխարինության սեռականները:

Ստացական սեռականով կապակցություններ. — Այս իմաստով լրացումը միջին հայերենում ևս հաճախակի գործածություն ունի: Սրանով կազմված բառակազմակերպություններից կարելի է նշել տան մարդային, ինչի Բրտանեկից, կիեղեցոյ մուտ և այլն:

Օրինակներ՝ Քէ որ իր ձեռնարդը կարկոտուսին հակառակի և ս. կիեղեցոյ մուտն յանպասե՛շ տեղ մտի, նա նղոված է (ՄԳԳ, 39): կիեցին գրեցի պարտին զմիս և զորեստան (ԺԵԶԶԲ, 273): Նյան յետոյ սպասեալ հեծկազոբն (ն. տ.): Գտաւ գտածիկ իշխանին մին (ՆՄԺԱՎ, 73): է սպիտակ հաւ մի ի քաղաւոց տունն (ն. տ., 31): Աղաղկն էգիտ դրե՛ճ մի և կարծեաց, թէ Աղամայ պատմունայն է, գր կորուս (ն. տ., 95): Զրկին և առնեն զինչէ մարդոյ (ն. տ., 75):

Ստացական իմաստը կարող է համատեղվել հատկացական իմաստին, ինչպես՝ մկի արտ, տուն հոգոյ-շարի, կերակուր կովոյ և այլն: Օրինակներ՝ Անկայ ի յսկեոյ ցնոր ու զնոզոյ տուն չի շինեցի (ՅԳ, 362): Ստասան է տուն շարի (ն. տ., 497): Զկերակուր կովոյն զողանար իտթին (ՆՄԺԱՎ, 107):

Ստացական իմաստը կարող է համատեղվել սրտական իմաստին: Օրինակ՝ Զայս մեծառան հաներեսն առի և հաղայ (ԱԲ, 277):

Համատեղվում են նաև ստացական և ներգործող խնդրի իմաստները: Օրինակ՝ Հին քաղաւոց դամ շատ ունէր (էԶՄԳԱ, 14):

Մագման սեռականով կապակցություններ. — Այսպիսի կազմավորված կազմված բառակազմակերպությունները լայնորեն գործածվում էին միջին հայերենում: Գրանցից են՝ զարնան հոտ, լոյս լուսնի, մանու պտուղ, այժու կար և այլն:

Օրինակներ՝ Ահա հոտն գար զարնան (4ԿՏ, 153): Ինձ որ մահու լինի և գուժ, Հոտն վարդին է սրտիս բուժ (ԳԱՏ, 133): Էստ զեռտ տա-

պակի (ՆՄԺԱՎ, 191): Եւ լոյս լուսնի նուազի (ԶԵ, 245): Կամ մեկաց հարուած ևս դու Խ մանու պաղէն ձեւայ ևս (ԶՔՏ, 175): Որ մեղաց հոտ ի մարմինն խնի շինէր (ԶԵ, 213): Կթիկ տար ի վերայ գլխոյն կնկան կարն կամ իշու կարն կամ այժու, կարն (ՄԶՁՄ, 42): Տուր որ խճէ կովոց քան (ն. տ.): Ոչ եմ քաղիլ զնկազան վնոչ (ԶԵ, 174): Պագնեմ զայց բերնիդ բորոք, որ զինայն հոտն գալս անուշ (ՆՔԶԿ, 105):

Պատճառի սեռականով կապակցություններ. — Կացման դերում հանդես են գալիս ինչպես վերացական, այնպես էլ թանձրացական դաշականները: Սրանով կազմված կառույցներից կարելի է նշել երկիւղ մանու, ան դատաստանի, բարկութիւն թինից, մաղնին չեմն և այլն:

Օրինակներ՝ Սառնամանեկաց զոզն է կալիս ու կու փշրէ կզակ ու ատամ (ՖԳ, 253): Խարտէջ մաղնին չեմնան նուպաին ժամանակն շատն տասն և երկու պահ ունի (ն. տ., 60): Գլխաշատութիւն որ ի զինու խումարէ լինի (ԱՅԲ, 131): Նա յանէ սպանմանն ասաց (ՊԱԳ, 83): Իսկ նոր ի դուրս վաղեւ ի դրամին կիկնոյն, թէ գնամ զայն քարն լծօր բերեմ (ՆՄԺԱՎ, 255):

Կարող են համատեղվել պատճառի և ծագման իմաստները: Օրինակ՝ Զքուտակն յորժամ մեծեալ և հաստեալ ու գարի ուտէ, թողու կզարինն միսն ևս հագնի զգարն միսն (ԲԶ, 54):

Փոխհարաբերության սեռականով կապակցություններ. — Մոլորարատ լրացումը և լրացյալը անձ ցույց տվող զոյական են լինում: Այսպիսի կառույցներից են՝ քաղաւորի հաշը, իշխանի կերպը, հոգոյ զատակ, հայու զատուր, որդի քաղաւորի և այլն:

Օրինակներ՝ Քեզի բերեմ հայու դատրիկ (ԶՔՏ, 228): Նա անկեցի հոգոյ զատակ (ՖԳ, 252): Քս քնկերին հոր մի փորել (4ԿՏ, 205): Զէշն մեծեղեցին և կուեցին ի հարսակիս որդոյ քաղաւորին (ՆՄԺԱՎ, 97):

Ներառկայական սեռականով կապակցություններ. — Այս դեպքում լրացումը ցույց է տալիս լրացյալով արտահայտված առարկայացած գործողություն կատարող կամ առարկայացած հատկանիշ կրող առարկա: Այսպիսի կառույցներ ևս կենսունակ են միջին հայերենում, ինչպես՝ դատաստան Աստուծոյ, պատվիրան Աստուծոյ, յարձակմունք այլազգեաց, ստատութիւն կերակրոց, երաման իշխանաց, յորդարիւն անբերաց, հացի լիութիւն, հարեցութիւն եկեղեցականաց, բժշկապետաց խօսք և այլն:

Օրինակներ՝ Բարեկամք նորա ասացին զարախօսութիւն արշոյն (ՆՄԺԱՎ, 114): Ոչ իմանամք զխաբլութիւն սատանայի (ն. տ., 8): Խարդախիցն յորսս բոտ երամանի իշխանացն լիցին (ՄԳԳ, 148): Այլ դեռ

վասն հարցնորեան եկեղեցականաց կու հրամայէ օրէնքս (ՄԳԳ, 69): ժողովցիք և զբեքի զհին և զնոր բժշկապետացն զխօսն (ԱՌԲ, 5):

Ենթակաշական իմաստք կարող է համառեղվել միջոցի իմաստի հետ:

Օրինակներ՝ Զեկեղեցուն բառարինն առուլ պիտի (ՄԳԳ, 52): Օրինացն դատախան զեղիւց և զերից վկայիցն հաստատէ զբան (ն. ա., 79):

Կարող են համատեղվել ենթակաշական և սահմանափակման իմաստները: Օրինակ՝ Այր ոմն աչաց տկարութիւն անկեալ կայր (էջՄԳԱ, 114):

Կարող են համատեղվել ենթակաշական և փոխարինութեան իմաստները: Օրինակ՝ Կամ մեղաց հառում ես դու (ՀԲՏ, 175):

Ենդրային սեռականով կապակցություններ. — Լրացումն այս զնպրում լրացյալով արտահայտված առարկայացած գործողութեան առարկան է ցույց տալիս: Բառակապակցական այս կազմապարբ ևս լայնորեն գործածական է միջին հայերենում, ընդ որում լրացումը լրացյալից է հետևել, և ստաց է զրվում, ինչպես՝ հայածանէ Բրխտունկից, հասատոյ բնեւորին, հաստուցումն արգարոց, արևան նեղութիւն, խարդախից խրատ, ջրոյ խառնումն, յառաջակիտութիւն կենաց և մտան, Եպիսկոպոսաց ձեռնադրութիւն, Եկեղեցոյ ճնազանդութիւն, ընթերցումն գրաց, բաղութիւն մեղաց և այլն:

Օրինակներ՝ Անէժո կարգային ենեզատրացն Գաղկայ (ՄՊՊՅ, 47): Ձի խորուն լինի յառաջգիտութիւն կենացն և մտան (ՄՀՄՄ, 134): Մարտաբազարաց Եպիսկոպոսաց ձեռնադրութիւնն ինքն տայր (ՄԳԳ, 36): Վասն եկեղեցուն ճնազանդութեան պարտի մեղայ ասի խոստովանահօրն (ն. ա., 69): Շրբանց համբարիղ արա արծանի (ԳԱՏ, 248): Յընթերցմանէ գրաց ևս դարարեակ շմ (ԱԲ, 276): Եւ բողութիւն մեղաց յաստունոյ խնդրեմ (ն. ա.): Ընդ պարուն թորսի սպանումն յոյժ արտամեցա (ՄԱԱԳ, 40):

Ենդրային իմաստք կարող է համատեղվել ենթակաշականի հետ:

Օրինակ՝ Գոտն արամեցա ի վերայ աշխարհի անբմանն (ՄԺ, 2, 231):

Ենդրային և վերաբերութեան իմաստներով են մեկնարանելում յիշատակութիւն մեղաց, անտարբեր յարութեան տիպի բառակապակցությունները:

Օրինակներ՝ Սուր յառաջ է իմմէ յիշատակութիւն մեղաց իմաց (ՆՄԺԱՎ, 289): Բլրուն եհաս շարբարեան, Անտարբեր մեծ յարութեան (ԿՅՏ, 119):

Ենդրային և հատկացման իմաստներով են մեկնարանելում գերիչ գերեաց, բում ստի տիպի բառակապակցությունները:

Օրինակներ՝ Արա, Տէր, դատ գերեաց գերչին (ԳՏԲՊ, 325): Ինձ օր մահու լինի և դուժ, հոտն վարդին է ստիս բում (ԳԱՏ, 113):

Ենդրային և սահմանափակման իմաստներով է կազմված սեղանոյ բանեկամ տիպի բառակապակցությունը: Ամենէրես սեղանոյ քո բարեկամ էն (ԱՍՀՄՁ, 293):

Ենդրային և տեղի իմաստներն են համատեղվում աշխարհի սէր տիպի բառակապակցություններում: Օրինակ՝ Սէր աշխարհիս շահ մի շունի (ՀՄԲ, 75):

Արտացոլման, վերադարձման սեռականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որն արտացոլված է լրացյալով արտահայտված առարկայի մեջ: Այսպիսի բառակապակցություններից են՝ պատկեր ստատեալի, օրինակ անդամուց, — Բաղալի և այլն:

Օրինակներ՝ Օրինակ է պոստուն շոր և պինդ անդամուց (ՄՀՄՄ, 4): Յեանին ասէ, թէ մարդն որպէս Բաղալի օրինակ է (ԱՌԲ, 79): Ու աստունոյ պատկերէլը զատուած ձանաշես (ՇԵ, 190): Հան աստունոյ օրինակ է (ՆՄԺԱՎ, 81): Բազումք են կողոպտիք և ատաղկք՝ ստատեալ և աշխարհիս նշտութեան պատրանէն (ն. ա., 284): Ի յԱրբաշամ նկարեցա պատկեր հաստոյ, ի Սահակ պատկեր համբերութեան (ՆՄԺԱՎ, 325): Առին զիմ Խարին սարարն, տարան Չին-մաշին արմազան (ՆՅՀԳ, 74):

Մասնական սեռականով կապակցություններ. — Այս իմաստով լրացումը երբ տեսակ է՝ բուն մասնական, տարածական-մասնական և ժամանակային-մասնական:

Բուն մասնական սեռականով կազմված բառակապակցություններում լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի մի մասն արտահայտված է լրացյալով զբաղարկող առարկայով: Լրացյալ լինում են և զոչականները, և զոչականաբար գործածված թվականները, զհրատունները և այլն: Այսպիսի բառակապակցություններից են՝ մեծ մասն զօրացն, ծագկի տակ, զզմի կուտ, հավրի զեղեաց, կերակրին ազկկն, շատն ցատու, նոսն կիկ, գորոյ հատ և այլն:

Օրինակներ՝ Ապա տո բակչայի այիր, և շուշան ծագկի տակ (ՄՀՄՄ, 14): Աս զզմի կոսի ձէթ (ն. ա., 21): Յանէ վարոց և ոտու տեւե (ն. ա., 44): Յեա հավրի զեղեաց լինայ (ՔԳ, 24): Զկերակրին ազկկն կերպ (ԱՌԲ, 86): Ետա այս ցատու ի սատայ յաւիցեոյ կերակրէ լինայ (ն. ա., 122): Լոսն կեկ ծեծէ և վարդի ձիթով կիկ (ն. ա., 187): Տես, զի գորոյ հատ

փակեալ շինի ի յոսս (ՆՄՖԱՎ, 23): Մարդոյ շահն հանց վատ է, որ
զգագաքննի ի յոսս անկ է (ՆՔԶԿ, 269): Մեք յերուսաղէմս գաւարոյն շահն
ի գետն ենք կացել (ԺԳԶԶ, 473): Կորհեաց ծածկայքար ուռել զհատ
ցարեւոյն (ՆՄՖԱՎ, 34): Չլաւիկինն թու ու մուլ կապեր, զկէս նակտին
թոզեր է ի թոց (ՆՔԶԿ, 111):

Յարանական-մասնական սեռականով ցույց է տրվում այն առար-
կան, որ կից է լրացալով դրսևորով տարածութիանը, ինչպես՝ ափ
զետու, կոյն ծովու, դժախիցի դուն, միջոց աշխարհին:

Օրինակներ՝ Հիւսնգին ցափ տամոմաց բերան (ՄԶՂՄ, 30): Սա-
տանան ետես զկեզամ՝ Գրախտին դուն էր նա կանգնած (ՖՊ, 523):
Քմիջոց աշխարհիս Հալոց լցին նըզովիք (ԿԳՊԶ, 32):

Ժամանակային-մասնական սեռականով ցույց է տրվում այն ժամա-
նակը, որի մի մասն արտահայտված է լրացալով, ինչպես՝ զիշերոյ ժամ,
ամանն ատուր, ամբ կենաց և այլն:

Օրինակներ՝ Այս գործեցաւ յաւուրս ամանային եղանակին յետին
ամսին (ՄԱՊ, 422): Չպաշտօնն և զազօթն տուրքեհանն և զիշերոյ ժա-
մուցն... մի յափաննացէ (ՄԳԳ, 116): Ամանն ատուրն շատ ի շուրջ մի
գայ (ԱՕՐ, 123): Նա առատուս ժամուն շրջէր ընդ քաղաքն (ՆՄՖԱՎ,
210): Բարոք կարգատրութեամբ վարեաց զժամանակս կենաց իրոց
(ԿԳՊԶ, 21): Զատուրն և զգիշերուան ժամերն նորա կու շափէին
(ՆՄՖԱՎ, 316):

Հասկերայն կրողի սեռականով կապակցություններ.— Լրացումով
ցույց է տրվում այն առարկան, որի հատկանիշն արտահայտված է
լրացալով, ինչպես՝ կերպարանք մաղոյ, խկլաց ոյժ, տեսն աղխաաց,
բնութին տարուն և այլն:

Օրինակներ՝ Զիմ ինկլաց ոյժն յինէն զինին կու տանի (ՖՊ, 449):
Տեսն աղխաաց գայ ինձ զիմար (ն. տ., 436): Բնութին տարուն շորս
եղանական է (ԱՕՐ, 84):

Հատկութեան կրողի և տեղի իմաստների համատեղում կա երեսին
գոյն տեղի բառակապակցություններում: Օրինակ՝ երեսին գունն ի սեռ-
թին ցայնէ (ԱՕՐ, 122):

Փոխարինության սեռականով կապակցություններ.— Այս իմաստով
կազմված բառակապակցությունները են գործածվում են միշին հայերե-
նում, ինչպես՝ պարզն աշխատութեան, արեան զին, հատուցումն գոր-
ծոց, յանցանաց յանդիմանութիւն, մեղաց հարուած և այլն:

Պարեան զինն այն շէնն վճարէ, որ ի մօտ լինի (ՄԳԳ, 68): Կաչ
հատուցումն զարձոց մարդկան յորն վերջին (ՆՄՖԱՎ, 12): Նա տուցնվի

զկէս արեան զինն (ՍԳԳ, 75): Անգամ բղբի զին ոչ ոսնէին (ԺՆԶԶԱ,
192): Թղբի զինն խիտ թանկ էր (ԺՆԶԶԳ, 289): Գարոյ հասապն կու
խնդրեն իրումէ (ՆՄՖԱՎ, 23):

Բ. ՈՐԱՇԵՂ—ՈՐԱՇՅԱԿ ԿԱՊԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Որշիլի պաշտոն են կատարում նյութի, բաղկացութեան, պարունա-
կութեան, վերաբերութեան, համեմատութեան և գերազգրութեան, միջոցի,
սահմանափակման, ներգործող խնդրի, որակական, անվանման, տեղի,
ուղղութեան, ժամանակի, շափի, նպատակի, հատկացման, համապա-
տասխանութեան սեռականները:

Կուրի սեռականով կապակցություններ.— Լրացմամբ արտահայտ-
վում է այն առարկան, որից պարտասոված է լրացալով արտահայտ-
ված առարկան, ինչպես՝ գառն ալիւր, վարդի ձեր, բակլայի ալիւր, դե-
ղի ջուր և այլն:

Օրինակներ՝ Ապա առ բակլայի ալիւր (ՄԶՂՄ, 14): Առ զզմի կտի
ձէք (ն. տ., 21): Գառն ալիւր և սպանն և նոսն կեղե ծեծէ և վարդի
միթով կփէ (ԱՕՐ, 187): Տաք դեղերուն ջրովն լովս զտեղին (ն. տ., 374):
Կերակուր տուր մուղավարայ ազոխի և նոսն հատի (ԱՕՐ, 123): Չէ պա-
տահէ որ շունակի ջուր և սարն ոտէ (ՄԶՂՄ, 70): Բերեմ թեզ նոսն զի՛ր
ու Հալոցայ կիթան ի վերայ (ՆՔԶԿ, 121): Բնք գտուրն պղպտախի
(ՆՄՖԱՎ, 60):

Բաղկացութեան սեռականով կապակցություններ.— Լրացմամբ ար-
տահայտվում են այն առարկաները, որոնցից կազմված է լրացալովով
արտահայտված առարկան Այս սեռականով բառակապակցությունները
ևս լաճորեն գործածվում են միշին հայերենում, ինչպես՝ հօտ ոչխարաց,
ժողովուրդ արանց, հեշտակաց բազմութիւն, ջոլիւր կզանց և այլն:

Օրինակներ՝ Ամենեկն լոմճ կզանց չէ պատահէ գրակնէ (ՍԳԳ, 60):
Անց մողովեցան առ նա բազմութիւն կարգ (ՊԱԳ, 254): Քաղեմ
փունջ վարդի ալքոյս (ԳԱՏ, 274): Տուր ինձ արտասուաց վաակ (ԽԿ,
140): Բազում ծառայք և հօտ ոչխարաց անմարդ շրջին (ՍՄՊՅ, 43):

Պարեանկութեան սեռականով կապակցություններ.— Լրացմամբ
ցույց է տալիս այն առարկան, որը պարունակվում է լրացալով արտա-
հայտված առարկայի մեջ: Սրանով կազմված բառակապակցություննե-
րից են մեղաց ժողովարան, ատուր շաշարանց, զարկուց ժամ, մեր-
զաց անդատան և այլն:

1785

Օրինակներ՝ Փափարանօք երթան ի մեզաց ծոզովարանն (ՄՈՒԺ, 69): Բայց թէ ի զարկոց ժամն չմեռնի, ու Երկու օր անցնի, նա այլ ստղանք շտայ (ՍԳԳ, 66): Քո ծոցք է դրախտ, մեզաց անգաստան (2ԹՏ, 153): Ի վիճ մեղացս եմ գլորած (2Ն, 180): Ամէն հետ շահու գատին, ես զեւոն ինաներ կապեցի (ՆԺԷԿ, 260): Զօթեանս ի ծոցք արա, զիս աեանս ծովէն հան ու սար (ն. տ., 203):

Պարունակութեան և բազկացութեան իմաստների համատեղում կա առաւ օսկոյ, — արծաթոյ սիպի բառակապակցութիւններում:

Օրինակներ՝ Աւելն անթիւ և անհամար գեղորթին և սար օսկոյ և արծաթոյ (ՄՈՒԺ, 37): Զբեռն մեղք իրոց ինքն բառնայ (ՆՄԺԱԿ, 97):

Վերաբերության սեռականով կապակցություններ. — Այս իմաստով լրացում ստանում են մեծ մասամբ ասոցական բայերից կազմված գր-թականները կապակցութիւնների այս սեռակը կենտոնակ է միջին հաս- յերեւում, ինչպես՝ համրաւ սպանման, հող շինութեան, զի միարեւո- թեան, կապած կոտոյ, սխաշիկաց գոյց, ուսման հոգս և այլն:

Օրինակներ՝ Ի սորա սերութիւնն կլաւ բարբախն համրան ու ժաշն (ՍՍՊՅ, 110): Եհաս համրաւ սպանմանն նիկիփոտայ թագաւորին Հոտ- ծոց (ՄՈՒԺ, 16): Թողուն զհոգս շինութեան տանց (ն. տ., 54): Գրեաց զիւ միարանութեան Հայոց և Հոտծոց (ն. տ., 162): Ածից ի պատմու- թիւնն և այլ սխաշիկաց գոյցս (ՊԱԼ, 128): Ան ժամս ոչ կայ կապած կոտոյ և պատեհազմի (ՆՄԺԱԿ, 76): Ի մահուսիքէն ի վեր զիս ուսման հոգսն կու մաշէ (2Ն, 145): Բայց հոգոյն բունն, խոսն յերկինք է հա- նոյ (2Ն, 186): Արարին բուրք նըզման և հաստատութեան (ՆՄԺԱԿ, 41): Սիրո բանես սացի յորով (4ԵՏ, 165):

Վերաբերության իմաստը կարող է համատեղվել նպատակի իմաս- տի հետ:

Օրինակներ՝ Անոն ագատութեան բուրք (ՍԳԳ, 54): Տայ բուրք ար- ձակման նորա (ն. տ., 55): Ագատութեան տացես ինձ բուրք (ԳՏԲՊ, 199):

Վերաբերության և պարունակության իմաստները կարող են հա- մատեղվել:

Օրինակներ՝ Այս բուրք պաշտանաց առաքեցաւ ի Պարսկաստանայ, ի Վրաստանայ (ՊԱԿ, 311): Պատմեցից... զպանծախի բանից լուս (ՍՕՊՆՍ, 299):

Կարող են համատեղվել վերաբերության և ենթակայական իմաստ- ները, Օրինակ՝ Գրեալ է ի պատմութիւնս բազաւորաց (ՆՄԺԱԿ, 325):

Համեմատության և գերազուրջան սեռականով կապակցություն-

ներ. — Այսպիսի բառակապակցություններում սովորաբար լրացումը և լրացալը նույն բառով են արտահայտվում, ընդ որում լրացումը հոգ- նակի է լինում: Սրանք են գործածական են միջին հայերենում, ինչպես՝ թիւր թիւրոց, չարի չարեաց, խոռոց խոռք, անզնոց անզնոյք, լեղոյ լեղի և այլն:

Օրինակներ՝ Աստուած բազաւոր բազաւորաց է (ՆՄԺԱԿ, 143): Ամե- նայն չարի չարեաց Միեշև ցմահն իցէ (ԳՏԲՊ, 189): Զկայ բան զբեք լեղի, չամեանայն լեղոյ լեղի եւ (2ԹՏ, 173): Եւ զեշխանքս դատէ իշխա- նաց իշխանն (ՍԳԳ, 47): Այ իմ քնափորի քնափոր, մի վատիր առէք քնափորի (ՆԺԷԿ, 43):

Սանմանական սեռականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի մեջ սահմանափակված է լրացալով արտահայտված առարկայացած հատկանիշը: Սրանով կազմված կա- պակցություններից են՝ մեղ մարտասանութեան, — անողորմութեան, դարձուրթին պղնձոյ, — Երկարոյ, մարդուն չարն, աստղաբաշխութեան արեւսա և այլն:

Օրինակներ՝ Գտաւ ի նոցանէ զարբերութիւն պղնձոյ և Երկարոյ (ՎԱՊՏ, 11): Մարգոյ չարն հանց վատ է, որ զվայրիքն ի լեւոն ածել է (ՖԳ, 464): Ենէ միսա ընկեր նաանն (ՆՄԺԱԿ, 272): Միեշև գտանէ օր բարի և աստղաբաշխութեան արեւսան զիտենայ (ն. տ., 380): Յիշեսիք... զգրոց աշակերտներն (ԺՆԶԶԲ, 446):

Երբևէն սեռականը կարող է մեկնարանվել սահմանափակման և մասնական իմաստներով: Օրինակ՝ Որպէս բժշկացն մանկունն բաժանեն զհոգոյն զցամաքութիւնն յուկերան (ՍԳԳ, 131):

Սահմանափակման իմաստը կարող է համատեղվել ծոցման իմաս- տին: Օրինակ՝ Վերիծոց սարն է շարժել յանձինս ի վերայ (2Ն, 205):

Միեղի սեռականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տա- րիս լրացալով արտահայտված առարկայացած գործողության կատար- թեան միջոցը: Սրանով կազմված բառակապակցություններից են՝ կառք չարոց, կիզումն հրոյ, նեղձումն չրոյ, հրոյ սանջաւք, այլումն հրոյ, կատարումն սոյ և այլն:

Օրինակներ՝ Որք նեղձումար չրոյն մեան (ՊԱԿ, 44): Դողալով մատ- նեցոյին հրոյ սանջաւքաց (ԱԲ, 192): Բաղում արին եհեղ անմեղ ի քա- դարեցեացն՝ սպանմար և այլումար հրոյ (ՄՈՒԺ, 323): Եհար դիւս կատարմար սոյ (ՎԱՊՏ, 166):

Սեռական սեռականով կապակցություններ. — Որակական սեռա- կանը հանդես է գալիս նրբիմաստներով: Առաջինը հատկանշալիս որակն

է: Այս իմաստով լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը լրացալով արտահայտված առարկայի հասկանիչ է ծառայում: Մրանցից են՝ ցուպ շրջադրվան, բան հաստոյ, գիտութեան հոգի, նամակ սիրոյ և այլն:

Օրինակներ՝ Տային ցուպ շրջադրվան (ՄԳԳ, 36): Խօսեցան ընդ միմեանս բան հաստոյ (ՍՄՊՅ, 82): Զօտն աղաչել պիտի գկատած, որ գիտութեան հոգի մեզ տայ (ՖԳ, 297): Գրեցին առ նա երկբքնի կաթողիկոսքն նամակ ողբունի և սիրոյ (ՊԱԳ, 11): Ունէար ընդ ներքոյ ազելի ֆոսնիկ շախտարկ (ՍՄՊՅ, 114): Արաման զգար և գութե երբայութեանն (ՄՈՒԹ, 72): Եկէր զարմացք և հիացման իբլ տեսէք (ՆՄԺԱՎ, 7): Երբում հանց վկայ բերեմ, թու սիրոյ խնձոն առեր նս... Մոխիրս աշխարհ զրաց, դու սիրոյ մազըն զի գիտես (ՆՔԶ, 160): Ախտս չէ՞, որ Էս պիտի հաղկեոր մաղն հնա այնպիսի անբայտ մարդոց շքի (ՆՄԺԱՎ, 246): Զարկած է շախի նետով, որ սլաքն կէս նուկի է (ՆՔԶ, 164):

Արական սեռականի երկորը նրբիմաստը զոչականի գործածութեանն է անականի փոխարեն (վերացական բանճացականի փոխարեն), ինչպես՝ բան հայնոյութեանց, զոճ գարչութեան, հոգ արամութեան, արեգակն արդարութեան, բան շարեաց, նմոն սաստկութեան և այլն:

Օրինակներ՝ Լոգ արամութեան մաշէ զոչկերս (ՖԳ, 146): Արեգակն արդարութեան բացառ մեզ զուն ողորմութեան (ԳԱՍ, 177): Մի խօսել բան շարեաց անց Զամեթէ մեծէ (ԳՏԲՊ, 187): Չմոն սաստկութեան մեզ պատահեցաւ (ԽԿ, 137): Սոցո է դրախտ անմահութեան (ՀՔՏ, 120): Երկարգործք ասատութեան սերմումը լրացատանս լնուն (ՊԱԱ, 104): Լուսարորբք պէն արևու, օդ քաղցրութեան ի հարաւու (ԳԱՍ, 216): Լոտ գաշութեան կենաց թուի նոցա (ՆՄԺԱՎ, 230):

Ռեակվան-արդյունբային սեռական այն առարկան է ցուց տալիս, որի առաջացմանն է ծառայում լրացալով արտահայտված առարկան, ինչպես՝ բնկալի ծառ, խոտի սերմն և այլն:

Օրինակներ՝ Այր մի ցանեւոյ էր յբնկալի ծառի տակն պարտէզ մեծերով (ՆՄԺԱՎ, 149): Յանէին առաջի թաղատրին սերմն խոտի մի (Ն. տ., 266): Մարմարս տանի փայտ էր (ԺԵԶԶԳ, 289):

Այս իմաստի սեռականը գործածվում է նաև փոխաբերաբար, ինչպես՝ կենաց ծառ, կենաց սերմն և այլն:

Օրինակներ՝ Սա է հաց կենաց և շուր անմահութեան (ԺԵԶԶԳ, 80): Յուցանէ առակս, թէ Քրիստոսն է ծառ կենաց (ՆՄԺԱՎ, 46): Քոզեր գրաբին, որ է դեղ կենաց (Ն. տ., 152):

Հանդիպում են նաև նկ-առական սեռականի գործածության զեպքեր: Օրինակ՝ Սառ մի կայ հազար նիլի (ՆՔԶԿ, 267):

Երեզոճող խնդրի սեռականով կապակցություններ. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից ներգործվում է լրացալով արտահայտված առարկան, ինչպես՝ աստուծոյ երկիդ, ճնոզաց բարի, Քրիստոսի առակեայ, մկի կարգ և այլն:

Օրինակներ՝ Սրբութիւն այն է՝ անարատ պահել զանձն ի մեղաց երկիդն աստուծոյ (ՆՄԺԱՎ, 267): Ամենայն մազույ մեղք ի դուռն իւր կուտի (Ն. տ., 269): Բայց այնքան վրեժն ու առաքանք անբոր է, որ պատճառ լինի այնքանս. և այսոր վերայ երբնայ աշպոտեանց իրաւներն (ՄԳԳ, 63): Բանական մարդիկքն ճնոզաց բարոյն շար հասուցանեն (ՆՄԺԱՎ, 229): Առակեայ Քրիստոսի մեծն Պօղոս զայս վկայէ (ԿՅՏ, 213): Զրոգոր կարգն Անտոնի առանեմք ի վերայ քս (Ն. տ., 64): Գալիս լայնեամ անկանի ի զհնն, յործամ հոգիին զգայուն անն մտանայ (ՆՄԺԱՎ, 270):

Երբմն սեռականը կարող է մեկնարանվել ներգործող խնդրի և այլ իմաստներով (ստացական, պարունակովյան և այլն): Օրինակ՝ նու հոգով շարի վարեցայ (ԳԱՍ, 193):

Անվանման սեռականով կապակցություններ. — Ինչպես հայտնի է, այս զեպքում լրացումն ու լրացալը բաղադրյալ անուն են կազմում, ինչպես՝ երկի եզիպտացաց, աշխարհ Հայոց, գաւառ Այրարատոյ, Հոխիսիմեայ վիպարան, երկոյ վանք, զայտ Բանեայ, աշխարհ Ապուսից, գաւառ Տարծոյ և այլն:

Օրինակներ՝ Գարծաւ մրմալով ի վերայ բերցին Սառ (ԺԵԶԶԶԲ, 273): Խնդրեցի զուրբ Անտարանս նս՝ Յոզանէս, զնեցի և ավի ի զեպ Կանդոյ (ԺԵԶԶԳ, 165): Նու բանեոն զրեցա ի վանքն Կողբայ, որ այժմ ասի Լուսարոյի վանք (Ն. տ., 416): Գարծեայ յնեցէք զՔրիստոս եպիսկոպոսն, որ է Շառիկի վանքի առաջնորդ (Ն. տ., 522):

Պարագայական սեռականով կապակցություններ. — Պարագայական իմաստներն են տեղի, ուղղութեան, ժամանակի, շափի, նպատակի, հատկացման, համապատասխանութեան:

Ա. Տեղի սեռականով կապակցություններ. — Մի զեպքում լրացալը բայանուն է լինում, ինչպես՝ բերդի բնակիչ, անցաւօր ետնապարհի և այլն:

Օրինակներ՝ Փոխեան ծովկերաց բնակիչն (ՄՈՒԹ, 24): Սոցնպէս լինք բերդի բնակչացն և աստի (ՄԳԳ, 32): Այլ առաքանի ձեռնող չի սիրեմ, կր զրեզ աստն (ՆՔԶԿ, 174):

Ավելի շատ գործածական են այն բառակապակցությունները, որոնցում լրացյալը բայանուն չէ, ինչպես՝ ծավելելին պողոտայ, բոյս անդատանոց, գործ տանն, ներսի դուռն, գեղջին երջ, բանք բերանայ և այլն:

Օրինակներ՝ Գնացար ընդ ծավելելին պողոտայն (ՄՈՒԺ, 24): Զեկեղեցին մի իշխեսցէ Բոգրու և գործոյ տանն պարսպել (ՄԳԳ, 116): Զներսի դուռն փակեցին դէմ հետահայցն (ՍՄՊՅ, 76): Առչի սկոյալն... նա գտնուին և և բուսի ի ծննդնէ ի վեր և ի հինգ ատրն (ԲԶ, 54): Նա կուէ... գեղջին երջն (ՍԳԳ, 65): Բանք բերանոյ սպառի և թույնաց բերանո և կակ (ՖԳ, 368): Ընդ զուր նրակացն բորբոսի մազն (ՄՀԸՄ, 90): Նա սրճի հաւ սխալի, որ զգտնի կտան շուտի (ՅԳ, 527): Միչի վարուն պաղել է (ԱՕԲ, 23): Զփորո միջն անգամէ և զօրջածն անլնեսս պահէ (ն. ա., 29): Ունի քամի հարաւոյ (ն. ա., 94): Փողոզը ինքնուն զօրս ամենայն Միշերկեայ գաւառաց (ՊԱԳ, 74): Մաղիաքերն աւտարանին գործն հաննր, ևս զգով ծաղկելին հմ հաննի (ԺԳԶԶ, 637): Մայն այլ ներսի մաղազայն (ՆՄԺԱՎ, 137): Քանի որ սպրկը էր, ի շուկային կերակրոյն չէր կերնայ (ն. ա., 191): Անցուց զկովն ի ներսի տուն (ն. ա., 73):

Տեղի իմաստը կարող է համասեղվել փոխհարաբերության իմաստին: Օրինակ՝ Տարցէ ի գեղին տանտաւրէն (ՆՄԺԱՎ, 85):

Տեղի իմաստը կարող է համասեղվել նաև որակականի հետ: Օրինակ՝ Գումայն ևս խաղրնի, քանի զովնմ զընդ (ՀՔՏ, 151):

Տեղի իմաստը կարող է համասեղվել մասնականի հետ: Օրինակ՝ Այլ զեղ, որ թէ ճնկացն մազն կամ արվացն ի վայր լինի եկել (ԲԶ, 161):

Ք. Ուղղության սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս այն տեղը, ուր ուղղվում է լրացնելով արտահայտված առարկան, ինչպես՝ Սամուտայն նանապարն, ուղղութեան դուռն և այլն:

Օրինակներ՝ Գաւառաց Արտաղիկն յոյժ նեղութիւն արկանէին զօրսն Հռոմոց ի Սամուտայն նանապարնին (ՄՈՒԺ, 63): Յոյց հասկարք ինձ, տէր կենաց, Զօղորմութեան քո զղտն բաց ինձ 'ւ ամենայն մեղատուաց (ՀԵ, 181): Նոյնպէս փակի դուռն սպորմութեան անդորմիցն (ՆՄԺԱՎ, 233): Ի նանապարնին Հռոմայ էին բնակեալ շար կտնայր կախարդի (ն. ա., 293): Զձեռքը համարձք ի գիշերի յաղօրս ստտուայ (ՀԵ, 202): Նւ ընդէ՞ր կամ մոլորեալ յարգարութեան նանապարնաց (ԿԵՏ, 153): Խելաց դուրի ցուցնմ առատ (ն. ա., 184):

Որոշ զեպերում ուղղության իմաստը կարող է համասեղվել անա-

կանին փոխարինող սեռականի իմաստին: Օրինակ՝ Զկայ ոչ աղտոյ, ոչ ձեր, որ սիրու կաման չէ կոխեր (ՆԲԶԿ, 45):

Կ. Ժամանակի սեռականով կապակցություններ.— Այս իմաստով լրացում ունեցող լրացյալը առաջին հերթին բայանուն է լինում, ինչպես՝ պաշտօն ատրեթեան.— զիշեռայ, մանկութեան կտակ և այլն:

Օրինակներ՝ Ի մանկութեան խեղ կտակին հիմիկ մէկ մէկ համար կու տամ (ՖԳ, 253): Առաջի բնին պարտ է սակ զմահու յստաղվանութիւն (ՆՄԺԱՎ, 74): Անձուկ է գտնու, որ տանի ի կեանն յախանից (ն. ա., 232): Նս չեմ ցորեկուան արսիկ, զիս կորսան ի մտք գիշերով (ՆԲԶԿ, 122):

Երկրորդ զեպում լրացյալը բայանուն չէ, ինչպես՝ խոտ ստատիւն, ժամանակի դառնութիւն, աշնան լուսին, ստուեր երեկոյնն, հաշոյ հաց և այլն:

Օրինակներ՝ Երկու հարուկ զիս կուզէ, չիթեմ, թէ որն է սիրուն. Մէկն ցորեկուան արև, մէկն լուսին մտքն գիշերան (ՆԲԶԿ, 75): Ամենս անցան նման ծաղկին կամ որպէս խոտ ստատիւն (ԳՏԲՊ, 300): Պատմէր զյնտին ժամանակի դառնութիւն (ՍՄՊՅ, 35): Արեւի աշնան պայծաս լուսին (ՀՔՏ, 120): Այն առատուուն լուսուն ձայնն գայ զարնան ձաղեբուն (ՆԲԶԿ, 221): Զգէ խիզ՞ն ի քո մտիք, կամ ի՞նչ ատու մ'աղ ևս հաց (ն. ա., 169): Ի՞նչ անձն յետի անունն, երբ առչի անունն արիբի (ն. ա., 287): Դու զարնան քամի, ևս ծաղիկ ծարաւած (ԿԵՏ, 166):

Երրեմն սեռականը կարող է մեկնաբանվել ժամանակի և հատկացման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Որ գաւառս կերակրուն շունի (ՆՄԺԱՎ, 244): Ճաշոց հաց կիրեալ եմք (ն. ա.):

Սեռականը կարող է համասեղվել նաև ժամանակի և ժամանակային շափի իմաստները:

Օրինակներ՝ Մի թէ ևս երեկեայն ատու աղայն եմ, որ այշափ պոյ իմ մեծցուցել (ՆՄԺԱՎ, 78): Ապա այս սրճերս, որ ևս ունիմ, չէ յերկի աղայն էյած (ն. ա., 79):

Սեռականը կարող է համասեղվել ժամանակի, հատկացման և համապատասխանության իմաստները: Օրինակ՝ Ոչ ևս զգեստ ամուսն և ոչ ձմուսն (ՆՄԺԱՎ, 95):

Կ. Զափի սեռականով կապակցություններ.— Լրացումը ցույց է տալիս լրացնելով արտահայտված առարկայի ժամանակային, տարածական, ժամադրային, արժեքային և այլ կարգի չափը: Այս զեպում լրացումը սովորաբար ունենում է իրենից անբաժան լրացում՝ արտահայտված

Քվականով, դերանվամբ կամ այլ խոսքի մասով, ինչպես՝ հարկ տան ստույ, օրդի ամաց հնգեամասնից, ատու միոյ ճանապարհ, պարտքի բիր Բանարաց, դաշինք ամսոյ շարից, կէ կորեակի հատա, միոյ դանկակի էշ, այսման ամաց շահն է այլն:

Օրինակներ՝ Քող գաւառիս բիր Բանարաց (ՔԳ, 315): Մնայց բեզ փղօրդի գնոց հազար դանկակի (ՄԳԱ, 5): Կէ կորեակի շունի հատա (ԱՄՄՂ, 91): Ոչ գտա միոյ դանկակի էշ (ՆՄԺԱՎ, 105): Մատա ման-գաղով կորն էր... ոչխրի արին գնաց (ԺԵՁՁԲ, 359): Գնացիք Երից և շարից ատուց Բանարահ (ՊԱԿ, 138): Զայսման ամաց շահն ևս շնորհեցի ձեզ (Ն. տ., 156): Գնացաք ճառ մի ճանապարհ (ԷՆՄԳԱ, 53): Ինչ ղկակի մի խել բեր (ՆՄԺԱՎ, 340): Ի Հանց տեղաց հոտ առնու նա, որ թէ մէկ ատու ճանապարհ երթայ, դարձեալ դանոյ և գայ (Ն. տ., 119): Փողոցովս ի վայր կուգի բան հազար տարու միակից (ՆԺԶԿ, 197):

Չափի իմաստը կարող է համատեղվել փոխարինութան իմաստի հետ: Օրինակ՝ Խեղրեաց այլն դիր դամին հացն (ՆՄԺԱՎ, 322):

Ե. կատուսի սեռականով կապակցություններ. — Կրացումը սովորաբար բայանվամբ է արտահայտվում, ինչպես՝ լուծման ղեզ, շինման իւր, Բարզ փերութեան, պարտատարին պատերազմին, դաշտ փախլիստի, մահու հեաւը և այլն:

Օրինակներ՝ Հրամայեաց փոյ պատերազմի հարկանել (ՄՈՒԺ, 8): Հրամայե լուծման ղեզ շի կարէ առնել (ՄՂՁՄ, 33): Եւ թէ որ վասն անր եկեղեցոյ շինման իւր տայ (ՄԳԳ, 42): Բայց Բարզ փերլորեան և սեր ցուցաներ (ՔԳ, 249): Որ ոչ ունիմք դաշտ փախստի, ոչ Բարան-ձատ արպարի (Ն. տ., 532): Հոգայք պարտատարին պատերազմին (ՊԱԿ, 74): Յարմա՞ գայ մահու հեաւը և ղկեանքն բառնայ (ԶԵ, 205): Յերիկ թէ խելք ունիս բարի, իւ պարտատէ բեզ լազուերի (ՄՂՁԲ, 124):

Յ. Հատկացման սեռականով կապակցություններ. — Կրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին հատկացվում է լրացչաբով արտահայտված առարկան Մա մտտ է նպատակի իմաստին, սակայն ստորնբովում է երանով, որ այս ղեպում լրացչաւ կարող են լինել ոչ միայն բայանունները, այլև արիշ գոյականներ, ինչպես՝ տոնախմբութիւն սրբոց, վրան պատարագի, բեռնի ջարի, Խաղկեաց վարձ, Խուր Խանկեաց, օր պաշտաման, տուն հաստոյ և այլն:

Օրինակներ՝ Յիշեցէր ի սուրբ յաղօթս ձեր զՆորմզեց Զարիպչէն... և գորգի զՆորմզե, որ վրոց կաշին երես (ԺԵՁՁԲ, 406): Գոված է և բիւնի ջորին (ԲԶ, 53): Մի մլատանայ՝ տալ գառակեաց վարձն կամ

կվարտեղի իրաւունքն (ՄԳԳ, 75): Տոգ Խանկեաց դարձո գլխան, որ բեզ կամի գալ (ՔԳ, 360): Զձեռք Համարած ի դիշերի յաղօթս Աստուծոյ, Խորցց տուր միշտ ընթանալ ի տուն հաստոյ (ԶԵ, 202): Ես տղայ ու գուն տղայ, սիրելուն առնեն է հիմա (ՆԺԶԿ, 34): Զի գիտեմ՝ քո սերդ արել, թէ՛ հկել է օրս մահուան (Ն. տ., 165): Այսօր է՛հաս ու օր խրեման (ԿԵՏ, 132):

Իմաստային մերձադրութեան պատճառով շատ են համատեղվում հատկացման և նպատակի իմաստները: Այդպիսին են նիւր կիզման, ծախ հարսանեաց, ժամ ծառայելոյ, սիրա խրատի, օր դատասանի, նանապարհ փախստեան, անդ վանաոյ և այլ բառակապակցություններ: Օրինակներ՝ Ծանապարհն առանելոյն և իրանելոյն նեղ լինի (ՄՂՁՄ, 5): Զկարէ այլ երեց գլխի արձակման արդիւն տակ (ՄԳԳ, 39): Բայց չէ իրաւունք, որ զերեսնից ծախն է յորդից բաժինն հաշվելի (Ն. տ., 58): Մտալելոյ ժամն գնաց՝ ղերզ ցերեկի գորն որ լունիս (ՔԳ, 269): Դատասանի օրն է հասել (Ն. տ., 407): Զի ոչ վանաոյ է անդ (ԳՏՁՊ, 196): Խոտոյ ժամն երկաթն է լաւ (ՂՄԲ, 138): Ես նոցա երկացունց մէկ ձի սարօն եմնելոյ (ՆՄԺԱՎ, 247): Բերանն է շարքի սովոր, ՚ի երեսիքն է պագնելու տեղ (ՆԺԶԿ, 87):

Հատկացման և որակական իմաստները համատեղված են արու հայրապետութեան տիպի բառակապակցություններում:

Օրինակներ՝ Զէր նուստ արու հայրապետութեանքն քան ղիկապետութեանքն Հալոց (ՄՈՒԺ, 154): Զդիցոցիքն մեղ հաղեմ սպոյ և արուութեան (ՊԱՄ, 142):

Համատեղվում են նաև հատկացման և պարունակութեան իմաստները: Օրինակ՝ Ոչ ևս... աման ջրայ (ՆՄԺԱՎ, 105):

Հատկացման իմաստը կարող է համատեղվել շափին: Օրինակ՝ Մա մէկի կեակուր է (ՆՄԺԱՎ, 79):

Ե. Հատկատեսայանութեան սեռականով կապակցություններ. — Կրացումով արտահայտվում է այն առարկան, որը համապատասխանում է լրացչաբով դրսեւորվող առարկային: Այսպիսի հարաբերությամբ բառակապակցությունները շի են հանդիպում: Եղածներին են՝ Խախկապտի գաւառ, վեղ ցաւա և այլն:

Օրինակներ՝ Նա պարտ է ղեզ, որ եպիսկոպոս արմինեպիսկոպոսի գաւառ կկնայ (ՄԳԳ, 24): Ասեն, թէ այս ցաւա ղեզն այն է, որ եկեն զգրոս և գակոնջ իշոյն և ոչոյր տան, որ խմէ ստիճն (ՆՄԺԱՎ, 5): Պատասխանեաց արեգակն, թէ Ո՞ր հասակի շար կարեմ վասն քո, ղի օր մի ոչ մնաս ի միոյ շարի (Ն. տ. 339):

երբմն սեռականը կարող է մեկնարանել և՛ համապատասխանության, և՛ անոտցական իմաստներով:

Օրինակ՝ Առ աղուսն, սա մկի կեակուր է. և որ աւաղ է ի մէջ... նա կերիքէ գնա (ՆՄԺԱՎ, 79): Երևական ոմն նստալ յարոս րագաւորի (ՆՄԺԱՎ, 273):

3. ԳՈՏԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՄՅՈՒՄ ՔԵՔ ՀՈՒՈՎՆԵՐՈՎ

Մյուս թեք հոլովներով սովորաբար զովում են բայի և անականի լրացումները: Սակայն գոյականը ևս կարող է աչք հոլովներով արտահայտված լրացումներ ստանալ: Ընդ որում ամենից շատ գործածվում են բացասական և գործիական հոլովանները, ինչպես զբարբարուն և ծանանակից հայերենում է:

Մյուս թեք հոլովներով լրացումների գործածութան երկու զեպք կա: Առաջին զեպքում լրացույլը բայանուն կամ անականական ծագմամբ գոյական է, և նրա մաս թեք հոլովանով լրացումը համարժեք է բայի և անականի լրացումներին, ինչպես՝ պարզն ի րագաւորէն, ձնունդ ցատ, հեատարօրին ի նմանէ և այլն (հմմտ. պարզնի ի թագաւորէն, ձնանէլ ցատ, հեատալ ի նմանէ և այլն):

Երկրորդ զեպքում թեք հոլովով լրացումը պայմանավորված չէ լրացույլի բայական կամ անկանական ծագմամբ, ինչպես՝ պսակ ի փշոյ, մաղ ապար, մաղ ու ի բժշկաց և այլն:

Մյուս թեք հոլովներով լրացումները կարող են հանդես գալ ինչպես վերնադասին կատարյալներում, այնպես էլ սովորական նախադասութուններում:

Գոյականի լրացումները առական հոլովով.— Այսպիսի լրացումները թիչ են գործածվում, և եզած օրինակներում լրացույլը բայանուն կամ անականական ծագմամբ գոյական է, ինչպես՝ հանդիպումն րագաւորին, խտտաձաձա միմանաց, յանդիմանօրին ենա, նմանօրին բշմանաց և այլն:

Օրինակներ՝ Եւ այս էն նշանք... շերմանցն, որ չունենան խտտաձաձա միմանց (ԳՔԲՄ, 26): Արդարքն և սպաշխարեալ մեղաւորքն վերանահ ի հանդիպումն տեսան Քրիստոսի (ՆՄԺԱՎ, 28): Տեսին դայա աճաւոր նշանս յանդիմանօրինաց ազգին Փառնացաց (ՄՈՒԺ, 276): Էր ի քաղաքի միում այս ոմն վաճառական, որ վնասուց հանդիպմամբ կորուսեալ էր զամենայն կայսր իր (էՄԳՎ, 312):

Երբմն տրականը գործածվում է սեռականի փոխարեն: Օրինակ՝

Ամսումն նանապարեն հեատ յիշէին զանուն թագաւորին Ատնի (ՍՄՊՅ, 102):

Գոյականի լրացումը հայցական հոլովով.— Խիստ սակավ զեպքում բայանված մաս խնդրային իմաստով լրացում կարող է զբվել հայցականով: Եզած օրինակներից են՝ զմանկտիս զենում, ի խնդրի զնաց:

Օրինակներ՝ Եւ արդ զո՞ք աղէտ և զպատահումն ժամանակիս զրեցից. բաժանեալն հարց և մարց ի լուղոցն, թէ զսրիկեաց և զմերձաւոր ընտանեաց զխափանումն սիրոյ... զմանկտիս ի զիրկս մարցն զենում (ՄՄՊ, 12): Մուն եմ առ զուրս քո բաղցած, Չեմ ի խնդրի զնաց մանկանց (Չե, 177): Ամենեքեան եկին ի տես զիս (ՆՄԺԱՎ, 116): Հիւանդ եմ ի քո սիրուց, առ խնձոր առնկ զիս ի տես (ՆՔԶ, 164):

Գոյականի լրացումները բացասական հոլովով.— Միջին հայերենում և բացասականի գործածութունը գոյականի լրացման զերում երկու տեսակ է: Առաջին զեպքում գործ ունենք մասնական բացասականի հետ, որը ցույց է տալիս այն առարկան, կամ առարկաները, որոնց մի մասն արտահայտված է լրացույլով: Այստեղ լրացույլ լինում են ոչ միայն գոյականները, այլև զերանունները, գոյականաբար գործածված միականները և այլն, ինչպես՝ Բանաձայն ի ժողովրդիկնէն, րագում էլ յեպիսկոպոսաց, ոմն յաշակեւրաց և այլն:

Օրինակներ՝ Երկունք ի չորից մարդ մին ի բժշկաց (ն. ա., 126): Շատ մեռանին ի հիւանդաց (ն. ա., 136): Եւ այս են իրաւունք Բանաձայնից ի ժողովրդիկնէն, որք զենուցուն զենլիս (ՄԳԳ, 208): Մի բուն այլազայնցն թագաւորի կայր (ԱՄԶԳ, 238): Բանեւրունն առք զնագարն և զփրիւրեն (ԱՅԳ, 118): Գեա գարունն չէր եղր. իմ կիզկիկ ինձ վարդ էր զրկր. Թևիկ մի վարդին մազէն ի բոլոր վարդին փաթաթր (ՆՔԶ, 95):

Երկրորդ զեպքում բացասականով լրացումը զբովում է բայանված վրա՝ խնդրային կամ պարագայական իմաստներով: Այսպես, հետևյալ նախադասութուններում լրացումը խնդրային իմաստով կազակցվել է լրացույլի հետ

Օրինակներ՝ նախատեղծն պատրեալ խարմար յոձն, Չրիկեալ ի գրախուտն յանմահ ի վարէն (Չե, 192): Յաղագր դատաստանաց զողոց յեկեկեցոյ (ՄԳԳ, 52): Եւ սոցին ամենեցուն առիթ, ոչ այլ ինչ՝ եթէ ոչ հեռացումն ի սուրբ քոց և յեկիպղէն Աստուծոյ (ՊԱԳ, 290): Մերնգիւմն ի կուսէն ծնա՝, օրհնեաց զմեզ (Չե, 214): Գնացրէ ի խնդրի զեամբն ի կուսէն ծնա՝, օրհնեաց զմեզ (ՆՄԺԱՎ, 84): Ազաւայ ռոզիք ամէն ու կերակրոյ յամենայն ազգ (ՆՄԺԱՎ, 84): Ազաւայ ռոզիք ամէն ու կերակրոյ ի հոզէն, Եկեր սամ ձեզ իրաւա սատուոյ բանէն (Չե, 208):

Հեղուս խոցն ի ստամանյէ լեզուս ասի կարեմ ոչ (ժՆՀԶԱ, 658): Այս ի մէջ թիզ հասրուցումն, զոր ոչ էիր, ձևացար (ՆՄԺԱՎ, 18):

Բացառականով լրացումը լրացյալի հետ կապակցվում է նաև պարզայական իմաստներով (ամենից հաճախ տեղի իմաստով):

Օրինակներ՝ Իր պատճառն արտաբուստ է՝ ի զարկուց կամ յանկմանն ի բարձր տեղոջէ (ԳՔԲԲ, 92): Կոտորեցին և զբարուն լեզուզակո՛վ գնասին ամենայն ազգաց և ճանապարհորդաց, զորս Ղաճարիս անուանէին, Թուրք ազգաւ, ամբացնալ ի մտ ձայրիս... անթիւ բազմութիւն ոչ ունէր հնազանդ, ժողովաւս յամենայն կողմանց (ԿԳՊԶ, 372): Ցաղաբար ոտնից ի Բամոյ (ԲԶ, 108): Բազում ան կայ ի գագաւնայ (ՆՄԺԱՎ, 118):

Բացառականով լրացում կարող են ստանալ նաև անականական ծագումը գոյականները: Օրինակ՝ Մեանիմ կարօտով ի Բէն իմ խզներն թիզ մնալու չէ (ՆՔԶԿ, 140):

Բացառականով լրացումը կարող է զրկել լրացյալի մտա որեւէ դիրքայի զեղչման հետևանքով: Այստեղ մի ղեպչում գործ ունենք նշույթի բացառականի հետ, ինչպէս՝ սաբ յսկիս,—արծարոյ, պտուղ ի ծառանց, կերակուր ի մտոյ, քազ յսկոյ, ի շահաւէ վարդմուտապայ ի այլն:

Օրինակներ՝ Տասն զրամ ի շահաւէ վարդմուտապայ ի բանի պահէ (ՄՀԶՄ, 121): Այլ վաշտի պտուղէն ի ծառանց երկրին՝ շինականացն է (ՄԳԳ, 20): Բարում կերակուր ի մտոյ, ի հացոյ, ի խոտոյ, ի հեղոյ մինչև մեծամեծ բլունի եղիր (ՆՄԺԱՎ, 316): Ի նոյն մագեղէնէն Բապարայ եզ ի զուրիս (ՍՕՊՆՍ, 439): Այլ տմն շինական ի Կուրսիոյ գետու զՖարսուրն (ՍՍՊՅ, 33): Հասանելով իմաստասիրացն ի բազարուն Բան և որհնեցին զաստուած (ՆՄԺԱՎ, 207): Պիլղոյ մի կայ հազար Բերեւէն, Ամէն բերան՝ հազար լեզուէն (ԱՄՀՄԶ, 412):

Երկրորդ ղեպչում բացառականը տեղի իմաստով է գործածվում: Օրինակներ՝ Լուսաբորբոք սպն արևու, օդ քաղցրութեան ի Էւրասու (ԳԱՏ, 216): Պագ մի լեւեւեղ ամէ զեղբկան (ՀՔՏ, 156):

Չեղչումով կազմված բառակապակցություններում առանձին տեղ ունեն սահմանափակման բացառականով կառույցները, ինչպես՝ եղբայր ի մօտ, անկարողութիւն ի գիտութեւն և այլն:

Օրինակներ՝ Երկու եղբայր ի հոն կային՝ ի մէկ հօտ, մօտէ եղբայր (ՔԳ, 474): Ոչինչ զմտաւ ամի զտեղարութիւն մտաց և զանկարողութիւն ի գիտութեւն հմտութեանց (ՄՈՒԺ, 281):

Երբեմն բացառականը կարող է մեկնարանվել և՛ իբրև գոյականի, և՛ իբրև բայի լրացում: Օրինակ՝ Շատ բարութիւնս և սէր զիտեմ ի Բէն (ՆՄԺԱՎ, 250):

Գոյականի լրացումները գործիական հոլովով.— Գործիականով լրացումները զրկում են և՛ բաշտոններին, և՛ այլ գոյականների հետ: Առաջին ղեպչում գործիականը կարող է արտահայտել խնդրային և պարագայական իմաստ:

Այսպես, բնութամբ միտրին, մամնով պատերազմ, պարանա իբումն, հիանդ մեղօք բառակապակցություններում լրացման իմաստը խնդրային է:

Օրինակներ՝ Աստ զանձանց յատկութիւն լինեն շփոթել, Ոչ բնութամբ զմիտրինն ի դատ բաժանել (ՀՆ, 191): Աղօթքն այնչափ զօրութիւն է, որ ոչ թէ զմամնով պատերազմն զարժուցանել, այլ և դաստանայ կու տանձա՛ւարէ (ՆՄԺԱՎ, 287): Կամենցալ ելանել ի բունտուն՝ խեղճի պարանա իբմամբն (ՎԱՊՏ, 182): Որ զհիանդն մեղօք նա ողջացնէ (ՀՈ, 188):

Բայանվման մտա գործիականը կարող է արտահայտել նաև պարագայական իմաստներ, ինչպես ստածումն ռեղով, ձեւեղ կուտրեամբ և այլն:

Օրինակներ՝ Բնական ստատային ստածումն ռեղով ի բառասներորդ երկրորդ զրկելու զտանկա (ՄՀԶՄ, 123): Չկամաւ սղանութիւններն աշխարհական պարտնայք գիտանն, և զսկիւմայն եկեղեցին (ՍԳԳ, 26):

Որոշ ղեպչերում գործիականով լրացումը կարելի է մեկնարանել և խնդրային, և պարագայական իմաստներով, ինչպես՝ ցաւօք ձեւեղ, զզմամբ ապաշաւանէ, կաշառօք զստատանն, ամօք երեւօք վախտման և այլն:

Օրինակներ՝ Հրամայեաց... նայի ցաւօք ձեւեղ և տրամութիւն որդեծնութեան (ԿՆՏ, 233): Տամօթ եզկ կաշառօք զստատանն նորս (ՆՄԺԱՎ, 254): Գարձան ի փախուտս զիմօք յաշխարհն իւրեանց ամօք երեսօք մաղաղութօք փախմամբ (ՄՈՒԺ, 41): Ով որ ստով սէր ունի, իր արտին ետակն է կանանչ (ՆՔԶԿ, 38): Չայգին Քրիստոսի մի մտանար՝ զյոյսն և զսպաշխարութիւն և զզրումն արաստուալ (ՆՄԺԱՎ, 84): Այլօք-ուցօք գրուց յալանեմ (ՄՀՔ, 209):

Գործիականով լրացումը ավելի հաճախ զրկում է այնպիսի գոյականների վրա, որոնք բայանուն չեն: Այսպիսի բառակապակցություններում լրացումն ունի մի բանի մեկնարանութիւն:

Առաջին ղեպչում լրացման և լրացյալի միջև առկա է որեւէ զեղչված դիրքը, որի պաշտանն ստանձնել է գործիականը: Այսպես, երբ ստում եւր սկիով հանցեմ, սպա ենթադրվում է, որ սկիով գործիակա-

ըր հզել է բնկիւովեալ, զարգաբեալ կամ եման իմաստով ալլ զերբայի
լրացում և նրանց զեղիւմով կատարել որոշի պաշտոն:

Օրինակներ՝ Ապա թէ զուրս յերակացն բորբոսին, այն են ետպայով
չեմբեն (ԱՂՋԲ, 4): Անոնք, որ անկեղեղութեամբ զիրենց պակով
կինն թողուն ատանց բողովեան... կոխեն զեկեղեցոյն պսակն (ՄԳԳ,
54): Ասիով հանդերձ նս զու հասցել ի հրապարակ պարծենալոյ (ՖԻ,
306): Գու տուր հասու նազով շորվայ (ԱՌԲ, 127): Կեր տար համեմեով
կերակուր (ն. ա., 234): Տուր հերթայ գառին մտով և եշի ձիրով (ԱՄՂՄՁ,
280): Սիրաս իւզով բրինձ կուզէ (ՆՄԺԱՎ, 253): Երեւոյ է սերով մանուն, պաղղ անուշ էր քանց ամենուն (ՀՔՏ, 222): Այսոր երկն
ու ինձ երկու ձիրով բազարն երբ (ԺԵՂՁԲ, 359): Յայնժամ ինձ աղուոր
թուր, քան զուրի ուրն խաղաղով (ՆԲՁԳ, 89): Է զեղեցիկ կերպիւ սու-
րար, Որ է ստեղծած նախ ու երգար (ՀՔՏ, 159):

Գործիականով լրացումը կարող է արտահայտուի նաև սահմանա-
փակման իմաստ, ինչպես՝ հոգով ելուով, ազգաւ Հայ, հաստով բիս-
տանեայ, արուեստի զոյ և այլն:

Օրինակներ՝ Բազումը զոն ի սոսա յերկրսին կողմանա յայտպետով
ժամանակի արք դաննացողը հոգով ելուով (ՊԱԳ, 38): Զբազարու-
կան ծառայն, զոր պատրաստեցին ի զնալ՝ ազգաւ Հայ էր և հաստով
բիստանեայ (ն. ա., 187): Հորթ մի կայր՝ արուեստի զոյ (ԱՄՂՄՁ,
289): Աորս գառաու նայնեացիք էին, յերեկից ազգէ, հաստով բիս-
տանեայ՝ ուղղափառք, և ազգաւ Հայ (ԳԳՊՁ, 194): Որ եմ աշխարհու:
Տարուցի, ի վանացն Գլակայ (ԺԵՂՁԳ, 232):

Գործիականով լրացումը կարող է որոշի պաշտոն կատարել նաև
չափի իմաստով, ինչպես՝ ջնկով ոչխար, երամով ձի, ամանով զարդ և
այլն:

Օրինակներ՝ Զրգաձուրին անանոցն՝ որք էին ջնկով ոչխար և
պակուրէ և երամով ձի՝ վառելաբ բերին (ՊԱԳ, 84): Ունէար ջնկով ոչ-
խար հազար և հինգ հարիւր դուրս (ն. ա., 173): Տեսի անդ ամանով կա-
նացի զարդ ոսկեղէն և արծաթեղէն (ՆՄԺԱՎ, 134):

Գործիականով լրացումը (լրացումով հանդերձ կամ միայնակ)
կարող է որոշի պաշտոնով գործածով ալլ գոյականի մաս, ինչպես՝
շանով կերակուր, գունով հանդերձ, տուն զեղեցիկալէն յարկօք, լուսով
եւոպ, զինով մարդ և այլն:

Օրինակներ՝ Մէկին հազար գառնով մաբի, մէկին ոչ մէկ շորբոտանի
(ՖԻ, 535): Զայն զինով կերակուրն թիւ ոտեկն լաւ է քան զշանով կե-
տակուն շատ ոտեկուն (ԱՌԲ, 56): Վարզն է զգեցեալ գունով հանդերձ

(ԳԱՏ, 135): Երևանց և գրատուն մի գեղեցիկալէն յարկօք (ԳԳՊՁ, 209):
Ով գիտուն է ու սարք՝ եւոպ է լուսով (ՀԵ, 187): Ով որ զգինով մարդուն
խօսքն յետ ան (ՆՄԺԱՎ, 313): Զար բնութեամբ մարդն ատանել ազո՞
ւ ինի և կծծի (ԷՂՄԳԱ, 157): Քո գունովն զինի սիտաբ, խմէի ու հարբե-
նայի (ՆԲՁԳ, 64):

Երբեմն գործիականը կարող է դիտվել ն՝ գոյականի, ն՝ բայի լրա-
ցում, Օրինակ՝ Գոսա կարսով մի կարմիր (ՆՄԺԱՎ, 179):

Երկու գոյականների միջև դրված գործիականը կարող է մեկնաբան-
վել մերթ մեկի, մերթ մյուսի որոշել: Օրինակ՝ Լուսին սուրբավ լուս ես
(ԿԵՏ, 160):

Միջին հայերենում երբեմն արտահայտվում է զրարարում բավա-
կանին տարածված հոլովների ձգողության երևույթը, քստ որում լրացումը
զբովում է լրացչայի հոլովով, և դա մեծ մասամբ գործիականով է լինում:
Օրինակ՝ Կուր են հոգով աշօք, մտօք յիմար են, աշխմայ (ԿԵՏ, 187):

4. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒԹՅՆԵՐԸ

ՆԱԿԵՐԱՎՈՐ ԵՎ ՆԱԿԱԵՐՈՐԹՅԱՄԲ ԿԱՌՈՒԹՅՆԵՐՈՎ

Ինչպես զրարարում է, միջին հայերենում ես բայանունները և անա-
կանական ծագմամբ գոյականները ստանում են նախդրավոր և նախա-
գրութայն բ կառույցներով լրացումներ: Նախդիրները զբովում են տրա-
կան, հայացական, բացառական, գործիական հոլովների հետ: Նկատելի է,
որ նախդիրներից շատ գործածվում են առ, բնդ, բառ, ի, իսկ նախա-
գրութայններից՝ առանց, ի վերայ, ի մէջ:

Լրացումները նախադրություն և սեռական կառույցներով.— Գոյա-
կանի լրացումը դանում են առանց, ի վերայ, ի մէջ, ի ձեռն, արտաքին,
վասն, չափ և սեռական հոլովաձև կառույցներ: Նախադրութայն բ կա-
ռույցների իմաստային հարաբերությունը լրացչայ գոյականի նկատմամբ
նույնական է բայի նույնատիպ լրացումների իմաստի հետ: Այսպես,
զարկ ի վերայ գլխոյն բառակազմակերպման մեջ ի վերայ գլխոյն նախա-
գրութայն կառույցով լրացումը նույն հարաբերությունն է արտահայ-
տում, ինչ զարկանել (զարկել) ի վերայ գլխոյն բայական բառակազմակե-
րպման մեջ:

Օրինակներ՝ Սկսան իշխանք անմիթխոր և ժանր ծնել և վայ և հզով
ասել, յիշելով զգեղեցիկ որդիք թաղաօրին իրենաց, զմիսն ի ծառայու-
րին ի մէջ այլազգեաց (ՍՄՊՅ, 43): Կիսս նշխարաց Թաղէտս ատաբե-
լուն և Սանդիտայ կուսին ի ձեռն կրեակոսի (ՄԱՊՁ, 48): Կամ ի ալլ

սուր մազձէ է, և կամ ի գարկոց ի վերայ զվայն (ԳՔՔՄ, 98), Եւ թէ լինի ցան ի պաղորներէ արտաբոյ մարմնոյն, եւյ պաղեցնէ զմազն (ԳՔՔՄ, 58): Յարուցեալ գայիս ահագին բազմութեամբ անոց համարոյ (ՄՌՔԺ, 133):

Երբեմն նախորդոր կառուցը զրվում է ոչ բայանունների կամ անականական ծագմամբ գոյականների մոտ՝ որեւ զերբայի զեղչման հետևանքով:

Օրինակներ՝ Սկիզբն զպրտիկանց հայ գրոց ի ձեռն սրբոյն Սանկայ և Սեռովպայ (ՄԱՊՁ, 47): Այնոր նման մին մ'ալ տեսայ (ԱՄՄՂ, 378): Ահա զուռն մի շափ եզին միոյ գայ յաշխարհն առ (էՄՄԳԵ, 12): Կորս մի կայր ի Մարայ յաշխարհն՝ ի շափ եզան միոյ (ՆՄԺԱՎ, 296):

Երբեմն նախադրութեամբ կառուցը կարող է մեկնարանվել և՛ իբրև գոյականի, և՛ իբրև բայի լրացում:

Օրինակներ՝ Սուլթան Օսմանն անաց ի պատերազմ ի վերայ Անիէն (ՊԱԳ, 637): Մանու շափ մեղօք գործելով անկա խնջոտնն զՔրիստոս (ՆՄԺԱՎ, 276):

Լրացումներ նախդր+տրական, նախադրություն+տրական կառուցներով.— գոյականի լրացում դատում են ընդ, բառ+տրական, նախադր+տրական կառուցները, ընդ որում լրացյալը հիմնականում բայանուն է լինում:

Օրինակներ՝ Ձի'նչ նազդարարին է լուսոյ ընդ խաարի (ՄԳԳ, 101): Ոչ յիշէր զհատուցումն ընդ զուռնոց (ՊԱԳ, 557), Ի բազում տեղոյ գրեալ է խառնակումն նոցա ընդ մարդկանց (ԱՄՄՂ, 263): Որ կամ յիցիս լսել է խառնակումն նոցա ընդ մարդկանց (ԱՄՄՂ, 263): Առն զվազապաշտարարին տեսնեմ նախադր (ԱՄՄՂ, 254): Կան ի մատկիսին, որ նր ծնանն զբոտակնն, նա ի լիր շատ ցումն ի ձեռքանն, սառ զբոտակնն (ՔՁ, 51):

Լրացյալը կարող է լինել նաև ոչ բայանուն: Այս դեպքում անկա է կամ զիրբայի կոճատում, կամ նախորդոր կառուցը գործածված է գոյականի մոտ սահմանափակման իմաստով, ինչպես՝ երբայր բառ մասնոյ, քոյր բառ հաւատոյ և այլն:

Օրինակներ՝ Ժողովեաց բազում ընկերս բառ նմանեաց որոյր թագաորին (ՆՄԺԱՎ, 182): Բանց զնամբան ի եզրեկին (ՉԺ, 168): Լրացումներ նախդր+նայցական, նախադրություն+նայցական կառուցներով.— Միջին հայերենում գոյականը հաճախ լրացումներ է հասնում առ, ի, ընդ, առ ի նախդրներով և հայցականով, երբեմն և քան, որպես, իբրև նախադրություններով և հայցականով: Ընդ որում ամենից շատ այդ լրացումները զրվում են բայանունների մոտ:

Օրինակներ՝ Եւ ինձ տաս դարձ ի բարին, որ խառնակայ լուսանամ (ՄԳ, 263): Ազոթքն խոսք է ընդ աստուած, անտի ի հեղգար (ՉԺ, 217): Խալտար, ցնծալ, տեսանելով շատուածորդին իջումար ի շարն (ՉԺ, 220): Մեծ բան է բժշկարիւնն ի սառնումն մարդկան (ՄԳԳ, 83): Յիր փոխումն առ Քրիստոս՝ պատմեաց զինչ գալոց էր ի վերայ աշխարհին արևելից (ՍՄՊՅ, 63): Իմացալ զգայուսա առ նա Բարդամիսն (ԱՔ, 283): Ոմանք զանկարարին մարմնոյ առ ի զնալ լացին և ողբացին (ՊԱԳ, 60): Բնութեամբ ամբացեալ է սիրտ մարդոյն ի թշնամութիւն՝ ի յառելարին սաղի առ ալոյ և տահմի առ տանն և մարդոյ առ մարդ (ՆՄԺԱՎ, 42):

Երբեմն նախորդավոր և նախադրութեամբ կառուցը դատում է ոչ բայանուն լրացում՝ որև զիրբայի զեղչումով:

Օրինակներ՝ Շողիղէն պատկեր քան զրեք վարդի. Շրթանց համբուրից արտաքանի (ԳԱՏ, 248): Յամենայն տեղուք նախադրն մի է ի դոխս (ՄԳԵ, 181): Միտայանաց և խոշորեանցն զոցս թողութիւն արարէր, զի ի նախապարհի էի ի զեղ ի զիւլ (ԺԶՁԶԳ, 199):

Նախորդավոր կառուցը գոյականի մոտ կառուց է մեկնարանվել երկու ձևով: կամ իբրև բայանուն լրացում, կամ զեղչման հետևանքով զրված լրացում: Օրինակ՝ Հաստատեցին սուրբ հարքն ի սուրբ ժողովիկն ի Նիկիայ, ի Կոստանդնուպոլս և յնիսեսա (ՍՄՊՅ, 127):

Լրացումներ նախդր+բացառական կառուցով.— Գոյականի լրացում դատում են առ և զ նախդրներով և բացառականով կազմված կառուցները, ընդ որում լրացումը բայանուն է (ստացական բայերի հարաբերակից):

Օրինակներ՝ Յաւուր միում եղև ամբաստնութիւն զնման, թէ Թագաորն կուէ զբեզ (էՄՄԳԵ, 17): Տեղի տայցն շարախոսաց զմեջ (ՄԳԳ, 54):

Լրացում նախադրություն+գործիական կառուցով.— Բայանուն լրացումը կառուց է արտահայտվել շափ+գործիական կառուցով: Օրինակ՝ Հաստատեալ արձանեացալ էր խառնութիւն ի մէջ նոցա անհաշտ և արեամբ շափ առելոյամբ (ՊԱԳ, 334):

II. ԳՅՅԱԿԱՆԻ ԼԵՅՅՈՒՄԸ ԱՅՈՒԿԱՆՈՎ

Միջին հայերենում ևս գոյականի լրացման դեր կատարող անականները գործածվում էին և՛ ետադաս, և՛ նախադաս: Սակայն այստեղ ավելի են նկատելի նախադաս, մասամբ և ետադաս անականների՝ լրացյալին չհամաձայնակիւ երևոյթները, քան գրաբարում են:

Այսպես, երբեմն ետադատ անականները համաձայնվում են թվով և հորվով:

Օրինակներ՝ Ալմմի վերայ բարձի մեծագոյն նստկիր (ՆՄԺԱՎ, 267): Այս գիշեր լեռանց բարձանց ծաղկունանց ի մէջն էի բուն (ՆԲԶ, 205): Շատ բազաւարաց մեծաց և իմաստոնոց արանց լսեցի (ԸԵ, 156): Անասնաց շահաւանկաց վրձնանն պտտե՞ իր, որ երեք վկայից առէ լինի՞նոց շահաւանկաց (ՄԳԳ, 61): Գ. աբ կարաւր կու գան մտ առ թեզ (ՆՄԺԱՎ, 202): Երկու միթ հաց բարձր և տար կնոջ մի այրու (ն. ա., 243): Զիտը-հորքի յայտնել ասն իմաւրի է գործ (ՆՄԺԱՎ, 163): Ընդ կնոջ անգլաւի շատ մի խօսիս (ԿԵՏ, 216): Եւ և առակ մի այլ ասի վասն ազատայ մի անմտի (ՆՄԺԱՎ, 31):

Նստադատ անականները գործածվում են նաև առանց համաձայնվելու: Օրինակներ՝ Զարք շինեալ էր զամենայն Աստուածամեր բռայիս Յիտայն. Այլ և խցիր հանգատարան՝ ի գալ ճիւղացն օտաւական (ԺԵԶԶԳ, 299): Եւ զիս չիշման առէր արժան, Եւ իմ մեղացն թողութեան, ըստ բարին տւրուական, Եւ նրամանին անխաղախան (ն. ա., 331): Նստա ի ճիղ մի ծառի բարձրագոյն (ՆՄԺԱՎ, 59): Տէրէն յամօթով ել ի դատաւորէն անհրաւ (ն. ա., 12): Մանկայիսը երիտասարդն բանս դատարկ աւէին (ն. ա., 172): Յաշխարհիս նմ կացել, մեղոք ցնորի, Ու զանէն ճգոնը աղտաւ մնացի (ԸԵ, 184): Յիր պատկերն պատուոց փառօք լուեղէն (ն. ա., 192):

Նստադատ անականը կարող է համաձայնվել միայն թվով: Օրինակ՝ Մարդ մասկանցուս զի՞տող յայտգիսի մեկս յանդգնի վասն կենաց անցարի (ՍՄՊՅ, 32):

Զին համաձայնվում մակարայնրի համարժեք անականները (չատ, Ռիլ և այլն): Օրինակ՝ Ապուսվար էտս գաւառ և բեզս շատ (ՍՄՊՅ, 37): Քեկ սյս գեպրում էլ կարող է համաձայնվել: Օրինակ՝ էին անդ Ասուրի շատը բնականը սակով և արծաթով (ՍՄՊՅ, 32):

Պատահում են զիւրբեր, երբ ետադատ անականը գործածվում է թեք հօղովով, սակայն չհամաձայնվելով լրացյալին:

Օրինակներ՝ Էտրկ գիտ ի ծով խուռ (ՆՄԺԱՎ, 95): Զար ծառի, Որ ոչ բրել պտղո բարի, Եւ զհանաւ շանկեպի (ԺԵԶԶԳ, 533): Պատահում է նաև, որ նույն լրացյալի մտ անականներից մեկը համաձայնվում է, մյուսը՝ ոչ:

Օրինակներ՝ Զօրս զուտարեաց արբի և անհամարս (ԿԳՊ, 362): Քրիտոստ աստուած բողոք և բարի, Մաններ նման զիս ով կրեոջ սարք և բարս ինք հանգիպի (ԿԵՏ, 219):

Նստադատ գործածվելիս միավանկ անականները երբեմն համաձայնվում են:

Օրինակներ՝ Ի ազգմանէ շարին ստամանի սիրեաց ազգիկ մի (ՆՄԺԱՎ, 10): Այսոր տակ է մեծի ստոր կարապետին (ՆՄԺԱՎ, 87):

Սակայն միավանկ անականները նստադատ լինելիս հաճախ լրացյալի հետ չեն համաձայնվում:

Օրինակներ՝ Մեծ խնդութեամբ Լիլն ընդդէմ նոստ, և մեծ պատուով թեկալան զիս (ՍՄՊՅ, 45): Մեր մարդկանց ծերութեան պատճառն այս չիրմս է (ԳԲԲԲ, 28): Էտս մեծ վլմի և Ե՛նար ի վերայ զգմին (ՆՄԺԱՎ, 9): Սովաջուս երկիրն ի շատ ջրէն (ՍՄՊՅ, 31): Յիմիկ կամ ես տարա-կուսեալ ի յիմ շար գործոցս ի վերայ (ԺԵԶԶԳ, 90): Գուհաց մեծ ձայնի, կո՞ւր (ՆՄԺԱՎ, 30):

Մրանց մի մասը բայաբմաւ անականներ են, և սովորական չէ որանց հօղովումը, ինչպիսի՞ շող, մուգ, շար և այլն:

Օրինակներ՝ Պատե՞ է տալ մուգ ետան շուր (ՄԶՄ, 7): Որ շար սակով կարած իր (ՍՄՊՅ, 104): Լուս շող ջրով (ԲԶ, 154): Գու հայեր ես շար կապանի (ՆԲԶ, 46):

Օրբեմն նստադատ անականը թեք հօղովով է գրվում՝ ուղիղ մեկ սիրտարեկ: Օրինակ՝ Պատե՞ է, որ սառին շուր տաս ի տարութեան ի ծամն (ՄԶՄ, 106):

Բազմավանկ անականները նստադատ գործածվելիս հիմնականում չեն համաձայնվում լրացյալի հետ:

Օրինակներ՝ Յեաղ կարմանէ ճարժմունս արձակիր (ՆՄԺԱՎ, 17): Պահեաց յԱ՛նուր գեան երկարի ամանօք իբրն լիար յորս հարիր (ՍՈՌԺ, 104): Քնեկով վճարի դատաստան իմաստուն դատաստաց ի մէջ անուղ-գայ մարդան (ՄԳԳ, 289): Քեխտուով ձուր զիղուոց տուր (ՄԶՄ, 46): Ուսն ինչկարօրեալ ժամանակի պէտս ունի (ն. ա., 99): Եւ թէ որ վասն անեւ եկելեցայ շինման իբր տայ (ՄԳԳ, 42): Գայր անգլին գօրօք ի վե-րայ աշխարհին Հայոց (ՍՄՊՅ, 21): Արարի զսա գեղով և արձակ բար-բառով (ՄԶՄ, 167): Մատուակ սոկի բաժակալ մատոյց նմա զիսի (ՆՄԺԱՎ, 288): Շատ թաղառջաց մեծաց իմաստուն արանց լսեցի (ՆԲԶ, 288): Գուցիկ անուն ծաղիկ մի կայ, որ զն էլ ամէն անբժիշկ ցանեուն (ՄԶԲ, 293): Սնտի իրաց ոչ հետին (ՆՄԺԱՎ, 31):

Պատահում է, որ անականը համաձայնվում է թվով: Օրինակ՝ Հրա-մայեաց բակիս գտնեալ լոյով գօրօք և այրել զամենայն շինուածս զը-տանց և գայլոց յարկաց (ՊԱԲ, 61):

Որոշ երկվանկ կամ բազմավանկ անականներ նախադաս գործածվելիս երբեմն համաձայնվում են լրացցալի հետ:

Օրինակներ՝ Յայն ծամ ի յազգմանէ դատաւորին Քրիստոսի խրատան եզրկերն (ՆՄԺԱՎ, 12); Զմեկաւորս զկաշառակերս... թողուն զնոսա (ն. ա., 15):

Այս շրջանում գործածվում են մի շարք դուտ միջինհայերենյան անականներ, որոնք բնդհանրապես չեն հոլովվում, ինչպես՝ գազաուկ, հարկմաշ, այլցեղ, մազէ, շէ, Բայուկ և այլն:

Օրինակներ՝ Տկարացուցանէ զհիւանդն զերդ հալմաշ ջերմն (ՄՀԶՄ, 53); Քէ այս չէ հանցեալ, եղբար, զու ցուցու այլցեղ գիտարիւն (ՔԳ, 355): Միայն շլ շովայ շրննի (ն. ա., 545): Մէկն մազէ ֆաւճ մի շունի (ն. ա.): Քայուկ ձի հեծիւ (ԱՕԲ, 382); Վրանէ Եկեղեցի և ժամահար շրջեցուցանէ թնջ ինքեան (ՄԱՊ, 31); Ուներդ աղեղուք լարես՝ գազաուկ նետերով զարենս (ԿԵՏ, 159):

Միջին հայերենում ես, իրենց իմաստով պայմանավորված, որոշ անականներ զրկում են միայն հոգեակի գոյականների մաս, ինչպես՝ յովով գործէ, պէս պէս հնարք, ցեղ ցեղ հաւեր, բազում կերակուրք, ազգի ազգի դեղէ և այլն:

Օրինակներ՝ Առցէ զբերդն պէս պէս հնարիմ (ՊԱԿ, 94): Ու ցեղ ու ցեղ հաւեր խօսին (ԿԵՏ, 138); Բազում ախորժ կերակուրս և խառակիս ուտէիր (ՆՄԺԱՎ, 267); Ազգի ազգի դեղս առնուն (ն. ա., 290): Զայդ թր ծով ծով աշեղզ զեղով լցես ես (ՀՔՏ, 152); Բազում ազգի ազգի խոցե երկի ի մարդն (ԱՕԲ, 47); Զյատակս եկեղեցեայ... երանց երանց վիմօք սալարի արար (ՊԱԿ, 331):

Միջին հայերենում մի շարք բաներ համատեղում են անականի և գոյականի խոսքիմասային արժեքներն: Տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է առաջին հերթին վկայական, Բերական, առիկայ, Ելուզակ, բորբոս, փոյր, նախագան, կոյս բառերին, որոնք որոշի պաշտոն կատարելիս կարող են զիտվել և՛ իբրև գոյականի ուղղական հոլովածներ, և՛ իբրև անականներ:

Օրինակներ՝ Որդն քնծայի ի յականնն ի բորբոս զիշուրննէ (ԳՔԲՄ, 92); Բացեալ աւերն զունկն ականջին, Լսել զձայն փոյր պատգամին (ԳՏԲՊ, 219); Տարա ի յԱտանոյ զեբի աղիկս հինգ հարիւր կոյս (ՄԱՊ, 103); Կանգնեց զինք ի գնացք շուր (ԲԶ, 113):

Անականի և գոյականի սեռական հոլովածների արժեքներն են համաանցված նաև վերի, վարի, յետի, առաջի, ներքի, գնդ, տանոյ, խաշոյ, յետի, առջի, լարման, խնդման բաների մեջ որոշի պաշտոն կատարելիս:

Օրինակներ՝ Գուշակէ, որ խոցն ի վերի աղին է (ԱՕԲ, 76); Գուշակէ որ խոցն ի վարի աղին է (ն. ա.): Ենքի բերցն ընդ այսու անուամբ էր և հին ժամանակաւ շինեալ (ՎԱՊՏ, 118); Կողոպտեցին զաղեկն և զգնոջ Եզեալ իւսն (ԱՄՀՄԶ, 330); Աս տանոյ կազամբ, ծծծէ ու հան զբուրն (ԲԶ, 135); Ապա տուք կերակուր խաշոյ՝ որ յուրյ մաէ լինի դուրս (ՄՀԶՄ, 10); Ի՛նչ անեմ յետի խելացս, երբ առջի անունս անքի (ՔԳ, 10); Աշեղզ է ի ծով նման, Ուներդ՝ աղեղան լարման (ԿԵՏ, 156); Այսոր է մեջ օր խնդման (ն. ա., 157); Ասեն, թէ հեղի իշու ձու է և հանէ հրուրն իշու էշ (ՆՄԺԱՎ, 206); Զառաջի մարդկան զցանկն՝ յետի մարդիկս կու բակեն (ՔԳ, 278); Ուտի տերն սփռէ ի տունն (ՄՀԶՄ, 32):

Անշուշտ, բերված բոլոր ձևերը նույն արժեքը չունեն. զրանց մի մասը իմաստով աղիկի շուտ անական է (խաշոյ, տանոյ, գնոջ), մյուսները հետազայում վերածվեցին անականի (վերի-վերին, ներքի-ներքին, յետի-յետին), առջի ձևն էլ առաջին զատական Բվականի խոսակցական ձևն է Սակայն քննվող շրջանում սրանք համատեղում են անականի և գոյականի նշանակություն:

Որոշ բուրեր էլ, գոյականի լրացման դերում, համատեղում են անականի և մակբայի արժեքներ, ինչպես՝ հետի, վերուստ, արտաուստ, վայրագար, տղիտարար, շատ, իշէ, հեռուստ, ակամայ, մաշգիլուհ, յանայ, ստնացի և այլն:

Օրինակներ՝ Ենքն շահն իրովք ծառայիւրն ի դուխս հետի լերանց զողեւս զազարեալ կայր (ՊԱԿ, 75); Զարտաուստ կողմանէ, տանիսն րովանդակ և երեսք որմոցն քանդեալ (ն. ա., 180); Զերմն ի վերուստ կողմանէ ի վերայ մասրանն կատուցեալ կազմեալ էին ի տելուջ իրում (ն. ա.): Քիչ մի ափիւն վարդի եղով տրորէ և օժէ ի գլուխսն (ԱՕԲ, 119); Վշտանային և ցաւին հողով շափ ընդ տղիտարար մուրուրիւնս յայտասիկ (ՊԱԿ, 219); Այսոր քնծային ի բարակ աղիքն լինի վասն շատ զիշուրանն (ԳՔԲՄ, 143); Զայս ի հեռուստ տեղ պատմէին (ԳՏԲՊ, 279):

Գոյականաբար գործածված անականի ձևն որոշ բաներ կարող են գիտվել և՛ իբրև գոյականի որոշիչ (անական), և՛ իբրև աստիճան կազմող բառ (մակբայ): Օրինակ՝ Անշուի հաւառաի գաւորիկ տառպեկին ծոքիկն և սփեր (ՆԶԷԿ, 210):

Սովորաբար անականները չեն դառնում բայական հարադրության անվանական բաղադրիչ լրացում: Սակայն Երբեմն հանդիպում են այդպիսի գործածության դեպքեր: Օրինակ՝ Անօք ինձ ձամբեկ արար, քովս այնք էրաց թէ՛ զես (ՆԶԷԿ, 214):

Միջին հայերենում թվականները գոյականի լրացումը զգանալիս դրսևորում են որոշ անհետևողականություններ՝ զրարարի համեմատությամբ: Այսպես, նկատելի է, որ թվականներն ալիքի շատ են նախագաս գործածվում և համաձայնվում են լրացչայի հետ՝ թվով ու հորովով: Սակայն այստեղ ևս թվականի տարրեր տեսակները գործածությամբ տարբերվում են իրարից, ուստի դրանց քննությունը տարվում է առանձին-առանձին:

Գտնակալներ քվականները գոյականի լրացումը. — Քանակական թվականները գոյականի լրացման դերում կարող են հանդես գալ և՛ նախագաս, և՛ հտագաս, երբեմն եզակի գոյականի, երբեմն հոգնակի գոյականի հետ, երբեմն համաձայնվելով, մեծ մասամբ շամաձայնվելով: Այսպես, մի քանակական թվականը (որը հանդես է գալիս նաև մէկ, մին ձևերով) հաճախ գործածվում է նախագաս՝ շամաձայնվելով լրացչային, ընդ որում գոյականը լինում է և՛ եզակի, և՛ հոգնակի:

Օրինակներ՝ Այն ինթն՝ որ բորբոսի, յինին ի մէկ տեղաց, այլ ժողովն ի մէկ տեղի (ՄՀՋՄ, 59): Ի մէկ օրն սպանին զերկուսն (ՍՊՊՑ, 124): Բազում մարդիկ գնացին, և մին մարդն արգիլեցաւ (ՆՄԺԱՎ, 233): Թէ մէկ ատու ճանապարհ՝ երթայ, դարձնալ զսանայ և գայ (ն. տ., 119): Երկու եղբայր ի հոն կային՝ մի մէկ հօրէ, մօրէ, եղբայր (ՉԳ, 474): Թագաւորն արժամայն ևս նոցա երկոցունցն մէկ մի սարօքն հեծնելոյ (ՆՄԺԱՎ, 247):

Պատահում են դեպքեր, երբ նախագաս գործածվելով մի թվականը համաձայնվում է լրացչային:

Օրինակներ՝ Ոչ գտաւ միոյ զզանկանի էջ (ՆՄԺԱՎ, 105): Որք միով այժիկն կամ բանկոնաւ շատանան (ՊԱԼ, 42):

Նուազաս գործածվելիս մի թվականը կարող է և շամաձայնվել: Օրինակներ՝ Գնացար ճաշու մի ճանապարհ (էՀՄԳԱ, 53): Ես տեսայ մարդ մին ի բշչկաց (ՄՀՋՄ, 126):

Պատահում է նաև համաձայնություն՝ ետագաս գործածվելիս:

Օրինակներ՝ Գիւղական ոմն անցանէր իշով միով ի փողոցէ իմեքէ (ԱՄՀՄՁ, 326): Էր ի քաղաքի միում այր ոմն վաճառական (էՀՄԳԱ, 313):

Միջին հայերենում մէկ ձևի գործածական զգանալու շնորհիվ հաճախ մի ձևը գործածվում է անորոշ դերանվան իմաստով:

Օրինակներ՝ Քանի ամ գնացեալ կար ինձ մեկ հօրեղբորորդի մի

(ՆՄԺԱՎ, 181): Գի՛ մի արածէր օչխար ի դաշտի մի (ն. տ., 209): Այր մի անէր բարկացող և անզգամ կին մի յեղուանի (ն. տ., 133):

Երբեմն էլ միասին գործածվում են մին, մի ձևերը նույն իմաստով: Օրինակ՝ Մին ամիս օրդ փոշի տեղաց թիզ մի (ՄԱՊՁ, 47):

Երկու, երեք, չորս թվականները գործածվում են և՛ նախագաս, և՛ հտագաս՝ ալիքի քիչ համաձայնվելով լրացչային հետ, ընդ որում գործածվում են և՛ երկու, և՛ երկուս ձևերով:

Այսպես, հետևյալ նախագասություններում նախագաս դիրքում այդ թվականները շափի միավոր եզակի գոյականի հետ են գործածված՝ ստանց համաձայնվելու:

Որք երեք օր անցանի (ՄՀՋՄ, 38): Յետ երկու ատուոյ զդոցար զՊոսկանա (ՍՊՊՑ, 115): Յետ երեք ատուոյ դարձաւ յաշխարհն Յունաց (ն. տ., 21): Ան հոտոմ մասնեհար կաւ երեք դրամ (ՄՀՋՄ, 50): Բայց թէ ի գարկոց ժամն չմոնի, ու երկու օր անցնի, ևս այլ սուպանց յատյ (ՍՊԳ, 66): Քեռիքն տալու չորս եղանական է (ԱՌԲ, 84): Գնեաց չորս հոգի կերակուր (էՀՄԳԱ, 49): Շինեաց շամբր զՊաղատա ի վերայ Տիգրիս զետոյ չորս ատու ճանապարհան հեռի ի Բարխիսն (ԿԳՊՁ, 74): Աեղիսս քնկն ո՞նց պահեմ, մէկս հող, մէկս հողի է (ՆԲՁԳ, 290): Յորժամ յարութիւն լինի, փողն երկու ձայնիս օր գոչէ (ն. տ., 306): Ես ար չէին երկու փողու (ՀԲՏ, 181): Ու այդ երեք անուանէլ զմարդն ճանաչես (ՀԵ, 190):

Նույն թվականները նախագաս են գործածված հոգնակի գոյականների հետ՝ դարձյալ առանց համաձայնվելու, հետևյալ նախագասություններում: Անտանց չորքատանեաց վաճառ զպատե՛ է, որ երեք վիպից առէ լինի հաստատած (ՍԳԳ, 61): Երկու դրեթնալէնք միրանանէ նոր շինեցան (ՊԱԳ, 318): Շաղգած ևս ի չորս իւրց, այլցնը շէքց ամօր չի լինի (ՀԵ, 148): Ես այս լինի վաճառ երեք պատեառանաց (ՄՀՋՄ, 59): Արդ արձան է յատոջ գիտենալ դարբասիլն զչորս երկրեոյն (ն. տ., 62): Մնաց երկու կողմանց մարդ մի կենդանի (ՆՄԺԱՎ, 299): Կապեալ էր ի չորս կողմանց զճանապարհս (ՄԺՁ, 454):

Սակայն այս թվականները կարող են գործածվել նաև համաձայնվելով լրացչային հետ:

Օրինակներ՝ Չկարէ որ երկուց տնանց ծառայել (ՍԳԳ, 23): Շատք մեռան յերկուց կողմանց (ՍՊՊՑ, 114): Եթող երկուս օրցիս յԱլթանայ նաթուն կնոջէ իրմէ (ՄԱՊ, 19): Երկուսն ի շորից երկրիցն, կամ երեքն բորբոսին (ՄՀՋՄ, 102): Յետ երեք անց անցիկոց դարձեալ կէն Ճաթարն

(ՄՊՊ, 6): Պատմեցին զայն զատարերն զրանս երկի եղբարցն (ՆՄԺԱՎ, 203):

Այս զեպարտ Շնարավոր է, որ Թվականը Հոգեակի զրվի եզակի գոյականի Հեռու Օրինակ՝ Պերկուս րենկեր ս՛նց պահան, մէկս հոգ, մէկս հոգ է (ՆՔԶ, 290):

Թվականը Հոգեակի ձևով է զրվում նաև ետադաս լինելիս: Օրինակ՝ Թէ խօսես քաղցր և անոջ քան մի երկուս լինը խրատով (ԿՅՏ, 170):

Հինգ և երանից բարձր բանակական Թվականները լրացյալ գոյականի Հեռու գործածվում են ակելի շատ նախադաս, ընդ որում մեծ ժառանգոր տասնց համաձայնվելու: Լրացյալը Հիմնականում շարի միավոր է լինում:

Օրինակներ՝ Տուր ինձ մալ տասն տարույ (ՄՊՊ, 21): Զիտն սկոտայնո Համարն քառասուն ու չորս ակոյայէ (ՔԶ, 54): Առի սկոտային... նա դոտերն է և բուսի ի ծննդեկնէլ ի վեր և ի հինգ ատուրն (ՔԶ, 54): Մնայն քեզ վարդի՞ գնչո ճագար զանկլանի (ՄԳԱ, ծր): Մէկին հագար զանով մաքի (ՅԳ, 535): Իք նուպին քան գտասուեկու պան ալլ ակելի բաշէ (ՄՀՋՄ, 94): Տասն հագար ստակ պարտի ինձ (ՆՄԺԱՎ, 220): Թափած է ի րո վերայ վարդաջուր հագար փխլայ (ՆՔԶ, 125):

Նույն Թվականները կարող են երբևէն նախադաս գործածվել նաև Հոգեակի գոյականի Հեռու՝ տասնց համաձայնվելու:

Օրինակներ՝ Ես երբ մեզեռասան ամաց էի մանուկ տղայ (ԿՅՏ, 188): Զագար զէնաց խոցն (ն. տ., 183): Զուր ի վիմէն ձեզ բխեաց, երկուսասան վտակաց (ԶԵ, 244):

Այս Թվականները գործածվում են նաև ետադաս եզակի կամ հոգեակի գոյականի Հեռու՝ համաձայնվելով կամ՝ ոչ:

Օրինակներ՝ Ես զպտուղ և զործեաց զարդարարին երեսուն, վարսուն և հարիւր (ՆՄԺԱՎ, 219): Կալան զԳեմեկուրան, և իշխանն քառասուն (ՄՊՊ, 12): Տարցնև ստ խաղարու շայր Աշուտ... ծառայ երկու հագար, մի տասն հագար, և չորի հագար (ն. տ., 17): Չեա զէշն հարիւր հագար՝ աղտորին շարին է պատրան (ՆՔԶ, 87): Նա ես նմա միաուրս հինգ հագար (ՄՊՊ, 38):

Միջին Հայերենում ես քանակական Թվականները կրկնաթյամբ արտահայտում են բաշխական իմաստ:

Օրինակներ՝ Առ... եշտատակ հինգ հինգ դրամ (ՄՊՊ, 50): Ամէն մէկնս մէկ մէկ հաց էր զդիկէլ (ՆՄԺԱՎ, 203): Ինքն ժողովեաց մէկ մէկ սակի (ՄԺ, 2, 417): Ի սոյն ամի Իսմայլի փաշայն տասն տասն խտուշ խորաջ կառ (ՄԺ, 2, 418):

Դասական բվականները գոյականի լրացում.— Միջին Հայերենում գոտական Թվականները սովորաբար գոյականի լրացում են զանում նախադաս գործածությամբ, ընդ որում լրացյալը Հիմնականում եզակի է լինում, և Թվականը չի համաձայնվում լրացյալի Հեռու:

Օրինակներ՝ Այն առաջի ցեղ հայումաշն է զոր Թառամեցեոզ ասեն (ՄՀՋՄ, 38): Ի շորսում օրն լուծումն լինայ... փորուն... և է-ում օրն փարատի ցան (ԱՕԲ, 291): Քանի է աաշին մարդոյն ի ձեռն պատկին կապեալ (ՆՄԺԱՎ, 242): Յորժամ երկուսում օրն եզև, Հեծալ Թագաւորն ի մի (էՀՄԳԱ, 51): Բնական սաստային սասածումն ոճով ի քառասնե-բարդ երկրորդ զույսն գտանեն (ՄՀՋՄ, 123):

Դասական Թվականները կարող են գործածվել նաև Հոգեակի գոյականների Հեռու: Օրինակ՝ Յամանայն կողմանց նմանել էր առաջին սրբոց քաղաւորացն (ՄՈՌԺ, 212):

Դասական Թվականները հազվադեպ գործածվում են ետադաս՝ չհամաձայնվելով լրացյալի Հեռու: Օրինակ՝ Ինք ժամանեաց հարցն առաջին (ՆՔՔ, 35):

Աճենեքական բվականները գոյականի լրացում.— Թվականի այս տեսակը միջին Հայերենում թիչ է գործածվում: Եղածներն էլ փոքր Թվականներից կազմվող ձևեր են (երկուին, երկուքան, երեկին, երեքան և այլն): Սրանք նախ զանում են հաստատուցայն: Օրինակ՝ Գրեաց ի վերայ զերկուցունց անուանն (ՄՊՊ, 104):

Սրոշչի զերում սրանք Հիմնականում նախադաս են գործածվում՝ համաձայնվելով Հոգեակի լրացյալի Հեռու:

Օրինակներ՝ Գրեցին առ Նա երկուին կարողիկաւն նամակ ողորներ և սիրոյ (ՊԱԳ, 11): Բազումք զոն ի ստա յերկուսին կողմանս յայսպիտում ժամանակի սրբ զանանցողք Հողով է կուզակք (ՊԱԳ, 38): Ես զին կենդանի էին երեկին եղարաւն (ՄՊՊ, 75):

Երբևէն Թվականը լրացյալից տարբեր Հողովով է զրվում: Օրինակ՝ Ի շորեսին կողմանցն յօրինեաց գալիս (ՍՊՅՆՍ, 322):

IV. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳԵՐԱՆՈՒՆԵՆԵՐՈՎ

Միջին Հայերենում գոյականի լրացում են զանում բոլոր տեսակի դերանունները: Գրաբարի համեմատությամբ փոփոխվել են որոշ դերանունների գործածության առանձնահատկությունները, առաջ են եկել նոր դերանուններ (հանշախ, հայրնեղ, այրնչ, հանց և այլն):

Անձնական դերանունները գոյականի լրացում.— Անձնական դերանունները գոյականի լրացումը դասուում են բոլոր հոլովներիով: Սակայն բառակազմակերպությունների ընտելացի ժամանակ կանոններ միայն սեռական հոլովածների մաս, քանի որ մյուս հոլովածները բացառապես զեր են կառուցում, իսկ այ գուր է բառակազմակերպություններից:

Գոյականի լրացումը դասուում են ես, դու, նա, ինձ, իր անձնական դերանունների սեռական հոլովածները՝ իմաստային այն բոլոր հարաբերություններով, որոնք բնորոշ են գոյականի համապատասխան հոլովին: Քանի որ վերջիններս հանդամաներն ընծվել են իր տեղում, այստեղ գրանջ չենք անդրադառնալ:

Անձնական դերանունները գործածվում են և՛ ետադաս, և՛ նախադաս (գրաբարում առավելապես ետադաս գործածություն ունեն): Այսպես, հետևյալ նախադասություններում անձնական դերանունները նախադաս են:

Իր ամէն բոլոր ձնեղեմներն մահու մեռաւ (ՀՆ, 216): Մինչդեռ հիւսնեղն աղէկ ունեա զիր խելոն, ես կոչէ զիր ծանօթներն և զնոյնիկոսն (ՄԳԳ, 65): Անցի թէ դասուամ լիւմ շատ շար գործուցն, որ ես արարի (ՅԳ, 364): Ի վաս բաղկէ չէ մեռնալ Գո օրդին (ՊԱԼ, 88): Իր սուայի սասաճումն այն է, որ սար հանդերձով դմարմիկն աղէկ ծածկէ (ՄՀՋՄ, 11): Իմաստուն մարդն ու սար կամար է ամպէ, որ լիւր քաղցր անձրեկն լինիկի Գո ցողէ (ՀՆ, 187): Ի թուին ՈՂԹ դարձալ առ իմ կարայն Հն լիւր միազատն (ՄՄՊՅ, 125): Քն ծոցը է դրախտ, մրցոց անդատան (ՀԹՏ, 153):

Այս դերանունները ափելի շատ գործածվում են ետադաս: Օրինակներ՝ Ալեանէս իմ ունիմ դասն և տխուր (ՅԳ, 487): Ի բազում տեղիս զրեայ է խառնակումն լոցա ընդ մարդկանց (ԱՄՀՄ, 263): Ունիմք հասաւ և յոյս ի զիտուրին Աստուծոյ և յազօթս ի բարեխօսութիւն ծառայից ետա (ՄԱՊ, 56): Մեծաց շարժօքն իւր սաղկապի (ԱԲ, 174): Ցածօթ եզի կաշտոս դաստատան ետա (ՆՄԺԱՎ, 254): Շատ ոսկի զեկան ծրարեայ ունիս ի Կարձղ Գո (ԷՀՄԳԱ, 212): Ահա մատաւին Գո և բանալի երկաթի կապանացը (Ն. Խ., 229): Փայլէր իրրե զարեզակն սարը հոգի վազդապետն մեր Վանականն յերկիրն արեւելեան (ՄԱՊ, 12):

Իր դերանունը երբեմն գործածվում է նաև իրեն ձևով Օրինակ՝ Ասաց զիւրեն աղատարեան պատճառն (ՆՄԺԱՎ, 221): Փոխադարձ դերանունները գոյականի լրացում.— Սրանք գասնում են հատկացուցիչ:

Օրինակներ՝ Լուծան ի միաբանութենէ միմեանց (ՄՄՊՅ, 37): Ապաշաւէին զմիմեանց կարուսա (Ն. Խ.): Ապա թէ համախոհք իցեն միմեանց կարուք կամ օրդիմ՝ կորիցեն (ՄԳԳ, 314): Վասն որք կուրին և զիրեաց մարտիմ փեակն (Ն. Խ., 318): Թէպէտ ծանր էին միմեանց խնդիրք, անյապաղ իրարանչիւրքն կատարէին (ԱՄՀՄԶ, 225):

Ցուցական դերանունները գոյականի լրացում.— Միջին հայերենում գրաբարյան ցուցական դերանուններից գատ գործածվում են նաև նոր ստաբացած իտայ, այսինչ, այսցեղ, այլցեղ, այլցեղ, հայցեղ, հանչալ և այլ դերանուններ:

Աս, դա, նա ցուցականների սեռական հոլովածները հատկացուցիչ պաշտոն են կատարում՝ շտարբերվելով անձնական դերանունների սեռական հոլովածներից՝ իմաստային հարաբերություններով և գործածության առանձնահատկություններով: Այսպես, դրանք գործածվում են ետադաս հետևյալ նախադասություններում:

Ոչ որ հնազանդի գրոյ սորա (ՄՈՒԾ, 162): Թէ ձայն սորա քաղցր լիքի (ՆՄԺԱՎ, 31): Նա միայն կարող է... լնուլ և կատարել զպակասութիւն անդամոց դոցա (Ն. Խ., 32): Ոչ ի մահն նմ և ոչ ի կեանքն ի ննջող սորա (Ն. Խ., 57):

Նույն դերանունները կարող են գործածվել նաև նախադաս: Օրինակներ՝ Ի սորա հայապետինն աղչե աանին խաչ (ՄՄՊՅ, 126): Այ թէ զիս ի նորա տեղին հանէք (ՆՄԺԱՎ, 8):

Իտայ, ինա դերանունները գոյականի որոշիչ են դասուում մեծ մասամբ նախադաս գործածություններ:

Օրինակներ՝ Կալ զիտայ հայրենիս ու սար ինձ զիտայ շալ զեկանս (ՄԳԳ, 65): Մինչ այնպիսի շարչարեն, որ ինա հասա վիզն բարակի (ՆՄԺԱՎ, 322):

Այս, այդ, այն, այն, դոյն, նոյն ցուցական դերանունները սեռական հոլովով կարող են դասուլ հատկացուցիչ՝ շտարբերվելով նույն պաշտոնը կատարող անձնական և սա, դա, նա ցուցականներից: Այս դեպքում դրանք կարող են գործածվել և՛ նախադաս, և՛ ետադաս:

Հետևյալ նախադասություններում այդ դերանունները նախադաս հատկացուցիչ են:

Ի զուտուչ նազոս դրամ սորին արեւասաորացն ետ (ՊԱԳ, 317): Բայցում դեաշարք ետին աղօրիմ պառեղան (Ն. Խ., 321): Ցայսոր պարտարզին առաջն տանին գաւաղան (ՄՄՊՅ, 126): Սյնոր պատնառն բորբոս մաղձերն են (ԳԹՐՄ, 127): Բայց այրեցման վզենն ու սուղանքն այնոր է, որ պատնառ լինի արեցմանն, և յայսոր վերայ երթայ

այսպիսեանց իրանին (ՄԳԳ, 63): Եւ սոցին ամենեցուն առիք, ոչ այլ ինչ, եթէ ոչ Հեռացումն ի սուրբ գրոց և յերկիզէն Աստուծոյ (ՊԱԳ, 290): Այսոր նշանն ի ցաւածէն հասկնաս (ԳՔՔՄ, 93): Յասոր վերայ երթայ այսպիսեանց իրաններն (ՄԳԳ, 63): Այսոր պատմութիւնն այս է. որ շատ քան լինի (ԱՕՐ, 145): Այսպիկ իրաւունքն չիւր գրան եպիսկոպոսացն վերայ բաժանեացի (ՄԳԳ, 300):

Նույն գերանունները կարող են դառնայ նաև ետագաս հատկացուցիչ՝ Օրինակներ՝ Մաղեց յոյն շնորհաց ի սխեա նորին (ԱՔ, 251): Քրիստոս ոչ կամի զհակառակութիւն և զընդդիմութիւն հաւատացելոց իւրոց, այլ զսէր և զմիարեւութիւն նոցին (ՆՄԺԱՎ, 172): Յոյժ հանեցաւ թագաւոր ի բան ծերուն և զովնց զսակց պատասխանատուրիւն նորին (ն. ա., 331): Ոչ որ կարէ գիտել զգործս նորին (ՀՄԲԲ, 355):

Այս գերանունները գոյականի լրացում են դառնում նաև որոշական հարաբերութիւններ: Սակայն սրանք կապակցութեան նույն կանոնները չունեն, ուստի և ներկայացնում ենք առանձին-առանձին:

Այս, այդ, այն գերանունները գոյականի հետ գործածվում են նախադաս, և՛ ետադասու երկու դեպքում էլ նրանք կարող են համաձայնիվ կամ ոչ: Այսպես, հետևյալ նախադասութիւններում գրանք նախադաս չհամաձայնիվող որոշիչ են:

Յայս ամի մեռու թագաւորն Ռամասոս (ՍՄՊՅ, 39): Յայն ամի մեռու թագաւորն Գաւթի (ն. ա.): Վասն այդ պատճառաւանց չէքի շուտ (ՄՀՋՄ, 57): Որ կան յարեւել և են բարեկամք և յոյժ սիրող այս բարաւորաբանս (ՄԱՊ, 45): Աստուծոյ ճրաման չկայ այդ ցաւացող բռնիկի (ԿԳՊ, 309): Այն ահեղ Բարկոծին նա ա՛նց համբերէր (ՖԳ, 246): Մի գարմանսր այս բանեայս (ն. ա., 330): Ի յայն զնվերայն՝ որ խանս տախտախն զրեցար... ի բան տաք (ՄՀՋՄ, 111): Որ զուրբ լինին այն տեղայն շինտեանս (ՄԳԳ, 73): Այն պարսիկ շունն զնաց զտուզ զսու (ՆՄԺԱՎ, 275): Հազար երեսնի այս աստա, որ մէկտեղ ենք մենք ժողովի (ՆՔԶ, 253): Շատ էր յայդ ծովեր յատր, յաջացար ու այլ լիս երկեր (ն. ա., 297): Այս խնայաց այսպէս վայելէ ինն (ՆՄԺԱՎ, 112): ԿՔնց սակաւիկ մեղր և տարաւ այն աշխարհիկ թագաւորին (ն. ա., 298):

Նույն գերանունները կարող են դառնայ նաև նախադաս համաձայնիվող որոշիչ:

Օրինակներ՝ Վասն այդ պատճառաւանց յիշեցար (ՄՀՋՄ, 76): Յայս ամի յգիսց լուսն (ՍՄՊՅ, 98): Ներքի բերդն բնդ այսաւ տնումբ էր (ՎԱՊՅ, 118): Այնու քուովն դիւրեաւ բաժանեմք յերերաց (ՊԱԳ, 433):

Երբմն այս գերանունները միայն հոլովով են համաձայնվում: Օրինակներ՝ Նորս այսու բարի գործով յերկինս վերացան (ՀՆ, 201): Այսու կերպարանոք յապարանս մտայ (ԱՐ, 277): Չնոյն գրեայն նույին շարագրութեամբ արդէն աստ պծագրեցի այսմ պատճառաւանց վասն (ՊԱԳ, 561): Անորէն եպիսկոպոսն ոչ յուտացաւ այնու շարեօք (ՍՄՊՅ, 22): Եւ ես կամ ի մէջ այլոյ շիրտորսեանց (ԱՍՄՄ, 279):

Նույն գերանունները լինում են նաև ետադաս որոշիչ՝ համաձայնիվ կամ՝ ոչ:

Օրինակներ՝ Հանգրեւս այս յոյժ արզելումն տայ ընթանալ յերկինս (ՆՄԺԱՎ, 291): Էր բագաւորս այս՝ քաշ, բարետեսիկ և ա՛նարկու (ՍՄՊՅ, 1): Էր յաւուրսն յայն մեռարայոյիտ մի ի Կեսարիա՝ Մարկոս անուն (ն. ա., 66): Մերս այս ի գանձէն յայնմանէ իմոյ շինեաց զայս ամենայն (ՀՄԳԱ, 144): Բանիս այսուիկ իմաստունն միսիթալեաց զայնն (ՆՄԺԱՎ, 230): Հիւանդս սա յանալու է (ն. ա., 295): Զհետ մտար զուստ և խարող կենաց աշխարհիս այսուիկ (ն. ա., 106): Յաւուրս այսուիկ երևեցաւ աստղ մի գիսաւոր (ՄԱՊ, 8): Հանդիպեցաւ նոցա բզտապան դասաւորին այնմիկ (ն. ա., 202): Մարդիկ սակաւ պահեն զորէնս, որպէս մարդիկքն այնմիկ, որք ոչ կարէին ելանել բնդ սիւսն (ն. ա., 226):

Սույն, զոյն, նոյն ցուցական գերանունները գոյականի լրացում են դառնում նախադաս՝ երբմն չհամաձայնիվելով:

Օրինակներ՝ Եկեալ բանեկցանի ի նոյն տեղացն (ՍՄՊՅ, 43): Ի սոյն ամի մարտեան Յոյնք ի գառտէն (ն. ա., 98): Ի նոյն ամի յարեաւ ի վերայ նորա Մանիակն (ն. ա., 44):

Երբմն էլ գրանորում են շեղում գրաբարչան ձևից:

Օրինակներ՝ Զինուորն՝ որ էամ զվարդապետն, ի նայեամ ասուրն յանգիման կոցոյց զնա խանին (ՊԱԳ, 278): Ահա առիթ սոյնոյ իրավութեան (ԱՍՄՄ, 296):

Այս գերանունները նաև կարող են նախադաս կիրառութիւնով չհամաձայնիվ լրացույի հետ:

Օրինակներ՝ Գո՛ւ առ կաթուրիկոս տէր Սարգիս և առ թագաւորն Յովանէս վասն զմին իրի (ՍՄՊՅ, 25): Նորին Յոնանէնիսի վարդապետի եզնիկացոյ սասցեակ (ՀԵ, 183):

Այսպիսի, այլպիսի, այնպիսի գերանունները անաչին հերթին կարող են որպէս հատկացուցիչ գործածվել:

Օրինակներ՝ Պարս է զայսպիսոյս արիւնն հեղել (ԿԵՏ, 183): Այնպիսոյ աչլե կորսանայ (ՀՄԲԲ, 543):

Այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, հոյնպիսի ցուցական զերանունները սովորաբար նախադաս որոշիչ են դառնում՝ առանց համաձայնվելու:

Օրինակներ՝ Այսպիսի դարձանակամ Հակոտակոխ գուրաճահամ (ՊՏՄՁ, 197); Այնպիսի տեղաչէ միով բարի բաւականացում (ԱՄՂՁ, 315); Ափսոս չէ՞, որ քո պիտի հարկեւոր մարդն չես այնպիսի անբախտ մարդոյն շրջի (ՆՄԺԱՎ, 246); Այնպիսի աղողորով արտասուօբ լայնի (ՄԱՊ, 43); Տիրան ստէ զնա, յետոյ և սպան և սպան զնա, այսպիսի պարճանաւ (ԳՊՊ, 21); Հրաժարեաց ի յայնպիսի սնկիսէ և լրճրեղեացն (ՆՄԺԱՎ, 182); Ցայնմամ երեք կերպ կրնի չորն, որ է ամօթն, բարձաւ յայնպիսի կնոջն (ն. տ., 243); Այսպիսի բանի բժշկեաց զգուտարն թագաորին (ն. տ., 135); Այսպիսի երեսիս այսպիսի հայելի պլտի (ն. տ., 196):

Այսուհետ, այդքան, այնքան, այսչափ, այդչափ, այնչափ, սայնզուհակ, այնցեղ, հայնցեղ, հանչափ, հանց, այսինչ, ասանկ ցուցական զերանունները սովորաբար գործածվում են որպէս նախադաս որոշիչ՝ չհամաձայնվելով լրացչաների հետ:

Օրինակներ՝ Ինքն հայնցեղ մանով մեռնի, զէտ այն աղայն (ՄԳԳ, 70); Իմաստնոյ այսչափ խրատա հերթի է ուսեողին (ԱՌԲ, 19); Զայս յարճս ստոր հանց մարդոյ, որ յտակ սեանսէ (ՎԱՊՏ, 206); Դու այսինչ մարդ ես և այսինչ ատոր կեկալ բերի (էՄԳԱ, 38); Ի սուղ ժամանակի բուն այդքան հաստարկով բարկեամս կարացնոր ունի (ԱՄՂՄՁ, 294); Այս չափ պարանաց և բաւեաց տէր կարք (ՆՄԺԱՎ, 160); Զարձանք և հիացումն է, թէ այնչափ պարտականի բունն ոնց կու տանի (ԽԳ, 280); Մաղզած ես ի չորս իրաց, այնցեղ շէնդ ամուր չի լինի (ՉԵ, 148); Զանց մարդ, որ, նայ, ունի կամ սուման կամ ի բնովննէ, Համեմ է հոգոյ մարդկան (ՔԳ, 520); Եկի առի հանց կրակի՝ ոչ զրէի, աչ կարգայի (ՉՏՔ, 226); Զանցեղ նետով զիս խոցեցեր, Որ այլ չունիմ բժշկարար (ն. տ., 159); Թէ չէ գտանի այլ սէր՝ չուն ու գայնն, աղոթես այլ ունի (ՆՔԶ, 219); Զնցկուն հարիֆին բերեմ, որ ամէնն ի բնջ նմանի (ն. տ., 90); Ի հոնց տեղաց հոտ սանոս նա, որ թէ մէկ ատոր ճանապարհ երթայ, դարձեալ դառնայ և գայ (ՆՄԺԱՎ, 119); Զանց բան ստէ, որ հասանիմ (ն. տ., 167):

Այնպէս, այսպէս զերանունները եւ կարող են նախադաս որոշիչ լինել:

Օրինակներ՝ Ը՞վ է տեսնը այնպէս խեղճ բան (ԺԵՉՁԳ, 22); Ծառ պատահին այսպէս բանի, որ այք կերիցեն զգանձա այլոց (ՆՄԺԱՎ, 125):

Անորոշ զերանուններ՝ զոյականի լրացում.— Միջին հայերենում եւ անորոշ զերանունները զոյականի լրացում են դառնում երկու ձևով: Առաջին զեպքում դասնց սեռական հոլովը հատկացուցչի պաշտան է կատարում:

Օրինակներ՝ եթէ որ զունմ իբ հարամ ուտէ, նա թող չորս կրկին վճարէ (ՄԳԳ, 72); Զայլոց մեղք զու մի բններ, գրոյն յերակ մտօրք անգիճէ (ՉԵ, 145); Ուտէ ձրի զայլոց վատասն (ՆՄԺԱՎ, 23); Զայլոց պարտան վճարեմ (ն. տ., 248); Զայլոց մեղքն առաջի ակն է ի վերայ կրծոյն և օտին (ն. տ., 152); Զի՛նչ շահ է իմ զատիւ, երբ այլոց ի ծոց ես պաղակձ (ՆՔԶ, 217); Այք կերիցեն զգանձա այլոց (ՆՄԺԱՎ, 125);

Մյուս զեպքում անորոշ զերանունները գառնում են զոյականի որոշիչ լրացում:

Ամն, ոք զերանունները որոշիչ են լինում անձ ցույց տվող զոյականների մաս նտադաս զործածվելով սովորաբար անփոփոխ ձևով:

Օրինակներ՝ Եւ թէ ձառայ ոք ի տաճկաց փախչի նա մի մասունք զինք (ՄԳԳ, 66); Մանուկ ոմն աննէր գողօթին փոքր (ՆՄԺԱՎ, 15); Գայ այր ոմն իր ճանապարհան (ն. տ., 125); Թագաւորն ոմն կազմեաց զորաց իւրոց ճաշ (ն. տ., 128):

Այս զերանունները կարող են երբեմն գառնուլ նաև նախադաս համաձայնվող որոշիչ:

Օրինակներ՝ Բ զինուորք յոժ նախանձաւոր էին բնջ միմեանս և էին ժառայր ումնն կապաւորի (ՆՄԺԱՎ, 260); Թագաւոր մի բարկացա ումնն իշխանի (ն. տ., 275); Տար զհացոյ այլ ումնն աղատի (ն. տ., 244):

Ոմն զերանունը կարող է նաև նախադաս զործածվել՝ անփոփոխ ձևով:

Օրինակներ՝ Գտին զունմ կապաւոր (էՄԳԱ, 86); Եկն ոմն իմաստուն բժիշկ (ՆՄԺԱՎ, 273):

Այլ, միւս զերանունները ավելի հաճախ զործածվում են նախադաս՝ բարձր զոյականների հետ՝ չհամաձայնվելով լրացչային:

Օրինակներ՝ Ապա այն զերմն՝ որ յայլ նիւրեոյն ի բորբոսեոյն լինի, բաժանին բնջ երկու ցեղ (ՄՉՁՄ, 58); Որ չունի զուղաւորութիւն հետ այլ անգամոցն (ԳԲԲՄ, 51); Բայց աղունի վատութեան պատճառն էլ պիտի ստեղծու վասն զիճաթեան ցորենին և այլ իրաց (ՄԳԳ, 81); Ունէի և այլ պատանոս հարկաւոր զպարտան իմոյ (ԿԳՊ, 282); Կարան զողացու զձու միւս կախաին (ՆՄԺԱՎ, 47); Եկեալ զորաց իշխանն առ միւս աղաւանից պահապան և խարիւց (ն. տ., 1); Յիշեցր զհայրն

իմ... և գալլ արեան մեծաւորս մեր (ԺԳՂԶ, 498): Չթողում, որ այլ գալլի գրան ձեզ նեղացնեն (ՆՄԺԱԿ, 45): Ի միս ասուրն եկին ի գաւառասան (ն. տ., 253): Յառաջն զիս այլ մարդոյ տվել էին (ն. տ., 204): Վարեաց ի դեան, զի առջէ զհացն ի միւս շահնէ (ն. տ., 203): Ես երթամ և մտանեմ այլ քաղաւորի գրաւար (ն. տ., 134):

Պատահում են զեպրեք, երբ այս զերանունները զրվում են թեր հոլովներով, իսկ լրացչաբերը՝ ուղիք:

Օրինակներ՝ Ուղարկեաց զեա յայլում քաղաւոր (ՆՄԺԱԿ, 141): Ետան յայլում մարդ (ն. տ.):

Այս զեպրում հնարավոր է նաև զերանվան սխալ ձևի գործածութեամբ: Օրինակ՝ Գու ս՛վ էս, որ դառեա գալլում ծառայ (ՆՄԺԱԿ, 265):

Նախագաս լինելիս այս զերանունները նաև համաձայնվում են լրացչաբեր հետ:

Օրինակներ՝ Այլոք ճեարիւմ հաստատեաց Աստուած զսիրտ իմ զարհուրել (ԳԳՊԶ, 282): Մտնող Մամիկունեն և Սամսէլ յայլով արատօքն Լալոց կոտորեցան յատր գատկացն լիամէլէլացոց (ն. տ., 68): Եւ զարձեալ ի միտում ամին, եկն ի վերայ աշխարհին Լալոց (ԱՄՄՄԶ, 229): Միս այլք բնակիչի սեռապատին ամենեքեան ժողովեալք էին ի լեւան (ՊԱԳ, 265):

Իմն, ինչ զերանունները գործածվում են որպէս ետագաս համաձայնօղ որոշիչ:

Օրինակներ՝ Գիւզական ոմն անցանէր իշով միով ի փողոցէ իմնէլէ (ԱՄՄՄԶ, 326): Անդ ի զիպառածէ իմնէլէ բարերախաղի լեալ՝ թագաւորեաց յայլոյնի պատճառաւ (ԳԳՊԶ, 47): Վասն յանցանաց իւրի սպանար (ն. տ., 338):

Կարող են նաև անփոփոխ ձևով գործածվել:

Օրինակներ՝ Եւ անցին ասուր ինչ (ՆՄԺԱԿ, 22): Երևեցաւ աստղ մի զիտարս ասուր ինչ (ՄԱՊ, 8): Էսա պիտի ամանով ինչ և զնաց ընդդեմ Տաթարին (ն. տ., 24): Յեա ասուրց ինչ զնաց զորք թուրքին (ն. տ., 40): Գապանք և երար ամենայն ի մի ժողովեցան վասն խնդրայ ինչ իրաց (ՆՄԺԱԿ, 83):

Միջին հայերենում հանդիս են գալիս այլցեղ (այլ ցեղ), մկկալլ (մկկ այլ) անորոշ զերանունները, որոնք սովորաբար նախագաս են գործածվում և հիմնականում զրվում շարահարկական ինքնուրույն զեր շունչօղ գոյականների մոտ:

Օրինակներ՝ Այս շերմանա տէրն պատեճ է որ ի բաղանացն յոյն այլ ասուր յամէլ քան զմկկալլ ցեղ շերմանա տէրն որ ի ցրտոյ եղաւ

(ՄՂՋՄ, 13): Թող օր մի, և մկկալլ օրն յուս թիզ ցրով (ԲԶ, 154): Ինքն լինի պատճառ բազում և այլ ցեղ հիւանդութեանց (ՄՂՋՄ, 2): Ինքն էսա զմկկալլ երբայնք պարտն Թորոս զտեր Պապառոնին (ն. տ., 118): Չնդանով և այլ ցեղ շարաշարանօք տանդեն (ՄԳԳ, 35): Եւ այն մկկ այլ մարդն հայրն այն զորականի հայրն սպանեալ էր (ՆՄԺԱԿ, 126): Ի մարդիկ տարու պագիկ անուշոյր, զուզ անէր մկկալլ զիչերուն (ՆԲԶԿ, 116): Վաղն ու մկկալլ օրն, ասեմ, քո սուրաթն ի յիս նմանի (ն. տ., 279):

Միջին հայերենում գործածական է նաև մկկ ֆանի (մի ֆանի, ֆանի մի) անորոշ զերանունը, որը սովորաբար զրվում է եղակի գոյականից առաջ, երբեմն և հետո, ընդ որում լրացչաբեր մեծ մասամբ շարահարկական ինքնուրույն զեր շունի:

Օրինակներ՝ Թպտիրն այն է, որ մկկ ֆանի օր յառաջ սերկիկի շարապ խմես (ԱՌԲ, 66): Մկկ ֆանի ձեա սաքթայ լուծէ (ն. տ., 121): Լուպ մի ֆանի ասուր (ՄՂՋՄ, 106): Ջերմանն նոպայն օր մի ֆանի միացեալ զադարի (ն. տ., 139): Բայց կամիմ էս խօսիլ քանիկ մի ֆանի (ՆԵ, 184): Կարինն այլ ի ձեւերն ասեմ՝ կու սեղօղէր սուրաբ մի ֆանի (ՆԲԶԿ, 279):

Մոշոյալ զերունունները գոյականի լրացում.— Մրանք ևս ասաչին հերթին կարող են դառնալ հատկացոցի:

Օրինակներ՝ Եկեալ յետոյ ճայն և յամենեցուն փեռելն ասեալ՝ զանձամբն շարեալ և զարդարեալ (ՆՄԺԱԿ, 36): Ես քեզ խրատ մի ասմ, որ յամենեցուն պարտուցն ազատես (ն. տ., 248): Առաջն ցուցանէ զբազաւորն ամենեցուն աստուած (ն. տ., 286): Թագաւորն ամենայնի էսեա զբանդն լցեալ (ՆՄԺԱԿ, 1):

Երկրորդ զեպրում որոշչալ զերանունները գործածվում են որպէս գոյականի որոշիչ:

Ամենայն զերանունը սովորաբար զստեում է նախագաս որոշիչ եղակի կամ հոգնակի գոյականի մոտ՝ առանց համաձայնելու:

Օրինակներ՝ Առաք... զամենայն բերգս և զվաղաքս ծովեկերովն (ՍՄՊՅ, 17): Ջերմն քան զամենայն ցեղ հիւանդութիւն ի մարդիկ շատ հասնի (ՄՂՋՄ, 2): Չկալ քան զքեզ լեզի, Ի՛ ամենայն լեզու լեզի էս (ՉԹՏ, 173):

Երբեմն այս զերանվան կրկնավոր ձևն է նախորդապ որոշիչ դառնում եղակի գոյականի հետ: Օրինակ՝ էշն ամենայն զամենայն զօրաբնայն իւրով իրար զերս եհան և հարա կերան զալուն (ՆՄԺԱԿ, 56):

Ամենայն զերանունը կարող է դառնալ նաև ետագաս որոշիչ: Օրինակներ՝ Միեշև առ հասարակ երկիրս ամենայն արևելք և արե-

մուտք, ի յահէն զարհուրեալ յլստուած ապաւինեցան (ՄԱՊ, 22): Ժողովր իբրեան զգօս ամենայն Միչերկրեայ գաւառայ (ՊԱԺ, 74): Հեղձուցի զայն զամենայն (ՆՄԺԱՎ, 41):

Ամէն զերանունը ևս կարող է գտնուի նախագաս շամաձայնիդոյ որոշիչ եղակի կամ հոգնակի զոյականի մաս:

Օրինակներ՝ Ար լինի իր ամէն մարմինն սպիտակ (ՄՀՏՄ, 57): Ամէն քաղցր իբովանէն լիզրին զէն անէ, և ամէն լիզի իբովի գտամտոնք վատուցեն (ԱՌՔ, 65): Ամէն ծածոկ տրի նա տեսանող է (ԳԱՍ, 229): Զամէն ազգի սրունետօր պատուցէք (ՍԳԳ, 19): Նա պեղծ է և ազահոյիքն և պատճառ ամէն շարեաց (Ն. տ., 69): Գու ևս ազրիւր կենդանոյիքն և փարատիչ ամէն ցափ (ՔԲ, 334): Զմիտոն մարուք պահէ և յամէն մեղաց հոսանայ (Ն. տ., 351): Զամէն հայ քրիստոնէկս ի մէկ տեղի պիտի ժողովեն և ապանեն (ԺԿԶԶ, 275): Գա զամէն աշխարհիս կկան է հասուցեալ (ՆՄԺԱՎ, 237):

Երբեմն ամէն զերանունը նազառ է գործածվում: Օրինակներ՝ Կոպն ամէնն ցափ (ԱՌՔ, 126): Մաղկունեղ ամէն ժողովեցան (ԿԵՏ, 155): Զլարկամա ևս ի յիս ունիմ, որ զղոտիս զամէն կու քակէ (ՀԵ, 162):

Ամէն զերանունը գործածվում է նաև շարահյուսական պաշտոն շունեցոյ բառերի հետ: Օրինակ՝ Ամէն զեղ հով իրաց պահէ զբեղ (ԱՌՔ, 302):

Պատահում են նաև ամէն զերանվան նախագաս համաձայնութիան զկարգի: Օրինակ՝ Յամէնէ կողմանէ քարչելով՝ զգա շարժել անհնարին է (ՆՄԺԱՎ, 171):

Բոլոր զկրանունը գործածվում է նախագաս կամ նտաղաս՝ մերթ շամաձայնիվելով, մերթ շամաձայնիվելով լրացչալի հետ:

Օրինակներ՝ Եր ամէն բոլոր ծննդիսմարէն մահու մեռու (ՀԵ, 211): Բոլորով տրաի իրեանց խնդրեն զնա (ՍԳԳ, 15): Պատնէչ ածակ շարչակցեցի նստան ի վերայ բոլոր բանակով ամօք և ամօք (ՍՊՊՆՍ, 404): Եկաց անդ ամ մի բոլոր (ՊԱԺ, 334): Բոլոր վիշերն զգեղն բոլոր պահէր ի գուցանայ (ՆՄԺԱՎ, 9):

Ամենեման զերանունը գործածվում է զոյականների հետ՝ որպէս հասակացոցի:

Օրինակներ՝ Օրհենն զատուածն ամենեցուն (ԿԵՏ, 136): Յամենեցուն պատուցեց ապառաիս (ՆՄԺԱՎ, 248): Ամենեցուն զլոպն այս է, զոր ինզրեմ ի բնն (Ն. տ., 250): Այսպէս անոնս զու ամենեցուն դատաւատան

(ԱՍԶՄԶ, 300): Ամենեցուն հոգին հասար միայլէս կոյ անեն (ՆՄԺԱՎ, 187):

Այս զերանունը կարող է գտնուի նաև նախագաս որոշիչ: Օրինակներ՝ Բայց յամենեցունց կողմանց քարչէին (ՆՄԺԱՎ, 171): Զամենեանս զքրիստոնէայի կողոպուտ արարին (ԺԿԶԶ, 324):

Ամենեման որոշչալ զերանունը գործածվում է նաև նտաղաս՝ հոգնակի զոյականի հետ: Այս զկարում զերանունը կարող է զիտվիլ և՛ իբրև զոյականի լրացում (որոշիչ), և՛ իբրև նրա հետ նախագասութիան բաղադրալ տեղում:

Օրինակներ՝ Միս այլք բնակիլ անապատին ամենեման ժողովեալ էին ի լեսոն (ՊԱԺ, 265): Մանմտականն ամենեման Քողոսն զիլան և զզլրտան... Եւ զան ուտեն զհէրիսան (ՀՀՄՔՔ, 493): Մարդիկ ամենեման իսպառ ատեցին զիս (ՄՈՒԺ, 385):

Իւրաբանչիւր զերանունը սովորաբար գործածվում է նախագաս և՛ եղակի, և՛ հոգնակի զոյականների հետ՝ առանց շամաձայնիլիւս:

Օրինակներ՝ Յիւրաբանչիւր տեղաց առաքեցին ղիտղթիս վկայականս (ՊԱԺ, 199): Հարցանէր իւրաբանչիւր կալունաւորաց ուրոյն՝ զայանցանս իւրեանց (ԱՍԶՄԶ, 232):

Հարգական-հաւ արեալան զերանուններ զոյականի լրացում. —

Մրանք ևս տուցին հերթին զանուն ևն հասկացոցիչ: Օրինակներ՝ Գուր լսէք, թէ յամ անցն է զորսար (ՆՄԺԱՎ, 8): Զօրն պատաներ ևմ, զորն կերեր ևմ, զորոյ զմակն ևմ քաշեր, զորոյ զառնեռն ևմ կերեր (ՆՄԺԱՎ, 44): Տես, թէ որո տրին անուշ է (Ն. տ., 316): Նուիրեցին նման ակն մի պատուական, որոյ յատկութիւնն էր այս (Ն. տ., 329):

Երկրորդ զեպրում այս զերանունները գտնում են որոշիչ՝ գործածվելով նախագաս՝ մեծ մասամբ շամաձայնիվելով լրացչալի հետ:

Օրինակներ՝ Մտիկ զու ծառին արա, թէ րանի՝ հունար կայ ի նա (ՀԵ, 194): Ընդ ո՞ր մեղաց արարիք, Զայս փոխարեն հատուցիք (Ն. տ., 243): Վայ ինձ, թէ որպիսի գարշելի ծայնի կամէիր կատարել զտուն մեծ կարագետին Յովանու (ՆՄԺԱՎ, 87): Այս ի՞նչ կենդանի էր (Ն. տ., 316): Ի՞նչ կենդանի է մարդն (Ն. տ., 113): Ռեզ յափով շափես՝ նոյնովն բեղ կամին շափել (ԿԵՏ, 179): Աշխարհս ինչ աղէկ որ կայ, նա աշերուս բեւրիմ ցրցենմ (ՆՔԶԿ, 155): Ի՞նչ մայր է զբեղ բերեր, ի՞նչ զայնակ զբեղ սնուցեր (Ն. տ., 74): Եւ ո՞ր լիզու կարէ պատմել զխեղճ մեռանել տղալոցն (ԺԵԶԶԶ, 437):

Այս զերանունները կարող են զրգիլ շափի միավոր զոյականների

հետ՝ միասնաբար շարահյուսական դեր կատարելով: Օրինակ՝ Գրեռն պարտ էր ինձ, թէ քանի լիար գրին տանէր նայ (ՆՄԺԱՎ, 48):

Ստացական դերանունները գոյականի լրացման դերում ստացական դերանունները կատարում են հասկացուցչի պաշտոն: Իմ, Դո, իւր, մեր, ձեր դերանունները միջին հայերենում հաստատարպես դործածվում են և՛ նախադաս, և՛ նտադաս՝ համաձայնվելով լրացյալի հետ:

Օրինակներ՝ Թողութիւն յանգանաց իմոց հայցեցէք (Չե, 198): Տացել Աստուած բազառից մերոյ և թագուհոյն ժամանակս բազումս (ՍՍՊՅ, 124): Ուսոյ հիանդութեան քամ զեղ (ՆՄԺԱՎ, 115): Նա գիտէ զօրտես անձնաց մերոց (Ն. ա., 107): Կին ոմն մեծատուն և զեղեցիկ յգոցաւ յանէ իւրմէ (Ն. ա., 260): Մի պակասնցել լուծ ծառայութեան ի պատանոցէ ձերմէ հանապաղ (ՍՍՊՅ, 63):

Անկազկան գոյականների մոտ ստացականը կարող է եզակի թվով գործածվել: Օրինակ՝ Քանզի խօսից քային փափազէ հոգես (ՀՀՄԲԲ, 354):

Երբեմն ստացական դերանունը կարող է նտադաս կամ նախադաս գործածվելիս չհամաձայնվել լրացյալին: Այն դեպքում այն անձնականին է նմանվում:

Օրինակներ՝ Տիրեաց հայրենեաց իւր (ՍՍՊՅ, 105): Չթաղուհին իւր ձեռովն ծնծեց իրեսս (Ն. ա., 105):

Պատահում են դեպքեր, երբ ստացական դերանունը անհամաձայն է մեծով գործիական հոլովով գրած գոյականի հետ:

Օրինակներ՝ Այդ քայլ կամաւ արասցես (էՀՄԳԱ, 223): Ետ փոխան հայրենեաց իմոց զԼրաշխարհոց իւր կերպս (ՍՊՊՆՍ, 360):

Զափածո խոսքում շատ է հանդիպում հանգավորման նպատակով ստացական դերանվան թեք հոլովակների գործածություն ուղիղ ձևի փոխարեն: Օրինակ՝ Ար զհեղաբար քալարս քային նշանակեր լամս վերջին (ՆԵՔԶ, 49):

Պատահում են նաև ոչ ճիշտ համաձայնություն դեպքեր: Օրինակ՝ Ի ամանն թշնամի և կողոպտիչ կար ի կազմ մերում (ՄԺ, 2, 453):

Ժխտական դերանունները գոյականի լրացում.— Միջին հայերենի հաստակարգում հանդես են գալիս ոչինչ, ոչ ոք, ոչ ով ժխտական դերանունները, որոնք գործածվում են նաև գոյականի լրացման դերում: Մրբանք ես ստալին հերթին կարող եմ դառնալ հատկացուցիչ: Օրինակ՝ Զայե որ ոչում աչք չէ տեսել (ՀՀՄԲԲ, 180):

Մրանցից ոչինչ դերանունը կարող է նախադաս որոշիչ դառնալ գոյականի մոտ:

Օրինակներ՝ Գու ալղպէս ոչինչ ընկերոջ հետ ինչո՞ւ շուրջ կու գաս (էՀՄԳԱ, 44): Իսկ քաղցրութիւն մեղրին՝ ոչինչ կենցաղս է (ԱԲ, 268): Ամէն ոչինչը դատարկ բանի Անդէն համար ունիս տալու (ՀԹՏ, 138): Ոչինչ իրօք ոչ յաղենային (ՄԱՊ, 23):

V. ԳՈՏԱԿԱՆ ԼՐԱՏՈՒՄՆԵՐԸ ԳԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում գոյականի լրացում դառնում են անորոշ, անցյալ, ենթականական, ինչպես և դերբայական իմաստ ու կիրառություն ստացած հարակիտաբար դերբայները: Գրանցից անորոշի սեռական հոլովը բուն կիրառությամբ, և մշտաների սեռական հոլովակները փոխանվանաբար են դառնում հատկացուցիչ: Նշված դերբայները կատարում են նաև որոշիչ պաշտոն:

Անորոշ դերբայը գոյականի լրացում.— Անորոշ դերբայի սեռական հոլովը առաջին հերթին դառնում է հատկացուցիչ՝ դրվելով նախադաս կամ նտադաս:

Օրինակներ՝ Չերծելոյ հնար իսկ չկայ (ԳԱՏ, 203): Չունիմ կենայտ հարակ, Չէ հնար ումէք կայ աստէն, Չունիմ գեայու պաշար նեղ ու նարբ ճանգիտն հրեղէն (ԽԿ, 143): Ապա զկատանն ս՞վ լուծէր, երբ չկայր մեզ ելիելու յոյս (Չե, 153): Լուսն ծայն աշտային խնայալոյ (ՆՄԺԱՎ, 23): Ապա թէ չկայ նար լուծումն անելոյ, տուր մուլ նոսն չար (ՄՀՋՄ, 56): Ապա թէ կարիք չէ զմարմինն սրբելոյ (Ն. ա., 41): Ցայժմամ լուսին նոցա եղիցի թեզ պատճառ գեայոյ ի վերայ նոցա (ՊԱԿ, 113): Բայց ծամանակ զայլ նորա մերձեայ է (ԽԿ, 134): Թագաւորն հարցաներ զպատճառս չտալոյն (ՄՈՒԺ, 106):

Անորոշ դերբայը դառնում է նաև որոշիչ, ընդ որում երկու ձևով: Առաջին դեպքում այն հանդես է գալիս սեռական հոլովով և արտաբոստ նման է հատկացուցիչին: Այսպես, հետևյալ նախադասություններում անորոշ դերբայը նախադաս որոշիչ է:

Չծնելոյնն ձի այն է, որ լինի շուրս սոցան հաստատուն (ՔԶ, 80): Թէ անբժշկելի լինի դառնին և ոսկելոյ անատուն լինի, նա զգինն տայ ու զանասունն չիեք անու (ՄԳԳ, 80): Սրտիկս է լալու տղայ, շարբարով կու խազուցենն (ՆԺԷԿ, 123):

Անորոշ զերբայք կարող է դառնալ նաև ետադաս որոշիչ: Օրինակ՝
Ոչ վաղը եմ ի վար գալու, ոչ օտար ծաղիկ զնալու (ՆԺԷԿ, 123):

Քիչ չեն այն զեպքերը, երբ անորոշ զերբայի սեռականը ետադաս,
երբեմն էլ նախադաս կիրառուելու կարող է մեկնարանվել և՛ իբրև
որոշիչ, և՛ իբրև հատկացուցիչ:

Օրինակներ՝ Ես ունի շատ բան հոգալու (ՀՔՏ, 137): Ես մնացի իսկ
կապելու (Ն. տ., 148): Ի սերմանելոյ ժամն կու լինի այսցեղ հանդիպած
(ՖԳ, 368): Ոսկով հանդերև ես հագել ի հրապարակ պարծնելոյ (ՖԳ,
306): Այլ ոչ եզրեա հնար զերծանելոյ (ՆՄԺԱՎ, 324): Ու ետևպարեմ
կայր ինձ գնալու ու միտքս հանգչել ոչ (ԺՆԶԶԱ, 658):

Երբեմն էլ սեռական հորովածքը կարող է մեկնարանվել և՛ իբրև
գոյականի, և՛ իբրև բայի լրացում:

Օրինակներ՝ Չի գտնու հնար զեծմանլուն (ԽԳ, 146): Այլ ճար շու-
նիքս ասա կենալու, փող չի մնաց հացի տալու (ԱՄՄՂ, 114): Երբ հրա-
ման ուղեցար զնալոյ՝ այլ կոչեաց զմեզ և խօսեցաւ (ՎԱՊՏ, 208): Տուր
ստանալոյ դաւար խոտ (ԲԶ, 147): Քիչ դու ունիս սիրտ խրատի՝ բնզ լսելոյ
սականջ սիրի (ՅԳ, 191): Խմելոյ մուղ նսան շուր տուր (ՄԶԶՄ, 42):

Երկրորդ զեպքում անորոշ զերբայք գոյականի որոշիչ է դառնում
անփոփոխ ձևով, ընդ որում այն ստորաբար լրացչալից հետո է զրվում:
Օրինակներ՝ Ինձ յոյս և նորակ շիայ ելանել ուստի ես անկայ (ԳԱԺ, 104):
Ազգի փռանցաց ոչ ինչ ունէիս հոգո շփարանալ ընդ Հայք (ՄՈՒԺ, 287):
Եւ այլ ոչ որ չունին իշխանորին ծայխել կամ գրանել դուսր ասե-
տարանն ի յիւրոց, կամ յօտարաց, կամ զեղացի (ԺԳԶԶ, 546):

Անորոշ զերբայի անփոփոխ ձևը նույնպես կարող է մեկնարանվել
և՛ իբրև որոշիչ, և՛ իբրև հատկացուցիչ:

Օրինակներ՝ Պաղտօթնեն՝ շունի կարիս շատ հովուքին առնողն
և ոչ աշխատել թորին (ԳԲԲՄ, 3): Այս է ժամանակ բնդուներոյ և առեղ
պսակ ի Քրիստոսէ (ՄՈՒԺ, 291):

Այս ձևը կարող է երբեմն մեկնարանվել և՛ իբրև գոյականի, և՛ իբրև
բայի լրացում:

Օրինակներ՝ Քարոզի ունկն դնել առի ես հրաման (ԱԲ, 202): Ապա
թէ չունենայ կամք մեղատուրն դառնալ ի մեկաց, նա աստուած դարձու-
ցանել զերեսի ի մեղատուրէն (ՆՄԺԱՎ, 81): Ես ձուկ զրի ոտով նմա (Ն.
տ., 181):

Անցյալ զերբայք գոյականի լրացում.— Այս զերբայք կարող է դառ-
նալ հատկացուցիչ և որոշիչ: Հատկացուցիչ դառնում է լրացչալի զեզու-
ման հետևանքով:

Օրինակներ՝ Մի ժլատանայ՝ տալ գտաողկաց վառն կամ զվարօ-
տելոց իրատմէն (ՄԳԿ, 75): Աբբէք դուք յարենէ հաստացելոց (ՊԱԼ,
74): Բազում մարդիկ ունին զնև հաստացելոց, այլ ոչ ճշմարիտ հաստան
(ՆՄԺԱՎ, 286): Զնեա մանչոցն կու տեսնեն (Ն. տ., 5):

Անցյալ զերբայք որոշիչ է լինում և՛ ետադաս, և՛ նախադաս, ընդ
որում ետադաս լինելիս այն համաձայնիվում է լրացչալի հետ:
Օրինակներ՝ Ոչ որ ի մեծամեծացն ի զհնագուներից կարող եղն տիրել
բռնութեամբ Կապախն օրենելոյ ի Տեսուկ (ՄՈՒԺ, 373): Ցեա երկց
ամաց անցելոց դարձեալ էին Տաթարն (ՄԱՊ, 6):

Անցյալ զերբայք կարող է նաև լինել ետադաս շամաձայնիվող որո-
շիչ: Օրինակներ՝ Եղն արգի մի թագաւորին նորամեկալս (ՆՄԺԱՎ, 227):
Տեսանեն սուրբքն զմեղատուրէն տանելալ (Ն. տ., 21): Քամին է յօգնու-
թիւն և բորբոքէ զհուս վառել (ԿԵՏ, 182):

Անցյալ զերբայք կարող է դառնալ նաև նախադաս որոշիչ՝ հիմնա-
կանում շամաձայնիվող լրացչալի հետ:

Օրինակներ՝ Գային ստուգք պարտուցն և խորդէին զիւրեանց տանալ
պարտան (ՊԱԿ, 8): Կարուսալ պատկերին թէ չէր զնացել (ՖԳ, 245):
Բապիին ի նմանէ նեցեցալ փնտուրէն (ՆՄԺԱՎ, 80): Ետ հազար խա-
տացեալ զանկեպան (Ն. տ., 224): Զամենայն բոնն ծանուութեան բառ-
նայ ի վերայ մեացեալ մարմնոյն (Ն. տ., 326): Քանի զիմ այրեցել
սիրես արեման (ՀՔՏ, 151): Ոմանք շար ես հեա ինձ ու նախանեով են
լիմ վերայ, վանն իմ զեւալ բանիս (ԿԵՏ, 187):

Նախադասութեան մեջ գոյականից հետո զրվող անցյալ զերբայք
կարող է զիտվել և՛ իբրև որոշիչ, և՛ իբրև պարագայ: Օրինակ՝ Ուրախու-
ցել են մեծ սազով՝ ծրք որ տեսան զվարդն բազմել (ԿԵՏ, 121):

Երբևիցայական զերբայք գոյականի լրացում.— Այս զերբայք գոյա-
կանի լրացում է դառնում նաև գոյականաբար գործածվելով՝ կատարե-
լով հատկացուցիչ պաշտոն:

Օրինակներ՝ Ունկամք ոչ լսողի բիկունէն օտցէ զան (ԱՄՄՂ, 144):
Նշանակէ առակու, թէ անբան թշուոնք զմեղաց փոխարէն հաստացանեն
և բանական մարդիկն ձեռաց բարոյն շար հաստացանեն (ՆՄԺԱՎ, 229):
Ով ոք զմեղաց անէմն անու (Ն. տ., 295):

Ով ոք զմեղաց անէմն անու է նաև որոշիչ՝ ետադաս կամ
ենթակայական զերբայք դառնում է նաև որոշիչ՝ ետադաս կամ
նախադաս: Ետադաս որոշիչը կարող է համաձայնիվել որոշչալի հետ:
Օրինակներ՝ Բազումքն գրն ի սոսա լերկոսին լայսպիսում ժամանա-
կի արք դառնացողք հոգով կուրզակք (ՊԱԿ, 38): Պատասխանեալ է վե-

գիրն արանցն մատուցանողաց արդարին (ն. տ., 244): նա ի բազմութենէ արանցն հաց զնողացն մտացաւ զստաշին մարդոյն (ՆՄԺԱՎ, 322):

Ետագաս որոշիչը կարող է նաև շամաձայնովը լրացալի հետ, մանավանդ արժճված լինելիս՝ Օրինակ՝ Որք մանկունք էք, աղայք, ուսման ցանկացող, նշերուք աստուծոյ ու մարդկան սիրող (ՀԵ, 185):

Ենթակայական զերբայը հաճախ դառնում է նախադաս շամաձայնովոց որոշիչ:

Օրինակներ՝ Ետա ջանի քակեալ հանին յաշխարհէն Հայոց զյաղրող քաղաքուն (ՍՄՊՅ, 58): Ի յայս չիքմանս ի ղեզերն՝ խառնես զպարկնջոցնդ և զկարող ղեզերն (ՄՀՋՄ, 200): Թէ որ իր ձեռնաղբող եկիսկապուսին հակառակի... նա նդովի է (ՄԳԳ, 39): Երևէ զայս կապկցող ղեզերս (ԲԶ, 131): Ի շնացող ձերէ և առաջնորդէ փայտի (ՆՄԺԱՎ, 60): Սպասէր ղիպող ժամա՛ւ՝ սանկէ շար քործոց նորս փոխարէն (ՍՄՊՅ, 67): Եկի ի դուն սնուցող անտա՛ն իտոյն (ՆՄԺԱՎ, 12): Հանապող լսե՛ծք և հասանե՛ժք ստա և խորզ թանկիս ստանանայի (ն. տ., 29):

Հարակատար զերբայը զոյակակնի լրացում.— Միջին հայերենի բաշական հարաջուցում երևան է գոյին հարակատար զերբայը՝ զբարբարան —աձ վերջածանց ունեցող բայանունների զարգացման հիման վրա: Այս զերբայը հիմնականում զոյակակնի որոշիչ է լինում մեծ մասամբ հասցաս կիրառութեամբ:

Օրինակներ՝ Առ...սերկելիլի կուտ յխտկած, զդմի հունդ յխտկած (ՄՀՋՄ, 43): Վարդն փռէ տերէ շարս (ԿԾՏ, 150): Ունէր ի շալակն մեծ ջուպ մի լցած (ՆՄԺԱՎ, 286): Եուն մի տոված եկի առ Թաղատարն (ն. տ., 208): Առ ղեղին հայիլը աղցած և մաղած նրկու նուկի (ՄՀՋՄ, 100): Եուն եմ առ դուրս քո Բաղցած, Չեմ ի խնդիր զհաց մանկանց (ՀԵ, 177): Ամէկերն են ղիկէ ծառ ծաղկած (ՖԴ, 520): Չունի՛ս դու հաշի՛ր գրած հանց ուղորդ, որ ստա զու մինակ (ն. տ., 368): Երակին մարմինն պիկց լինի՛ որդէս զար Բայած (ՄՀՋՄ, 39): Ունէր Գ որդի կարգած (ՆՄԺԱՎ, 191):

Հարակատար զերբայը դառնում է նաև նախադաս որոշիչ:

Օրինակներ՝ Բորբասած ալին շատ լինի (ՄՀՋՄ, 58): Բեր զայն մարդոյ բերած իլցն (ՆՄԺԱՎ, 253): Նա ղիր հին հանշած սխռոս ունեայ (ՍԳԳ, 73): Առ... եկիւմ Բուտարի ջուր՝ Թուղթ մի (ԲԶ, 123): Գանգատ ու զրկած մարդիկ անձարակ են առ ձեզ եկել (ՀԵ, 147): Թագաւորն ուղարկեաց նոցա խորոված ուլ մի (ՆՄԺԱՎ, 200): Գու Թաղիս ի վիմէ փորած ապականի (ն. տ., 447): Նոր պսակած հուրս ու փեսան ի մէկ մէկէ բաժանեցան (ԺԵԶԶԳ, 22):

Սրբեմն հարակատար զերբայը կարող է մեկնարանվել և՛ իբրև գոյակակն, և՛ բայի լրացում:

Օրինակներ՝ Սուրաթ լուսեղէն լուս ես, Լուսին բլուրած կենես (ԿԾՏ, 159): Պարունի մի ձորան հարբած իր պարունին շատ գէշ սասց (ՆՄԺԱՎ, 313): Վարդն բացում մի սիրեր, որ զա ի ծոցց Թառամի (նԲԶԳ, 50):

VI. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄԸ ՄԱԿՐԱՅԻՆՈՎ

Միջին հայերենում մակրայը դառնում է բայանվան և ածականակա՛ն ձագմանց զոյակակնի լրացում:

Գոյակակնի լրացում ամենից շատ դառնում են ձեռն մակրայները: Օրինակներ՝ Որ կարգէք, կամ օրինակէք, մեղաց իմոց Թողութիւն խեղդեցէք յաստուծոյ, և ձեռաց իմոց, և երբարց, և համօրէն ենչեղեղոց իմոց (ԺԳԶԶԶ, 70): Տաղականայ հայրն երկնատուր ընդ վայր խաղանքունես (182): Որդէի ի բնոյ զարթնեցեալ ի զոր ցամառնէ՛՛ գոհանալար զՏեանով (ՍՄՊՅ, 34): Եւ այլ վանն կամայ և պիմայ մարդասպանութեան (ՍԳԳ, 74): Մինչ յերկնոյն զնայ կոտորելով զՏաթարն յանկնայ յարձակմամբ (ՄԱՊ, 6):

Գոյակակնի լրացում դառնում են նաև շափի և ստորձանի մակրայները:

Օրինակներ՝ Եւ այլ յարեցիր ի յում ճիւղեղին (ՄՀՋՄ, 103): Ջրացումս ի նոցանէ սպան յոյժ պատերազմի (ՊԱԳ, 614): Եւ էր տեղիքս յորում զգէի խիստ եկ և դարձ մարդի (ԺԳԶԶԶ, 274): Նա, վասն յոյժ սիրոյն Քրիստոսի, կու ջանայր, որ ի պուս կայնէր սուրբ ակառասնես պս (ն. տ., 394): Շատ անք երեք Քրիստոսանայ, և սպանեց զպարե՛ւրն, և շատ ասք տարաւ և ղերի (ԺԵԶԶԶ, 380): Յոյժ սիրով շինել տվի և զարգարեի (ԺԵԶԶԳ, 127): Յոյժ վարձարեան հանդիպեցայ ի ծովուս և ի ցամաքի (ԺԳԶԶԶ, 75): Առակ պաղատութենէ մարդ շերթար ի ստեն կորս (ՆՄԺԱՎ, 187): Չորս իբր է, որ մարդոյ վնաս բերէ՛՛ անկի մտաւարտարիւն առ մեծամեծս, սիրել անհաստ մարդիկ (ԷԶՄԳԱ, 156):

Ժամանակի մակրայները ևս դառնում են զոյակակնի լրացում:

Օրինակներ՝ Աստուած զձեզ լիչէ ի միտանգամ զպլուստն (ՊՅԲ, 215): Չհանգչի հիւանդն ի յիւր միշտ տաճարնէն (ԳՔԲՄ, 17): Եթէ զուխացաւ Թիւրքն ի յատաք հիւանդութենէ լինի (ն. տ., 53): Որ է, երկու օր ընդ մէջ շերմն (ՄՀՋՄ, 56): Որ է օր ընդ մէջ շերմն (ն. տ., 56):

Տեղի մակրայները ևս կարող են դառնալ զոյակակնի լրացում:

Օրինակներ՝ Յոյժ բարձր էր ի ներխատ կողմանէ (ՊԱԳ, 50): Սուր

մի յառաջ կողմանէ ցցեաց և սուր մի յետուս կողմանէ (ՆՄԺԱՎ, 288)։ Սուր յետուս կառէ իմէլ յիշատակ է մահուան իմոյ (ն. ա., 289)։ Ջրեմն ի վերաս կողմանէ ի վերայ մատրանն կառուցեալ կազմեալ էին ի տեղոց իւրում (ՊԱԳ, 75)։ Զայս ի ննասա տեղ պատմէին (ԳՄԲՊ, 279)։ Գնեցինք դուրս ակտարանս յիշատակ մեզ, և ծնողաց մէջոց և զտակաց մեջոց, և ննչեցիւրց մեքոց յայմ աշխարհիս, և յետ սասի կենացս՝ ի հանդերձեալ յաշխարհին (ԺԴԶԶ, 43)։

Ընդհանրապէս յանախ, կրկին, վերստին և նման մակբայներ ևս դասուում են բայական լրացում։

Օրինակներ՝ Հրեայք զբանն ի կոխ առին վասն յանախ երբևկուրեան (ՊԱԳ, 656)։ Որպէս ի քնոյ զարթուցեալ ի զուր ցամառէն՝ գոհանայր զՏեաննէ (ՍՍՊՅ, 4)։ Փոխանակ օր ասու ետրոզման, օր գնեոտ ատուր խարխալեալ և բայքայեալ աներեալ փուղանի (ՊԱԳ, 55)։ Որոյ սիրան խողայ՝ նշան է յանկարծ մտնու (ԱՅԲ, 32)։

Երբեմն մակբայք դասուում է ոչ բայանունների կամ անականական ծագմամբ զոչականների լրացում։ Դա լինում է այն դեպքում, երբ լրացման և լրացչայի միջև ենթադրվում է որևէ անդամի զեղչում։

Օրինակներ՝ Նման լինի ի յար զերմն (ՄՀՅՄ, 61)։ Զինքն ի յար նշանացն իմացիր (ն. ա., 88)։ Եւ էր յոյժ ձին և բուժ (էՀՄԳԱ, 54)։ Սկրսուս զեալ զսու ի վար նանապարն (ՆՄԺԱՎ, 106)։

Մրանցից պէտք է տարբերել այն դեպքերը, երբ որոշ բաներ համատեղում են անականի և մակբայի իմաստներ, ինչպէս՝ ասկա, անիլի, բարխո՛ւ, շատ, սպղտոյ, խիստ, նու և այլն։ Մրանք հետևյալ նախադասութիւններում զարձել են զոչականի լրացում իրեն անական զործածվելով։

Օրինակներ՝ Այլ մի աղբաս խորովէս ասկա մի միս (ՆՄԺԱՎ, 13)։ Եւ թէ ասկա մի կերակուր մնայ ի փոք նորս, այն սպանանէ զնս (ն. ա., 16)։ Քողին գողցող նանապարնն Աստուծոյ (ՄՈՒԺ, 274)։ Լինի այս իխտ զլիցացաութենն (ԱՅԲ, 214)։ Ի յանկացն ի ծական լինի ելունդ կամ կոծիծ, և կամ անիլի միս (ԳՔԲՄ, 92)։ Քիչ մի անփոն վարդի եղով տրորէ (ԱՅԲ, 119)։ Մտվացաւ երկիրն ի շատ քրէն (ՍՍՊՅ, 31)։ Շատ կէսն մարմինն է կերեռ և Քիչ կէսն հոգոյն դրած է (ՆՔԶ, 299)։ Եկին ի շատ տեղաց Տանկեր (ՍՍՊՅ, 33)։ Հրամանաւ թաղարորն տանէին դիսպարք շալկով ի զիշերի ցուրն շատ ի բաղարն (ն. ա., 34)։

Նույն բաները զոչականի (բայական կամ անականական ծագմամբ զոչականի) լրացում են զարձել իրեն մակբայ զործածվելով հետևյալ նախադասութիւններում։

Գուշակէ զխիստ տաճարինն (ԱՅԲ, 76)։ Ենդրեաց ի նմանէ ասկա ինչ զարձարինն (ՆՄԺԱՎ, 284)։ Զորս իրք է, որ մարդոյ վնաս բերէ՝ անիլի մտատուրինն առ մեծամեծս, սիրել անհաստ մարդիկ... (էՀՄԳԱ, 156)։ Ուղղոյ դասաստան արէք (Զն, 147)։ Յուցանէ առակս, թէ շատ ի նախադասութենն հպարտանան (ՆՄԺԱՎ, 26)։ Բարտէ կարգաւորեմամբ վարեալ զծամանակս կենաց իւրոց (ԿԳՊԶ, 21)։

վում է նույն իմաստը, այլ ղեկարում յուրաքանչյուր ձև մեկ իմաստ է ունենում:

Այսպես, ազխտ, ազատ ածականները լրացումներ են ստանում և՛ բացատականով, և՛ գործիականով՝ սահմանափակման իմաստով: Մյուս կողմից, զեղեցիկ, մեծ, քաջ ածականները կարող են ունենալ բացառականով լրացում համեմատության իմաստով, գործիականով լրացում սահմանափակման իմաստով:

Նման ածականը լրացումներ է ստանում տրականով, հայցականով, ի+տրական, ի+հայցական կառույցներով համապատասխանության իմաստով:

Օրինակներ՝ Ամէն աստիւղս նման, դու ի մէջ պայծառ լուսնկայ (ՆՔԶԿ, 91): Գու հագրեկարգի նման, մարն շէ բերեր Բեզ նման, պոկուրեց է լինոն նման, կու բանաս մարդու մատան (ն. տ., 80): Կենցաղս էր յալեաց նման (ՀՀՄԲԲ, 266):

Հաստատ ածականը լրացումներ է ստանում տրականով, նախադրության և նախդրավոր կառույցներով:

Օրինակներ՝ Պատե՛հ է ող նոյնպէս և զստածումն խառնէ հասասար ընդ եկոցունց ղիմացն զղեղն (ՄՀՁՄ, 111): Հասասար դու ամենայն աշխարհի թագաւոր ես և դու նման արքայ կամիս լափել զմեզ (ՆՄԺԱՎ, 105): Քո սէրն ի ծրծու նման հասասար ոսկերբս է ցրտեր (ՆՔԶԿ, 178): Ու հէր խեղրուածով հողոյն հասասար խոնարհեցայ (ԿԵՏ, 188):

Նույն ձևը կարող է արտահայտել տարբեր իմաստներու: Այսպէս, հիանդ, առողջ ածականներէ մտա գործիականը մի ղեկարում կրենեն սահմանափակման, այլ ղեկարում ժամանակի իմաստ:

Ածականի լրացումները սեռական հերոլով.— Սեռական հոլովով լրացում ստանում են սահմանափակ թվով ածականները: Հիմնականում լրացումներն արտահայտում են համեմատության, սահմանափակման, ենթակայական, խնդրային իմաստներու:

Այսպէս, զիտնական ներքի բառակապակցության մեջ տակա է ուղիղ խնդրի կամ համեմատության իմաստ, զովելի փոքրի ու մեծի բառակապակցության մեջ ենթակայական կամ համեմատության իմաստ, քազաուրաց առատագոյն բառակապակցության մեջ սահմանափակման կամ համեմատության իմաստ, քամանաբար ծովու բառակապակցության մեջ խնդրային իմաստ:

Օրինակներ՝ Ու լինիք գովելի ղուք փոքր ու մեծի (ՖԳ, 449): Յորոց էր Կեսարայի Գրիգոր վարդապետն՝ այր զիտնական ներքի և արտաբնոց (ՊԱԿ, 11): Ամենայն քազաուրաց առատագոյն է (ՆՄԺԱՎ, 284): Եղ-

Վ Լ ՈՒ Ե Ն Բ Կ Բ ՈՐ Գ

ԱԾԱԿԱՆԻ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Միջին հայերենում ածականները լրացումներ են ստանում գոյականով (և նրան հարաբերակից զերանուններով, զերբայներով), մակբայով (և նրան հարաբերակից զերանուններով), ածականով: Այստեղ եւ, ինչպէս զարարում և արդի հայերենում, ածականների լրացում ստանալու հատկությունը պայմանավորված է նրանց շարահայտական զերբով: Ստորոգելիական վերադրի զերբում հանդես եկող ածականների խնդրատեսակները ավելի լայն է որոշչի և պարագայի պաշտոն կատարող ածականների խնդրատեսակները:

Միջին հայերենում եւ խեղրատույուն ունեն որական ածականները, և հարաբերականների նման հատկությունը պայմանավորված է նրանց՝ որականի վերածվելով:

Միջին հայերենում եւ առկա է բազմաթիվ ածականների և բայերի խնդրատական ընդհանրությունը՝ պայմանավորված նրանց ծագումնաբանական ընդհանրությունը:

1. ԱԾԱԿԱՆԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՅՆԱԿԱՆՈՎ (ԵՎ ԳԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՎ)

Միջին հայերենի ածականները լրացումներ են ստանում հոլովվող բառերի սեռական, արական, բացատական, գործիական հոլովներով, ինչպէս և նախդրավոր կառույցներով, նախադրություններով ու թեք հոլովակներով:

Ածականների լրացումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ մի շարք ածականներ կարող են ստանալ տարբեր ձևերով արտահայտված լրացումներ: Ընդ որում մի ղեկարում տարբեր ձևերով արտահայտ-

¹ Ածականի և բայի խնդրատական ընդհանրությունները միջին հայերենում համարյա չեն տարբերվում նույն կերպով զբարբառում և արդի հայերենում, սակայն որս վրաս կանց չենք անում, ահն մեր գիթաբարի բառակապակցությունները (էջ 69—71):

բայր ունէր սրանչկարար, Մեծի ծովուն բաժանարար (ԱՄՄՄ, 351), Արևիկն աղիկ ոչ կայ (ՆՄԺԱՎ, 154):

Առականով րացումը կարող է նաև ժամանակային իմաստ ունենալ: Օրինակ՝ Որ էր իմանող բազում ամաց (ՖԴ, 316):

Առականի րացումները տրականով.— Միջին հարիւրներում ևս տրական հոլովով րացումներ ստանում են շատ մեծ թվով ածականներ, ինչպես՝ արժան, արժանի, անձանօր, ծանօր, անկուշտ, անճնուտ, հրմուտ, անհատան, անգրին, անպաշտպան, պառչան, անզուտ, գլխակ, սազուտ, անհնազանդ, հնազանդ, անվայելուչ, վայելուչ, ծարա, ծայ, ծածուկ, կիր, կարելի, խառն, հասու, անհաս, հանույ, հանելի, հանգոյն, մեծակայ, հման, հմանակ, հմանաւոր, հերհակ, յայտնի, յառաջազուտ, պարտական, պիտանի, պակակից, սպիւր, սանմանակից, սուկալի, տխար, ունակ, ցանկալի, փափագիլի և այլն:

Այս ածականների՝ տրականով րացումներն արտահայտում են գաղափարի հարաբերություններ:

Այսպես, զերբայնիցի ծագած ածականների (կարելի, հանելի, ցանկալի, փափագիլի և այլն) րացումներն արտահայտում են նեխակայական հարաբերություններ:

Օրինակներ՝ Եւ իտարկցա կինն ուղտմելի, Գեղով պողոտն աչաց հանելի (ԳԱՏ, 144): Լինիցին մեծ բանակ՝ բշնամեաց սուկալի (ՊԱ, 138): Արժան եմ ես այս լացից, Ո՞վ էղր օձուն սիրելի (ՆՔԷ, 198):

Մյուս ածականների րացումներն արտահայտում են հանգաման, մատուցման, շահի, փոխադարձ կապի, ուղղութայն (ձգտման), վերաբերության, նպատակի, համապատասխանության, սահմանափակման և այլ հարաբերություններ, ընդ որում հաճախ նույն րացումը համատեղում է մեկից այլիկ իմաստներ:

Այսպես են հետևյալ նախադասություններում եղած ածականները րացումները:

Ազորից ծայլ եմ, չեմ ստչւյ (ՀԵ, 174): Ստուքիւնն պարտէին անվայելուչ է (Ն. տ., 202): Արարի գոս զեզրույ և արձակ բարբառով, զի պիտանա լիցի ամենայն բերեցողաց (ՄՀՋՄ, Ենթօժութիւն): Ազոս թէ զինոյ սովոր է, չրախան թող իմէ (Ն. տ., 19): Նա չէ արեան պարտական, այլ գովելոյ և օժիթք արոյն արժան (ՄԳԴ, 69): Զինչ անպիտան փայտն ի մարին՝ չէ շինուածոյ նա պիտանի (ՖԴ, 289): Մածուկ բանին

ևս զու գիտակ (Ն. տ., 411): Այս աստուծորիս բարիքն չէ մարդոյ իսկի մնացական (ՆՔԷ, 295): Անհնցուն յայտնի կ'երթայ (ՀՀՄԲ, 481): Կարո մարքանացն ես զու ունակ (Ն. տ., 417): Որք անճնուտ էին լուղիլոյ (ՊԱԴ, 43): Եզկ ի կնիզ մազգրուտ՝ անզուտ գոց և կարչալոյ (ՊԱԴ, 427): Այսօր է մեղ օր խնդման, Հաւատ սիրելիաց որ կան (ԿԵՏ, 157): Թէ զիս Բեղ օտար տեսնուտ (Ն. տ., 158): Այր իմաստից ազուտ էին (ԳՏԲՊ, 221): Կարծեմ թէ այլ չկայ Բեղ նմանաւոր (ԱՔ, 217): Զի անհնցին մտաց զու ես (ԿԵՏ, 233): Եւ էր սա յոյժ ներհակ Մովսէս կարողիկոսի (ՊԱԴ, 241): Լոյս երեսաց եմ քո փափակ (ՀՔՏ, 134): Էին սորս անհնազանդ միմանց (ՄԱՊ, 23): Բերնիկն էր չարի սովոր, անապ ս'նց կերաւ նա բակլայ (ՆՔԷ, 63): Գու հազրելարդի հման, մարն չէ բերնի Բեղ նման (Ն. տ., 73): Հաւատար զու ամենայն աշխարհի թաւար որ ես և զու նման արչոյ կամիս լախիկ զմեղ (ՆՄԺԱՎ, 105): Էչն, որ ի տալոյթեան անկիրք է բեղի, ի ծեղրթեանն ոչ կարէ տանի (Ն. տ., 326): Խօսէր ընդ Հեթում էր ընդ Օշնին՝ յանա ախօթս մտաց նորս (ՄԱՊՅ, 163): Եւ ես հոլոյ հաւատար Մովսէս կարիկոս... վկա եմ այր բանիս (ԺԵԶԷԱ, 307):

Երբեմն տրականով րացումը կարող է մեկնարանվել և՛ իրեն ածականին, և՛ իրեն բային վերաբերող Օրինակ՝ Ես պողատու եմ և ձէթ շնորհեմ լուսատու մարդկան (ՆՄԺԱՎ, 236):

Երբեմն տրականով րացումները գործածվում են զ նախորդով, որը ավելալ կատարելում ավելորդ է Օրինակ՝ Յառաջազուտ լինի զկիեացն և զմահուն (ՄՀՋՄ, 135):

Տրականով րացումը կարող է գործածվել գործիականի կամ բացասականի փոխարեն, որ ճիշտ չէ Օրինակ՝ Բայց որ առաբիւնորեան և սքորեան բարձր են քան զկարծիս աստանայի, որ լաղթի ի նմանէ (ՆՄԺԱՎ, 79):

Ածականի րացումները բացասականով.— Բացասական հոլովով զրգած րացումներն արտահայտում են տարբեր իմաստներ: Առաջին դիպուտն որակական ածականներն ստանում են համեմատական խորհրդի: Այսպիսի րացումներ ստանում են բոլոր որակական ածականները, ինչպես՝ լավ, մեծ, բարձր, գեղեցիկ, ծանր, ազնիւ և այլն: Օրինակներ՝ Թէ չէ՞ գայս գեղիս քարերն արիւնէ կարմիր լուսնում (ՆՔԷ, 231): Հարիթն ֆարմանէն գիտուն էր խաղի (ՀՀՄԲԲ, 347):

Որակական մի շարք ածականներն ստանում են սահմանափակման խնդիր, ինչպես՝ ազատ ի գանձէն, առատ յամենայն իրաց, քեր ի կերակրոյ, ծանր ի խխլաց, փոքր ի մարմնոյ, կոյր յաչաց և այլն:

1 Ինչպես տարբեր ածականների իմաստների առանձին-առանձին ճանաչմանը, այնպես էլ իմաստների համատեղման կրճատմանը չէրմ հատարում, քանի որ մեր եւրոպայի ուսումնասիրություններում անդադարձել ենք այց իրողություններին:

Օրինակներ՝ Սոյ Յովհաննէս, փոքր ի պոյաց, Փոքր ի պոյաց, ճանք ի խնայց, Չես որանար զոր աստուած (Չծ, 170): Յաշխարհիս եմ կացել, մեզօք ջնորի, Ու գտնելէ հոգևոր աղբառ մնացել (Ն. տ., 184): Ի կերակուրն րեքս լինի (ՄՀՋՄ, 46): Երկիրն Արարատեան պարտաւ է և ասառ յամենայն իրաց (ԱՄՀՄՁ, 262): Մարմինն սուրբ լինի ի բարբոսային եկիրեայն (ՄՀՋՄ, 43): Հմեղ ոգորմէիս անէ և աղբառ ի սարք մեծարկէն (ՆՄԺԱԿ, 29): Առն թագաւոր անմեղ է ի նոցա արեւելն (ՍՄՊ3, 124): Եւ ի խնայցն ասեմ ակար (ԿՆՏ, 200): Լուսինն որ է բոլոր ու խոտկոյ լինք երեկ՝ Չասեմ լուսոյ րեքի (Ն. տ., 197):

Բային հարաբերակից որակական անականներ լրացումները կարող են արտահայտել ենթակայական և խնդրային իմաստներ (անջատման, պակասութեան, ենթարձող, խնդրի և այլն). ինչպէս՝ կարտա ի ճարկաց, անտո ի բշնամեաց, անգառական յարտոյն, բնդեատ ի նմանէ, մեկ ի յրեւից, ի զարգոյց, րափուր յարեց, դատարկ ի սեղանոյ և այլն:

Օրինակներ՝ Յիրական արտոյն էր անգառական (Չծ, 193): Ելայ ես ի քեզ եկի, զիս Բնէ կարտ զբաշի (ՆՔԶԿ, 169): Գոված ես զու շատոց, որ ես լսեցի, Թէ չէ զու ես անտես, յինէն անյայտնի (ՀՀՄԲԲ, 350): Զինչ ես եմ՝ թող զու լինես, սիրող սե՛ ի բայտեղ մոլոր (ՆՔԶԿ, 179): Խառն և յոյական է ի յայլ եկի (ՄՀՋՄ, 99): Որ ի մեծ աղբեղէն կարտո չի մեամ (ՅԳ, 440): Ոչինչ մեայ անհաս յրեքեզողէն (ՊԱԳ, 409): Չայս արար թարսուն և անգիտիկ յամենայն մարդկանէ (Ն. տ., 428): Ու մեանի կարտա ի բուն (ԽԿ, 141): Անտն կոչին իրենան Յունան, Ի հաստոյ դատարկ և ունայն (ԱՄԺԱԿ, 89): Թէ չէ մեայ խնայ րափուր (Ն. տ., 135): Անտես ի մարդկանէ անզգար ճգնին (ԳԱՏ, 109): Գատարն անիրաւ էր գեմ, Ոչ անէր ուրիշ զատաստան, Աճ ի աստուծոյ շունչը, Անպատկար ի յորցոյ մարդկան (Ն. տ., 153): Եւ իբր տանուտըն անտես ի շարեացն (ՆՄԺԱԿ, 300): Որ քեզ իրտառ տունար է, զքեզ յինէ կարտա կու պահէ (ՆՔԶԿ, 183): Որ պահեն զքեզ յինէ օտար (Ն. տ., 184): Երբ խայտաստակ տեսայ զեւայ, Փառացն մեկ՝ զէտ աստանայ (Չծ, 230):

Բային հարաբերակից որակական անականների՝ բացառականով լրացումները կարող են արտահայտել նաև պարագայական (ժամանակի, պատճառի և այլն) իմաստներ, ինչպէս՝ հաստատուն ի հին օրինացն, կոյր ի ծնէ, մեկ ի մօրէ և այլն:

Օրինակներ՝ Եւ այս է ըզրոյց և ի հին օրինացն հաստատուն (ՍԳԳ, 65): Լուստարտ զկոյրն ի ծնէ (ԿՆՏ, 226): Թաշեցքին զհէն մեկ ի մօրէն

(ԳՏԲՊ, 142): Որ չիկի գողունի կամ ի հեոյ կաղ (ՍԳԳ, 61): Գոն եմ աստուծոյ բարոյն, որ ի բո տեսոյց խլայայ (ՆՔԶԿ, 154):

Անականի լրացումը կարող է պահպանել նաև լրացչալի զոյականարար գործածութեան զեղբորում: Օրինակ՝ Մեռնիմ կարտով ի Բնէ, իմ յոգններն քեզ մնալու չէ (ՆՔԶԿ, 140):

Առանձին տեղ ունեն գոյականարար գործածված անականների՝ մասնական բացառականով լրացումները: Այս դեպքում բացառականը ցույց է տալիս այն անարկանները, որոնց մի մասն արտահայտված է լրացչալով. ինչպէս՝ ակար ի բշնոց, յորով ի Հայոց, տրալ ի բշնոց և այլն:

Օրինակներ՝ Ես Մխիթար Հեբացի տրալս ի բշնոց... Ի Հայր բնառ ոչ գտի զվարցապետութիւնս (ՄՀՋՄ, Ներածութիւն): Ես սպանել շառք ի մեծատարաց նորս (ՍՄՊ3, 195):

Անականի լրացումը կարող է մեկնարանկել և բացառական, և արական:

Օրինակներ՝ Արի, որ պահեմ զաչեղք, ունեւող կարտ չի մեամ (ՆՔԶԿ, 107): Աղօթից ծոյլ եմ, չիմ բառեղ (Չծ, 174):

Անականի լրացումները գործիականով.— Գործիականով լրացումները որակական անականների մտա արտահայտում են քիչ իմաստներ: Որակական շատ անականներ ստանում են սահմանափակման իմաստով լրացում, ինչպէս՝ կարովի գիտութեամբ, խոնարհ արտի, անպանայն անձամբ, հեզ բարսի, ստոյց հաւատով, ձեր մտօք, վայելչոյ հասակայ, հոգով զեղեցիկ, վարժ գրով, բնորեամբ ազատ, բանի ետի, շրամբ Գազը, հոգով Լաշ և այլն:

Օրինակներ՝ Էր այր իմաստուն և առատ, և սեղանով արհայելեղ, խոնարհ արտի և նենգաւոր, և անպանայն անձամբ (ՍՄՊ3, 104): Այլ Լաշ հոգով և մարմնով իկպոդիտ ոչ ունեք այնպէս վատ խորհուրոց (ԱՄՀՄՁ, 239): Հեծեկոյ մի այն է, որ լինի շուրս ոտաւն հաստատուն (ՔԶ, 801): Չի ես տեսով խիտ սիրական (ԿՆՏ, 133): Որ անուամբ միայն եմ և գործով րափուր և անմալուր (ԺԵՀԶԳ, 269): Եւ թէ լինի քան զՍաղմոսն մտօք հարաւ... Սաստեն նմա, Թէ՛ Լուս կացիր, անցէտ, իմար (ՄՀՔ, 185): Ոմանք են ակնողի աչեւով կար և անյիմայ (ԿՆՏ, 130): Որ ամէն մեղք հիւանդ զրեւս անտուն և ոչըսցին (Ն. տ., 148):

Գործիական հոգով լրացումը սահմանափակ թվով անականների մտա արտահայտում է միջոցի, ելուրի հարաբերութեան, ինչպէս՝ լի տրամաբանութեամբ, լի պտղով, ցնով յորան, խոնարհով միարան և այլն:

Օրինակներ՝ Կամ ունիս զանձ աստա ու տուն լի ոսկով (Չծ, 187):

Մաս մի ծաղկեալ զդեղեցկապէս և լի պտղով կայ զարարած (ԿեՏ, 15): Որ ես խմեմ դայն կըզան, Որ մէջն է զինով յորզան (Ն. տ., 155): Ղարիպի ճացն է լեզի, որ ճարակէ, Գտան ու լեզի, խառն արտաստօժ ջուրն որ բմպէ (ՄՁԲ, 185): Թէ լինի մարդ ննչցաւոր, լիբր, լար ու շուն, Եթե այր է կամ կին՝ լեզուովն ասուն, Զկրդ օձի թիւնք է զեղուկ դուռն ի մահուն (ԿեՏ, 216):

Մարալի ամականք, որը սուփորարար տրականով ուղղութեան խնդիր է սննեւմ, կարող է նույնիմաստ լրացումը գործիականով ստանալ Թրինակ՝ նւ մարդիկ որ ծարալի են աշխատհոս պղանուրեամբ, նորա լսեն գրան բարդրին (ՆՄԺԱԿ, 333):

Երբնն ամականի լրացումները կարելի է մեկնաբանել խնդրապարզացական իմաստներով, ինչպե՛ս մեզօք հիւանդ, ցաւօժ անցատու, կենօժ անդադու և այլն:

Թրինակներ՝ Անդապար ենք կենօժ զինչ նաւն ի բամուռն (2Ե, 183): Զմեղօժ հիւանդն Ազամ զարձոյց ի ցաւոց (Ն. տ., 215): Զմարմինդ Տոնդկէն ցաւօժ անցատու, Մի աննէր աւր քո Տոնդոյդ, որ է թագաւոր (Ն. տ., 215): Բանին պատասխան ի՛նչ տաս, էյ, Տոյար գործօժ սեւրեւ (ՅԳ, 394): Կարօտ կարօտովդ էի, Տարաթովդ ի ծուռ կուզայի (ՆԲԶԿ, 44):

Գործիականով լրացումը կարող է նաև հատկանշի շափը ցույց տալ Թրինակ՝ Գահուրն իմ պայծառ և թուզթն իմ Գ աստիճանաւ բարձր (ՆՄԺԱԿ, 302):

II. ԱՄԱՆԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒՄՆԵՐԸ ՆԱԽԻՐԱՎՈՐ ԿԱՌՈՒՅՅՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում բաղմամբով ամականների լրացումներ են ստանում նախըզբար կառույցներով, լրացումների ձևախոսմանը մասնակցում են ի, ա, րնդ, բառ նախդիրները, որոնք զրգում են տրական և հայցական նորմանների հետ:

Նախըզբար լրացում ստացող ամականներից շատերը կարող են լրացում ստանալ նաև տրական, բացառական, գործիական Տուրկերեքով, մակբայով և այլն:

Նախդիրների արտահայտած իմաստները համարյա նույնական են բայի նույնանկ լրացումների իմաստի հետ:

Ամենից շատ գործածվում է ի+հայցական կառույցը: Այսպիսի լրացում ստանում են բաղմամբով ամականներ, ինչպե՛ս՝ Բաշ, անգարտակի, վառ, անուանի, պարկեշտ, մեծ, պիտանի, հօգօ, զեղիլ և այլն:

Այս կառույցով արտահայտվում է սահմանափակման իմաստ:

Թրինակներ՝ Յցուցին իմաստունըն Յունաց այր մի Զհուտ ի Կիպրոս կղզի, յոյժ իմաստուն և հօգօ ի գիտութիւն (ՍՍՊՅ, 26): Եշխան սագուն և գեղիս ի մարտս պատերազմի դիրտս բմբոնի յորտորաց (էՄԳԱ, 171): Կողմն զպարտադացն ճարտասանք էին և փորձի ի շարխ (ԳԱԴ, 298): Այլ գեղեցիկ ի հանրտ, Երնիկ ականջին, որ լսէ զբարի բարբառ քո (ՆՄԺԱԿ, 30): Թագաւորն ուղջախօ՛ւ էր և պարկեշտ ի մարմնական ցանկութիւնս (ՍՍՊՅ, 5): Նայ, որ առատն է ի տուրս բարի, Զեղ ու մեզ հասարար ողորմի (ԺԵԶԶԲ, 448):

Ի+հայցական կառույցով կարող է արտահայտվել նաև համապատասխանութեան կամ հանգման իմաստ:

Թրինակներ՝ Ո՛չ լուսին ի Բեզ նման, ոչ արեւ, որ զեռ կու ծաղէ (ՆԲԶԿ, 80): Աշխարհն է ի ծովն նման, ով որ գայ՝ անթաց շմեայ (2Ե, 152): Յարն ի կուշտերուն և ի դեղեքուն՝ որ խառն ի պարզամին շերմն զրկցաք, ի բան տար (ՄՁՋՄ, 111):

Նույն կառույցով կարող է արտահայտվել նաև ուղեորութեան իմաստ բայածականների մաս: Թրինակ՝ Նա հեղէ արագբեքաց ի զօր կորստեան (ԱԲ, 203):

Ի+տրական կառույցով արտահայտվում է սահմանափակման իմաստ:

Թրինակներ՝ Գտին զդմն կուպաշա՛տ՝ յամենայնի փարբամ և յոյժ հարուստ (էՄԳԱ, 86): Ուղպէս և էր անճմուտ ի պատերազմի (ՍՍՊՅ, 7):

Առ+հայցական կառույցով արտահայտվում է սահմանափակման և վերաբերության իմաստ:

Թրինակներ՝ Զարմանայի էր առ յամենայն պատասխանիսն ընդդէմ շտոնոց (ՍՈԻԺ, 183): Յոյժ խոնարհ էր առ ամենայն օժ և արզարազատ յամենայն զատաստանս (Ն. տ., 325): Մինն էր առատանե՛ն առ ամենեսան (Ն. տ., 408):

Ընդ+տրական կառույցով լրացումն արտահայտում է հանգման, փոխադարձ կապի իմաստներ:

Թրինակներ՝ Ի յերկրի մարդ լինի ծնեղեմը մայրական, Ի յերկինս է ընդ հօր անրածանական (2Ե, 194): Կամ տուր զպարզամին շերմանն զգեղեքին խառն ընդ մարգին չերման դեղեքուց (ՄՁՋՄ, 111):

Ընդ+հայցական կառույցով լրացումն արտահայտում է հանգման իմաստ:

Թրինակ՝ Յօզական խառն ասի ընդ այլ Լուրինճն (ՄՁՋՄ, 57):

III. ԱՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԱՆԳՐՈՒԹՅԱՄԲ ԿԱՌՈՒՅՆՆԵՐՈՒ

Միջին հայերենում ածականները լրացումներ են ստանում իրեն, ի վերայ, զիտը (զերդ, զեւ, զերբ), զինչ, զևմ, բնդդեմ, որպէս, քան նախադրութիւններով կազմված կառուցներով, որոնք արտահայտում են տարբեր իմաստներ:

Նախադրութիւնը լրացումները երկու կարգի են: Մի զեւրում այդ լրացումներով կազմվում են որակական ածականների համեմատութեան աստիճանները (հավասարական, ասպիկական, նվազական): Այսպէս, իրեն, որպէս, զիտը (զերդ, զերբ, զեւ), զինչ նախադրութիւնները հայցական հոլովի հետ կազմում են որակական ածականների հավասարական համեմատական աստիճանը:

Օրինակներ՝ Տգայոց միտք զերբ մում կախլոյ կու լինի (ՀԵ, 185); Աչացն մէջն և արտեանացն զեւ անքն և զեւ ոչիմ մեծ և փոք լինայ (ԱՕՐ, 194); Սիրէ զքո բնկերն անկնդօ, անբառս զինչ կարն սարխակ (ՅԳ, 368); Խաբազ քարոզ են եկել, կհզաւոր՝ զանչ գաստայն (ն. տ., 338); Չգեցան հետ հաղոյն քար՝ զերբ կարկստ պաղ և սպիտակ (ԳՔՔՄ, 106); Մնաւ որդի սեալ իրեն զնեղիկ (ՆՄԺԱՎ, 260); Տեսին զնոսա աղեղ-նաորս և ներանակ իրեն զկանայս (ՍՍՊՅ, 27); Գողէ զեղ արիւն ալ պղտոր (ԲԶ, 151); Իրեն զեղակ բոյր է նա (ՀՀՄԲԲ, 479); Ես զեղ զեղ հալալ մարդ կուչի (ՆՄԺԱՎ, 307); Ձի ոմանք ցուցնեն զիրենք քողոց ու անուշ, զերդ զքար (ԿԵՏ, 199); Անբախտն ճարս է աւազի, եւ անյարդ զերդ զգերի:

Որակական ածականների հավասարական համեմատական աստիճանը կարող է կազմվել նաև նման + առական, հետ + առական, չափ + սեռական, չափ + գործիական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Արեգական նման պայծառ, Երեսդ լոյս էր կամար (ՀՔՏ, 197); Որդիք նորա... նման հօրն արբ էին (ՎԱՊՏ, 10); Եւրտակ մի սիրեր հմ ես՝ պարապար հետ երկու լուսոյն (ՆԲԶԿ, 67); Ամառ ձմեռ չի շտանայ, հինն է պայծառ նման ետոյն (ՄԶԲ, 224); Որ է աստուծայ չափ երախտաւոր իմ (ԺԵՀԶԶԳ, 424); Բաց թէ մահու չափ անհանգիստ պահեն, յայլ տեղ ոչ երբայ (ՆՄԺԱՎ, 153):

Քան + հայցական կառուցով կազմվում են որակական ածականների աստիճանական և նվազական համեմատական աստիճանները:

Օրինակներ՝ Քան զկարն զիտակ էի (ՀԵ, 159); Լինիս կտաբառէլ զու մարդ, քան զամլեն աղիկ լինենայ (ՅԳ, 361); Ձինքն քան զայլ մարմինն Բեհուշ արար աստուած (ԱՕՐ, 52); Ինքն քան զպղղամէ Բիչ է և

քան սատայն շատ է, և քան զպղղամէ չար է և քան սատայն գէշ (ԳՔՔՄ, 20); Պզորրի աշխ սպիտոյցն, և այլ անիկ կարմիր լինի քան զստաշինն (ն. տ., 78); Ձէ բերնի մարն հողածին քան զեղ անուշ պտուղ Երկրին (ՀՄՐ, 73); Երես կանգնեցնել բարձր քան զստաշինն Յունաց (ՍՍՊՅ, 29); Քան զանգեւ աղբատ մեռայ ես (ՀՔՏ, 174); Քան զսերն այլ քաղց-րիկ պտուղ ի աշխարհս շատամ թէ լինի (ՆԲԶԿ, 38); Այն ճիւղն, որ զպտուղն ունի, քան զպտուղն է՞ր ցած կու կենայ (ն. տ., 249); Քանի Քայրք եմ հզեր, չեմ տեսն քան զեղ մտայ (ՄԶԲ, 112):

Երկրորդ զեւրում ի վերայ + սեռական, զևմ + սեռական, բնդդեմ + սեռական կառուցներով արտահայտվում է վերաբերութեան-աստիճանական իմաստ:

Օրինակներ՝ էր թագաւորս այս՝ քաջ, բարետեսիկ և աճարկու, սղորմած և քաղցր ի վերայ ամենեցուն (ՍՍՊՅ, 1); Ինքն ի յայլ պարսկ պալ-ղամեուն վրայ տաք է շոր է (ԱՕՐ, 23); Բնութեամբք բարի զևմ աղբա-տաց, կտոյ էր զաղաղեցեաց (ՀՔՏ, 197); Ի յայս ի յամլեն աղգերս ի գրատեսիկ... չիայ այլ համբերկոտ ի վրայ սովոյ, ի վրայ ծարւոյ, ու ի վրայ Էշիկ ուտելոյ ու խմելոյ (ԲԶ, 53); Զիչեսիք գրագներստաւորն ի վրայ մեք զվարդեւ Սամուէն (ԺԵՀԶԶԳ, 447):

IV. ԱՅԱԿԱՆԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ԸՄԱԿՐԱՆՈՒ (ԵՎ ԳԵՐԱՆՎԱՄԲ)

Միջին հայերենում ածականը լրացումներ է ստանում չափի և աստիճանի մակարայններով (և նրանց հարաբերակից ցուցական զերանուններով), երբեմն նաև ժամանակի և այլ մակարայններով:

Չափի և աստիճանի մակարայններ կազմում են որակական ածականների առավելական, նվազական, բացարձակ զերազրական աստիճանները:

Այսպէս, կարի, յոյժ, խիտ շատ, բոլորովին, բանիբուն մակարայ-ններով կազմվում է որակական ածականների բացարձակ զերազրական աստիճանը, ինչպէս՝ կարի շար,—ժանր, յոյժ մեծ,—բարձր, խիտ ժանր, շատ ազնիւ, բոլորովին առուստ և այլն:

Օրինակներ՝ Նա կարի շարազոյն էր (ՊԱԳ, 470); Կարի նուազ ենդն բերել իր մեծ ցաւ (ԳՔՔՄ, 124); Այք մի երեկցաւ յարեկեանս յոյժ ազ-նուական (ՆՄԺԱՎ, 2); Խիտ ջրախառն զինի տուր (ՄԶԶՄ, 11); Տաս ցայոյ խիտս հով զեղերդ (ն. տ., 104); Եւ թէ լինի պտուկն սպիտակ շատ կամ Բիչ, կոչին անուն ուայֆիմէ (ԲԶ, 57); Կարի ցրաւին ժանր ձմեռն

եղև (ՊԱԳ, 647): Մեծ զորութեան ևս արժանի, Ջի ևս տեսով խիստ սիրալան (ԿՆՏ, 133): Օր մի մեռաւ ի յայն զեղին խիստ ազնուական տանուէր մի (ՆՄԺԱՎ, 27): Կայր խիստ շէն գոջ մի (ն. տ.), նոսա, գի ամենեկն ողջ էր (ն. տ., 307): Եկեալ առ խոստովանեալսն, բարոտփմբ արտում և վշտագին, և ասէ (էՄԳԱ, 103): Վասն զի էր բանիրուն կտրովի գրոց շնորհաց (ՄՈՒԺ, 299): Տաս զայց խիստ հով զեղերց (ՄՇՁՄ, 104): Ջոր ի բարբոտտ տեղաց և ի խիստ գնայուն շրէ որսան (ն. տ., 51): Դու շինէ լուսին հօտը և խիստ բարակ (ԲՁ, 90): Քո արեամբդ հմբ պնած զեմ խիստ վազմի (ՖԴ, 447):

Երբեմն շափի կամ աստիճանի երկու մակբայ միասին կարող են զրվիլ ածականի մտո:

Օրինակներ՝ Ջի էր իմաստուն մանուկն այն և կարի յոյժ պառտաւել (ՆՄԺԱՎ, 142): էր այր մի և ուելը կարի խիստ սիրոյն սիրելի մի (ն. տ., 163): Կարեցին զգողն կարի խիստ բարձր (ն. տ., 185): Կարի խիստ բարձր ձայնի ճնշեաց (ն. տ., 181):

Առանկ, անկի մակբայներով կազմվում է որակական ածականների առավելական համեմատական աստիճանը:

Օրինակներ՝ Պարտի աշխց սպիտակուցն, և այլ անկի կարմիր լինի բան զառաջինն (ԳՔԲՄ, 78): Եղև հարցում ի մէջ իմաստնից, թէ որն է ի յանջամոց մարդկան առանկ վնասակար (ՆՄԺԱՎ, 279): Քան զամենայն անզամա աշքն առանկ վնասակար (ն. տ., 279): Քան զամենայն իբր խաղիսան հոգար ակն ունէր պատուական և մէկն առանկ պատուական էր (ն. տ., 220):

Հարտերական ածականի մոտ զրված մակբայը կարող է զիտվել կամ իբրև համադաս անզամ, կամ լրացում: Օրինակ՝ եւ կամ կարեղաւ, եկաւ սաստիկ ամպելդն (ԳԱՏ, 227):

Ընդհանրապես ածականի մոտ զրված շափի մակբայը կարող է զիտվել նաև իբրև համադաս անզամ: Օրինակ՝ Ծանիցես արդ, գի լեզուն Փոքր-ինչ անզամ է, Բայց և այն շատ մեծամեծ Բանքս բարբառ (ԳՏԲՊ, 182):

Չափի կամ աստիճանի իմաստ ունեն նաև տեղոց տեղ, ի բաց մակբայական բառերը, որոնք զրվելով որակական ածականների մոտ, ցույց են տալիս հատկանշի աստիճան:

Օրինակներ՝ եւ թէ լինի ի տեղոց տեղ սպիտակ (ԲՁ, 57): Թէ խիզի ի բաց կարմիր լինի, նայ ուտիցն արեւնային է (ԳՏԲՄ, 117):

Ածականի լրացում կարող են դառնալ նաև ժամանակի որոշ մակբայներ, ինչպես՝ միշտ, յաւէտ, յախտեան, յախտենից, ի բնէ և այլն:

Օրինակներ՝ Դու ևս անմահ միշտ կենդանի (ՖԴ, 420): Դու Աստուած եւ յախտենից կենդանի (ն. տ., 445): Չեա միակէց հազնի խոշոր՝ Ի ինքն ի բնէ մազեղեատ (ԱՄՇՄԷ, 291):

Որակական ածականների համեմատության աստիճանները կազմվում են նաև այնքան, հանց, հայնց շափ, հեցկուն, հանցեղ, որչափ ցուցական պերանուններով: Ընդ որում համեմատության աստիճանի իմաստը ստիկ մեծականներն է արտահայտում ցուցական դերանունով, իրականում զրո րովանդակով: Չունիս գու հաշի որած հանց ուղտը, որ տաս գու մի-

հակ (ՖԴ, 368): Եկատեաց զկերպարանս նոցա, և այնքան համեմատ՝ որ թագաւորն ինքն և ամենայն նախարարք... զարմացեալք կային ի վերայ նորա (ՊԱԳ, 412): Ընուին ընդ փոքրն ի վայր հայնց շափ շաղ, որ շայրէր (ԲՁ, 121): Յուցանէ զառակս, թէ որչափ տխր լինի մարդն և աղքատ, և ժողովորդքն և զօրքն հասանին և դնեն թագաւոր կամ աստուծոց, նայ կարէ վարն զիշխանութիւնն, զինչ ի վերայ գայ (ՆՄԺԱՎ, 8):

Նարայեալ եմ, ո՞վ ազատ, թէ հանց փղնցիկ զրոյն և ճիւղանունք և փնտոր և ճիւղանի գուն, թէ ինչ է պատճառս, որ հասանց թագաւոր չես զրած (ն. տ., 31): Հանցեղ երեւոս պահեմ, մինչ որ գայ յայն առատուն (ն. տ., 124): Հեցկուն աղաւթիկ եարուկ թէ ի խոցոց գայ, նա թողուս (ն. տ., 67): Հանցեղ մեծ քարոտ եղաւ, որ արունն տարաւ զայշ (ն. տ., 69): Հանցեղ անուշիկ պտուղ ոչ ցամաք երկիր կէր՝ ոչ ծով (ն. տ., 133): Հանց մտա՛ր ևլ աշխարհէս, թ՛երկիր լայ, նա գու ծծմաղիս (ն. տ., 285): Ընցզուն վայելուչ աղտը են եղբայրքն ի մէկ տեղ եկել, Ջինչ զԱհարուն ի զյոյնն, որ ծագկանց հազովն էր օծել (ԸԹ, 146):

Երբեմն, սակայն, ցուցական դերանունը լինում է ոչ թե մեծական, այլ լինմաստ անզամ:

Օրինակներ՝ Մի թողութ զարթուն արեպաւ ունայն և անչում (ՊԱԳ, 203): Հանց որոմով ի վարդն սասց (ԿՆՏ, 135): Ասացին, թէ այլ սայնպա զեղնցիկ հաւ չենք ի տեսել (ՆՄԺԱՎ, 36): Այնչափ լեճուլ չենք տեսել, երբ տեսայ, նա ուշքս զնայց (ՆՄԺԳ, 73):

Երբեմն այսպիսի դերանունը կատարում է այսպէս-ի պատշառ: Օրինակ՝ Խոսե հայտ աստուած, թէ այսպիսի զեղնցիկ էր զորքն Քրիստոսի (ՆՄԺԱՎ, 32):

V. ԱՍՏՊԱՆԻ ԼՐԱՏՈՒՄԸ ԱՍՏՊԱՆՈՒ

Միջին հայերենում որակական ածականների համեմատության աստիճանները կազմվում են նաև ածականների միջոցով, որոնք այս դեպ-

բում կատարում են շափի մակրայի դեր: Այսպիսի լրացում գտնում են մեծ, աղկ, խիտ, քաշ, ճշմարիտ և այլ որակական ածականներ:

Օրինակներ՝ Տոր զղափթին զկուրսն սրբնայինով, զի մեծ օգտակար է (ՄՀՁԲ, 112): Այն մարդն որ աղկն առողջ մարմինն է՝ ոչ խիտ պիտո բռնէ և ոչ խիտ թուլ (ԱՕԲ, 68): Ասեն առաջին իմաստունքն, որ քաշ ճմուռն էին արուստին (ԳՔԲԲ, 117): Ճշմարիտ մեկտուր մարդոյն մասն է շար (ԱԲ, 191): Միշտ զեղեցիկ է խիտ պայծառ, բուսնի պազ ազրիսներուն (ՄՀՔ, 223): Սիֆաթին արա մտիկ, որ է խորին անգիտելի (ԿՅՏ, 199):

Երբեմն լրացում դարձող ածականը ճշգրտում է լրացյալ ածականի արտահայտած հատկանիշի նրանցը, ինչպես՝ բաց կարմիր, պայծառ կարմիր, մուգ կապոյտ և այլն: Օրինակ՝ Արիւնն, որ թաթն էինէ՛ շատ էլնէ և պայծառ կարմիր (ԳՔԲԲ, 112):

Որակական ածականը կարող է գտնուել նաև հարաբերականի գոյականական հիմքի որոշիչ:

Օրինակներ՝ Թէ փոտ փայլալ նստով զկերայ ծովու ևս զնացեսոյ (ԿՅՏ, 176): Կանանչ կապաւոր մանչուկ, և զնազիզ, թ'ինչ խօշ կու նայիս (ՆՔՀԿ, 129):

Երբեմն էլ հարաբերական և որակական ածականները կարող են դիտվել և՛ իրեն լրացական, և՛ իրեն համադասական հարաբերությամբ կապակցված:

Օրինակներ՝ Շողայր կլափն ու շար շրթունքն Ու մազգաւո՛ւ շար ասամունք (ՀՀՄԲԲ, 303): Լեզուդ երեզնն քաղցր է (ԿՅՏ, 158):

Ածականի լրացումը քվակամով.— Միջին հայերենում հազվադեպ թվականը ևս գտնուում է ածականի լրացում: Դա լինում է թվականի անմիջական լրացյալի զեղջմամբ:

Օրինակներ՝ Աղուոր, իմ հազար ազուտ, դրախտին բնհշտին խննձոր, Շարքէ կղերին մէջն ևս բաղած (ՆՔՀԿ, 228): Մօտ իմ եարին մի նստիլ, թէ հազար ևս ինձ սիրելի (Ն. տ., 159):

ԱՍՏԿԱՆԻ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՆՄԱՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՅՂԱՍԵՐՈՎ՝
ԱՌԱՆՏ ԱՏՈՐԵՄԱՆ

Այս զեղբում ածականի հետ կապակցվում է այնպիսի բառ, որը ածականի մոտ ենթակայի արժեք ունի, իսկ ածականը՝ ստորոգյալի՛:

Օրինակներ՝ Բժշկապետքն շատ խօսք են ասացել մէկ մէկին հալառակ (ԱՕԲ, 20): Բերանդ շաբով իլի թութակ լեզու ևս (ՀՔՏ, 144): Տևս թէ կենէ մէկ մի կուգա՞ն, Ականջն խոյ ծովհաննէտին (ՀՅ, 168): Եւ թէ լինի ճակատն բուր կամ շուբ կոյս կամ երեկ կոյս սպիտակ, նա կուշն իր աստղաճակատ (ԲԶ, 57): Եւ թէ լինի մաւտ կետ կետ բոլո ու սպիտակ կամ կարմիր լայն... կուշն իր անուն ույթիմէ (Ն. տ.): Սաղկունք բուսնին հարիւր հազար, ցեղ ցեղ ներկած և զունզուն, Թիբրու թիբրու հոտեր միերն քանց միւսն սիրուն (ՀՀՄԲԲ, 560):

1 Տե՛ս մեր «Մամանակակից հայերենի բառակազմակերպումները», էջ 190—192:

ՊԱՌԵՆ ԵՐՐՈՐԳ

ԻՐԱՅԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Միջին հայերենում բայը լրացումներ է ստանում գոյականով, մակբայով, անականով, զերբայներով, զերանուններով: Ընդ որում գոյականով լրացումները լինում են, մի զեպբում, առանձին հոլովածներով, մյուս զեպբում նախդրավոր և նախադասվյալը կառույցներով: Պերանունները լրացական զերբ պայմանավորված է նրանց և այլ խոսքի մասերի հարաբերակցությամբ. գոյականին հարաբերակից զերանունները բայի լրացում են դասում գոյականի նման, մակբային հարաբերակից զերանունները՝ մակբայի նման: Ուստի և զերանուն լրացումների քննությունը տարվում է համապատասխան խոսքի մասերով արտահայտված լրացումների հետ:

1. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՊԱՌԱԿԱՆՈՎ

Գոյականը բայի լրացման զերում հանդես է գալիս արական, հայցական, բացառական, գործիական հոլովածներով, նախդիրների ու նախդրությունների զուգակցությամբ: Առանձին պետք է նշել անորոշ, անցյալ, ենթակայական զերբայների մոտ սեռական հոլովով լրացումները:

1. ԲԱՅԻ ԵՆԿՐԱՆՈՒՄԻԹՅՈՒՆԸ

Համապատասխան հոլովով լրացում ստանալը պայմանավորված է բայի խնդրատեսակի հատկությամբ: Միջին հայերենում շատ բայեր պահպանում են զրարարյան խնդրատեսակներ, սակայն կորեմն զրարարում են անհետադականություն: Խնդրատեսակի անմիջորինակությունը, բազմազանությունը միջին հայերենի հատկանիշներից մեկն է: Այստեղ

բազմաթիվ բայերի խնդրատեսակներ ոչ մի բանով չի տարբերվում զրարարյան խնդրատեսակից, սակայն շատ բայեր էլ, պահպանելով հանդերձ զրարարյան խնդրատեսակներ, միաժամանակ ձեռք են բերում այլ ձևերով խնդր ստանալու հատկություն: Մասնավորապես նկատվում է նախդրավոր խնդրատեսակի փոխարինում աննախդիր խնդրատեսակով: Մյուս կողմից էլ, նախդիրենս են գործածվում այնպիսի լրացումների հետ, որոնք զրարարում չունեն այդպիսի լրացում: Անշուշտ այս երևույթը պայմանավորված է նաև այս կամ այն շեղյունակի գիտելիքներով. ումանք հմուտ չեն զրարարյան խնդրատեսակի մեջ և այդ պատճառով են գործածում ոչ զրարարյան կառույցներ, մյուսները նախապատվություն են տալիս խոսակցական լեզվին և այդ պատճառով շեղվում են զրարարյան խնդրատեսակից: Կա նաև յուրահատուկ համատեղում, նույն շեղյունակի նույն գործում հանդիպում են տարածն խնդրատեսակի երևույթները իսկ այս փաստերը վիպում են հին օրինաչափությունների քայքայման և նորերի առաջացման իրողությունը:

Չի կարելի մտառնալ այն հանգամանքը, որ խնդրատեսակի անմիջորինակությունը, անհետադականությունը արտակի շահով կար նաև զրարարում: Այս առումով էլ միջին հայերենը, մի կողմից, խորացնում է զրարարում սկսված անմիջորինակությունը, մյուս կողմից, առաջ բերում անհետադականություն նոր զրահորումներ:

Այսպես, բաժանել բայը մասուցման իմաստով լրացում է ստանում ի-հայցականով, արականով, հայցականով, նախադրությամբ կառույցներով:

Օրինակներ՝ Ամէն մէկ ի յայս շորիցս բաժանին և այլ ցեղ շերմեր (ՄԶՁՄ, 57): Արեանն շերմն բաժանի ի յերթ ցեղ (ն. տ.,) Ապս զայն կրէցն բաժնէ ժողովորդանն (ՄԳԴ, 39): Բաժանէ զուխարդ ի վերայ մեր (ՆՄԺԱԿ, 54): Զվանիցս հացն վերայ իւրեանց բաժանէին ու ինձ ոչ աղբին (ԺԵԶԶԱԿ, 657): Վարդապետն գրիեանք բաժնեց աշակերտացն թ ու Գ ու ինձ մեկ մ'ոչ (ն. տ., 658):

Բունուլ, բժշկել բաշերը ուղիղ խնդրի իմաստով լրացում են պահանջում արական և հայցական հոլովներով:

Օրինակներ՝ Աստուծոյ հրաման չկայ այդ ցառոյղ բժշկել (ԿԳՊԶ, 309): Վարդապետք հարկեվորած պիտին, զի հողոյ բժշկեն և եկեղեցոյ հաստատութիւն (ՄԳԴ, 19):

Նույլ բայը միջոցի կամ նյութի իմաստով լրացում է ստանում բացառական և գործիական հոլովներով:

1 Տե՛ս մեր «Զրարարի բառակազմությունները», էջ 88—118:

Օրինակներ՝ Դևո աստուած ի բարութենէ զցանկութիւն թո (ՆՄԺԱՎ, 80): Սասանայ զամենեանս լցոյց մեղօք առ հասարակ (Ն. տ., 67): Եկն անձրև ե ջրով լցվաւ (Ն. տ., 264):

Հոսոպ, հոտոսոպ բայր պահանջում է խնդիր հայցականով, ի + հայցականով, բացասականով:

Օրինակներ՝ Անուշահոտ հոտեր ե հովաշին ծաղկեեր հոսայ (ՄՀԶՄ, 23): Հոտոսոպ աուր ի յանուշահոտ ծաղկուեմն (Ն. տ., 10): Հոտոտայ ի հով ե ի զհնաշին ծաղկանցն (Ն. տ., 46):

Պարապի (զրոյզկե իմաստով) բայր հանգման-սահմանափակման խնդիր է ստանում տրականով, ի + հայցականով, զործիականով:

Օրինակներ՝ Անհանգիստ բարգմանութեան եր պարապիկալ (ՄՈՒԺ, 229): Պաշտա առարինութեամբ պարապեալ կայր յամենայն Էգնողական վարս (Ն. տ.): Պարապեալ կայր պանօք է աղօթիմ (Ն. տ., 156):

Անշուշա սրանից տարրեր է ազատ մնալ իմաստով պարապի բայր բացասականով լրացումը՝ պակասութեան հարաբերութեամբ:

Օրինակներ՝ Իշխանք բազումք ի տանց ելին եւ ի յեշից պարապեցին (ԳՏԲՊ, 312): Է՛ր պարապիս զու ի լալոյ (ՀԵ, 172):

Կապել բայր հանգման հարաբերութեամբ լրացում է ստանում տրականով, առ + հայցականով, ի + հայցականով, բացասականով, ի + տրականով:

Օրինակներ՝ Ժողովուրդն կապեալ կայ առ անաշնուրդն ե անաշնորդն ի բազաուրն (ՆՄԺԱՎ, 67): Մեղօք կապեալ կան ի աստանալէն (Ն. տ., 83): Եւ այսպէս եւ կապեալ յաստանած հաստով ե եւ կապեալ ի աստանայ շար գործով (Ն. տ.): Չար դեքն կապեցին պեղօ մեղօք ի յաշխարհիս (Ն. տ., 111): Երեք երեսի շուր ե կեղն, բանի ե ասաշին մաբղոյն ի ձեռն պատկին կապեալ (Ն. տ., 242):

Ասել բայր հազորդման հարաբերութեամբ լրացում է ստանում տրականով, ընդ + տրականով, ընդ + հայցականով, ի + հայցականով, ց + հայցականով ե այլն:

Օրինակներ՝ Ասէ յրնկերն իւր (ՆՄԺԱՎ, 71): Ասեն ի սպասումեմն իրեանց (Ն. տ., 83): Ասացին աղւետուն, թէ ջանի ցեղ արուեստ գիտես (Ն. տ., 109): Ասէ աղուէն ցրմիշին (Ն. տ., 7): Յայն ժամ ասաց աշակերտին (Ն. տ., 139): Ասէ թագաւորն ընդ զիեսուրացն (Ն. տ., 293): Ասիկն ընդ ուղին (Ն. տ., 294): Յայնժամ ասէ նորա մանուկն խոհնմ (ԱԲ, 248):

Նայն բայր վերաբերութեան իմաստով լրացում է ստանում տրականով, նախդրավոր ե նախադրութեամբ կառույցներով:

Օրինակներ՝ Չոր ե այլ յաղթանկամ թոշնոց անհար է դայն զործել, արձուց ասեմ ե նմանաց նորա (ՄՈՒԺ, 279): Բայց զայս հասարակս պէս ասացից ե ասանց երկբայութեան, վասն այս՝ որ ի մէջք բնեակ զժագրեցաւ (Ն. տ., 279): Այրն ասաց վասն շատրին, թէ այլ ի՛նչ է, որ ի հեար ի շուրջ կածես (ՆՄԺԱՎ, 184): Ասաց ի վերայ հարսին աշխարհիս բազում խախտութիւն (Ն. տ., 343):

Չարմանալ բայր վերաբերութեան հարաբերութեամբ լրացում է ստանում տրականով, հայցականով, նախդրավոր կառույցներով:

Օրինակներ՝ Մի զարմանաւ այս բաներոյս (ՖԳ, 230): Չարմանամ զաստամոյ ներկն (ՆՄԺԱՎ, 283): Թագաւորն զարմացաւ զկարմիրն (Ն. տ., 180): Չարմացաւ այն երէցն ընդ նորա ասկն (Ն. տ., 63): Այրն զարմացաւ ընդ մեծանաւաստիւրն կանանցն այնոցիկ (Ն. տ., 244):

Մեծել, յարբել բայերը ուղիղ խնդիր եւ ստանում են՝ տրական, ե՛ հայցական հոլովներով:

Օրինակներ՝ Մեծկն նոցա ե ի րաց վարէին (ՆՄԺԱՎ, 21): Մեծեալ զբերդն հզոր զօրութեամբ (ՊԱԳ, 575): Յարբեցին զբշնամիկն իրեանց (ՆՄԺԱՎ, 292): Մին յարբեաց բնկերին ե ընկեց զնա (Ն. տ., 24): Ուրախանայ հպարտութեամբ, թէ յարբեցի բշնամոյն (Ն. տ.): Յարբեաց հոյքիստոնեանց այլազգոյն (Ն. տ., 168): Յարբէ բարեաւ զարեւ (Ն. տ., 343): Զիմաստունն ով է յաղբիկ (ԿԵՏ, 170):

Տրամել բայր պատմաւոր հարաբերութեամբ լրացում է ստանում ե՛ տրականով, ե՛ բացասականով:

Օրինակներ՝ Ոչ հարստութեան կու խնդամ, ե ոչ աղխատութեան կու առմիմ (ԱՌԲ, 7): Արբանջ առմնցաւ յանուն (ԽԿ, 174):

Պատմել բայր վերաբերութեան հարաբերութեամբ լրացում է ստանում բացասականով, զ + բացասականով ե նախադրութեամբ կառույցներով:

Օրինակներ՝ Բազում ե այլ ինչ պատմէր թագաւորն իմաստասէր ի խժականաց (ԿԳՊԷ, 157): Այլ ե միւս ես խաչատուհութիւն պատմեմ ձեզ զազգէն ֆրանկաց (ԷՀՄԳԱ, 75): Կոշեաց անաջի իւր զշատիս Թահմազուի բէկն, որոյ վասն յասաջաղոյն պատմեցաք, թէ եղբայր Աթաբէկին (ՊԱԳ, 58):

Կարօտել բայր ուղղութեան հարաբերութեամբ լրացում է ստանում տրականով ե ի + հայցականով:

Օրինակներ՝ Կարօտին անգամուրթն ի կերակուր (ԳԲԲՄ, 129): Կարօտեան անգամուրթն կերակուր (Ն. տ.):

Զարաիսուել բայը վերաբերության խնդիր է ստանում զ+բացառականով:

Օրինակներ՝ Արցն շարաիսուեաց զնա (ՆՄԺԱՎ, 114): Արցն շարաիսուեաց զնանել (ն. տ.): Զարաիսուեցին զՀայոց իշխանս (ՄՈՒԺ, 237):

Հայել բայը ուզողության խնդիր է ստանում նախդրավոր և նախադրությամբ կառույցներով, հայցականով:

Օրինակներ՝ Հայխա յախանդն արեգական լուսովն (ԳՔՔՄ, 93): Որ հայել է ի վերայ վանագն (ՍՕՊՆՍ, 322): Մինչ զկին հայելն մեզ ծանր գրեաց Փրկիչն (ՄՈՒԺ, 117): Հայնցաւ զգրան վերայ գրեալսն (էՃՄԳԱ, 51):

Գեհնալ բայը պատիվ ներգործության իմաստով լրացում է ստանում ինչպես բացառականով (զոհնամ է ի ԲԷ, — յատուծայ), այնպես էլ հայցականով: Օրինակ՝ Գեհնամ զաստուծոյ մարգարիտարիսն (ԺԵՃՁԳ, 96):

Հանց առնել բայը խնդիր է ստանում և՛ բացառականով, և՛ զ+գործիականով:

Օրինակներ՝ Յայգըսն շահուց արծաթոյ ոչ զանց առնէ (ՊԱԿ, 308): Ոչ զանց առնէ զղովա (ն. տ.):

Գեկ բայը ուղիղ խնդիր է ստանում և՛ հայցականով, և՛ արականով:

Օրինակներ՝ Եւ թէ զրէ կտակ և դիւր ծառայ իւր ժառանգ զնէ (ՄԳԳ, 57): Այլ թաղաորք և իշխանք իրենց վանաց տուն են հաստատել և Հայր և զուխ զրել ալլ եղբարց. և չէ պատճ զհայր վանացն փոխել (ն. տ., 43):

Մառայել բայը արականով շահի խնդրի փոխարեն կարող է հայցականով ուղիղ խնդիր ստանալ: Օրինակ՝ Պարտ է բժշկին, որ զելուսնդն ծառայէ (ՄՃՄԲ, 143):

Ռուսցանել բայի մոտ հայցականը գործածվել է նախդրավոր կառույցի կամ արականի փոխարեն: Օրինակ՝ Յործամ ուղեկես, որ զլշխա ձին զնաց Բուցես (ԲԶ, 83):

Օրբման նույն նախադասության մեջ բայն ունենում է տարածն նույնիմաստ լրացումներ: Օրինակ՝ Խոջարտիսն զորչա և պակասարբան մի մեղազրէ, զի յառաջին դիր է և նա չէի հմուտ արվեստի (ԺԳՃԶ, 50):

Միջին հայերենում անմիջորինականություն կա նաև պարագայական լրացումների գրականության անասակետից:

Այսպես, ժամանակի, տեղի պարագաները արտահայտվում են արական, հայցական հոլովներով, ինչպես և նախդրավոր ու նախադրու-

թյամբ կառույցներով: Խոսքը վերաբերում է նույնիմաստ լրացումներին և ոչ թե տարբեր իմաստով լրացումների տարածն արտահայտությանը: Նույն բայի մոտ կարող են տարբեր ձևերով նույնիմաստ լրացումներ գրվել:

Ճայ բայը հետևյալ նախադասության մեջ ժամանակի հարաբերությամբ երեք տարբեր ձևերով լրացում է ստացել՝ արականով, հայցականով, ի+հայցական կառույցով: Առատուն զամսնի շուր տար, և երբ արեգակն ծագէ գարեջուր տար, և կէ օրն իխորի ջուր կամ զգմի ջուր, և ի պտակելոյ ժամն պղղկատունի լողալու տար (ՄՃՄԲ, 108):

Ելանել բայի մոտ ժամանակի իմաստով լրացումը մերթ ի+արական, մերթ ի+հայցական կառույցով է արտահայտվել: Ել ի նմանէ յառուճ ինսնորրոցի ի Բաներեհն Սահմի ամառ, և ի մկն նոյնմերթի (ԿԳՊՃ, 353):

Անհետևողական խնդրատության գրականումներից են նաև բանաստեղծական խոսքում շափի ու հանգավորման նպատակով կառավորվող շեղումները, երբ լրացումներից մեկը զրվում է ոչ սովորական ձևով:

Այսպես, մատնել բայը ի+հայցական կառույցով լրացման հետ միաժամանակ ստացել է ի+արական կառույցով լրացում՝ նախորդ տաղերի հայկական, արաբական, անդրանկան ձևերի հետ հանդադրելու նպատակով: Մասն էլ սով. ի սուր և ի գերտրեան (ԱՄՄՂ, 144): Բաժանել բայի մոտ վերածման իմաստով լրացումը ի+հայցականի փոխարեն գրվել է ի+արական կառույցով՝ ինք հանգի հետ հարմարեցնելու նպատակով: Բաժանեցի լերկուս մասին Չանդուկոս խորոց Կարմիր ծովին (ՆՇՈՆ, 29):

Միջին հայերենում խնդրատության տեղաշարժերից մեկն էլ այն է, որ գրաբարի մի շարք նախդրավոր կառույցների փոխարեն գրվում են աննախդիր հոլովածներ:

Այսպես, սովորական է գրաբարյան ի+հայցական կառույցի փոխարեն աննախդիր հայցականի գործածությունը:

Օրինակներ՝ Եթէ ոչ էին փախուցեալ ծովերոց բերգրեն (ՄՈՒԺ, 23): Հիւանդն ծուրա անկանի (ՄՃՄԲ, 128): Հիւանդն ի յառոց կերակրելու լինի տար և յորային կերակուր (ն. տ., 91): Այլ բեզիկ հարակ լիալ, ազսթից կարիլ դու բնկար (ՖԳ, 396): Գարբիլն ետ խնդի կու զալ՝ հիւանդին լեղուն կապի (ն. տ., 483): Անձա փառք փառատրիք, բազմանիստ զոյն պանուհիք (ՆՇՈՆ, 124): Չբարն զլին գառնուրակ, ձկնն Կարմիր ծովուն յառակ (ն. տ., 180): Եւ դպատմուճանս պատուած փոփոխելիցն նոցոց կարած (ն. տ., 132): Բաժանեցաւ աթոռ սրբոյն

Գրիգորի երևի (ԿԳՊԷ, 142): Ե՛հար զնոսա հարուստս մեծածոճս (Ն. տ., 153): Ուզ է որ հով տեղեք նստի (ԱՕՐ, 87): Հեծնու ջորի և տաճիկ ձի (ՅԳ), 546): Մեկին հրամար ես կին բարի Որ առեցակն Կմանի (Ն. տ., 548): Ելեալ ուղի տեկեալ վաճէ մի զնացին (ԳԱՏ, 111): Եւ ի Հանապարհին պահողս մի իբնի (Ն. տ., 112): Պատկերն նայելով կանգնեցուցեք զես (Ն. տ., 158): Գարունն է բացվեր վարդն ի պաղանձին (Ն. տ., 238): Գիսի մարդն փայտ և կամ այլ իբր (ԳՔՔՄ, 72): Առեալ զԱրսիսն և տարան Յովապափ տունն (ԱՐ, 312): Խօսիմք այլ լեզու (ՄՄՄՂ, 133): Ոչ առնես զինքն հարսնորին (ՆՄԺԿԱ, 299): Մտանեն արհայրիսն առտունս (Ն. տ., 38): Հայնաց երկինս (Ն. տ., 262): Ով որ կամի որ աստուծոյ պիտանի լինի, պանն կենայ և պահելուորին ընթանայ (Ն. տ., 279): Ո՞ տայր զզուտիս իմ շանմարանս ջորք, և գաշս իմ աղբիսս արտասուացն (ՄԱՊ, 43): Քույրի մայ երամ խառնիմ (ՆՔԶԿ, 149): Եղբիկ մի ջրին խմկն զեղջերուաց զուրն էր տեսեր (Ն. տ., 384):

Հայցականը կարող է գործածվել նաև գրաբարյան ի-տրական կամ ի-հայցական կառույցների փոխարեն (տեղի և ժամանակի իմաստները զեպարմ):

Օրինակներ՝ Ես այն հաներուն էի, որ զեմինն կուտ շուտի (ՅԳ, 468): Սատանան ետես զկղամ Գրախտին զուտն էր նա կանգնած (Ն. տ., 523): Երբ թողու ջերմն, և լեղին տարութին մնա, ապա... սպիղանի զիր (ՄԶՁՄ, 8): Արիես հան, դի սվիբը այս ջերմանս արին հաննին շատ օգտակար է (Ն. տ., 66): Ի միջ պարսպին արեմտանն կողմն շինեցին զարպասը և տունը (ՊԱԿ, 306): Աստուած զձեզ յը՛շ էր միտանցում զպուտան (ԱՕՐ, 8): Որ միշտ կանայ լինի խոտն ամառն և ձմեռն՝ վանս պարարտութեան երկրին (ԿԱՊ, 8): Ի ամեն Աղամայ որդիքս ենց օտար տեկիս բնակել (Հե, 144): Աշան նստեր էր փեճեճեճին (Ն. տ., 167): Ամենքս հնք օտար, եղբայր, Անասնաց երկրի բնակիք (Ն. տ., 227): Նա պարտ է գրել, որ եպիսկոպոս արհիպիսկոպոսի զատառ կենայ (ՍԳԳ, 24): Աստուած ողորմի մաշցասի Սարգսին, որ թխթի կոկիլն և թանաքի եկվի նայ էլ օգտեց (ԺԵԶԶԳ, 269): Աչերդ արծաթէ բորայ, պաղ ջրեր իճնէ ժողովին (ՆՔԶԿ, 228):

Հայցականը կարող է գործածվել գրաբարյան ի-հայցական կամ ընդ-ի-հայցական կառույցների փոխարեն՝ ուղղության իմաստով:

Օրինակներ՝ Մտնուլ զեմին հեշտ երկրի, յինչ որ աղէկ մարդն իբրի (ՅԳ, 288): Նշան ցորեկկուրին այն է, որ առնն չկարէ նայել, և պայծաս իբր չկարէ նայել (ԱՕՐ, 220):

Հայցականը երբեմն գործածվում է գրաբարյան առ-հայցական կառույցի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Կրկին նոյն գրոն... զնացեալ է նոյն զոհարալաեանն (ԱՍՄԶ, 315): Վաղուրնէ բնից վեր էլայ, թէ երթամ իմ ետեք ի բարն (ՆՔԶԿ, 94):

Հայցականը երբեմն գործածվում է նաև ի-տրական կառույցի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Չինչ որ հիւանդին տալու է՝ առկեն տայ (ԱՕՐ, 18): Եւ զիչեր մի տեսիլ տեսայ (ԿԵՏ, 188): Եեկոյն արարին նուտութայ, որ ասի ժողով (ՍՄՊՅ, 9):

Հայցականը կարող է գործածվել նաև տրականի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Յործած ուղեհաս, որ զվախս ձին զնացք ունցեսս (ԲԶ, 82): Միս ու արիւնդ են ծարաւն (ՀՀՄՔՔ, 178): Զաստամամայուն են աղաչել (Ն. տ., 180): Երթամ աղաչեմ զաստուած, երբ եկիր, նա այլուի չերթաս (ՆՔԶԿ, 108):

Նկատելի է նաև հայցականի գործածությունը ասանց զ նախորդ՝ որոշյալ աստուով:

Օրինակներ՝ Ի չերկնատրաց զասուց Սաղայել երեսն էր շրջել (Հե, 144): Մեղայ ասա տիս ու զիչեր (Ն. տ., 173):

Տրականը երբեմն գործածվում է ի-տրական կառույցի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Ազա թէ այս շեմանս աստուքն վատում լինի (ՄՀՁՄ, 122): Սուր Գրիգոր վիրապիւն մարդ էր հոգեզէն (ՅԳ, 248): Անբազնի գայ ամօթալի, Հեղ և հանդարտ, ստարինի, Գայ և կանգնի կրտսեր զասի (Ն. տ., 537): Զգեղեցիկ որդի թագաւորն զպարան Քորոս պատեալովն արախողոտք արարին յիւրում երկարին (ՄԱՊ, 40): Եւ Անուայ զաշաին հանդիպեցան զօրքն Փելարոսի (ԱՍՄԶ, 237):

Տրականը կարող է գործածվել նաև ընդ-տրական կառույցի փոխարեն:

Օրինակ՝ Նա կարեն այլոց ամուսնանայ անահ (ՄԿԳ, 33): Պատահում է նաև բացառականի գործածություն ասանց ի նախորդ:

Օրինակներ՝ Ընծայի իւրմէն ջերմն (ՄՀՁՄ, 63): Եւ իմ հինգ զգալ, յարանքս աշխարհիս ժանգլն մարքի (ՅԳ, 365): Այն որ եկեղատք լինի, քեր ամէն դիմաց կու ցամբի (Ն. տ., 492): Հազարէն Հազար նալաթ ի սեր ամէն դիմաց կու ցամբի (ՍՕՊՆՄ, 220): Անհոգի էմ այս ամէն ցանկարեւնէ վերայ նորս գայ (ՍՕՊՆՄ, 220): Անհոգի էմ այս ամէն ցանկարեւնէ վերայ նորս (ԱՕՐ, 7): Վերստին մեղաց թափեա (ԳԱՏ, 105): Եւ ձեզ կենցաղայ (ԱՕՐ, 7): Վերստին մեղաց թափեա (ԳԱՏ, 105): Եւ ձեզ ողորմութեան տեսնելն պարզին (Ն. տ., 120): Քար էմ բերեր սաբնոյս, ողորմութեան տեսնելն պարզին (Ն. տ., 120): Քար էմ բերեր սաբնոյս, ողորմութեան տեսնելն պարզին (Ն. տ., 254): Քաղեմ փուռց մի վարդ այդոյս Փուշ էմ կերք ձորեոյս (Ն. տ., 254): Քաղեմ փուռց մի վարդ այդոյս

(ն. ա., 262): Որ չգրկիր անճառ լուսոյն (ՀԹՏ, 163): Իմ դիմացս կնծուս շերի հայր (ԿԵՏ, 159):

Երբեմն ընդ+գործիական կառույցի փոխարեն գործածվում է ան-
նախդիր հոլովածին: Օրինակ՝ Զտառապանքս սոցա ս՝ կարճ գրով աղեկա-
նել (ԺՆՉԸԲ, 425):

Պետք է նկատի ունենալ, սակայն, որ նախդրավոր և նախադրու-
թյամբ կառույցները միջին հայերենում հիմնականում գործածվում են
գրաբարյան օրինակափոխություններով, որոնք գուցե կցում են շեղումների
հետ: Այսպես, նույն հեղինակի մոտ գործածական են աննախդիր հայ-
ցականը և ի+նայցական կառույցը:

Օրինակներ՝ Երթամ խնդրեմ հեղկաց թագաւորին դուստրն ինձ
կնուիրին (ՆՄԺԱՎ, 293): Տուր ինձ դքս դուստրն ի կնուիրին (ն. ա.):
Հայեաց երկիրն (ն. ա., 262): Հայեաց յերկիրն՝ առ Քրիստոս (ն. ա.,
263):

Նույն նախադասության մեջ գործածվում են բացառականի նախ-
դրավոր և աննախդիր ձևերը:

Օրինակներ՝ Այս ջերմ երկու եկիրք ընծայի, և ի յերկու տեղաց լի-
նի (ՄՀՋՄ, 109): Քէն հայցեմ, որ դիս խալըտես, Աստեհս ի մեզաց
փրկես (ՀԵ, 225): Ընծայի իւրմէն ջերմն (ՄՀՋՄ, 63): Ընծայի յիւրմէն
ջերմն (ն. ա.):

Միջին հայերենում զգալիորեն տարածվում է անհետևողական գոր-
ծածությունը, որն արտահայտվում է, մի կողմից, նույն նախդրի գոր-
ծածությունը տարբեր հոլովածների մոտ, երկրորդ զեպրում՝ մեկը մյու-
սի փոխարեն:

Այսպես, ուղեորություն ցույց տվող բայերի մոտ գրաբարյան օրի-
նակափոխությամբ ի. առ, ընդ նախդիրները պետք է գրվեն հայցականի
մոտ:

Օրինակներ՝ Առաճեցին պատգամս առ ազգն զայոց (ՆՄԺԱՎ, 41):
Գոհանամ գաստուռոյ, որ իբր զքեզ առ իս (ն. ա., 57): Վաղէր ի յայս
կուս և յայն կուս (ն. ա., 58): Կին մի գնաց ի դախտն իւր վասն մըր-
գոյ (ն. ա., 66): Գային ընդ այն հանապարհն այլ գաղանք (ն. ա., 113):
Երբայր ընդ հանապարհն աշխարհին այնորիկ (ն. ա., 179): Ուրախու-
թեամբ ընդ գնուն երթեալ (ն. ա., 209):

Մասկոչն միջին հայերենում այս օրինակափոխությունը կրբեմն խախտ-
վում է, և նախդիրները գործածվում են սրականի հետ:

Օրինակներ՝ Տարան գԴրեանիկ ի Հէր Բաղաբի (ՄՈՒԹ, 31): Արթու-
րեաց զնա ի կղզուք (ն. ա., 89): Առաքէր առ նմա դեսպանս (ՊԱԼ, 36):

Գայր հասանէր այսրան բազմութեամբն յԱպահունեաց գաւառին, յեր-
կրն կուրապաղարի (ՄՈՒԹ, 35):

Ընդ նախդիրը հաղորդման իմաստի արտահայտման համար հայ-
ցականից բացի դրվում է նաև սրականի հետ: Օրինակ՝ Քրիստոս՝ առաց
ընդ Պիղատոսի (ՆՄԺԱՎ, 212):

Ի+նայցական կառույցով լրացում պահանջող որոշ բայեր (ենճա-
նել, նստել և այլն) կարող են ստանալ ի+տրական կառույցով լրացում:
Օրինակներ՝ Յընտիր և ի սոր ձիւղ հնծիր (ՄՈՒԹ, 32): Վասն իմ ի
յաց նիտս՝ ի սղի (ՆՇՈՆ, 41):

Ի+նայցական կառույցով լրացումը կարող է գործածվել ի+տրա-
կան կառույցի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Նստէր ի մայրաքաղաքն Մեկտեիկ (ՄՈՒԹ, 39): Այլ չէն
ոչ գորս ի գաւառն Ուրհայոյ (ն. ա., 63): Այսպիսի բազմությամբ կան յաղ-
խարեն Հայոց (ն. ա., 162): Շատ միտս տաներ յաշխարհն Յունեաց (ՍՍՊՅ,
20): Թաղեցին զնա ի առաջնատունն առաջի թագաւորացն Հայոց (ՄՈՒԹ,
79):

Ընդ+հայցական կառույց կարող է գործածվել ընդ+սեռականի
փոխարեն՝ փոխադրելության իմաստի արտահայտման զեպրում: Օրի-
նակ՝ Զպատկերս սրբոյ Աստուածածնին ծախեաց ընդ բազում զինս սուրդ
մեծ իշխանին Հայոց Թորոսի (ՄՈՒԹ, 298):

Միջին հայերենին բնորոշ է նաև նախդիրների ավելորդ գործածու-
թյունը: Ավելի շատ հանդիպում են ի նախդրի ավելորդ գործածության
զեպրերը:

Այսպես, համախ պատահում է ի նախդրի անտեղի գործածություն
հայցականի մոտ:

Օրինակներ՝ Իսկ առաջին սկիւրն ի սինէլխոսն առնեմք (ՄՀՋՄ, 62):
Արածէին յամեն աղտոս տեղեր և աղէկ խոտոս և ի պաղ ջրեր իւմէին
(ՆՄԺԱՎ, 43): Որ իսկի ցառ մի մահու չիւր անճն շտիրէր (ՀԵ, 213):
Հիւանդութիւն ի յերորդ և ի կատարեալ ժամանակն հասաւ, և ի պակա-
սիլն կուրի սկանիլ (ՄՀՋՄ, 138):

Երբեմն ի նախդիրը կարող է գործածվել զ նախդրի փոխարեն:
Օրինակներ՝ Գնաց ի Կոստանդնուպոլսիս ի Բայրն իւրեանց Ռիթայն
ի սեռ (ՍՍՊՅ, 118): Յիւր պակակերն պատուեց փառօք լուսեղէն (ՀԵ,
192):

Ի նախդիր ավելորդ է դրվում նաև այլ հոլովների՝ ուղղականի,
սեռականի, նույնիսկ գործիականի հետ:

Օրինակներ՝ Եւ վասն այդ պատճառանայց եղաւ, որ յարեան ջերմն

ի յար և ստանց նոպախի լինի (ՄՀԶՄ, 58): Եւ այս լինի վասն երեք պատճառանացդ. և մէկն ի շոյտ և ի յուշ ժողովն լինի նիւթին՝ որ բորբոսել կամի (Ն. տ., 59): Այլ հրանդրն ի հրանդութեան ի քաղիւրն աչապէս պիտի որ լինի (Ն. տ., 137): Արքն ի նմանութեամբ յայն կերակրէն է որ ի ստամոքս կիտայնի լինի (ԱՕՔ, 23): Ասէ առիծն ի սպանութեամբ (ՆՄԺԱՎ, 112): Բռնեց զճամբան ի եզրկրիկն (ՀԵ, 168):

Ի նախորդր ավելորդ է զրգում մակրայնեքի, նախադրութիւնների, անականների մաս:

Օրինակներ՝ Որ ի յետ ժամանակաց էա զաթոռ հայրապետութեանն (ՄՈՒԺ, 211): Չոր այլ ի յետա յիշել կամի (ՄՀԶՄ, 59): Չոր այլ ի յառաջ ստացար (Ն. տ., 114): Շատ մանկորք հարաբով գէժ կան ներևն ի եօղին պանկած (ՅԳ, 337): Շատ նորս ու ծառայք ու զօրք կան ի ձեր անաշղի կանգնել (ՀԵ, 147): Գնաց կանգնեց յաղել խանին (Ն. տ., 168): Յամենակն ոչ կշտանայ (ՆՄԺԱՎ, 291): Այլ մի երեքցաւ յարեւելան յոյժ արեւական (Ն. տ., 2): Ահա եղեզ մի կար ի կանկուն անարատ (Ն. տ., 121):

Նկատվում են նաև զ նախորդի ավելորդ գործածութեան զնպքեր: Զ նախորդր երբեմն զրգում է ուղղականի կամ նախորդ շատացող բառանկի վրա:

Օրինակներ՝ ԶՂուտակն յորժամ մեծնայ ու հասանայ ու զարի ուռէ (ԲԶ, 54): Ու յառաջ զայն պիտի վճարել և զիւր երիցնուն (ՄԳԳ, 32): Արդ կրեալեամբ քո Հայր սրկինն, Չոր մեզ նուաք շնորհիւ բոյն, Տուր ինձ հարգալ բոլորովին Ի սուրբ սրտէ զանուն Նորին (ՆՇԲԶ, 75):

Պատահում են նաև այլ նախորդներ ավելորդ կամ մեկը մյուսի փոխարեն գործածվելու զնպքեր:

Այսպես, ց նախորդր կարող է գործածվել ի նախորդի փոխարեն: Օրինակ՝ Ազա թէ այն նիւթն՝ որ ցլրաց կրակացն լինի՝ բորբոսի (ՄՀԶՄ, 58):

Ընդ նախորդր անանդի գործածվում է հայցականի հետ: Օրինակ՝ Ընդ երեք հազ սական սական արքին թոյ (ՄՀԶՄ, 70):

Բանաստեղծական խոսքում հանդիպում է նաև նախորդների տեղաշարժ: Օրինակ՝ Ազան նստել զուսն ի զրախտին (ՀԵ, 228):

Միջին հայերենում պատահում են նաև նախադրութիւնների ավելորդ գործածութեան զնպքեր:

Այսպես, վասն նախադրութիւնը գործածվել է համար նախադրութեան հետ: Նա անտու վառն ստորջրութեան պատճառովն համար (ԱՕՔ, 19):

Հարադրական բայերի խնդրառույթներ.— Միջին հայերենում գոր-

ծածվում են բազմաթիվ հարադրական բայեր, որոնք կազմվում են առնել, առնող, կալ, կենալ, լինել, զնել, պատել, ունել, ամել, տանել, զալ, անել, մնալ, կանել, ելանել, ալ և այլ բայական բաղադրիչներով: Անվանական բաղադրիչը մի զնպքում ծագմամբ ուղիղ խնդր է բայական բաղադրիչի համար, ինչպես՝ սկիզբն առնել, Նախանձ ունել, վրէժ առնող, կատակ առնել, ականջ զնել և այլն: Երկրորդ զնպքում անվանական բաղադրիչը պարագայական ծագում ունի, ինչպես՝ պատուստ կալ, խոնարհ կալ, խնդր զալ, շուրջ պատել, ի ծուռ զալ, բոլոր զալ, ի զէմն ելանել և այլն:

Հարադրական բայերը լրացումներ են ստանում սեռական, սրական, հայցական, բացառական հոլովներով, նախորդավոր և նախադրութեամբ կառուցներով:

Միջին հայերենում հարադրական բայերի խնդրառույթները պայմանագրական է առբերք հանգամանքներով: Մի զնպքում հարադրական բայերի ստանում են հայցականով ուղիղ խնդր, որը բայական բաղադրիչի՝ ներգործական սեռին պատկանելով է պայմանավորված, ինչպես՝ կոխեալ առնել, անտես առնել, ի հալ հանել, ի զիլ հանել, այլցն առնել, հազարգլակից առնել, շուրջ պատել և այլն:

Օրինակներ՝ Նա սաստածութեան սպասեց՝ զմեզ կոխան արաւ սատանի (ՏԻ, 483): Թոյունքն կտանեն զիս կատակ (ԳԱՏ, 134): Ոչ անտես արաւ զաղաչանս իմ (ԱՍԶՄԶ, 251): Դանապանն այլցն արաւ զնա (ՀԶՄԳԱ, 50): Զեզ ի՞նչ զատար ն. որմանում, երբ զօրք ի հալ հանել (ՀԶՄԳԱ, 50): Միջով բակէք բարձր բերդեր, Ի զիլ հանել վրէժ ու խառնել զեռանձ (Միջով բակէք բարձր բերդեր, Ի զիլ հանել վրէժ ու խառնել (ՀԶՄԳ, 142): Յեկեղեղին երբ որ մտնի՝ Անտարան մտիկ շրնէ (Ն. տ., 139): Զերուսաղէմ շուրջ պատիկն (ԳՏԲՊ, 276): Այսպէս պարտէ մեզ իմացութեանը զարտի հանապարհն բուն հարկանել (ՆՄԺԱՎ, 38): Իմացութեանը զարտի հանապարհն բուն հարկանել (ՆՄԺԸ, 2): Զաստամ մտօն ձգեաց (Ն. տ., 186): Դուռն ալ կիտարաց անես (ՆՔԸ, 104): Զաշխարհս այլ ի ափ առի (Ն. տ., 256): Է մարդ, որ անեզ ես հիմն դրել ու տուն կու շինես (Ն. տ., 303): Զիր մեղքն ի յիշանալ ամէ (Ն. տ., 304): Զմտ ի խնդր զհաց մանկաց (ՀՉ, 777): Նա զատիկն ի քաջ ասուր (ՔԸ, 129): Զագին ի վեր կայուն (Ն. տ., 133): Աժ զմարդ ի շուրջն (Ն. տ., 137): Ի շուռ ամեն զգրասուն ի մէկ զե՛ն (Ն. տ., 165): Նորէ կէի զաշխարհն Մակեդոնացոց (ԺԵԶԶԳ, 24): Նա շարկամ զիս տեսանէ, ինձ պայխուն տայ խսովի ստատի (ԿԵՏ, 185):

Օրբեմն էլ ուղիղ խնդր լրացումը պայմանավորված է անվանական բաղադրիչի խնդրառույթով: Օրինակ՝ վազին էից խնդր կու գան (ՀԵ, 172):

Ի-հայցական, բնդ-հայցական կառույցներով փրցում են ստանում այն հարադրական բայեր, որոնց անվանական բաղադրիչ բայանուն է, ինչպես՝ սկիզբն առնել, ազատան լինել, հարցմունք լինել և այլն:

Օրինակներ՝ Այժմ ի տխրեցիկ բանն սկիզբն առնեմք (ՍԳԳ, 65): Ի կոչն ապատան լեր զու (ԳԱՏ, 105): Հարցմունք մէկ ընդ իս եղև (ՆԲԶԿ, 136): Էհար ապտակ ի ճնօսս գալուն (ՆՄԺԱՎ, 54): Ձայս ի յո՞՞վ հարցով լինեմ (ԿՆՏ, 193): Գաշինք դիճն ընդ միմեանս (ՆՄԺԱՎ, 148):

Պալ բաղադրիչով կազմված հարադրութունները փրցում են ստանում պարագայական հայցականով:

Օրինակներ՝ Ձիկն զգնտ աշխարհս բոլոր սլիտի զամ (ՖԳ, 442): Ի շուրջ կու գաս զօրն անդադար (ն. տ., 479): Եկեալ շուրջ գաշին գաշին զայն (ՆՄԺԱՎ, 294):

Յանձն առնել, հարդրակից առնել հարադրական բայերն ստանում են և՛ հայցականով ուղիղ խնդիր, և՛ արականով մատուցման կամ ճանդման խնդիր:

Օրինակներ՝ Զինգ յանձն աստուծոյ արա (ԳԱՏ, 105): Խորհեցաւ առնել զճա հարդրակից արամութեան և տառապանաց իւրոց (էԶՄԳԱ, 18):

Առնել, անել, կալ, դնել, լինել, տալ, անել, տանել, ելանել բաղադրիչներով կազմված հարադրական բայերն ստանում են շահի, հանդման, մատուցման, ուղղութեան և այլ խնդիրներ:

Օրինակներ՝ Եւ այց արա կորուսելոյս (ԳԱՏ, 220): Ձանք արա ազօրից միկն կաս կենդանի (ԱԲ, 192): Ոչ պէտ արա նմա (ՆՄԺԱՎ, 264): Անենեկն միտմ ոչ անէր աստուածային գրոցն (էԶՄԳԱ, 101): Խնարմառ առնէր նորին հանճարոյ (ՊԱԿ, 296): Գոգին մտիկ արա (ԲԶ, 136): Կոտանսդին, իմ խրատիս հաւան կացիր զու հեղարար (ԿՆՏ, 194): Քանի հասնիս ի մեծութիւն՝ խոնարհ կացիր մարդկան ու ջած (ն. տ., 205): Ականջ դրկ իմ խրատոյս (ԳԱՏ, 260): Եւ ոչ ձեռոց պառիս դնէին (ԳՏԲՊ, 274): Մեզ է՞ր դնես հողածնոյս (ԵԿ, 152): Մտիկ խօսակոյն դրէին (ն. տ., 174): Թէ միտ դնես գրոց բանի (ԱԲ, 159): Ժամ է թեզ ջանք դնել սուտան (ն. տ.): Որդոյ թագաւորին նա գովալ զնէ (ն. տ., 248): Ար ունկեղիբ զերոյս անձին (ԳՏԲՊ, 256): Իճն մեղադիր չէր կու լինել (ԶՔՏ, 132): Խելօժին հարցով եղան, թէ զպատճառն ո՞՞վ իսկի զիտն (ՆԲԶԿ, 292): Որ ի յայս շատ ցնորդս լինէր խօսք ինձ միխրար (ԿՆՏ, 192): Ոչ ձնոն հտուն պատերազմին (ԳՏԲՊ, 269): Հողն մտա շերետ Գու-

ղիկին (ԶՔՏ, 206): Ես ակն ունիմ անդրադարձին (ԳՏԲՊ, 273): Գառաստանին ակն կալ, զի տալոց ես անդ պատասխան (ԽԿ, 147): Եւ ոչ սրբոց ակն անէին (ԳՏԲՊ, 273): Մին պատառոյ ակն անէին (ն. տ., 313): Ոչ տարան խնամ հօտին Քոհատոսի (ՆՄԺԱՎ, 67): Իճն յանկասկած ի դէմս կալ (ԶՔՏ, 131): Ոչ առնէր ողորմութիւն ազատաց (ՆՄԺԱՎ, 275): Մտիկ իմ եարին արէլ (ՆԲԶԿ, 72): Գրկիկ իւր միջացն անէր (ն. տ., 118): Քեզի զիւր ու ծոց անձն (ն. տ., 123): Մտիս արա ու ո՞նց տամ համբի (ն. տ., 141): Գրկիկ մի Բաբս անես (ն. տ., 180): Մի անէր այլ մարդու իմաց (ն. տ., 201): Տես ու մտիկ դիւ գրաստուն (ԲԶ, 72): Ոչ տարան խնամ հօտին Խրիստոսի (ՆՄԺԱՎ, 67):

Խապար ունենալ, դարձակ մնալ, պատրաստ կալ.—կենալ, սկիզբն առնել, յուրատ կալ, ակն ունել, խնդիր առնել, յետ կալ, որք մնալ, ծարաւ կենալ, անբարախ լինել և այլ հարադրական բայեր ստանում են բացառականով փրցում՝ վերաբերութեան, պակասութեան, խտաժման և այլ իմաստներով:

Օրինակներ՝ Էյ մարդ, որ յայս բանն զու իսկի խապար չունենա (ՖԳ, 454): Ով կոչը է ի յաշաց, նա ի լուսոյն խապար չունի (ԿՆՏ, 197): Տեսէր, թէ բանի մարդիբ յաշխարհն զարձակ մնացին (ՖԳ, 484): Ամէր տար ու չոր կերակրէ պատրաստ կացիր (ԱՕԲ, 113): Ի բրտէ և ի ձեռք կերակրէ պատրաստ կեցիր (ն. տ., 128): Ակն ունէին բազատուն, թէ կենալէ և աղանջ զամենեանն ի գրողն (ՆՄԺԱՎ, 1): Խնդիր արա յառառուոյ (ն. տ., 305): Ի սառլ յետ կաց (ԱՕԲ, 235): Մանուկ իմ որք մնացեալ իւր մօրէն, անէր գողութիւն (ԱԶՄԶ, 289): Քանի մէկ յայց ծովէր ծարաւ կենան (ԶՔՏ, 152): Մտար ի պողոյ գատարկանան, Տերեարախ յատաց եղան (ն. տ., 168): Եկէր ամս ձեզ խրատ աստուծոյ բանէն (ԶԵ, 208):

Այս զիպարմ բացառականի փոխարեն կարող է զրվել նաև հայցական, Օրինակ՝ Արի թէ պագնեն զսիճին, հոս առնեմ ամպարենին (ՆԲԶԿ, 111):

Առնել, առնուլ, լինել, գալ, պատել, տալ բաղադրիչներով կազմված հարադրական բայերի մտա զրվում է սեռական՝ իբրև անվանական բաղադրիչի փրցում:

Օրինակներ՝ Թէ խնդիր լինիմ անուանս անճոճանի, Կոտանսդին Օրինակներ՝ Թէ խնդիր լինիմ անուանս անճոճանի, Կոտանսդին (ԳԱՏ, 105): Մտան կուլ Երզնկացի (ԿՆՏ, 219): Եկին խնդիր այս վարդոյս (ԳՏԲՊ, 274): Փոխան լուսոյն՝ խաւար միին Շարչ անակցալ գրեզմանին (ԳՏԲՊ, 266): Աս խնդիր գան մարդուն հողոյն (ԽԿ, 146): Պարճանք եկեր Բրիտանից (ԶՔՏ, 197): Վերի վանեացն ի շուրջ կուգայ (ԶԵ, 165):

Ով բեզի ծանօթ եղեր, զարեան բարկիկն է տուր (ՆՔԶ, 152): Զայբաւն զորութիւնն նոցա կոխան արարին ձիոյն (ՍՄՊՅ, 40):

Երբեմն լրացումը պայմանավորված է անվանական բաղադրիչի բաժանում լինելով: Օրինակ՝ Իջնամ ու պագիկ մ'առնում զգնին ներևն ու վերև (ՆՔԶ, 242):

Ի ժուտ գալ, ի շուրջ գալ, շուրջ գալ հարադրական բայերն ստանում են ի վերայ-+անական կատույցով լրացում:

Օրինակներ՝ Քաղաւոր մի ի վերայ իրոյ աշխարհին ի ժուտ գալը (ՆՄԺԱՎ, 222): Շուրջ եկի ի վերայ երկրի (ՆՔԶ, 85):

Շուրջ գալ, խոտով կենալ և այլ հարադրական բայեր ստանում են հետ-+տրական կատույցով լրացում:

Օրինակներ՝ Հետ մօլլանուն շուրջ գալ պիտիս (ՀՆ, 170): Հետ հեզի խոտով կենամ (ՆՔԶ, 187): Ես բանի՞ր գամ յետ հեզ ի հաշ (Ն. տ., 138):

Անիմ բայով կազմված հարադրութունը կարող է ստանալ տրականով լրացում: Օրինակ՝ Մոզուլ ևս հաւաս ունիմ, Գամ մտնում ի պաղշան ի ներս (ՆՔԶ, 117):

Պատճառական բայերի խնդրառուրյունը.— Միջին հայերենում բոլոր պատճառական բայերն ստանում են հայցականով ուղիղ խնդրի՝ ներգործականութան շեղրճիով:

Օրինակներ՝ Ահի ձայն լսեցար և խոշորեցուցամ զգիրս (ԺՆԶԶԶ, 540): Միթէ դու ես մարգն, որ փախուցանես զգազանս յանապատս (ՆՄԺԱՎ, 113): Կիրիան ժողովուն ի յասան ժոժուս որդե՞ս իջուցանելը (Ն. տ., 189): Ար զնիանդն մեղօք ես ողջացնէ (ՀՆ, 188): Զաստուածութիւն աղաչեցէր, Զայս մեղաւորս հաշանեցուցէր (Ն. տ., 228):

Ազդերատից ներգործականներից կազմված պատճառականներն ստանում են նաև տրականով միջնորդական խնդիր:

Օրինակներ՝ Ուսուցեալ էր զամենայն իմաստութիւն աշակերտին իրոյ (ՆՄԺԱՎ, 139): Ո՞վ իմ սրտիս գանգաբն ան հաւուն էր հասկցուցած (ՆՔԶ, 92): Ցայն չընէ ինն արքս, որ ես լիսնամ (ՄՇԲ, 126): Մերկոց Հանդերձ չեմ հազուցել (ՀՆ, 176): Քաղցիկոց չեմ լցեալ ապուր, Ոչ արուցեալ ծարանեաց չուր (Ն. տ., 175):

Սակայն այս բայերի մաս երբեմն միջնորդական խնդրի իմաստ ունեցող լրացումը հայցականով է դրվում:

Օրինակներ՝ Բազում աշխատութեամբ ուսուց զիս (ԺՆԶԶԶ, 469): Ո՞վ ուսուց զայդ արդարող բաժանեցի, և ասէ աղուէս, թէ այք զալուն ուսուց զիս (ՆՄԺԱՎ, 54): Հանշանք ես հայրեն ասի, որ գլաւբերն ի բարն

ուսուցի (ՆՔԶ, 63): Աղբիւր կոչիս առատ, որ շատ ծարաւ ես արբուցի (ԿՅՏ, 177):

Երբեմն հայցականի փոխարեն տրական է գործածվում ուղիղ խնդրի իմաստով: Օրինակ՝ Գնաց անրեց զերկիրն Տբփխեց... շատ գերացոյց քիստանէից (ԺՆԶԶԶ, 97):

Երբեմն պատճառական բայի երկու խնդիրն էլ հայցականով են դրվում: Օրինակ՝ Ըզնեզ օրճեել տամ Բանանայ (ՀՆ, 167):

2. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԹԵՍ ԸՈՒՄԿՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում բայը լրացումներ է ստանում զոյականի (և զոյականաբար գործածվող այլ խոսքի մասերի) տրական, հայցական, բացառական, գործիական հոլովներով: Բեր հոլովներով դրված լրացումներն արաստայնում են խնդրային և պարագայական հարաբերություններ: Այդ իմաստները հիմնականում որոշակի են, սակայն թիչ չեն նաև ղեպերը, երբ լրացումը կարող է մեկնաբանվել մեկից ավելի իմաստներով: Ընդ որում խառն կարող են լինել ոչ միայն խնդրային և պարագայական իմաստներն առանձին-առանձին, այլև խնդրային և պարագայական իմաստները միասին: Այս երևույթներին կանգնուցանանք ստորև:

Լրացումը մեկից ավելի բայերի մոտ.— Հաճախ երկու կամ ավելի բայեր գործածվում են զուգադրված, և այդ դեպքում նրանց մոտ դրված լրացումը (կամ լրացումները) կարող են ունենալ երկու մեկնաբանություն. այն կարող է դիտվել երկուսի (կամ երեքի) լրացում, և կամ այն վերաբերում է բայերից մեկին (ուսի մեկ լրացում): Հարցի լուծմանը կարող է նպաստել բայի խնդրատական հասկոյթյան, լրացման շարադասութան հաշվառումը:

Այսպես, հետևյալ նախադասություններում լրացումը վերաբերում է զույգ բայերին:

Խոստովանի և ապաշխարէ արքասուօր զմեզ իւր (ՆՄԺԱՎ, 75): Աստուծոյ համար յիմ որդոյն հաւատեիսն մի գար մտնուր (Ն. տ., 183): Անես ձեր դուռ կանգնիս (ՆՔԶ, 104): Զկոճկիկս այլ արձակ անեմ, մտտ ի վնէ հնչարք արա (Ն. տ., 125): Թէ շունչս ու հոգիս կասես, ես եկա զլուսա կուտեցալ (Ն. տ., 150): Որ քննէ ու պատմէ զքան անճանելոյն (ՀՆ, 183): Որ հասէ պան մի գայ ու շուտ ցամաքի (ՀՆ, 186): Սքրի և մաբրի ի շար գործոցն (ՆՄԺԱՎ, 75): Թոնունք իմ շինեամք իջնունք,

աւիրենք շատոց տուն ու տեղ (ՆՔԶԿ, 96): Յայնժամ ինձ աղուր թուիս, կրք էլինս ձեր դուռն կանգնիս (ն. տ., 104):

Մինչդեռ հետևյալ նախադասութիւններում լրացումը վերաբերում է մէկ բային միայն:

Գնաց կանգնեց յաօրե խանին (ՇԵ, 168): Բոնէ զգրատուն ու հեծիր (ԲԶ, 72): Եկեալ մտապան ի Բաղաբն (ՆՄԺԱՎ, 250): Այր մի գնալով ի Գանապարհի հանդիպեցաւ արանց (ն. տ., 171): Հանապազ լսեմք և հառատամ ստա և խարոզ բանիցն սաստանայի (ն. տ., 29): Յորժամ որ ականջ դնես եւ լսես զմեք խառտի (ՀՍԲ, 109): Սկիզբն առնեմք և ասեմք գահեպիստ զեմն (ՄԼՅՄ, 56):

Իսկ հետևյալ նախադասութիւն մեզ առաջին օրինակում լրացումը վերաբերում է երկու բային էլ, երկրորդում՝ միայն մէկին: Խնդրես և զիս զկորուսեալս, Յոգնեա, կանգնեա զգլուրեալս (ՇԵ, 181):

Այս դեպքում հնարավոր է, որ լրացումը, բերականորեն ճիշտ լինելով, բառային իմաստով սխալ զրգի: Օրինակ՝ Շատ աշխատութեամբ ծառայեաց և անոյշ կերակրով ճաշակեաց գմեզ (ԺԵԶԶԶԳ, 97):

Ինչպես զբարարում և ժամանակակից հայերենում, միջին հայերենում ևս որոշ դեղորայինը կարող են ստանալ նաև սեռականով լրացում: Բայի լրացումը սեռական եղովովով.— Սեռականով լրացումը զրկում է ենթակայական, անցյալ, ապառնի և անորոշ դերբայների մաս:

Սեռական եղովով լրացումը ենթակայական դերբայի մաս.— Սեռական հոլովով լրացումը ամենից հաճախ զործածվում է ենթակայական դերբայի մաս: Բանն այն է, որ այս դեպքում այն համատեղում է հատկացուցչի և ուղիղ խնդրի պաշտոնները: Իհարկէ ենթակայական դերբայը ուղիղ խնդիր ստանում է նաև հայցական հոլովով: Այսպես, հետևյալ նախադասութիւններում ենթակայական դերբայը ուղիղ խնդիր է ստացել հայցական հոլովով:

Պատեն՛ և, որ զայն ունողն զէզ զզոզ դատեն (ՍԳԳ, 60): Դատնողացս զՔեզ Աստուած, Դու բազցցութեամբ սիրով նայիս (ՖԳ, 272):

Սակայն բազմաթիվ դեպքերում ենթակայական դերբայն ստանում է սեռականով լրացում: Ընդ որում դա հիմնականում պայմանավորված է այդ դերբայի գոյականական կիրառութեամբ: Որ ենթակայական դերբայը գոյականական գործածութիւն ունի, երևում է նաև այն բանից, որ այն ստանում է նաև գոյականին բնորոշ լրացումներ (որոշիչ, բացահայտիչ, հատկացուցիչ):

Օրինակներ՝ Առաջին շինողն շորս դուռն էր բացեալ (ՊԱԳ, 567): Այնք ունէր զեզ զկայմ պոզ Դ էր անագին յափշտակող (ԱՍԶՄԶ-289):

Առաջինն մէկ պարզեց տամ և լեռի խնդրողի Բ (ՆՄԺԱՎ, 260): Անհնար մեռնի անօրէն սպանեալն (ՍԳԳ, 26): Այսպիսի չար հարկանողին ես եմ խոսով զանհայտելին (ԳՏԲՊ, 277):

Ներգործական բայերի ենթակայական դերբայի մաս սովորական է սեռականով լրացման գործածութիւնը, ինչպես՝ շինող աշխարհի, անկնդեցող, կատարող կամաց, սիրող զանձուց, փաներուն, մարդկան, գիտող արեւելի, բերող պտղի, պանող պանաց, տալող պարտուց և այլն:

Օրինակներ՝ Քանի զմիտը սուր ունիս ու ջանիս ես սիրող ուսման (ՆՔԶԿ, 263): Աստուծոյ կամացն կատարող լիցին ի հոգևորս և ի մարմնաւորս (ն. տ., 290): Թէ ունողն իրացն ուրանայ (ՍԳԳ, 60): Թէ տան ծախողն մեռել լինի (ն. տ., 61): Թէ քահանայ լինի հարստուցն սպանեալն (ն. տ., 69): Մեղաւորաց բափօղ է նա (ՖԳ, 256): Աստուած է տալող բարեաց, որ առնէ զամէն զորստը (ն. տ., 377): Պանաց պանող կարեաց, որ առնէ զարեան զորստը (ն. տ., 377): Անցի, թէ եզ լսեմք, այլ կերող, Որբող, պարեաց եմ ես զբող (ՇԵ, 175): Անցի, թէ զու անզեղով գալ (ն. տ., 230): Դու կատարեալ սիրող մարդկան, Դու պարզեղ էս բարտրեան (ԿԵՏ, 23): Եւ այսպէս էր գրեալ զԲիս շինողն (ԱՌԲ, 5): Յայն ժամ եզան տեսն գրկողն միս օրն զնաց (ՆՄԺԱՎ, 12): Յորժամ գաշ բերող բզրիս առ բեզ, դու զրդրին բերողին դուրսն կտրեցէք (ն. տ., 141): Դատարոն զիզոյն տուողն իբաւ արար (ն. տ., 459): Եւ փառս ոչ տան բարեաց տուողին (ԱԲ, 173):

Պատահում են դեպքեր, երբ նույն նախադասութիւն մեզ ենթակայական դերբայը մի դեպքում հայցականով, մյուս դեպքում սեռականով լրացում է ստանում:

Օրինակ՝ Թէ աղայ էք մտօք, կարինն սիրող, ես լինիմ ձեզ ծնող՝ կարն արբուցանող (ՇԵ, 185):

Գրաբարբայն տրական հոլով կամ նախդասովը կառուց պահանջող մի շարք բայերի (ցանկանալ, փափագել և այլն) ենթակայական դերբայի մաս լրացումը կարող է մեկնարանկել և՛ իբրև տրական, և՛ իբրև սեռական:

Օրինակներ՝ Որք մանկունք էք, աղայք, ուսման ցանկացող, եղբորս ստուծոյ ու մարդկան սիրող, Յուսացէք զուք յաստուած, որ բարեացն է տուող, Ու հնազանդ լիք մարդկան՝ ուսման փափագող (ՇԵ, 185): Յազդէն Պարսից առաքեսցէ իշխող աշխարհին Կարսթու (ՊԱԳ, 105): Եւ նա, որ պահապան իւր յուսացողին, նա պահեսցէ զիս յորսողէ շարին (ԳԱՏ, 111):

Երբ ենթակայական դերբայը ստորոգելիական վերագիր է լինում,

այս լրացումը նրա մտտ կարող է մեկնարանել և՛ իբրև սեռականով դրված, և՛ արականով:

Օրինակներ՝ ԳթՖ... րուցեցով է լնգացն և ակալանոյն (ԳԹՔՄ, 100): Ազէկին վասն է առով (ԿԵՏ, 170): Գու ցրուելոց ևս ժողովող... Գու ևս սեռով ամենայնի (ՖԳ, 412): Միշտ կերակրող էր ազաաի (ԱՔ, 207):

Սեռական հոլովով լրացումը անորոշ դերբայի մտ.— Միջին Հայե-րևեում անորոշ դերբայը նույնպես ստանում է սեռականով լրացում, որը համասկզում է հասկացուցչի և ուղիղ խնդրի պատշտները: Այդ դեպքում ևս պետք է նշել, որ անորոշ դերբայն առաջին հերթին հայցա-կանով է ուղիղ խնդրի ստանում:

Օրինակներ՝ Վասն այտորիկ զայս ամենայն գմտածնով՝ ոչ կարեմ ուրբախով (ՆՄԺԱՎ, 283): Քարտարն համայնաց արձակիլ գեա (ն. ա., 14): Նա ևս կռչիլ գեար իր (ն. ա., 15): Ալրն այն ոչ երկնչըր և ոչ դազարըր և լիկելոյ գտերև (ն. ա., 77):

Սակայն ներգործական բայերի անորոշ դերբայական ձևերը գոյա-կանարար գործածվելիս կարող են ստանալ նաև սեռականով լրացում: Օրինակներ՝ Զոր քեզ բոկտտ պիտել վազել՝ վասն մեղացղ քաելոյ (ՖԳ, 306): Կանայքն ի յանձամ կարոտանան կաի ուտելոյ (ԳԹՔՄ, 128): Եւ յնա կատարելոյ այս ամենայն գործոց և իրակութեանց՝ գորս արտ բաճն, շտեալ այնուհետ յնրանայլ ամենայն բանական իրով յառաջ խաղայլ դեալ է ի վերջ քաղերին Կարսայ (ՊԱՄ, 37): Եւ գոր ի վաղ ժամանակաց ունըր ի մտի զհչիլն ազգին քրիստոնէից և գանուելն աշխարհին Հայոց՝ անզ յայտնեաց խորհրդակցաց իւրոց (ն. ա., 38): Մի թէ իմ կեկեղցոյ շինելն անըպտուների է (ՆՄԺԱՎ, 150): Յորձամ կնի ի կարկ Բարին և շրջեաց մի պոր և գրտա կարսով մի կարմիր (ն. ա., 179): Արա գալոյ յաւորն երկու հեղ. դձկն յնա կարինն տալոյն՝ յառաջ քան վերակրոյն ուտելն (ՄՀԶՄ, 42): Եղբիկ մի քրին խնելն գեզ-չերաց զուրբն էր ստեղ (ՆՔԶ, 284): Յես մալին առնելոյն սուլտանին ուղին գրեղեղն (ԺԻՀԶԶ, 295): Չեղիտարթի՛ Նուսավորն լիշիցըր, որ օգնական եղի սմայ բանալին եկիլովն (ն. ա., 470): Բազում աշխա-տեցաւ ի հնա գրոց կազմելուն (ԺԵՀԶԶԲ, 369): Բազում աշխատութեամբ ուսոց մեզ արուեստս՝ զշինել մազապատիս և զգրել ստիւն (ԺԵՀԶԶԳ, 239): Այնպէս, որ ևս ի յիմ խօսից շաւելըն զամրացայ (ԿԵՏ, 190): Ժո-ղովեցան յնաակիրայ վասն սիւնառոյն և բերդեռոյն բաժանելոյ (ՄԺ, 2, 72):

Սեռականով կարող է զրվել անորոշ դերբայի մտ նաև սեռի պարզան՝ լրացյալին նմանելովով: Այսպէս, հետևյալ նախադասութեան մեջ

արշաւելոյն-ի սեղի պարագան նախգրավոր կառուցով արտահայտվելու փոխարեն սեռականով է զրվել, քանի որ առաջինը վասն նախադասութեան խնդրի լինելով սեռական է. Տէր Անտիոքայ յառաջադրին էր կեկալ առ նա անմեղութեան ազգաւ վասն կիպրասի արշաւելոյն (ՄՈՒԺ, 418):

Սեռական հոլովով լրացումը այլ դերբայների մտ.— Անցյալ և այսպէսի դերբայների մտ հազվադեպ կարող է զրվել սեռականով լրացում:

Օրինակներ՝ ՄԵժ և յազթող էր ի վերայ առնելացն Քրիստոսի (ՄՈՒԺ, 374): Գովքը դիմատուփին կողովը բանիցն առայի մեծամեծացն Հո-ռոմաց և առնելացն Քարոսի (ն. ա., 419): Զմի աւուր մեռեալս յարու-ցանեմ քննութեամբ երակացն (ԷՄԳԿ, 13):

Սրանցից պետք է տարբերել այն դեպքը, երբ այս, այդ, այն, իւր, սա, դա, եւ դերանունների սեռականը գործածվում է արականի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Երեկ ևս նորա կուտամ, որ քնըր գիշերն ի ծոցին (ՆՔԶ, 118): Երեկ ևս անոր կու տամ, որ գիշերն ի ծոց է պտակըր (ն. ա., 144): Չհոգու հոգին իր տալի, յարէս բաժին հանէի (ն. ա., 246): Նա անկիլ իր (ՔԶ, 114): Ով որ իւրմէ բան առնէ խակ՝ նոս բեւէ յերակ ապտակ (ԱՄՀՄԶ, 376): Նորա քակ զհոս ու լեզի (ԿԵՏ, 195): Տաւ իր սովուտ, որ ուտէ, ու տես, որ այլ իբր շատս իր (ՔԶ, 66): Խնցնիլ տուր զշուրն իր երեք որ (ն. ա., 122): Գու խնցոյ իր մեղարար (ն. ա., 104):

Պատահում է, որ դերանունների սեռականը գործածվում է հայցա-կանի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Կռչէ պարսիկն իր քարտուլ (ՔԶ, 55): Յիմար կռչն նորա և խելացն ասն սկար (ԿԵՏ, 200):

Այլ է սեռական հոլովի գործածությունը հայցականի փոխարեն՝ վերջինիս զեղման հետևանքով, երբ սեռականն ստանում է իր լրաց-յալի պատշտը: Օրինակ՝ Ես քեզ կենաց պտուղ ալի, Գու գմեռուն նա-շակեցիր (ՉԵ, 232): Այստեղ գմեռուն նշանակում է զպտուղ մեռուն:

Ա. ԱՅՏԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՏՐԱԿԱՆ ՀՈՒՎՈՎ

Միջին Հայերևում արական հոլովով լրացումների իմաստային սահմանները ավելի են ընդարձակվում՝ ի հաշիվ գրարարյան նախ-գրավոր և նախադրութեամբ կառուցների, որոնք հաճախ զուգահեռարար գործածվում են արականի հետ: Մասնավորապես ընդայնովում են պտ-

բազմալեզու արականի գործածութեան սահմանները:

Տրական հերձուրդ լրացումները, անշուշտ, ավելի շատ խնդրային, բան պարզազույցական իմաստների գրեթեմասն են ծառայում:

ա. Բայի լրացումներ խնդրային տրականով

Բայի լրացումները տրականով արտահայտում են հանգման, մատուցման, շահի, հազարգման, բեկալման, ուղղութեան, վերաբերութեան, սահմանափակման, համապատասխանութեան, փոխադարձ կապի, փոխարինութեան, միջնորդական խնդրի, ներգործող խնդրի, ուղիղ խնդրի իմաստները:

Բայի լրացումը հանգման տրականով.— Հանգման տրական պահանջող բայերը հիմնականում նույնն են, ինչ որ գրաբարում և ժամանակակից հայերենում: Դրանցից են հայել, մեծնեցալ, հաստեցել, հակառակել, առնուլ, դիպեցալ (դիպել), համբերել, հասանել, գուցանել, հաջորդել, Բակ, կապել, հնազանդել, հատալ, տանել և այլն: Լրացում դասում են մանձրացական և վերացական զոյականները:

Օրինակներ՝ Հիւանդն չծով կամ կրելոյն (ՄՀՁՄ, 42): Բնութիւն... հիւանդութեան եփելոյն խափան և ի զատ կենայ (ն. ա., 137): Զաղկ ազգ ձին բեռն տովեցնես (ՔԶ, 81): Սմբակն այլ պարով (ն. ա., 90): Անգղա ժողովուրդն հաւնել են տղիտուրեան (ՍԳԳ, 35): Քէ որ իր ձեռնորդը եպիսկոպոսին հակառակի (ն. ա., 39): Եպիսկոպոսն պարտի հնազանդել օրհնաց (ն. ա., 70): Կորուսեալ պատկերին թէ չէր գրացել (ՅԳ, 245): Այն սահել Բաւոյնի նա ո՛նց համբերէր (ն. ա., 246): Եզեր մտեցել եմ նա, Կու վախճմ Բարի դիպեցայ (ն. ա., 524): Առնել մութն տանն (ԱՕՔ, 50): Ոչ կարացցին տնել ցրտոյն (ՊԱԳ, 115): Վեց հարիւր և այլ աւելի թօփ զարնոփն բերդին (ն. ա., 574): Նա ես զկշան ցրցենմ ետա (ՀԵ, 166): Գարթ խորտ մարդկացն (ՍՄՊՅ, 39): Կինն կաշք ու զտնքն զիզէ, Ու գերեպին կաշմոր Բալ (ՀՏԹ, 189): Գայլն հատալ իշուն (ՆՄԺԱՎ, 57): Հանդիպի ցանկալի սամմաւաց և զժուարի տեղաց (ն. ա., 282): Գանք հասանիմ տղայոցն (ն. ա., 189): Երեսն երեսիս Բանց ու զանգառ անէր իմ սրտիս (նՔԶԿ, 129): Այլ նեղաւոր աղունտակ մի խնդեց ազատուն հետաժուր (ՆՄԺԱՎ, 31): Ես բայսեցի Բեց բազում կարաս (ն. ա., 117): Եկեր սիրուլ եմ տան (նՔԶԿ, Պատահեցաւ ոտքս Բարխ (ԺԵԶԶԲ, 27): Հնազանդեցաւ կին այրոջ իւրոյ (ՆՄԺԱՎ, 174): Իմ նառ, խղճա քո գերաս, քո գերաս, մենակ մնալուս (նՔԶԿ, 163): Ամ մարդն որ վատ անէ, հանդիպի վատի մի նա այլ (ն. ա., 270): Ոչ

կարէին տանել հայեղորեան ետցա և նախատանց (ՍՄՊՅ, Գու այլ իմ կրակն բնկինս, լուկ հապա իննի ողորմիս (նՔԶԿ, 170): Այլ խորհրդոյ մտող չէ հասել (ՄՀՔ, 117): Բարակ նայելուլ այլ չեմ դիմանար (ն. ա., 212):

Բայի լրացումը մատուցման տրականով.— Մատուցման տրականով լրացում են պահանջում տալու, մատուցելու գործողութեան ցույց տվող բայերը, ինչպես՝ տալ, բաժանել, վաճառել, ձակել, պարգևել և այլն:

Օրինակներ՝ Ես գրաբեմիս կին իւր զԱյլթանայ իաթնուն Չօրմանին (ՄԱՊ, 10): Հանապաղ ստիկն ուժ տա (ՄՀՁՄ, 32): Ապա պա երէց բաժնէ ժողովուրդանն (ՍԳԳ, 39): Որ քրիստոսն զողնայ և ասին անօրհմակ ծախէ (ն. ա., 68): Ով որ անէ ողորմիս ին՝ նա ստուծոյ փոխ տունէ է (ԿԵՏ, 214): Միտալէս կորուսանէ զմեզ և զժոխոց անէ զամենայն մեղաւորն (ՆՄԺԱՎ, 63): Տար մէկ կէտն այն բնկերին և մէկն այն (ն. ա., 271): Այս պեղծ խորասրտս, որ կայ ի յիս, Ջիս կու մտանէ իմ ստիկս (ԺԵԶԶԲ, 27): Աւետարանս զիցին են տաներ (ն. ա., 293):

Բայի լրացումը շահի (և վնասի) տրականով.— Ինչպես հայտնի է, այսպիսի լրացում ստացող բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն: Շահի (և վնասի) տրականով լրացում են ստանում բազմապիսի բայեր, ինչպես՝ գործել, մեղանշել, հրամայել, սեփականել, Բարի, ծառայել, շինել, պատրաստել, պահել, անիծանել, վնասել, փակել, բացել և այլն:

Օրինակներ՝ Վաչի պտուղը ի ծառայն ետկրին՝ շահականացն է, որ Բաղն իրեց (ՍԳԳ, 20): Չկար որ երկուց տէրանն ծնալիլ, որպէս հրամայէ Քրիստոս (ն. ա., 23): Գրիգոր և այլ իտարանչիւր հայրապետ ազգաց յիռնց Երկիրն իջևար և հանգչելոյ տեղիք շինիցեն վասեցելոց և անկարողաց, տաապելաց և ոստմնաւորաց (ն. ա., 31): Օրէնք զմամ կու հրամայլ աղչական (ն. ա., 55): Բլրուլն հնաս շարարքեան, Աւետարիք մեծ յարութեան, Վաղին Ենար կանաչ վրան, Որ պա, բազդի զեղ Նուր վառել (ԿԵՏ, 119): Եւ շար վշին հուր կայ պահած (ն. ա., 151): Քո բնկերին հոք մի փորել, թէ չէ այն Բեց կայ պարաստած (ն. ա., 205): Քաղցելոց շմ լցեալ ապուր (ՀԵ, 175): Ես անիծանմ որդայ իմոյ (ԱՄՀՁԲ, 257): Ողորմին արձատին (ՆՄԺԱՎ, 265): Նոյնպէս փակի զուրն ողորմութեան անողորմիցն և անդարձ մեղաւորացն յաւորն զատաստանի, որպէս փակեցաւ իմար կուսանացն (ն. ա., 233): Եկեալ Գրիգոր մանուկն զինուորեցաւ տիկեղոն (էՀՄԳԱ, 222): Որ նեցել շահայ բնկերին իւր (ՆՄԺԱՎ, 87): Զայլ հայերն Բեց մատաղ անէլի (ն. ա., 322):

կաշէ կոշիկ կու շինէ զբաստուն և կու հազցնէ (ՔԶ, 90): Իմ կար, քեզ զաս շնմ ուզեր (ՆՔԶ, 178): Քէ չէ քեզ հիմա հազար տէր գայ (ՆՄԺԱՎ, 89): Դու զեղ իմ սրախ անես՝ Քէ զտեղ աչերուս օժես (ԿԵՏ, 160): Մատայ քո զնշին մեներմ, որ ձերմակ է զես կարաց եզ (ՆՔԶ, 78): Լա ազուտին մայ մսխեն, քանց սիրեն զզէն բոկան (ն. տ., 87): Փռնմ քեզ մախտար խալի ու բերնմ քեզ շատ հարիֆին (ն. տ., 90): Փուտ ու ճիւղի կեր դանաս, թէ ծոցիկդ ալ մարդու բանաս (ն. տ., 172): էյ, ֆայար, երբ ծախ մարդուն, զօրն ի բուն փորես նարս հոր (ՄԶՔ, 111):

Երբեմն տրականով լրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ շահի, և՛ հանցման իմաստով: Թրինակ՝ եղես քո գերայս, իմ լոյս (ԿԵՏ, 158): Տրականը կարող է մեկնարանվել շահի և մատուցման իմաստներով: Թրինակ՝ Առե՛ր դճացն և տանէր իրեանց բազաուրին (ՆՄԺԱՎ, 156):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնարանվել և՛ շահի, և՛ սահմանափակման իմաստով: Թրինակ՝ Իմ կար, քո արեղ սանմ, քեզի սէր կայ ի մէջ սրախս (ՆՔԶ, 135):

Բայի լրացումը հազորդման տրականով.— Այս զեպրամ լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին մի բան է հազորդվում: Այսպիսի լրացում են պահանջում սասցական տակավաթիվ բայերը, ինչպես՝ սանել, պատմել, հրամայել, զանգառել, պատուիրել, խոստանալ և այլն:

Թրինակներ՝ Քուտկինի զանկառիմ մօրեուն և սալին, թե խողբրուն անխնայ կուտան (ՆՄԺԱՎ, 22): Ի հնա մտեալ ձայներ նապաստակին (ն. տ., 106): Հրաման կուտամ ևս ծաղկեուն (ԿԵՏ, 131): Գնացին երկինց պառնցին (ն. տ., 147): Եկեք սամ ձեզ խրատ աստուծոյ բունէն (ՀԵ, 208): Յայնժամ սալ նորս մտնուց և խոհնմ (ԱՔ, 248): Ասուծն և զայլն և աղունն երդունմ մէկ մէկի և եղան եղարք (ՆՄԺԱՎ, 55): Պատուիրեաց մկանցն և սասց (ն. տ., 64): Խոստացալ աստուծոյ մարազպան մի խուկն (ն. տ., 92): Մարդ մարդոյ կատ, թէ... անզկտ ևս (ն. տ., 156): Գնաց խոստովանեցալ իմաստուն վարդապետի միոյ (ն. տ., 185): Պատմցին զայն զատարտին զրանս երից եղարքն (ն. տ., 203): Վազին հրամայեաց փոզհաբաբաց փոզ հարկանել (ն. տ., 288): Նայիցե... տառեղաց պարունին (ն. տ., 344): Ինչ Գարրիէկյան փողն մեռելին զօրն, թէ արի (ՆՔԶ, 90): Աս ազուէնց զպլուն (ՆՄԺԱՎ, 98): Քահի մարն զես բերեր, բանսի շնմ խոստովաներ (ՆՔԶ, 68): Գարձայ սարեուն

սաի ձորեուն ապարկցի (ն. տ., 236): Ասաց թէ հարցանմ քաչնոցն սիրով (ՄԶՔ, 193):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնարանվել և՛ հազորդման, և՛ մատուցման իմաստներով:

Թրինակներ՝ Խուն անախս մատուցին, թէ ցնծայ և ուրայս լնր (ՆՄԺԱՎ, 97): էր ի քաղաքիս մեր աղջիկ մի, որ խօսեցեալ էր անմիտմ (ն. տ., 204): Ազգեցին երանաւորին զգալուստ թագաւորին (ն. տ., 220): Ոչ կարաց պատասխանի տալ աղլատին (ն. տ., 265): Հրամայեաց ստանուէրն ծառայից իրոց (ն. տ., 342): Այլն ստեաց վիշապին (ն. տ., 224):

Բայի լրացումը բնկավման տրականով.— Այս լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին սեկնորում է կեթական: Մա քիչ թվով բույրին լրացում է, ինչպես՝ լսել, մտալ, ունկն դնել:

Թրինակներ՝ Նաս իմասուն ծառայի խարտին և լսեն անզկայ բանից (ՆՄԺԱՎ, 19): Չսկցիւր իմոյ խրատս (ՄԳԳ, 60): Ով իմ սրբոյս ականջ դէ, ես լսողին ծառայ կենամ (ՖԳ, 256): Տղտ մարդկանց խօսից մի լսեր (ՄԶՋՄ, 108): Վախեմ թէ հողոյս լսնմ (ՆՔԶ, 290): Լսեց իւր շար խորհրդակցին, լրդրկեց շորս արեղայ (ԺԳԼԶԶ, 275): Նա ոչ լսեր արդոյ իւրոյ (ՆՄԺԱՎ, 146):

Բայի լրացումը ուղղորդման տրականով.— Մա ցույց է տալիս այն առարկան, որին ուղղված է գործողութիւնը: Միջին հայերէնում հաննմ մատարք բնկայնվել է ուղղութիւն տրականով լրացում ստացող բայերի թիվով: Ի հայնով նախորդում կատույններով լրացում ստացողներին Այդ բայերից են՝ նայել, մտիկ դնել, գանկանալ, փախախել, ըզձալ, ատիանալ, ակն ունել և այլն:

Թրինակներ՝ Դասեղոզաց զքեզ Աստուած, դու քաղցրութեամբ սիրով նայիս (ՖԳ, 272): Դու մի մտիկ կենս իւր նուպանս (ՄԶՋՄ, 88): Դու մտիկ դիւ իր գնացուցն (ՔԶ, 81): Ոչ սոկոյ, ոչ արժարոյ, ոչ աշխարհիս կու ցանկանամ (ՖԳ, 258): Մի ազանիւր դու ամէն փափկութեան (ԱՌԲ, 8): Ըզձային լուսոյ առաստուն (ՊԱԳ, 263): Եւ աղլատաց խոտս նայեցաք (ԽԿ, 130): Այտով դու ինձի հայէ, որ վնամ հնա բեղի հոյսս (ՆՔԶ, 149): Կամ և սպանեմ քո փշրանց (ՀԵ, 177): Մտաւած ենք բանի զինչ տունկն ի ջրոյն (ն. տ., 183): Ամէն կենդանիքն նմա հալին (ՆՄԺԱՎ, 153): Մտիկ արայ ժամանակիս (ԺԵԶԶԲ, 27): Այլ և հայեաց ինձ՝ եղկելոյս (ԺԵԶԶԳ, 180):

Լրացումը կարող է մեկնարանվել ուղղութիւն և հանցման իմաստներով: Թրինակ՝ Հանապազ ձեր լուսոյն ինքն հետևի (ՀԵ, 196):

ծնե արչյոյ նախագաստիջան մեջ արքեն կա ուղղութեան ինչոր, ապա արականը նոցատակի իմաստ ունի: Օրինակ՝ Չորն ի բուն երկինքն ի վեր կու հայի կաթիկ մաննելի (ՆՔԶԿ, 151):

Երբեմն էլ արականով լրացումը կարող է մեկնարանովի ուղղութեան և բնկուման իմաստներով: Օրինակ՝ Հաստով մտիկ ընէ առտուծոյ բնիցն (ՆՄԺԱՎ, 235):

Լրացումը կարող է մեկնարանովի ուղղութեան և հազորդման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Ակն արկեսց աղուէն նաղազորմին, թէ հար զնա մատուով (ՆՄԺԱՎ, 90): Աշոֆ արար աղուէն մաղոյն (ն. ա., 91):

Բայի լրացումը վերաբերւոյն տրակաւով.— Այս դեպքում լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին վերաբերում է խոսքը, որի մասին մի բան է հազորդում: Լրացումը կրնում են իմացական, ասացական և զգացական մի շարք բայեր, ինչպես՝ վկայել, զարմանալ, բարկանալ, անգիտանալ, տեղեկանալ, հրամայել և այլն:

Օրինակներ՝ Մի յարեանս բարկանաւ մեզ (ՊԱԼ, 70): Մի զարմանաւ այս բաներայ (ՅԴ, 330): Տեղեկանալ ամենայնի (ՊԱԴ, 255): Աղիտայն մի բարկանալ որ շատէ զքեզ Աստուած (ԿՆՏ, 205): Ծանց ե իշոց զբնմ (ՄՈՒԺ, 166): Եկն առ Նա... զի տեղեկանալ զարուց նորա (ՆՄԺԱՎ, 302): Ընկերն զարմացաւ ժամի (ն. ա., 71): Բարկացաւ սպառողաց (ՄԱՊ, 40):

Երբեմն տրականով լրացումը կարող է մեկնարանովի վերաբերութեան և շահի իմաստներով: Օրինակներ՝ Գառվի զէտ զոգ՝ զիչն որ հրամայած է զգիւրայն (ՄԳԴ, 71): Ար չէ բարկանալ լեզ առտուած (ՆՄԺԱՎ, 88):

Տրակաւով լրացումը կարող է մեկնարանովի վերաբերութեան և հազորդման իմաստներով: Օրինակ՝ Չգէշ հասն առնու՝ հողին տրանջայ և իեքն է հոտած (էԿՄԳԱ, 12):

Բայի լրացումը սանձառնականաւ տրակաւով.— Լրացումը այն առարկան է ցույց տալիս, որի մեջ սանձառնականովում է որով զործողութեան կամ հատկանիշ: Այսպիսի լրացում ստանում են քիչ թվով բայեր, այն է՝ պարտալի, հմտանալ, պիտոյանալ, զգուշանալ և այլն:

Օրինակներ՝ Պարոն Ռուրէն կաշո պարտալեալ վաճառաւ ցանկութեանց և պտեղականս խորհրոց (ՄԱՊՅ, 92): Ես բարով զործոց և լրաց պիտոյանաւ ի ծառայութիւն ջո (ՊԱԴ, 112): Աշ կարէ զգուշանալ անձին իւրոյ (էՄԶԳԱ, 171): Լզոր զեղոց պիտանային (ՆՇԲԲ, 60):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնարանովի սանձառնականաւ և

ճանգման իմաստներով: Օրինակ՝ Չիշխնմ զինէ զիս պիղծ զործոց (ԶՔՏ, 137):

Բայի լրացումը համապատասխանութեան տրակաւով.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որին համապատասխանում է մի բան: Ինչպես հայտնի է, սա անականական ծագմամբ բայերի լրացում է լինում՝ ինչպես՝ հաստարել, նմանել, յարմարել, արժանատարել, վայելել և այլն:

Օրինակներ՝ Եմանցար արծրվուն որ անթով ու խիտ շփացար (ՅԴ, 336): Եթէ խօսից իմոց զու հասնանցիս, Ապա տեսոյ նորա արժանաւորս (ԱԲ, 249): Աշ ըմպանակ իմ մեծնայն, Եիստ վայելիս զու իմ մեկն (ԱՄՄՂ, 136): Չոր լեզ ոչ վայելէ և յարմարի (ՆՄԺԱՎ, 105): Վաղին եք ձգես յաշոց՝ հատարես հողոյն մոխրաւոր (ՄԶՔ, 112):

Երբեմն տրակաւով լրացումը կարող է մեկնարանովի համապատասխանութեան և ճանգման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Մի զմեծութիւն կորստաբար համեմատել կենացն անհաս (ՊԱԼ, 128): Զայս անարժանս արժանացո Քո սուրբ տեղեկանց հրաշալի (ՅԴ, 335):

Տրակաւը համապատասխանութեան իմաստով կարող է զործածովի նաև այս բայերի մաս: Օրինակ՝ Բանց զպոզ ձիւն ապին, Կաթա տաց ամէն ձարին (ԸԵ, 163):

Երբեմն տրականը կարող է մեկնարանովի համապատասխանութեան, ուղիղ ինչորի և ընգորիականման իմաստներով: Օրինակ՝ Աղուէն խեռ է և իմաստուն կենդանի և հոռութեամբն ստանայի օրինակի (ՆՄԺԱՎ, 38):

Բայի լրացումը փոխադարձ կապի տրակաւով.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որի հետ փոխադարձ կապի մեջ է ենթական: Այսպիսի լրացում ստանում են փոխադարձ զործողութեան ցույց տվող մի շարք բայեր՝ միարանել, ընկերանալ, յարակցել, ամուսնանալ, փեսայանալ և այլն:

Օրինակներ՝ Գաշո փեսայանալու ետզէ ամիրային Պարսից (ՄՈՒԺ, 349): Արք նրկու ընկերացեալ միմեանց և աղքատակերպ ի շուրջ զային ի վերայ կրկրի (ՆՄԺԱՎ, 246): Տարեալ ամուսնացոց զնա օրոյ իւրում (ԿԳՊԸ, 178): Քեզի թէ զուս չի բացեր, ես այնժամ ինձի խոովի (ՆՔԶԿ, 128): Իմ եար, թեզ վատ չեմ օգտես, զու ինձի է՛ք ես խոովե (ն. ա., 178): Աղուէն և խէշփառն բարեկամացան մէկ մէկի (ՆՄԺԱՎ, 37):

Բայի լրացումը փոխադարձութեան տրակաւով.— Լրացումը ցույց է

տալիս այն առարկան, որի փոխարին կատարվում է գործողությունը Այսպիսի լրացում ստանում են տալ, առնույ, վաճառել, պարգևել, հայցել, առնել, հատուցանել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Զարկուցն հորէ ամուլ դարպասն սուզանք (ՍԳԳ, 70): Ոմանք գտունս և զկարասիս քնքն գեղ վաճառէին (ՊԱԳ, 654): Որ ի նորս ննչդովննէն սեճաճնցալ միոյն Հագար (ԿՆՏ, 200): Ով որ ամէն ողորմութիւն՝ նա աստուծոյ փոխ ասուց է, Միայն Հազար վարձա բարեկն ի դատաստանն իջ պարգև (Ն. Խ., 214): Քողովքին յանցանաց իմոց հայցեցէլ (ՂԵ, 198): Վաստակէ ձեռնորդ ու տուր ու առ մէկին Հագար (Ն. Խ., 217): Քո աղկկին աղէկ ամենմ (ՆՄԺԱՎ, 183): Գայլքն համբերեցին. ճ. օր .ն. սառուն (Ն. Խ., 43): Այդ փողոյդ առ քեզ .Գ. փող և սուր (Ն. Խ., 175): Ու մի դատաստան փառաց փոխել (ԿՆՏ, 180): Բանական մարդիկքն ձեռնաց բարոյն յար հատուցանեն (ՆՄԺԱՎ, 229): Ի մահուութեան խեղ կատակին հիմիկ մէկ մէկ Համար կու տամ (ՅԳ, 253): Եկր բեղի նուս մի տամ, կորէ տե՛ս՝ քանի՞ Հոտ ունի. Ամէն հաւտի պող մի սուր, աւելին Հարամ քէ պիտի (ՆՔԷԿ, 125): Այդ քո շահանցող արա վճար (ՂԵ, 173): Փանիք բմ սոսի լինի, մէկին տասն արծաթ կու բեւէ (ՆՔԷԿ, 218): Ամէն ոչինչ դատարդ բանի Անդէն Համար ունիս տալոյ (ՂՔՏ, 138):

Բայի լրացումը միջնորդական խնդրի տրակաճով.— Սա ցույց է տալիս այն առարկան, որին գործողության մեջ է դնում ենթակա: Այսպիսի լրացում ստանում են սկզբնառից ներգործականներէրջ կազմված պատճառական բայերը, ինչպես՝ ուսուցանել, ծանուցանել, արբուցանել, հազուցանել և այլն:

Օրինակներ՝ Թէ ունի որ գայս, նա դատարար որինօք զնոյն պարտին արբուցանել անօղաց (ՍԳԳ, 70): Մեկեաց Հանդերձ շնմ հազուցել (ՂԵ, 176): Հանքը գմոսին և յայն պահն սաք տաք հազուցէլ առնուն (ՆՄԺԱՎ, 116): Մտրակոյցս արբո զբաժակն յանմահականն սեղանի (ՅԳ, 334): Այլ մարդ չկայր որ զրէր, ինն բռնութեամբ գրել չէտ (ԺԳԶԶ, 450):

Տրակաճը ներգործական սեռի որոշ բայերի մտ կարող է մեկնաբանվել և՛ իրրն միջնորդական խնդրի, և՛ իրրն ուղիղ խնդրի: Օրինակ՝ Զեմ կերակուցի աղխաի Հոց, ոչ աղցեցի մեկի հանդերձ (ՅԳ, 317):

Բայի լրացումը ներգործող խնդրի տրակաճով.— Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որից գործողությունը կրում է ենթակա: Այսպիսի լրացում ստանում են կրավորական բայերը, սակայն ինչպես դրաբարում, այնպես էլ միջին Հայերենում սա քիչ է գործածվում:

Օրինակներ՝ Սա բաս քերական արհեստին զամենայն ուղղեալ յարգարեաց, որ զիրաւ լիմանի կարգադրին (ՊԱԳ, 406): Զգուշութիւն քեզի գրեցի Որ շխարիս Հոտմ պատուի (ՄՄՄԳ, 104): Զինչ մեծամեծ վաստակ արի՛ տանիլ տուի զինքն հեղելի (ՅԳ, 289): Մի Հուսատար և մի խաբիր զոցս (ԱՄՄԶԶ, 295):

Մայի լրացումը ուղիղ խնդրի տրակաճով.— Միջին Հայերենում ավելի շատ բայեր են տրակաճով ուղիղ խնդրի ստանում, քան գրաբարում: Դրանքց են՝ արհամալ, յարգել, սաստել, զրմել, անուանել և այլն:

Օրինակներ՝ Տիրեաց պարուն Քորոս Մատյ... և ամենայն գատաաց նորս (ՍՄՊՅ, 83): Այս Հիանդութիւնս շոյս յարել լերդին (ՄԶՂՄ, 7): Կամիմ սաստել մեղատարաց (ՅԳ, 414): Մեկեաց Հանդերձ շնմ Հագուցել, Ոչ կիսանդաց տես գեացի (ՂԵ, 176): Սննդին հոցս և ի քոզ գարեկն (ՆՄԺԱՎ, 21): Այս երկրորդիս բարակ անուանին (ՄԶՂՄ, 46): Տիրապետեաց իշխանութեան կորորն իւրոյ (ՍՄՊՅ, 88): Կացուցին թագաւոզ զգմկկն (ՆՄԺԱՎ, 104): Եկն Բուրդն արեւաց հայրենաց իւրոց (ՍՄՊՅ, 90): Ով որ սիրտ տէր մարդուն մեղադրէ՛ ինքն է ատկուն (ՆՔԷԿ, 190): Քորկուրանցին զձեզ կազայլ, Թէ՛ կնոջ սիրոյն մի արեւայլ (ՂՔՏ, 163): Կուրի անաշնորդ է ինք այլ կուր ու խիտ խաւար (ԿՆՏ, 200):

Բայի լրացումը վերածման տրակաճով.— Սա գրաբարայն ի. բնղ նախորդներին է Հայցականին պաշտոնն է կատարում՝ ցույց տալով այն առարկան, որին վերածվում է մի բան: Այսպիսի լրացում ստանում են զրկել, վերանել, բաժանել և այլ բայեր: Օրինակ՝ Զայսբարսն զեզեցիկ ստեղծեր ու Լերք դիմաց բաժաներ (ՆՔԷԿ, 309):

Բ. Բայի լրացումները պարագայական տրակաճով

Միջին Հայերենում տրական Հոլովի ավելի շատ պարագայական իմաստներ է արտահայտում, քան գրաբարում: Դա բացատրվում է նրանով, որ նախորդվող և նախորդվումը որոշ կառույցների պարագայական իմաստներ սկսում են արտահայտվել տրակաճով: Տրականի պարագայական իմաստներն են նպատակի, պատճառի, տեղի, ժամանակի, վիճակի, ձևի:

Բայի լրացումը նպատակի տրակաճով.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողության կատարման նպատակը: Այսպիսի լրացում ստանում են սովակաճիմով բայեր, ինչպես՝ գալ, պատրաստել, շինել, պատմել և այլն:

Օրինակներ՝ Սողոմոն իմաստուն և մեծ թագաւոր, Գալսեանէն Յիսուսի տաճար նա շինել (ՅԳ, 244): Ով որ ցանկայ այս բանիս, թոշ կուայ զինքն պատրաստել (ն. տ., 347): Ով որ բնորի չոր՝ անպիտան ենքս երոյն են պատրաստած (4ԿՏ, 150): Հրեշտակն եկեալ իմ հագոյս (ԳԱՏ, 273): Փութաւք զորոց բարեաց (ՄԳԳ, 22): Հանց վարձելոյ ինձ ապ լոզի (ՀՀՄԲԲ, 187): Աղէքսանդր թագաւորն երբայ ինքն յամենայն տեղ կըլարեան (ՆՄԺԱՎ, 205): Գիշերս ես ի դուրս ելայ, զան ի ձեռս կերայի գինու (ՆՔ24, 97): Զօրն ի բուն երկինքն ի վեր կու հայի կաթիկ մ'անձնի (ն. տ., 151): Ցեկայ զարիպուրեան գնացի ձորով (ՀՀՄԲԲ, 537): Ասաց, թէ մեծ խառայի եմ պակեզ դմարն զայն (ՆՄԺԱՎ, 185):

Այս իմաստով զորձածվում է նաև անորոշ զերբայի տրականքը: Օրինակ՝ հողեպարն զան լալով և կողալով առ մայրն և անկանի ի գիրկս մօրն և սակ, ով քաջցրիկ ձեռք, մեռանելոյ խցցեցայ, թէ ճար զիտե: արս (ԺԵ22Բ, 437):

Երբեմն տրականք կարող է համասեղել նպատակի և շահի իմաստները:

Օրինակներ՝ Լաւ ազուրիքն մայ մխինն, քանց սիրին զղէշն բռնկան (ՆՔ24, 87): Գեղ շին գտնուր ես այս վիրիս (ԺԵ22Ա, 260):

Բայ լրացումը պատեանի տրականով.— Մա զորձողության կատարման պատճառ է ցույց տալիս Այսպիսի լրացում ստանում են սահմանափակ թվով բայեր, ինչպես՝ ուրախանալ, խնայ, տրամել և այլն:

Օրինակներ՝ Այ հատուրեան կու խնայմ, և ոչ աղքատութեան կու տրամել (ԱՌԲ, 7): Առաջի ձայնիս զօրութեան բնու ոչ կարեմ իմանալ, թէ այլին ձայն ի ձեռքմուք կուան շնայ կողման իմէ (ՆՄԺԱՎ, 17): Ես հազար զրան խցեցալով աղքատութեան նորս (ն. տ., 250): Ինձ հատալ մ'արս քո խառ արեուն (ՄՀՔ, 212):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ իրրե տրական, և՛ իրրե բացառական: Օրինակներ՝ Ուրախանում այս հետոյս (ԳԱՏ, 274): Պլպուլն ալ վարդին սիրուն զայն գիշն զահորն կու քաշլ (ՆՔ24, 190):

Բայի լրացումը տեղի տրականով.— Այս իմաստով լրացումը գրաբարում հիմնականում արտահայտվում է ի+տրական կառուցքով: Միջին հայերենում նախորդ անկումով տրականը միայնակ արտահայտում է լրացման իմաստը: Պէտք է տարբերակներ զազարման տրականը և ուղեվորարյան տրականը:

Գաղարման տրականը լրացում է դառնում տնկել, բառնալ, հանդիպել, զնել, անկանել և այլ բայերի համար:

Օրինակներ՝ Տունկ եմ տնկել այս այգոյս (ԳԱՏ, 273): Այդ ի՛նչ է, որ իշնոյ կս բարձեալ (ՆՄԺԱՎ, 237): Հանդիպեցան հանապարհին այն թագաւորին զքաղաքանին (ն. տ., 199): Որ տնկաւ ապտածին (ն. տ., 218): Բ թաթն եղեալ բերանոյն ոռնաց յերկինքն ի վեր (ն. տ., 323): Կամտաշն ու շարք ծաղիկն, կոճակն կու ծաղիկն արանուն (ՀՀՄԲԲ, 561): Բնակէին իւրեանց բերդին (ԱՄՄԶ, 225): Եղին նորոգութի կրտսեայ զայլուն և նեղացուցեալ կամէին պատասի զգիւրն զայլին (ն. տ., 324): Ասա, թէ զիս ալովնցին հանապարհին (ն. տ., 340): Քու սերջ իմ ստիս միջին հնէկ արեւ ու արձնէլ է ես (ՆՔ24, 39): Զերեսս երեսին դնեմ (ն. տ., 41): Զայն հնչեցաւ Կաղարին, թէ Միւրաբն բապանեցին (ԺԵ22Գ, 81): Նա մէկ մի շատացիր զերեսս, թէ՛ սքս սէրն կայ իմ արախս (ՆՔ24, 167):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ իրրե բայի լրացում (տեղի տրական), և՛ իրրե պոչականի լրացում (տեղի սեռական): Օրինակ՝ Երթար ճռճ կուտար յղին, կու իտար շամամն ծոցին (ՆՔ24, 111):

Ուղեորության տրականը լրացում է դառնում շարժման բայերի համար՝ ցույց տալով այն առարկայական տեղը, զեպի որը ուղղվում է զորձողութեանը: Լրացումը արտահայտվում է հիմնականում անձ ցույցով զուղեականներով:

Օրինակներ՝ Աճապ ինձի այ կու գայ, կու տանուն սեղո ի սպա (ՆՔ24, 85): Խոշ էար, կարնս գիտել զուն զիմ գայս Բեզ գիշերով (ն. տ., 114): Փութա և եկ ճարաւոր, որ ժամանեմք հիտանդին (ՆՄԺԱՎ, 190):

Որոշ զեպերում լրացումը կարող է մեկնարանվել ուղեորության և ուղեվայան իմաստներով:

Օրինակներ՝ Զեկուղ արձակ մի թողուր, Որ շաճէ զբեզ պատունաւի (ԳՏԲԳ, 150): Քու սէրն իմ ստիս միջին հանց մտեր, զէս սպի բեկո (ՆՔ24, 39): Զինն որ ես անկայ ըրրորք կուկիս, Աղաշնձ զԱստուած դու այլ հանդիպիս (ՄՀՔ, 215):

Լրացումը կարող է համասեղել ուղեորության և շահի իմաստներ: Օրինակներ՝ Զիս աստուած ուղարկեց Բեզ (ՀՀՄԳԱ, 98): Իմ էարն ինձի հիւր եկեր.— զէս հազարս տարու, թէ զիտես (ՆՔ24, 112):

Բայի լրացումը ժամանակի տրականով.— Տրականը այս իմաստով զորձվում է զարարման ի+տրական կառուցքի փոխարեն: Լրացումը դառնում են զանազան իմաստ ունեցող բայեր:

Օրինակներ՝ Տար աստուածն որ խմէ (ԱՌԲ, 141): Աստուածն քաֆուրի դուստ ասուր (ՄՀՔՄ, 32): Տար զգարեւորն աստուածին (ն. տ., 95):

Վարդավառին Երևնաս (ՅԳ, 420): Պլյուսյն զարբնի կէս գիշերին (ԳԱՏ, 137): Խաւանցար միջօրէի յանօրինաց զու, Մասմայօլ (ԱՔ, 224): Նա առաւօտս ժամուն շըշէր ընդ բազարն (ՆՄԺԱՎ, 210): Իմ տղայկութեան սիրած էի՞մ հազար աշիւ հարեած (ՆՔԶ, 172): Քիչ մի անկն լինի մեր կաթն, որ մեզ ձմաւան բացան լինի (ՆՄԺԱՎ, 239): Մարզ զմարդոյ ցաւ չգիտէ՞ կէս գիշերին ժամ կու ձնէն (ԺԵԶԶԲ, 80): Մայիսին ի ԻԶ. հանց ձուն Երեկ, որ ոչխարին ու սուրճին խոտ կու տալին (ԺԵԶԶԳ, 34): Հաւայիսօսին խօտեցաւ խօտոզն (ՆՄԺԱՎ, 130): Մասպաշին նման ես զուն, որ ծաղկիս այն ծառզարգարին (ՆՔԶ, 182): Զինչ որ շարբուն մեղի գործն, կիրակի դայն խոտովանէ (ն. տ., 307): Երագին զու դէշ տեսանս (ն. տ., 172): Անչորի տեղն կու բուտի, կա ժաման ամառն շորոյ (ՄԶՔ, 222): Մաղիկ փրքեալ առաւօտ, Հողոյս, մարմնոյս իշխանն զու (ԳԱՏ, 216):

Երբմն ժամանակի տրականը զուգակցում է հայցականին՝ Օրինակ՝ Ամէն առաւօտ լուսին դինը թողուս և ի չես դառնաս (ՆՔԶ, 172):

Երբմն տրականը կարող է մեկնարանվել և՛ ժամանակի, և՛ շափի իմաստներով: Օրինակ՝ Երկուստանն արմատ ունի, բուսնի երկուստանն տարայն (ՀՄԲԲ, 563):

Երբմն լրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ իրեն ժամանակի, և՛ իրեն շափի, և՛ իրեն վիճակի տրական: Օրինակ՝ Մէկին ոչ ի տանն հասանի՝ Երկու երեք ամսոց մեկնի (ՅԳ, 534):

Բայի լրացումը վիճակի տրականով.— Տրականի այս գործածութեան արտացոլումն է գրարարյան ի-տրական կառուցի՝ որոշ բայի-րի լրացման դերում:

Օրինակներ՝ Այդ փողջէդ ի վայր կուզի, զինչ տեսայ բրուս մի բաւնի, Կուրկն այլ ի ձեռք անը՝ կու ստղծէր սուրաթ մի քանի (ՆՔԶ, 279): Ու զլիկբայց, գտակն արին, Գնաց կանգնել յառէ խանին (ՀԵ, 168):

Բայի լրացումը նկ տրականով.— Սա միջին հայերենում թիւ է հանդիպում: Օրինակ՝ Կովոց կաթն սուր և այծու կաթն՝ ընդ զարեջօր խառնեալ, և թածայ ձուին կեռակի խոռովեալ, և ուրի ստներ (ՄԶՔՄ, 55):

Ներական տրական եզրով.— Միջին հայերենում հազվադեպ ենթական ունիմ բայի մաս կարող է տրականով զրկել: Օրինակ՝ Անցի թէ՛ Պագիկ մի սուր, ինքն ասաց՝ Պագիս զին ունի (ՆՔԶ, 106):

Այս դեպքում հնարավոր է նաև դիզականով ենթակայի համատեղ

գործածություն: Օրինակ՝ ես ինձ տարանք շատ ունիմ, կամ սիրէ, կամ թող դու ի բաց (ՆՔԶ, 169):

Տրական անտոյ իմաստով.— Բանաստեղծական խոսքում երբմն հանգալորման նպատակով գործածվում է տրական (և ոչ միայն տրական), որի իմաստը որոշակի չէ. այն կարելի է մեկնաբանել տարբեր ձևերով: Այսպես է հետևյալ նախադասության մեջ գործածված տրականը. Անչոր է ի ծով նման, Ուներդ՝ աղեկան յարման կանգնել սուրաթից փասպան, Վայտիմ թէ խոցն մահուան (ԿԵՏ, 156): Այստեղ մահուան բառաձևը կարելի է հասկանալ մերթ ձեթ, մերթ նպատակի, մերթ էլ խոցել բայի գոյականական հիմքի լրացման իմաստով: Այսպես է նաև զրա հաջորդ նախադասությունը. Երթունքն ընթէ դիտարան, Ի իր լիզուն խօսի յարման (ԿԵՏ, 156):

Բ. ԲԱՅԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԱՅԻՆՈՒՄԻ

Միջին հայերենում հայցականով լրացումները իմաստային ավելի լայն ընդգրկում ունեն, քան գրարարում էր: Բանն այն է, որ այստեղ հայցականը շատ զեպքերում գործածվում է գրարարյան նախադասոր և նախադասությամբ բաղմամբով կառուցների փոխարեն: Այդ է պատճառը, որ խնդրային հարաբերությունն այստեղ բավական խնդրված է: Կան բայեր, որոնց մաս հայցականը կարող է ուղիղ խնդրի իմաստը զուգակցել անուղղակի խնդիրներին: Մյուս կողմից էլ, համախ խնդրային և պարագային հարաբերություններն են միասնացվում:

Միաժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ շարունակվում է բուն գրարարյան խնդրատեսակները: Այլ կերպ ասած, բայի խնդրատեսակները խառնարկու պատկեր ունի միջին հայերենում:

Միջին հայերենում ես առկա են կրկնակի հայցական պահանջող բայերը, ինչպես՝ աննել, անել, առաւել, ապ, բերել, անել, դնել, բռնել, աննուլ, տեսնել, ձայնել, գիտել, սանել, բոլոլ, տնկել, կացուցանել կանգնել, որոշել, անուանել, նստուցանել, զենուլ, դաւանել, զուզել, շինել, ունել և այլն:

Սրանց մաս առաջին հայցականը ուղիղ խնդիր է, իսկ երկրորդը ուղիղ խնդրի իմաստին զուգահեռ զրուերում է նաև խնդրային և պարագայական մի շարք իմաստներ:

Այսպես, աննել, տեսնել, դնել, գիտել, սանել, նստալել և այլ բայերի երկու լրացումն էլ ուղիղ խնդիր են:

Օրինակներ՝ Զմիտե՛ղ եսալվար զու տես, որ բարձնը է գանձ շահա-

տր (ՆԵ, 150): Քէ լուսի բուն ու խօսք՝ մտնեց զնա զիտես (Ն. ա., 190): Մեղաց պատճառ զվեց ասա՝ երբ ատանձանաս (Ն. ա., 200): Անգղտին խրատ երբ ասա, նա չարկամ զվեց ճանաչել (ՆԺԷ, 263): Այլ զիս վարձ-կան մի համարես (ՆԵ, 178): Չառլ գտնեի իւր մահկանացու (Ն. ա., 149): Մովսէս թեզ զիմի անեմ ու զնանեզ տաստորանի (ՆԺԷ, 90): Հու-գար մարդ վկայ ունիմ, հոգեղեն մայրն է զթեզ բերեր (Ն. ա., 152): Ես զվեց ինձ վարդ զիտացայ, փոշ շաճես, լուկ անխեղացայ (Ն. ա., 154): Քո ծոցդ է ի ծով նման, ծովն դեղ կանեի ի շերման (Ն. ա., 96): Խելոքին խրատ երբ ասա, բարեկամ էնց կու զիտել (Ն. ա., 263): Հրամանն չկա-տուծայ լինի, ես զուզեմ զվեց բազաւոր (ՄԷԹ, 113):

Մի շարք բայերի երկրորդ լրացումը նպատակի իմաստ ունի, ինչ-պէս՝ առակի, բռնի, բռնել, օրհնել, ձայնել, բողոզ, տնկել, կացացանել, որոշել, ապ, գուգել, գրել, յօրհնել, Խառատու է այլն:

Օրինակներ՝ Զմարմինս բռնել կերակուր որդանց (ՆՄԺԱՎ, 21): Մանկայիք, երբ ի հաց ետար, ձենեցիք ալգաւտ ձեզ ընկեր (ՆԵ, 158): Զվեց օրհնել ասմ Բահանայ (Ն. ա., 167): Կերակուր զայր ձուկն ասուր (ՄԷՄՄ, 51): Աբրահամ չխրեցկայ և աստուածասով վասն սիրոյ զՄանակ մատաղ կու զենել (ՅԳ, 244): Զայն, որ խողարած չվալլէ, կու զուզես աշեղ միտար (Ն. ա., 372): Կերակուր՝ թելխորով ձուի դիզուց ասուր (ՄԷՄՄ, 46): Աս իւր կին զղուտուր Քարաբոյ ախրոջն (ՄՄՊՅ, 92): Երբ մեռնիս ինձ պաշար զվեց կու ասանի (ՆԵ, 187): Արդ ի յայս զանն ասուրս գեցի զգիրես զայս յիշատակ հոգայ իմոյ և ծնողացն (ԺԵԶԶԳ, 177): Սիւսյն ճաշ կեր և զմարին հրամանեց և զզտան երեկոյն (ՆՄԺԱՎ, 55): Առիճին կալա սպասուար զարուվնեց (Ն. ա., 98): Հպարտացաւ սպուվնն և էլ ի յատուճն և ասա սպասուար իւր զգայն (Ն. ա.): Այնք որ զգայուն եղիւր կին կապել, ոչ կարացին մտանել ի ծակն (Ն. ա., 253): Կամ սո, կամ զսպուլոյ այս, կամ գրե զանս թեզ ծառայ (ՆԺԷ, 124): Զհոգա սիրու զին ուզեմ (Ն. ա., 54): Առնում ի սարերդ կնում ու ծաղիկ Կարծե սիրու դեղ (Ն. ա., 96): Արեւն իւր երեսը արկը, զլուսնկան ասառն ձենեցիք (Ն. ա., 99): Իմ հարն է՝ ես մէկտեղ եկար, բռնեցաւ մէք զաստուած վկայ (Ն. ա., 193): Հրամայեաց սպասուարացն ասանի նոցա կերակուր շուգայի հաց և խորովոյ և զինի (ՆՄԺԱՎ, 202): Մարմինս, որ է սուրբ ու անպակի Ձեղ կերակուր եմ պարզել (ԿԵՏ, 123):

Երբեմն նպատակի իմաստ ունեցող երկրորդ ուղիղ խնդիրը ի+հայցական կառուցյով է արտահայտւում: Օրինակ՝ Յամենայն ատեկ ի յայս զթեզ ունիմ (ՆԵ, 198):

Տեսանի բայի մոտ երկրորդ հայցականը կարող է մեկնաբանվել և՛

իրրև ուղիղ խնդիր, և՛ իրրև վիճակի պարագաւ: Օրինակ՝ Շաս տեսնու մարդ յերազն զինն բազաւոր (ՅԳ, 259):

Կրկնակի հայցական պահանջող բայերի երկրորդ խնդիրը կարող է նաև վերածվան իմաստ արտահայտել: Օրինակ՝ Աւարի զայս զիբն երկու բաժին (ԱՕԹ, 15):

Կրկնակի հայցականի մասին խոսելիս նկատի չունենք խնդրի և տեղի պարագայի, խնդրապարագայական կամ այլ լրացման համետեղ զորոմտմիջուներ: Օրինակներ՝ Քանի՞ ու քանի՞ ասեմ, թէ՛ աշտիղ ծառուր մի լեռդ: Ու զայս իմ կարմրուկ արիւն ատ ձերմակ շիբեղ մի առեռ (ՆԺԷ, 229): Վախեմ թէ շարկամ լինի, զայս զիս այս հայտ տեսանի (Ն. ա., 257):

Կրկնակի հայցական պահանջող որոշ բայերի մոտ երբեմն երկ-րորդ ուղիղ խնդիրը արականով (սեռականով) է դրվում: Օրինակ՝ Տես-նուն զուն իմաստուն յայս աշխարհս ու մարդ արգար, Յիմար կուլն նստա և ի խելաց ասեմ տկար (ԿԵՏ, 200):

Մի շարք բայերի մոտ հայցականը խնդրապարագայական իմաստ ունի, ինչպէս՝ անցանել, ենձնուլ և այլն:

Օրինակներ՝ Քէ պայման անցանես, ես մեռայց (ՆՄԺԱՎ, 328): Գարձար զան հալիս արկի ու իմ սրտիս ակտեղ անցուցի (ՆԺԷ, 29): Մէկ մ՛ է հնձեմ պոչ վկայով (ՆԵ, 164): Դրասա ենձնուա (ՐՁ, 71):

Միջին հայերենում հայցականը դրվում է այնպիսի բայերի մոտ, որոնք արդի լեզվամասնագիտութեամբ նման լրացում չեն ստանում: Գրանց-ցից են կերակրել, յանդիմանել, ազանել, տխուրել, հոտ անել, վիճել, զարկանել, վհատել, զղջնուլ, սպիտանուլ և այլն:

Օրինակներ՝ Անպէս յանդիմանեաց զստուրիւն նոցա (ՆՄԺԱՎ, 3): Ազանիմ զմարդկանց արիւնն (Ն. ա., 129): Վարդապետն կարի խալի-պեաց զարեւ, զի այլ ոչ անէ զդողոթիւն (Ն. ա., 165): Արի թէ պահեմ չսիրին, հոտ անեմ այն ամպարեւին (ՆԺԷ, 111): Քրտասմք կերա-կրիլ զեաց հրամայեաց (ՆԵ, 193): Վիճիլն ընդ միմեանս զբարտք մարտն (ՆՄԺԱՎ, 214): Յաղբեցին զընձամիմն խրեաց (Ն. ա., 292): Զեկեղե-ցինս հայհոյեմ (ԺԵԶԶԳ, 393): Քաշալէս եղարկ պողպատիւն զերկաթէ զտուն (ՄՄՊՅ, 20): Կարմիր ու ձերմակ երես, բանի՞ մի զիմ սիրտս արունես (ՆԺԷ, 127): Ախ, ախ, Քումայ, թո խորամանկութիւնդ շատ վնասեաց զմեզ (ԺԵԶԶԳ, 508): Աւազակն զըլացաւ զաշիտն (ՆՄԺԱՎ, 303): Խաջ զվէրս իմ և պատեաց, Ձէր և զինի բարեզանեաց (ՄԷԹ, 144):

ա. Բայի լրացումներ խնդրային հայցականով

Միջին հայերենում հայցական հոլովը ավելի շատ խնդրային իմաստներով է կապակցվում լրացյալ բայերի հետ։ Ընդ որում դրանց մեջ գերակշռում է ուղիղ խնդրի։ Մական հայցականը բազմաթիվ զեղբերում համասեղում է ուղիղ և անուղղակի խնդիրների իմաստները։

Այսպես, բամբակի, գրուցել, հոգալ բայերի հայցականով լրացումը կարելի է համարել ուղիղ և վերաբերության անուղղակի խնդիր։ Օրինակներ՝ Գասաւորն զգողն հոգայ (ՄԳԳ, 62)։ Հետ ան մարդուն մի հատրո, եօր էլենս՝ զեղ զրուցէ (ՆՔԶ, 269)։ Զհայոց օրէնքն բամբակէ (ՀՄՔՔ, 488)։

Տուռել, օձկ և այլ բայերի լրացումը ուղիղ խնդրի հետ արտահայտում է նաև միջոցի իմաստ։

Օրինակներ՝ Լուաց զվէրս իմ և պատեաց, Ալք և զինի քուզեղանեաց (ՀԵ, 179)։ Հանապալ ի զուրիս վարդի եղ օձկ, և վարդեօր և մանուշակ և հոնաֆար հոտս (ԱՌՐ, 115)։ Տէր, ցորես յիս ցօղ կենաց (ԿՆՏ, 152)։ Երբեմն հայցականը ուղիղ խնդրի հետ միասին արտահայտում է նաև հաղորդան, ուղղության անուղղակի խնդրի իմաստ։

Օրինակներ՝ Ի՛նչ անեմ կամ ի՛նչ լինիմ, տէր շունիմ, որ զայ զիս ձէնէ (ՆՔԶ, 144)։ Արեկի, զգիւիս նայէ, որ անցաւ պատրոզն ի լերդիս (Ն. ա., 162)։

Ուղիղ խնդրի իմաստը հայցականի մեջ կարող է զուգակցվել հանդման իմաստին։ Օրինակ՝ Այսպես պաշտով մեղ իմաստովեամբ զբարի հեռապարեն բառն հարկանել (ՆՄԺԱՎ, 38)։

Հայցականը ուղիղ խնդրի իմաստին կարող է զուգակցել շահի իմաստը։

Օրինակներ՝ Հովվէ զեղբարեն և զերկիրն (ՄԳԳ, 16)։ Թէ վնասէ ազայ զարդ (Ն. ա., 68)։ Ոլով ժամանակս ժառայեաց խնկօր և ւրազօր զկուս ևօր իւրջ (ՆՄԺԱՎ, 108)։

Ուղիղ խնդրի իմաստը կարող է զուգակցվել փոխաբերության իմաստին։ Օրինակ՝ Ձանդիմանեմ զշար զսօճն (ՆՄԺԱՎ, 297)։

Կարող են համընկնել ուղիղ խնդրի և համազայտասխանության իմաստները։

Օրինակներ՝ Զի՛նչ իբէ կու նմանի (ՆՄԺԱՎ, 320)։ Մարդ կայ որ հագաւ արժ, հագար կայ՝ որ մէկ մի շարժէ (ՆՔԶ, 268)։ Ամէն մին զգնար արժ (Ն. ա., 106)։

Համասեղում են նաև ուղիղ խնդրի և պատճառի իմաստները։ Օրինակ՝ Զգուլին զհրեստանեսայն (ՊԱԳ, 454)։

Բայի լրացումը ուղիղ խնդրի հայցականով.— Ուղիղ խնդրի էրբք տարանետակով է դրսերվում՝ գործողության անմիջական տարակալի հայցական, ազդվում տարակալի հայցական, հետևաբար հայցականների են ուղիղ խնդրի խնդրի խնդիր։

1. Գործողության անմիջական տարակալի հայցական.— Լրացումը ցույց է տալիս այն տարական, որը, գործողության օրյակս լինելով, չի ազդվում կամ անզգիվում գործողության ընթացքում։ Այսպիսի խնդրի են ստանում անոպ, բերել, տեսնել, խնդրել, սիրել, ժողովել, կոչել, ունենալ, տալ, սպասաւորել, զարմացուցանել, պատրել, խորել, ուրանալ, ցուցանել և այլ բայեր։

Օրինակներ՝ Բեր զվն՝ որ սոմ զոր գունելն (ՆՄԺԱՎ, 238)։ Զինքն կշաւմբիւ (էՀՄԳԱ, 142)։ Ահա ես ոչ անանեմ զբեւս նորս քնս (ԱՄՂՄԶ, 236)։ Աս հոտոմ ժաանհարս կաւ երբք զրամ (ՄՀՂՄ, 50)։ Ունէ ի նմանէ դասար մի տղայ Ռիթայ սուն (ՄՄՊՅ, 106)։ Նա կոչէ... զեղջիւն երէց (ՄԳԳ, 65)։ Յոցամ զմէջ սրաի բարեկամարիսն (ՊԱԳ, 126)։ Լացին էրբք օր զանախաւաւն իւրեանց (ՄՄՊՅ, 47)։

2. Ազդվող տարակալի հայցական.— Լրացումը գործողության ընթացքում, ազդվող, փոփոխվող տարակալ է ցույց տալիս։ Այսպիսի լրացում ստանում են բազմաթիվ բայեր, ինչպես՝ հարկանել, գարկանել, սպանանել, մահել, հանել, լարել, չնջել, սրել, կտրասանել, փակել, պատուել, շարժել, լնուլ, նորել և այլն։

Օրինակներ՝ Եւ թէ որ քրիստոնէ ծառայի ալ՛ն հանէ կամ խոտէ կամ զակայն ձգէ, նա տարւո պատայն (ՄԳԳ, 66)։ Ունեղ ազեղուց լաւես (ԿՆՏ, 159)։ Սկաս կազնի մահակաւ հարկանել զես (ՆՄԺԱՎ, 112)։ Սպան Պիլաղոսն զոգայ յազաւուն կուն (ՄՄՊՅ, 119)։ Գնայ յաշխարհն Հայոց՝ չնջել առ հասարակ զՀայաստան զազգս (Ն. ա., 4)։ Զներգի դուն փակցիլն զէմ հեռականս (Ն. ա., 76)։ Զանէն աղիս արանսովար պատուեցէք (ՄԳԳ, 19)։ Ես արթու հաւ սիտէի, որ զգետնի կուտն չուտի (ՅԳ, 527)։ Վեցն ի նոցունց շարժն զայն (ԳՔՔԲ, 89)։ Այլպիպիքն եօրեցին զբարսն (ՄՄՊՅ, 54)։ Բնաթիւն զշառն յարէ, և խափանէ զբար զսօճն (ՄՀՂՄ, 88)։ Մնանց զբերցն հօր զօրութեամբ (ՊԱԳ, 575)։ Էլսամ զժայր երանաց նորս (ՆՄԺԱՎ, 110)։ Սկաս զարկնուլ զառուն (Ն. ա., 113)։ Հոզ արամութեան մալէ զակերի (ԱՌՐ, 146)։ Գարու ալուր և սուպան և նոսն կեղի ծիծէ և վարդի ձիթով էփէ (Ն. ա., 187)։ Տար զեղերուն քրոյն լվա զակիւն (Ն. ա., 374)։ Տառապիւն զնս

(ՆՄԺԱՎ, 107): Քաթողիկոսն ողորկեաց զօճն (Ն. տ., 130): Քանի՞ մի զիմ սիրտս առունս (ՆԲԶԿ, 127):

3. Հեռանքի հայցական.— Լրացուած ցույց է ապիս այն առարկան, որն ասեղծվում է գործողութիւն հեռանալով: Այսպիսի լրացում առանում են հեռանալու գործողութիւն ցույց տվող բառերը, ինչպես՝ առնել, գրել, գառնել, խոստովանել, շինել, պատմել, կազմել, կուտել, խօսել, ժողովել և այլն:

Օրինակներ՝ Այս անուն նորահարսն զտակ ծնալ (ՆՄԺԱՎ, 242), Աւարին քուրք երզման և հաստատութեան (Ն. տ., 41), Կազմեաց նմա զինք մի յօսելու հազար դահեկանի (Ն. տ., 210), Ժողովեցի և գրեցի դժին և զնոր բռնկապահանքն զիտան (ԱՌԲ, 5), Պատմէր գլխին ժամանակի դառնութիւնն (ՍՍՊՅ, 35): Հայրեն մի կամիմ տակ (ՆԲԶԿ, 118), Քոչ երթալ փորէ աստղան և մտնու մէջն կենդանի (Ն. տ., 62):

4. Անբնի ուղի խնդրի հայցական.— Սա նույնպէս հեռանալով ուղիղ խնդր է, սակայն այս դեպքում լրացումը արժատակից է լրացալ բառի:

Օրինակներ՝ Ել ի բարձունս և զեւեաց զգերութիւն (ՆՄԺԱՎ, 2), Ձորս հողի հողայ (Ն. տ., 114): Եկին որդիքն նորա յարեմտից՝ սղացեալ սող ի վերայ շորն և հորթն (ՍՍՊՅ, 43): Կանկիկս կոնկիմ վերայ, որ շնչիկը ի ծոցս կնայ (ՆԲԶԿ, 115): Գործել զգործս իմ ոչ կարեմ (ՀԵ, 178):

Բայի լրացումներ անուղղակի խնդիրները հայցականով.— Միջին հայերենում հայցականը դասնում է նաև անուղղակի խնդրի՝ կոտարելով գրաբարյան նախդրովոր և նախադրութիւնը կառուցների զեր:

1. Անարեւոյան անուղղակի խնդիր.— Այսպիսի լրացում ստանում են ծիծաղել, շարախօսել, զարմանալ և ասացական ու զշացական այլ բառեր:

Օրինակներ՝ Զարմանա՛ն զբանն նորին (ԽԿ, 174): Արքն շարախօսեաց զնա (ՆՄԺԱՎ, 114): Միծաղեալ զանմիտ նրամանս նորա (ԱՍԶԲԶ, 236): Հանապոզ զայլ ո՛ր բարբառ (ՆՄԺԱՎ, 152): Բան մի եղեալ է ի քաղաքս մեր, զայն զուցենէ, թէ ո՞րն է (Ն. տ., 204): Հուզան զայլ ո՛ր (Ն. տ., 259): Գու գիտ՞րդ անհոգի գառնուած պառնա (ՀԵ, 190): Բամբասնցին զիտն (ՆՄԺԱՎ, 279): Քաղաքորն զարմացալ զկարմիրն և ստաց (Ն. տ., 180): Զարմացալ կատարեալ սերն նոցա (Ն. տ., 328): Հեա այն մարդուն մի նստիք, երբ կենն՝ զեղբ զուցէ (ՆԲԶԿ, 269):

2. Միջին անուղղակի խնդիր.— Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ բազմապիսի բայեր:

Օրինակներ՝ Ապա զհնա նորա զնոյն այսա պխտացալ նորին անուանակրն Փոկսա (ՊԱՆ, 33): Ինքն զմահու ցալ շերտնի (Ն. տ., 39): Գազանք արիւնս կշաացան ու թաղանք ի լաշիս վրայ (ՀԲՏ, 217): Հիանգացալ զցալ մահուն (ՆՄԺԱՎ, 139): Քրտամբք կերակրիլ զնաց հրամայեաց (ՀԵ, 193):

Միջին իմաստը կարող է համատեղվել ձևի իմաստին:
Օրինակներ՝ Ուրախացան ուրախութիւն մեծ (ՆՄԺԱՎ, 41): Եղեցում զինչ երգում որ կայ, որ քան զքեզ սղէկ մի չի կար (ՆԲԶԿ, 191): Ակէ զինք զարի (ԲԶ, 68): Զերկրին հողն ճրլուն շինեն եւ մարգարտի զին կու ծայսն (ՀԶԲԲ, 481): Անձնք կարմիր զոյն ներկեցալ (ՀԲՏ, 198):

3. Հանգումն անուղղակի խնդիր.— Այսպիսի լրացում պահանջում են սովորաբար այլ ձևերով նույնիմաստ լրացում ստացող բառեր:

Օրինակներ՝ Տիշեցէր ի Քրիստոսս զվատանցնց հայտն, որ մասունկից եղալ զվահայ անասունս, որ զերի էր բերած անօրէնքն ի հուլիթի (ԺԳԶԶ, 30): Տային փաստ աստուծոյ, որ բարի ժամանակ հասան (ՆՄԺԱՎ, 43): Նա զարկէր զայս կողս, զայն կողն (Ն. տ., 113): Զուր Բրիստափոր յաջողէ տէր Ղևնիզ ամս երկու (ՎԱՊՏ, 80): Ասաց ամբօսանս, թէ շանց ժամանակ հասաւ, որ ո՞վ զղորդն կու տակ, զնախանս կու պատահն (ՆՄԺԱՎ, 149): Թէ զու սիրիտս խնձոր, նա այլ իմ աշխ մի երեւոր (ՆԲԶԿ, 153): Քոչիմ այլ երամ խառնիմ, զաս ի հեռ ճանչել, թէ կարնս (Ն. տ., 149): Երբ կին տեսնէմ, ցանկանամ, զժօրոց զուսն տունեմ (Ն. տ., 278): Այս սղոյ միտ, որ վխալոյն ձի է, նա սղէկ է, զի բնզինայ մարցն (ԲԶ, 74): Թէ թէ զեղիկ զարկել ցարքն, որ իցուն ի քիսնց, զու գիտացիր, որ զրատն մահու է (Ն. տ., 103): Թէ զիտ՞րդ մի ու երեք զաստուած հաստան (ՀԵ, 189):

Երբեմն հայցականը կարելի է մեկնարանել և՛ հանգման, և՛ տեղի իմաստով:

Օրինակներ՝ Քույս այլուն ծարուր Գաշեր, էր քաթրիկը կէր յօրինաց (ՆԲԶԿ, 111): Է՞ր հանցիկալս իս այս շարիս (ՄԶԲ, 119): Գարէ հատկն նրակմիքեռ է կպեալ (ՆՄԺԱՎ, 23):

4. Առողջարան անուղղակի խնդիր հայցական.— Սա զտարարյան ի, բնզ + հայցական կառույցի արտացոլումն է:

Օրինակներ՝ Նշան ցորեկկուրին այն է, որ արեւն շկարէ հայնի (ԱՌԲ, 220): Տանկարծակի շուրք նայեցեալ եւ ի դնացից զինքն սղեկեալ (ՆՄԺԱՎ, 209): Մէկովն այլ աշխարհ նայիմ, այլն ամէնն այլ ի զեզ ի բեզ (ՆԲԶԿ, 106): Լօր քո տեալ եմ կարօտել (ՆԲԶԿ, 176): Արեկ, զգեքիս նայլ (Ն. տ., 162): Զաղէկն, որ ի դեալ տեսնու, բեր աչեր, որ զինք

չի հայի (ն. տ., 61); Կինն աղօթից փափաղել չէ, Զազգալանէն կարօտեր է (ՀՔՏ, 189); Զիրեանց ծանիրն են խիտ սրել, Միս ու աբիւնդ են ծարակի (ՄՉՔ, 114); Քո գաղ ինձի մօտ խիտ կարօտել եմ (ն. տ., 211): Շատ քար ու քարանձաւ, հաց Լաղցամ ու բար ծարաւած (ն.ՔՂԿ, 57): Հայեցաւ զգրան վերայ գրեալսն (էՄԳԿ, 51):

5. Շահի (և վնախ) անուղղակի խնդիր.— Այսպիսի լրացում ստանում են բազմապիսի բայեր:

Օրինակներ՝ Ումն չեղիտօրեայ ժամանակի ոչտո ունի, որ ծառայէ զվիսանդուրիւն և եկի (ՄՉՉՄ, 99): Յուլով ժամանակս ծառայեաց խնկաբ և ճրագաբ զփոտս չոր խրոյ (նՄԺԱՎ, 108):

6. Հաղորդման անուղղակի խնդիր.— Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ սովորաբար տրականով կամ նախդրավոր կառույցներով նույնիմաստ լրացում ստացող բայերը:

Օրինակներ՝ Ի՛նչ անեմ կամ ի՛նչ լինիմ, տէր չունիմ, որ գայ զիս ձեռնէ (նՔՂԿ, 144): Երանցի զազգն շայոց (ԱՄՄՉ, 251): Զօրն աղաչել պիտի գտատամ, որ պիտանէն հօգի մեզ տայ (ՅԳ, 297): Ոչ է պարտ մարդու երանել զկեանս իւր մինչև զվախճանն (նՄԺԱՎ, 331): Աղաչեաց թագաւորն զինսայն իւր, թէ զեայ (ն. տ., 135): Մանկօտբ, երբ ի հայ նստիք, ձենեղէլ աղաւաղ ձեզ բնկեր (նՔՂԿ, 294):

7. Կերածման անուղղակի խնդիր.— Սա գրաբարյան նախդրավոր հայցականի (ի+հայցական, բնդ+հայցական) արտացոլումն է: Այսպիսի լրացում ստանում են փոխարկման գործողութուն ցույց տվող բայերը:

Օրինակներ՝ Գարծիր օ՛ւճեմ քաղկեդոնեան (ՀՄՔՔ, 492): Կուզան հայերն և ամէնն երեղէն են փոխալ (ԱՄՄՉ, 254): Բաժանեցին զամենայն ինչս որ կայր՝ երեմ բաժին (ԺԵՉԶԱ, 125):

8. Մատուցման անուղղակի խնդիր.— Սա նույնպէս գրաբարյան նախդրավոր հայցականի (ի+հայցականի) արտացոլումն է:

Օրինակներ՝ Պարտ է այսօր ուրախանալ... Անոչ զինով թասը լեցնել, Տալ սիրելի իզրոր ձեռն (ԱՄՄՂ, 138): Ո՞ր տայր զդուրս իմ շունձարաւս ցուրց, և դաշտ իմ աղբիւս արտատայցն (ՄԱՊ, 43): Աստուած է սակզծեր զվարդն ու տունը փուշն ի ամանաթ (նՔՂԿ, 183):

բ. Բայի լրացումներ պարագայական հայցականով

Միջին հայերենում հայցականը պարագայական կիրառութեան ավելի լայն շրջանակ ունի, քան գրաբարում: Պատճառն այն է, որ հայցական-

իւր կատարում է նախդրավոր և նախադրութեամբ կառույցների գեր: Այսպէս՝ հայցականը գործածվում է ժամանակի, տեղի, նպատակի, ձևի, շարի իմաստներով:

Բայի լրացումը ժամանակի հայցականով.— Այս դեպքում հայցականը կարող է իր հետ լրացում ունենալ կամ միայնակ հանդես գալ: Լրացյալ գարծող բայերը իմաստային աճանախփախում չունեն:

Օրինակներ՝ Միս օրն տեսին երազ ի գիշերի երկուս արժանաւոր կրօնաւորք (ՍՄՊՅ, 68): Քանի ցերեկն շինէին, գիշերն ի փոլ գայր (նՄԺԱՎ, 254): Խոյն ժամն սպանին զՊոլիգն (ՍՄՊՅ, 30): Օր մի երեկ շատ ձին (ն. տ., 31): Մէկ ալ օրն շինեաց (նՄԺԱՎ, 128): Այս ծով ու անձեան գիշերս Ես ի ձեր դոստակն եմ եկեր (նՔՂԿ, 212): Եղիկ մի ջրին խմելն զեղջերաց զշուքն եւ տեսեր (ն. տ., 284): Գեա ու գիշերն աբի (ն. տ., 123): Օրիկ մի շխար շնկեր (ն. տ., 166): Ելար ու այն պանն եկիր, որ առել հոգիս բերանիս (ն. տ.): Նա այն մեղքն օր վերջին առաւիճ զեա չօրն անշէչ (նՄԺԱՎ, 16):

Երբեմն ժամանակի հայցականը գործածվում է ի+հայցական կառույցին զուգահեռ:

Օրինակներ՝ Ի տոյն ամի ի ձմեռն երեկ խիտ ձին վաթսուն օր լամենայն առջիս, գիշերն գայր՝ ցերեկն հայէր (ՍՄՊՅ, 57): Զամէն աաբի յայս ամենն զով սիրեմ, նա զայն կու տանի (նՔՂԿ, 181): Ի քանն օր գիշեր ու ցերեկ չկարեցաւ (ՍՄՊՅ, 115):

Երբեմն աներող զերբայն էլ կարող է գործածվել ժամանակի իմաստով:

Օրինակներ՝ Տեսեոքն զեայն մին զիրն Գ օր հաց չկերայ (ԺԵՉԶԱ, 657): Եղիկ մի ջրին խմելն զեղջերաց զշուքն եւ տեսեր (նՔՂԿ, 284): Աղտոր մի գեալ տեսայ (ն. տ., 65):

Ժամանակի հայցականը կարող է գործածվել տրականին հարադրված օրինակ՝ Ամէն առաւօտ լուսին զինք թողուս և ի յիս դառնաս (նՔՂԿ, 172):

Բայի լրացումը տեղի հայցականով.— Տեղի հայցականը կա գրաբարյան ի+հայցական կառույցի գերն է կատարում: Ընդ որում պետք է արտերոկի ուղեորութեան հայցական և դադարման տեղի հայցական:

1. Ուղեորութեան հայցականը լրացում է դառնում շարժման բայերի համար, ինչպէս՝ գեալ, երբայ, առաքել, մտանել, հեղուլ, կլանել, իջանել և այլն:

Օրինակներ՝ Բազում անգամ զեկուղար ոչ գեալ դանդառնալի գեալ-նապարհն զայն (ՄՈՒԺ, 377): Դեպքով ճաշու մի ճանապարհ (էՄԳԿ,

53); նա այն մեղքն օրն զմեջին առաւ զնա հարն *անշէշ* (ՆՄԺԱՎ, 16); եկեալ առ նա մեծ կրիսյ մի՝ սովորեցաւ և զայր սոս ծառոյն (ն. ա., 189); նա ինքն զիս հեղբեր եկելիւր (ն. ա., 258); Աւուրք միում բազան անկաւ ակնաւ (ն. ա., 322); Հեռ կատարին շաղագն կաւ մանկիւր (ն. ա., 324); Քանոնք իմ շինածմ իջնումի, ասիրենք շատոց տուն ու տեղ (ՆՔԶ, 96); Այ սք կամի որ աստուծոյ պիտանի լինի, պահք կեանայ և պարեկապարտին բերանայ (ՆՄԺԱՎ, 279); Գինն զզջացեալ յանկանէր նա նորա լալով (ն. ա., 162); Եկէ լրջն Եկեղեցին (ն. ա., 265); Այդ ո՞վ է երգիկս եկել (ՆՔԶ, 123); Գու այլ իմ կրակն բնկնիս (ն. ա., 170); Հազնէր սուպարայ շապիկն ու կերբէր հովն ծառերուն (ն. ա., 105); Անոնք զինք, լիովումն էլնեն (ն. ա., 219); Մեր դուռն հրք գալու լիւր. ջրոնկով ինձ է՞ր շիր ստեր (ն. ա., 128):

Որքանն հայցականը կարող է մեկնարանովիւ օւղեղութիւն տեղի և նպատակի իմաստներով: Օրինակ՝ Գծար թուր ձեզ ժամ գայն (ՆՄԺԱՎ, 266):

2. Կարգման տեղի հայցականը լրացում է լինում դադարման բաշերի համար, ինչպես՝ կեայ, բնակել, կանգնել, կայ, բուսանել և այլն:

Օրինակներ՝ նա պարտ է դրն, որ եպիսկոպոս արհեսկիսկոպոսի գաւառ կենայ (ՄԳԳ, 24); Սատանան հտես զկզամ՝ Գրախոհն դուռն էր նա կանգնած (ՖԳ, 523); Ի անն Ազնայ օրդիքս նեք օտար տեղիս բնակեալ (ՀԵ, 144); Այն Եկեղեցայ դառն երկու ծառ կայր բուսած (ՆՄԺԱՎ, 212); Սեսս գայն անկիւն շաղաքին (ն. ա., 324); Երբ սէրն ի յաշխարհն եկաւ, եկաւ իմ սիրտս բնակեալս (ՆՔԶ, 37); Ծուռնաֆոր ծայրիկ կիւր, որ ծովուն հասակն երկի (ն. ա., 43); Ես այն հարեալն էի, որ գեպիւն կուտ շուտի (ն. ա., 58); Մովսէղ ալ ի դուրս ելեամ, ունեւրուց շուքն բնեամ (ՆՔԶ, 96); Ուս մի ծառոց հանգելէ ի ճաշակել (ՆՄԺԱՎ, 30); Գու որպէ՛ս գիտաբեր, որ զինի արին կայր (ն. ա., 203); Զըլուրն վարդենի տնկն (ՆՔԶ, 118); Աշան ետար էր փեկներէն (ՀԵ, 167); Այ շի մնաց երեսս դուն (ՄԶԲ, 129); Քան զմարդարեւ շարն էի, անարժան տեղիկ վարեցայ (ՆՔԶ, 300); Ես յակէս լիստակ կայն ու հազար ձոր պլտուրեցայ (ն. ա., 298); Քանի՞ տեղս ա՛նով կենանք ու զոգանք, թէ ինչ կու լինի (ն. ա., 206); Անշափ հարստի դատրիկ տառակին ծոցիկն է օրեր (ն. ա., 210):

Երբանն հայցականը կարող է մեկնարանովիւ և՛ տեղի, և՛ հանգման իմաստով: Օրինակ՝ Քուխ աշտին ծարուր բաշի, էզ քաֆրիկից էլեր յօրինաց (ՆՔԶ, 111):

Բայի լրացումը եզատակի հայցականով.— Այս դեպքում հայցականը կատարում է զբարարյան ի-խայցական կատարչի դեր:

Օրինակներ՝ Երթամ խնորմ հեղեղաց թագաւորին դուստրն ինձ կրնուրիւն (ՆՄԺԱՎ, 293); Ոչ բնորոյնն զնա և ոչ անունն զինքն հարուստիւն (ն. ա., 299); Աննում ի սարերոց ելեամ ու ծաղիկ փայլն սիրուր զից (ՆՔԶ, 96); Գիտեմ թէ ի բուն եկեղ, նա եկիւ հոգոս հոգեման (ն. ա., 134); Զերկիր բարեխոս բերս, զիս ի տուն տանել չկարն (ն. ա., 149); Բռնեցաւ մեք գաստուած վկայ (ն. ա., 193); Զոր հայրն պատի մենն, քեզ ինձի կուրն, թէ կուտայ (ն. ա., 211); Առի դբազս որս կայ, թուրքի, զինչ մաղպուն եղայ (ն. ա., 250); Մանկորք, երբ ի հաց նստիք, մենեցէլ ազբատք մեզ բնկիր (ն. ա., 294); Մերկոց հանդերձ շեմ հաղացել, Ոչ հրահոց տես գնացել (ՀԵ, 176); Երբ մեռնիմ՝ ինձ պաշար զբէշ կու տանիմ (ն. ա., 197); Ունբերոց է կամար կապեր ու կերթայ ի Մարն քալան (ՆՔԶ, 77):

Բայի լրացումը մեկ հայցականով.— Հայցականը մեկ իմաստով քիչ է պրոնոմինալն լնդ որում կցած օրինակների մի մասում էլ մեկ իմաստը խտուն է վիճակի իմաստին: Լրացյալ լինում են տարբեր յորմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Ունեայ զօգածքն պինդ ոտնց (ԲԶ, 105); Զստես, թէ դու մարդ ծնար, շիրտի ի յէշ նմանես (ՖԳ, 291); Յիշխանաց քաշ և զինատրն Յերակ որ տեղն արտում կենայ՝ Գայ մտա ի քեզ նստի հերշտակ, երե՛կ զնայ քան գաստանի (ՀԲՏ, 192); Որ երբ յառնէր յօրն վերջի, նա չեւկիւ ծառ յորացել (ԿԵՏ, 123); Սուրբալ լուսեղն լուս ես, կասին բոլորումն էլնես (ն. ա., 159); Ի յնոր Փլուսն գնտոյն բուսակիս Երիկ անմամն (ԳԱՏ, 183); Եւ գայն նոր ժամանց գառն երեկցաւ (ԱԲ, 306); Զստատուած անցել զքո մի սերնէ, որ դու ապա մարդ եւրկիս (ՖԳ, 270); Արցունքս ի յերեսս ի վար չուր կերբար, նա արին գարձաւ (ՆՔԶ, 152); Այսն անձաւս ապրիւր ցօյանայ (ն. ա., 306):

Ձեի իմաստն ալիկի հանախ արտահայտում է լրացում ունեցող հայցականով:

Օրինակներ՝ Ազնախի կերպ ի շուրջ կու գայ (ՆՄԺԱՎ, 247); Ի՞նչ ցեղ գարհուն սպանցիւր (ն. ա., 301); Գայրն ժողովեցան և ուրախացան ուրախարիւն մեծ (ն. ա., 41); Զեղ է՛նջ դատար նս զիմանամ (ՀԲՏ, 142):

Երբանն մեկ հայցականը զուգակցում է զործիականին: Օրինակ՝ Բլրուրի գան դասս դատով (ԿԵՏ, 121):

Բայի լրացումը վիճակի հայցականով.— Սա լրացում է դառնում

ինչպես կրկնակի հայցական պահանջող (տեսնել, գտանել, բազու և այլն), անչպես էլ շեղոր սեռի բայերի համար:

Օրինակներ՝ ես այլ մեզ ծողով չեմ կարող գտանել (ՆՄԺԱՎ, 27): Ասէ, թէ չգտայ զինք կոյս (ՄԳԳ, 53): Տեսանի՛ն զինքեանս պատմապատա անաքի Տեսան (ՊԱԿ 484): Տեսայ զնա խիստ աստիք, նա ծառայ-ճոտ գէջ մի նգած (ՀՔՏ, 177): Թէ երթամ ու դարիւղ մեռնիմ, զարքն ձեզ, զտերն լիչեցեք (ՆԹԷ, 234): Թէ մարդ ես ու սեր ունիմ, նա ծառայ մե-սիր կրօնակն (ն. ա., 129): Վախեմ թէ չարկամ լինի, զայ զիս այս հայտ տեսանի (ն. ա., 257): Մտայ քո զինչն մեռնիմ, որ ճերմակ է զնա կա-րպոզի (ն. ա., 78):

Բայի լրացումը չափի հայցականով.— Զարի հայցականը սովորա-բար թվականով կամ այլ խոսքի մասով արտահայտում է լրացում է սենձնում: Ընդ որում բայի լրացումն արտահայտում է ժամանակային, տարածական կամ այլ կարգի չափ:

Օրինակներ՝ Աչալես անէլին զօրս բազումս (ԿԳՊԷ, 235): Շատ օրեք զայր ձայնն նոցա ի խորջ անտի (ՄՄՊՑ, 47): Բազաւորն Վոտո-նիստ մի ասքի եկաց Թագաւոր (ն. ա., 71): Զօրն ալաշլի պիտի զԱ-տուած, որ գիտովեան հոցի մեզ տայ (ՅԴ, 197): Նա տալցնիլ զկէս արեան զինն (ՄԳԳ, 75): Լացին երեմ օր զանտիրանայն խորանց (ՄՄՊՑ, 47): Ըկկ բերան զոչնս այդ աղօղ ձայնիւր (ՆՄԺԱՎ, 30): Գովմ զբեզ հազար բերան (ՆԹԷ, 184): Ի յառաջիկ օրն տուր կէս լիտր (ՄԷՋՄ, 41): Անա զայց յաւորն երկու հեզ (ն. ա., 42): Հինգ ու կէս դար բողբ ի խոր խաւորի (ՅԴ, 446): Մին ամիս օրոց գիշոր տեղաց իիզ մի (ՄԱՊԷ, 47): Վայ տամ թեզ հազար բերան (եզ, 185): Հնձնու երկու որ ու բազու երեմ օր (ԲԶ, 80): Գնացին ամ մի մեծաւ աշխատանքօր (ՆՄԺԱՎ, 231): Էր ուժով կրպտ, որ տասն ամիս անձրե չեկաւ (ԺԴԷԷ, 470): Ապա ամիս մի հինգիս կիցա (ԺԿԷԷ, 252): Որ մէկն ապրի տասն տարի (ՄԷՔ 107): Ռապի մի վանա կանն ու հազար դեկան կու գեի (ՆԹԷ, 189): Իմ հար, երբ զայց ինձ ասիր, քո ապրիս հազար ժամանակ (ն. ա., 126): Ասէին, թէ Կ. անու հանապարհ ջորս ոչ կայ (ՆՄԺԱՎ, 136): Իմ հարն ի մտօրս պիտուր, խմկա՛մ օրեկ մի քանի (ՆԹԷ, 94): Մեզ նոր կարասէ զի-նի եր ալաւկի մին գաւ (ԺԵԷԷ, 429):

Երբմէն հայցականը կարող է մեկնարանովը չափի և ժամանակի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Առեւ պատուրս հօրն բազում ժամանակս (ՆՄԺԱՎ, 159): Աչալես ժամանակս ինչ սիրով խազային առ իրեարս (ն. ա., 226): Տարին տասներկու ամիս կու հուր խձարն ի գօտիս (ՆԹԷ, 110): Ճրպոզ

թիզ երեկ կուտամ, պան մ'Էրս, պանիկ մ'անգանկս (ն. ա., 162): Տա-րիս զամէն վախճամ կացա՛մ ի գեղ և ի քաղաք ի յանօրինաց (ԺԵԷԷ, 422): Գիշեր ու գերեկ կու լամ, անա՛փ իմ հարն կու լու՛" (ՆԹԷ, 242): Ժամիկ մ'աշերտոջ ի զատ երբ կացի, նա զիս մտացար (ն. ա., 155): Մեղայ տաս տիւ և զիշեր (ՄԷՔ, 140):

Գ. ՔԱՅԻ ՎՐԱՅԻՆԵՐԸ ՔԱՅԱՄԱՆԿԱՆ ԶՈՒՐՈՎ

Միջին հայերենում բացառականը բայի լրացում զատում է ավելի շատ խնդրային հարաբերութիւններ, թե՛ն պարագայական մի շարք իմաստ-ներ անկա են նաև այս հոլովում: Բացառականը կատարում է գրարար-յան գլխաբաղական, ինչպես և այլ կատույցների զեր:

Բացառականի խնդրային իմաստներից են անջատման (զատման), խուսափման, պակասութիւն, պահանջման, անձի-կալիտային, կլման-սկզբունկետի, կլման, նյութի, սերման (ծագման), միջոցի, քնդորինակ-ման, մասնակոյ, զերարերութիւն, հարորման, հանգման, ներգործող խնդրի, պատճով ներգործութիւն, հանձնառութիւն և պերպարութիւն, սահմանափակման: Պարագայական իմաստներն են տեղի, ժամանակի, պատճառի, հիմնուրի, ձևի, նպատակի:

Միջին հայերենում բացառականով լրացում էր որովում արեպիտի բայերի մտտ, որոնք այլպիսի լրացում չեն ստանում ոչ գրարարում և ոչ էլ արդի հայերենում:

Օրինակներ՝ Վայելէ թեզ ծողկիլ ի գունդ (ՆՄԺԱՎ, 30): Ի՛նչպես ասեմ, թէ զնա,— մանկան սիրտս իրավ կու մնայ (ՆԹԷ, 115): Բշ տանի՛ համբերութիւն, որ լսեմ տա՛նք մի քեկ (ն. ա., 144):

Այսպեղ ևս անկա է իմաստների համաստեղում, որը նշում ենք հա-մապատասխան իմաստների քննութիւն մեջ:

ա. Բայի լրացումներ խնդրային բացառականով

Անջատման (զատման) բացառական.— Անջատման բացառական տերմինը գործածում ենք ոչ թե նախաբառութիւն անջատման անող-զակի խնդրի անգամի նշանակութիւնով, այլ նեզ, հոլովական իմաստով, որը ջուրջ է առիտ այն ստորական, որից մի քան է զատվում: Անջա-տման անողզակի խնդրի են զատման, խուսափման, պակասութիւն, պահանջման, անձի-կալիտային, կլման-սկզբունկետի, կլման, նյութի, քնդորինակման բացառականները:

Հատում բացառականով լրացում ստանում են անջատել, առնող, գատել, բերուել, պատտել, մեծել, քնկնուել, հանել, տալ, հեռանալ,

Բակել, քանալ, իլել, խզել, խտորել, կորզել, հատանել և այլ բայերը
Օրինակներ՝ Վէժք ի վիճաց պատասի (26, 245), երբ իրիկուն ժա-
մուն եննայ, ի սեղանոյն ոչ ենաւնայ (ԱՄՄՂ, 98): Քակեաց զսակին և
զքարիհան և զմարգարիտն ի գօտոյ ի սփր սեղանին (ՍՄՊՅ, 104), Միթէ
և զարացրբ բնորել զչնն և զհոյմն ի սիմնանց (ՆՄԺԱՎ, 107): Երբ զիս
ի Բենէ գառնէ, քան զմեռնեկն այլ ճար չի լինի (ՆԹ24, 50), Որ յայս
բղբիւոյս կարէ՛ նայ աստուած զնա ի կենաց կորէ (ԺԵ22Ա, 322): Շատ
որդի ի հօրէ բաժանեց և որոտոր ի սօրէ, քուր յեղորտ և կին ի յառնէ
(ԺԵ22Բ, 149): Կտեց ի ծառէն կազնի բիր մի և սկսաւ զարկնուլ զա-
սունն (ՆՄԺԱՎ, 113):

Երբեմն զասուման բացատրական կարող են ստանալ այնպիսի բայեր,
որոնց մտաւայնիք լրացումը սովորական չէ: Օրինակ՝ Զմեզ ի ազօ-
րից մի՛ մտանայք (ԺԵ22Գ, 127):

Խոսափման բացատրական.— Բայի լրացումը այն ատարկան է, որոյց
տալիս, որից խոսափում, հեռանում է մի բան: Այսպիսի լրացում պա-
հանջում են ազատել, արգելուլ, զերծանել, պանել, մուրել, համբերել,
առողջանալ, շքել, ազատամբել, զտնալ, քափել, խուսափել, խույս
տալ, ծածկել, հրամարել, մեռնել, վրիպել, փրկել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Լաւ պանեցէք ՚ի կարիքէ, ի յաղոյ և ի զոզէ (ԺԵ22Գ,
104): Աստուած յայլ պէրարեն ազատէ (Ն. Թ., 115): Միշն և ասարտեցան
ի ցաւն չի խլայ (Ն. Թ., 238): Զեծար ի ձեռաց թոց (ՆՄԺԱՎ, 6):
Բոյզ զիշերն զգեկն բոյոջ պանել ի զագանաց (Ն. Թ., 9): Օտարացայ
ի սիրելեաց իմոց (ԺԳ22Գ, 130): Խիտա կու ամաչմի ի ձեզնէ (Ն. Թ.,
245): Փայած էամ ի Բոլոսն (Ն. Թ., 381): Կրին շքանի և ոչ ո՛րէ (2ԹՏ,
188): Ամենեկն ի դարմանէ պատասաւ (ՄՀՋՄ, 9): Եւ զերծանիմ յոր-
տաղեայն (ՅԳ, 330): Տէր աստուած խափանէ զամենն հիւանդութիւնս
ի հասարացեաց Բիստանիկն (ԱՌՐ, 170): Ի յամէն բրուն և յաղի պանէ
զքեզ (Ն. Թ., 190): Եւ ընդէ՛ր կամ մուրեայ յարգարութեան նստա-
պարեաց (ԿԵՏ, 153): Զեամբրել ի կերակրոյ և շատ ուտէ (ԳԲԲՄ, 129):
Ամենայն շար և աղտոյի խոսից պանիս զիզոյզ (ՆՄԺԱՎ, 212): Ի յերկ-
նաւորաց զտուոյ Մազայիլ երսնն եւ շքել (2Ե, 144): Աստուած պանէ
զմարդն իրայիկեայ ցաւուն (ԱՌՐ, 162): Ի կերակրոցն խոզոցն արգելին
զմեզ (ՆՄԺԱՎ, 21): Ելանիցեն յիրաւանց և թիւրին յօրինաց և ի կա-
մացն տեսն (Ն. Թ., 105):

Երբեմն բացատրականով լրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ խո-
սափման, և՛ անցուման իմաստներով: Օրինակ՝ Յամտան ի մէջն և ձըմ-
տան ի մէջն զտղան ի կարնէն մի՛ կարե (ԱՌՐ, 68):

Բայի լրացումը կարող է դիտվել և՛ իբրև խոսափման բացատր-
ական, և՛ իբրև տեղի հայցական: Օրինակ՝ Ուղիզ համփնէ ևմ մուրեամ
(2Ե, 180):

Պակասութեան բացատրական.— Լրացումը ցույց է տալիս այն ատար-
կան, որից զրկվում, պակասում է մի բան: Այսպիսի լրացում ստանում
են քիչ թվով բայեր, ինչպես՝ զպատականալ, մեկանալ, քափել, մաքել,
սրբել, խաւարեցունանլ, առողջանալ, անէրանալ, կազգուրել և այլն:
Օրինակներ՝ Մաքք ի պղտոյ դաւարկանան (2ԹՏ, 168): Մաքեաց
չարենէ զքաղաքն (ՍՄՊՅ, 62): Զոր բնիկ սրբամ լինի ի կարագն (ՄՀՋՄ,
42): Նա հիւանդին մարմինն սրբի ի ասուրբնէն (Ն. Թ., 61): Ով որ
ըմպէ ազարտմեամբ, ի փառաց, ի խելաց, և յապրանաց քափի (ԱՌՐ,
590): Մեռիպցաւ ի զգեստոց (ՆՄԺԱՎ, 211): Քափեցայ յաղոյս (Ն. Թ.,
85): Զոտոյ և ապրանացն կուրպալ զքնզ (2Ե, 203): Զօգիս յախից
քերևացի (ԺԵ22Գ, 250): Քափի երեսի զրէն, իւր սակի անունն տիրի
(ՆԹ24, 189): Մեռնիմ նա ի թո սէրուլ, որ երթաս յիսնէ խալբսիս (Ն.
Թ., 166):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ իբրև բացատրական, և՛
իբրև արական:
Օրինակ՝ Աչկանցն լուսուն պակաի, ով որ թո գալոյ չի կամի (ՆԹ24,
90):

Պանմանման բացատրական.— Լրացումը ցույց է տալիս այն ատար-
կան, որից մի բան պահանջում, խնդում, տկնկալում են: Այսպիսի
լրացում ստանում են սակավաթիվ բայեր, ինչպես՝ խնդրել, պահանջել,
ուղել, տկն ունել և այլն:

Օրինակներ՝ Ակն ունէին քազտուրէն, թէ զայ ու ազատէ զամենն-
սեան ի զերողէն (ՆՄԺԱՎ, 1): Գարոյն հասապն կու խնդրեն յիւրնէ (Ն.
Թ., 23): Աչիցս արտասոյք ուղեց, նա արին ի վար վաթեցայ (ՆԹ24,
37): Գուն անորմէն ի՞նչ կուզես, երբ նա մեք կուակն է վառան (Ն. Թ.,
109): Իմ ևարն ի Բենէ կուզես (Ն. Թ., 167): Զօգիզ պահանջմի ի Բէն
(ՆՄԺԱՎ, 178): Ուզէր պարոն վապէն՝ զի տեսցէ զնա (ՍՄՊՅ, 55):
Խնդրեաց զնա պարզես ի պարոն կաննէ (Ն. Թ., 96):

Անօրի-կախկանային բացատրական.— Լրացումը ցույց է տալիս այն
ատարկան, որից մի բան է ստացվում: Այսպիսի լրացում պահանջում
են անգուլ, գնել, գառնել, բերանել, ծառանգել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Անտուն զվարս ի տեսնէ (ՆՄԺԱՎ, 48): Մատանայ
զգաւնայ զմարդն մեղօք յաստուոյն (Ն. Թ., 47): Անէմս բնկալար յաս-
տուոյն (Ն. Թ., 154): Նորա պատուհանս յաստուոյն անտուն (Ն. Թ., 229):

Ի Բեզնէ դրամ շեմ առի (ն. ա., 323): Աղուէն փորձ առնոյր ի հմանէ հանել զպանիրն (ն. ա., 30): Ի տարիս յայս կառ պարն Քորոսն ի Հոռն-մէ ԶԳՄտիս (ՍՄՊՑ, 82): Բնկալաւ բազում սէր ի բազաւուէն (ն. ա., 92): Ի տոն աուրբս պարոն Հայոց շնքում գնեց զգն լուսատոյրին և զամենայն մասունս ի յանօրինաց (ն. ա., 118): Երբը ընդ իւր հրովարտակօթ ի Ղանէն (ԿԳՊՁ, 277): Յաւաւընէ ևս պատիւ և փառք ստանամ (ՀՇՄԲԲ, 192): Զիր զնկանն ի ծախաղէն առնու աճյալազ (ՍԳԳ, 62):

Երման-սկզբնականի բացատրական.— Մա գործողութիւնն սկզբնականն աւարկան է ցույց տալիս: Լրացյալ լինում են տարբեր իմաստի բայեր, ինչպէս՝ դարակն, զարքնուլ, կանգնել, պարտալի, լսել, լսել, դառնալ, խտարել, յանել, յարուցանել և այլն:

Օրինակներ՝ Իսկ զպատն որ ի հրանդէն լինի այն է, որ շսեր ի բշկիւն, այլ զիւր կամսն աչքնէ (ՄՇՂՄ, 136): Կնքալ յալլոց ոմանց պատասկանաց (ՄՈՒԲ, 281): Ի մնակոց կարող ևս յարուցանել (ն. ա., 286): Հրամայեաց զարաքել ի կառարկոյ զբաղաքն (ԿԳՊՁ, 372): Ես ոչ թուգանամ ի սիրոյն Քրիստոսի և ոչ զստանմ ի նորին հաստոյն (ՊԱԿ, 145): Խաւարեցան աչք ի տեսանելոյ (ՍՄՊՑ, 12): Յիկնէ սկանի սուզ իմ (էՇՄԳԱ, 181): Խաւարեցան յիրենց լուսայն (ԿԵՏ, 125): Յակոր, զարբիր, ի քնոյ մեղաց (ՇԵ, 172): Է՛ր պարապիս դու ի լալոյ (ն. ա., 172): Ոչ զպատելի ի լիզելոյ զանքնն (ՆՄԺԱՎ, 77): Օր մի լսեց լիմաստեանցն (ն. ա., 156): Զըջանայ ի մեղացն (ն. ա., 289): Ոչ ունիմ համբերութիւն, որ լսեմ սահաժ մի Բեւէ (ՆԺԶԿ, 144): Պագնեմ, աչքբուս դրեմ, որ զարի աչքս ի լալուս (ն. ա., 163):

Երման բացատրական.— Լրացումն այն աւարկայացած տեղն է ցույց տալիս, որից կենում է մի բան: Այսպիսի լրացում ստանում են ելանել, բղկնել, հասել, հանել, կարել, գալ, դիմացանել, բարել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Անուշահոտ գայ իբան (ՄՇՂՄ, 67): Արատարն ի վայր բալինս ի աչքբուս (ԿԵՏ, 166): Անճառ հոտ ի Բէ բուր (ԳԱՏ, 170): Գուրբշին կանէ սասմոճացն ի դեղն (ԳՔՔՄ, 57): Զօր մահուն մաց մի հանէր (ՀՄՐ, 129): Բազոր զիմէ մի կարեւր չուր բազում մամանակս (ՆՄԺԱՎ, 124): Արատարն բալիկն աչացն նորս (ն. ա., 161): Եզրայրն ասաց, թէ խտուլուս շան հոտ կու գայ (ն. ա., 200): Յաչիցս քնդ սուտ հանեմ, զրեզ ջրեմ, որ պայծառանաս (ՆԺԶԿ, 97): Կարել է սրտին էրանի, ' և աչքուն արուն կու կարէ (ն. ա., 164):

Կուրի բացատրական.— Լրացումը ցույց է տալիս այն աւարկան, որից մի բան է պատրաստվում: Այսպիսի լրացում ստանում են գործել, շինել, առնել, կազմել, ստեղծանել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Գու թաղիս ի վիմէ փարած սապանի (ՅԳ, 447): Յառանոյ գոհանայ ստեղծումն ի հազոյն (ՇԵ, 183): Հիս մի ճարտար... ի յամբրակ կտէն սեղան մի իրեար ձեկաց զանազան յորինումովք (ՆՄԺԱՎ, 239): Ի յամբրակ կտէն շարարանօթ զսեղան մի շինեցի (ն. ա., 240): Կազմեաց զհայիկի մի յապիկոյ և յարենոյ (ն. ա., 341): Գաւկեաց... զպահարան սրբոց յոկոյ և յարծարոյ և յակիանց զարգաւած (ՍՄՊՑ, 104): Գոնակն արծրբէն դենն, որ հոգուս տունն կրթուս ու գոս (ՆԺԶԿ, 149): Եաղզած ես... ի չորս իրաց, այդցեղ շէնքը ամուր չի լինի (ՇԵ, 148): Ի յայս կաւէս թագաւորն մեր շինել կրետ շատ փարշեր (ՃԵՇՁԶԳ, 462): Կերակրի դնայ իւր սպրանացն (ՆՄԺԱՎ, 66): Իմ կար, ի թո շատ սիրով արծրբէն զարած շինեցի (ՆԺԶԿ, 98):

Երման կամ ծագման բացատրական.— Այսպիսի լրացում ստանում են սերել, ծնանել, ծագել, ստեղծել և նման բայեր:

Օրինակներ՝ Զայս սաց, թէ հուն է ծուկն թէ ճուկն (ՆՄԺԱՎ, 183): Դու ի հմանէ ծնար (ն. ա., 200): Ի ու ի հմանէ ընծայեցար (ն. ա., 203): Թէ որ որ ոչ ճնցի ի ջրոյ և ի հոզոյ, ոչ մտանէ յարգայութիւնն սաստանոյ (ն. ա., 286): Մազէ լոյս ի քո ծագել, զինչ դարնան կայծակն ի յամպէն (ՆԺԶԿ, 66): Ես յայն համարուէ ծերին լուս ծագեաց միսն զիրշերին (ն. ա., 286): Գարձեալ ծնանիս ի սասանայլ մեղօթ (ՆՄԺԱՎ, 83): Կոյս ի լուսոյ ծնաւ (ԿԵՏ, 129):

Երբեմն բացատրականը կարող է մեկնարարուել և՛ ծագման, և՛ նյութի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Ի հակառակաց ստեղծում ես (ն. ա.): Գեղեցիկ յօրինեց զկինն ի կողն (ՇԵ, 192):

Կարող են համաստեղծել ծագման և կլման իմաստները: Օրինակ՝ Փոքրիկ, բոլորի զանակ, որ ի Բէն ծագց յունեակ (ՆԺԶԿ, 126):

Երբեմն լրացումը կարելի է մեկնարարուել և՛ իրեն նյութի, և՛ իրեն ծագման, և՛ իրեն տեղի բացատրական: Օրինակ՝ Քուս ամպն այլ բամպակ աւէր ' ի ծովէն զերևան քաշեցեր (ՆԺԶԿ, 99):

Ընդօրինակման բացատրական.— Լրացումը ցույց է տալիս այն աւարկան, որն ընդօրինակվում է, որից օրինակ է վերցվում: Լրացյալ լինում են սահմանափակ թվով բայեր, ինչպիսի՝ ուսանել, սովորել, բարգմանել և այլն:

Օրինակներ՝ Նստան ատաշի նորս, և ուսանէին ի հմանէ (ՍՄՊՑ, 35): Գիտեմ որ ամեն մաթը չկարէ ոտնիլ ի գելն (ՇԵ, 208): Ես այս ոչ բոս կարգի և լի, այլ համասոտ և ծաղկարաց աստի և անտի հաւաքեալ, յայլ և այլ գրաց և մտաց այլայլած (ՄՇՂՄ, Ներածութեան): Ուսա

ողորմութիւն ի շանէն (ՆՄԺԱՎ, 275): նա վաղեաց յառաջ նոցա, որպէս
ուսեալ էր յաթիւնէն (Ն. տ., 99): Գիրքս այս վերջին... նոր է քարգմա-
նած յառաջը ի մերս (ԺԴՉՁԶ, 221): Շատ աշխատեցաւ և ուղիքի դաս
ի Հնամարտ և յաղիզ օրինակ (Ն. տ., 509): Գրեցաւ սայ յաղին օրի-
նակէ (Ն. տ., 511):

Միջոցի բացատրական.— Լրացումը այն առարկան է ցույց տալիս,
որով գործողութիւնն է կատարուում: Լրացյալ լինում են աարբեր խրմ-
բերի բաշեր, ինչպիս' արբևալ, զարգաւի, շինել, ամբացուցանել, լու-
սանալ, պաշտել, գրագիլ, կերակրել, փարսամանալ և այլն:

Օրինակներ՝ Ի մէկ առարկ փաստակէն շորս ճոգի կերակրեցի (էՀՄԳԱ,
49): Մերս այս ի գանձէն յայնմանէ իմոյ շինեաց զայս ամենայն (Ն.
տ., 144): Ահի և զողովմամբ պաշտպին զնստա յրևչից իրեանց (Ն. տ.,
200): Չէն տեսնես, որ կու օտա, յիւրմէն յաւոր զի'նչ գրագիւ (ՅԳ,
267): Քակեաց յեկեղեցական օպատք բազում անոթս սակեղէնս, զպա-
հարան սրբոցն յսկիոյ և յարծարոյ և յականց զարդարած (ՍՄԳՅ, 164):
Ապա բառան ի րևց իւրեանց, զի սովորեացի թուել (ՆՄԺԱՎ, 229):
Կենց զայս ի շարդար ընչից իրոց (ԺԴՉՁԶ, 356): Ի մարմնաւոր աշխա-
տութեանց խնամարկէին զմէզ (ԺԵՉՁԶ, 445): Ջերկիր ի իւր լուսոյն
նայէ (ՄՀԲ, 131): Մաղիկն փունջքումը է եղել, մարդ չի յղել խր կարո-
տոյն (Ն. տ., 224):

Որոշ բառակապակցութիւններում բացատրական կարելի է մեկնա-
բանել և՛ միջոցի, և՛ նյութի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Խորհեաց նա և կազմեաց ժԲ, բնես սակիս. և զուրս
բնեացն ականց պատահականոց (ՆՄԺԱՎ, 2): Լեւո առտաւած ի բարու-
րինէլ զպանկութիւն քո (Ն. տ., 80): Թէ չէ՛ զայս զեղիս քարերն արխեսն
կարմիր լուսնամ (ՆԲԶԿ, 23): Որ իւր քաղցր ամենէն յերկիր նա զօղէ
(ՉԵ, 187): Նարդոս ծաղկին ու կինամոն լցուել են Առտուծոյ բարոյն
(ՄՀԲ, 224):

Ներքին բացատրականը կարելի է մեկնաբանել միջոցի և ձևի իմաստ-
ներով: Օրինակ՝ Ի յանուանէ մէկն կոչի (ՄՀԲ, 124):

Մասնական բացատրական.— Մասնական բացատրականը երկու դրեւո-
րում ունի՝ մասնական-ինդուպին և մասնական-ենթակայական:

Մասնական-ինդուպին բացատրականը ցույց է տալիս այն առար-
կան, որը գործողութեանը կրողն է իր մի մասով: Մա բատ լուսկան
ուղիղ խնորի մի տարածեալն է և դառնում է ներգործական սեռի բա-
լերի լրացում, ինչպիս' ապ, զնել, նաշակել, ուտել, կոշել, ըմպել, առ-
նոց, բերել, ունիմ և այլն:

Օրինակներ՝ Տաւ ինձ սակոյ իմոյ քան զահեկան (էՀՄԳԱ, 38):
Տան նաշակել նմա յարենէլ իւրմէ (Ն. տ., 172): Չպատարբանն չպահե-
ցիր պաղոյն դու կերար (ՉԵ, 210): Ապա առ իւր կարենէն (ՄՀՄԲ, 41):
Եթէ որ յեկեղեցոյն միթէ կամ յանօրից կամ ի գգնտոց կամ ի մամուկի-
նէ կամ յայլ իրաց զողանայ, նա զկարգն կորսնէ (ՄԳԳ, 22): Լան այն
է, որ յամէն Բաղդէ և ի մրգէ և նաւիւն և ի ձկնէ շատէ (ԱՕԲ, 385):
Ով չիւր շուքն դիմէ, պաղոյն նաշակէ (ՉԵ, 188): Բեր ի ձկնէն, որ ուտեմ
(ՆՄԺԱՎ, 320): Նա ծագէ ի լուսոյ իւրոյ ի ճոգի քո (Ն. տ., 82): Կերաւ
ի պարտար կերակրոց (Ն. տ., 273): Խղկէս չ' արեւնա ունիս. թէ չկենես
ու գաս մօտ ի իս (ՆԲԶԿ, 168): Յարենէն շիչէն առնի. թողք զք' ի
քեզ ուղարկի (Ն. տ., 173): Եւ նա ծագէ ի լուսոյ իւրոյ ի ճոգի քո և սրբէ
զանօրէնութիւնս քո ողորմութեամբ (ՆՄԺԱՎ, 82): Ի իմ կրակն տայ
քեզ (ՆԲԶԿ, 166): Ոչ գատու ի յայն կալէն (ԺԵՉՁԶ, 462): Պոսիկ մարու-
ցի խմել, թող հանեն զայնքս երեւոյս (ՆԲԶԿ, 161): Անուան առիւծին
մաէն թէ հաղար առն, նա շուտէ (Ն. տ., 273): Եւ բաշլսն անարժանիս
քո յերկնային մեծ պարգեաց (ԿԵՏ, 206):

Ներքին բացատրականը կարելի է մեկնաբանել և՛ մասնական-ինդու-
պին, և՛ ձևական իմաստով: Օրինակ՝ Յորժամ ցան բռնէ այն անդամն
նա զայն անդամն ի վերէն կազէ (ԱՕԲ, 166):

Մասնական-ենթակայական բացատրականը կիսով չափ է բայի լրա-
ցում: Այն ցույց է տալիս գործողութիւն կատարող առարկաների մի
մասը:

Օրինակներ՝ Վտուռնի ի յայլ Եփրորոյն ի յինքն (ՄՀՄԲ, 61): Գու
զայն կորէ և հան ի րէն, որ չիւր սերմանցն չբառնի ի րէն (ՆՄԺԱՎ,
225): Գիտեանայք, որ չի կայր ի յորդեմ, զանս այրոց համար կրակա-
տար մնաց, և այլ օրինակի նար շիւր (ԺԵՉՁԶ, 61):

Ներքին բացատրականը կարող է մեկնաբանուել և՛ մասնական-ենթա-
կայական, և՛ մասնական-ինդուպին իմաստներով: Օրինակ՝ Չլամփուրն
իշեմ, զի ի մեռոց անթիւ են խուզիկալ (էՀՄԳԱ, 7):

Վերաբերույցն բացատրական.— Լրացումը ցույց է տալիս այն
առարկան, որին վերաբերում է խոսքը: Այս իմաստը գրաբարում ար-
տաճաշուում էր գլխաբացատրական կառուցով: Լրացյալ զառնում են
ասացական, զգացական, իմացական բաշեր, ինչպիս' խուկ, կակածիկ,
զագգանել և այլն:

Օրինակներ՝ Ի սաղբելոյ իւրոյ իշխանացն և յերկել թաշտման
կակածեալ՝ կորուսանէ զապիրտան զգողնի ի զօրաց իւրոց (ՍՄԳՅ, 9):
Եւ Յովասափ սկսաւ խօսել յօրինաց (ԱԲ, 312): Աչքն զսգգանել ի փ-

րոյն (ՆՄԺԱՎ, 329): Ընթերցեալ լինի ի արեղծեալաւ արքայն Աղծբ-
անդրու, որ ի միում բարացի յոյժ պատուեալ և մեծարեալ էղն (Ն. Խ.,
329): Աստածոր պատմել կամիմ եղելոյս, որ մեղ զիպեցան (ՀՄԲԲ,
549): Չկամք սասանային արի, յանցեմն խապար շունէի (ՆՔԶԿ, 286):
Ով ծաղկոտոր. գիտութիւն լիցի ձեզ, որ Թարդոս երէցս գանգառէ ի
ձեզանէ (ԺԵԶԶԱ, 150): Գանգառ արար յովամիցն (ՄԺ, 9, 227):

Բացասականը կարող է մեկնարանովն և՛ վերաբերութիւն, և՛ ան-
ձի-կեակետային իմաստներով: Օրինակ՝ Յինէ բեզ խապար բերէ ՚ի
բնէն խապար մտ ի իս (ՆՄԺ, 101):

Հաղորման բացասական.— Սա հարցանել թաշի լրացում է, որը
գրաբարում արտահայտվում էր գլխաբացական կոտույցով: Օրինակ՝
նա հարցանեմ յանէղ, ով հրանելի (ԳԱՏ, 233):

Հանգման և ուղղորշան բացասական.— Սա լրացում է գտնում
փափակել, ծաւաւել, կարտել, հարդրել և այլ բայերի համար:

Օրինակներ՝ Հանցապղ հարդրելի ի մարմնոյ և յարենէ անուն
(ԱՄԶԶ, 236): Ով արիւնէս և ծաւաւոյ՝ թող դաշ խմէ որ լիանայ (ՀՔՏ,
217): Գարնայ մտնաւաթ բերի՝ յերկնուցն սրն կապեցի (ՆՔԶԿ, 63):
Մեղօք կապեալ կան ի սասանայլ (ՆՄԺԱՎ, 83): Կու փափագիմ ի յայն
լուայն (ԿԵՏ, 130): Այս Բարք փաշայս զեօշայս Ալիբան կախեաց ի
փայտէ (ՄԺ, 2, 413): Մարտած ենէ բանի զինչ տունկն ի ջրոյն (ՀԵ,
183):

Կերգործող խնդրի բացասական.— Լրացումը ջույց է տալիս այն
առարկան, որից զործողութիւնը կրում է ենթական: Սա կրակդրական
օտար բայերի լրացում է լինում:

Օրինակներ՝ Հազարացոյ ազգէն զերեցաւ... Արեանարու զօրաց
ներեցաւ՝ ճողաթայից սէն խոցեցաւ (ԽԿ, 130): Ու մահու մատնեցաւ
իւր արաղղէն (ՀԵ, 192): Անտեցաւ աշխարհս ամէն ի անօրէն բարե-
մանէ (ԺԵԶԶԱ, 361): Խասան կուտեցաւ ի Չիրաղէն, և ոչ զիտեմք զինչ
լինելոյց եմք (ԺԵԶԶԲ, 351): Նա անիծած լիւս սուրբ Յարարեմէս (Ն.
Խ., 449): Յանօրինաց հալածիմ (ԺԵԶԶԳ, 420): Շատ զօրաւոր մարդիք
խարտիւն ի ակարաց (ՆՄԺԱՎ, 112):

Երբեմն լրացումը կարող է գիտվել և՛ իբրև ներգործող խնդրի բա-
ցասական, և՛ իբրև սեռականով ենթական: Օրինակ՝ Գտին բլիթ մի հաց,
որ անկեալ էր հանապաւերացան (ՆՄԺԱՎ, 78):

Պատիվ ենդործուրյան բացասական.— Լրացումը ջույց է տալիս
այն առարկան, որից պատիվորեն ենդործվում է ենթական: Սա լրա-

ցում է գտնում հիմնականում զգացական բայերի համար, ինչպես՝
ակն ածել, երկնչել, վախեալ, ձանձրեալ, գոհանալ և այլն:

Այլ իմաստային խմբերի բայերը եւ սասանում են այսպիսի լրա-
ցում, ինչպես՝ Բաշի, վալիլ, հառել, Լեռնել և այլն:

Օրինակներ՝ Մի յանահի սաս որ իծանճանայ ի բունէն (ՄԶԶԲ,
42): Եւ շատ դժարութիւն և պատահմունք եմ Բաշիլ ի յանօրինաց, ի
յայլագրացն, ի դատարաց, ի բազարաց և իշխանաց (ԱՕՐ, 7): Գծա-
խէն իսկիկ մի վախիւր (ՀՄԲ, 129): Գոհանայր սաստոճոյ (ԱՄԶԶ, 214):
Յաստանայր գոհանայր ստեղծուան ի Նորոյն (ՀԵ, 183): Անհաստ ու
անօրէն մարդ շատ կան, որ յաստոճոյ չեն երկնչեր (ԺԵԶԶԳ, 137):
Նորբնայն ի ցատուն զարբեաւ (ՆՄԺԱՎ, 138):

Երբեմն բացասականը կարող է մեկնարանովն և՛ պատիվ ներգոր-
ծութիւն, և՛ ներգործող խնդրի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Օձն... պարտաւանայ ի հոտայն (ՆՄԺԱՎ, 235): Ի
Բաղցարեմնէն, եղրաք, բոնկեր է պոկուերս ու կայրի (ՆՔԶԿ, 112):
Հանմնատարյան բացասական.— Սա անպատիւն և մարտի լրա-
ցում է լինում, ուստի և հիմնականում այդ խոսքի մասերից կազմված
բայերն ունեն այսպիսի լրացում, ինչպես՝ սնցանել: Օրինակ՝ Հիւանդին
տաբութիւնը ի շափու անցնի (ԱՕՐ, 80):

Սանմանափական լրացական.— Լրացումը ջույց է տալիս այն
առարկան, որի մեջ սահմանափակվում է լրացյալով արտահայտված
զործողութիւնը, հասկանալի: Սա առաջին հերթին անպատիւնական ծագ-
մամբ բայերի լրացում է լինում, ինչպես՝ քուլանալ, ծուլանալ, սխալել,
սխալանալ, նանել, կուրանալ, կաղնալ և այլն:

Օրինակներ՝ Գիտացիր, որ կաղնալն մէկ օտիցն ի գլխոյն ճանշիլի
(ԲԶ, 96): Կուրացնել չերկու աչաց արժան է (ՄԳԳ, 68): Պահոց, յագորից
յողոտուորեն և խիստ ծուլանայ (ՀՄԲ, 149):

Այլ իմաստ ունեցող բայերը եւ կարող են սասանալ սահմանափակ-
ման բացասականով լրացում, ինչպես՝ հասանել, Բաղցնալ, խոցել
և այլն:

Օրինակներ՝ Ի բազմութենէ զօրացն վտանգ հասանել զօրացն ի հա-
ցլ և նեղիկն ի կեւակոց (ՄԲԻԺ, 259): Սկասն ի հացէ Բաղցնոյ (ՄԲԻԺ,
313): Մեղօք խոցեալ եմ յաշեռայ (ՀԵ, 180): Կթխակ մի գինով լցած՝
իմ ետրին ասունն է դրածու.— Իմ էար, խմէ իմ դիաց, որ ենէ Նոզիս բո
զիմայ (ՆՔԶԿ, 109): Յունիկ միտիթարոզ ոչ յերթուէ և ոչ յնկերոցի (ԺԶԶԶ,
274): Եւ ի լուսոյ վառեց աշխիս (Ն. Խ., 308): Ջայդ պաղղ որ ի բո
բերենէ դու տուիր բո սրտի կամով (ՆՔԶԿ, 133): Մի աղջակի ի գու-

ծոց զիս յայտնապէս յանդիմանելի (ԿԾՏ, 181): Վայելէ քեզ ծաղկիլ ի գունդոյ (ՆՄԺԱՎ, 30):

Սահմանափակման իմաստը կարող է համատեղվել պակասութեան իմաստին: Օրինակ՝ Իշխանք բաղմամբ ի տանց էլին եւ ի յեշից պարագեցին (ԳՏԲԳ, 312):

Կարող են համատեղվել սահմանափակման և ներգործող խնդրի իմաստները:

Օրինակներ՝ Ասի առակաց, թէ գալին ծերացաւ (ՆՄԺԱՎ, 44): Յանդուրեմնէ պատմի, թէ յանցանէն Շահարասայ՝ հայ ոմն արքեւոյ ընթանայ և կալուտ զաննա երիվարի նորա (ԱՄՁՄԶ, 258): Ասի յառակաց, թէ Քաղարք ոմն էրք օրդիս ունէր (ն. տ., 285):

Կարող են համատեղվել սահմանափակման և ձևի իմաստները: Օրինակ՝ Մի՛ պարծնեալ զու ի քնէ, թէ ես զանծուց ատէր և մայի (ԿԾՏ, 207):

Կարող են համատեղվել սահմանափակման, տեղի, ձևի իմաստները: Օրինակ՝ Զարթնում՝ ես քեզ բովբջր տամ, որ ստից մատանց զու էրիս (ՆԲԶԿ, 217):

Օրրեմն բացատրականը կարող է մեկնարանվել և՛ իրբն բայի լրացում սահմանափակման իմաստով, և՛ իրբն զեղչման հետևանքով գոյականի լրացում: Օրինակ՝ Թէ իր տամ անդին գուհար, նա համարի յինէլ խեցաւ (ԿԾՏ, 189):

Համապատասխանության բացատրական.— Սա գործածված է ընդ + ասկան կառույցի փոխարեն: Օրինակ՝ Առնոփն այնուհետև գտարին ի զլխարայ մարդկան (ՄԱՊ, 22):

բ. Բայի լրացումները պարագայական բացասականով

Տեղի բացատրական.— Այսպիսի լրացում ստանում են ինչպես շարժման, այնպես էլ այլ իմաստի բայերը, ինչպես՝ անցանել, բառեալ, ձկնլ, կառնել, իբանել, երեկլ, գալ, հոսել, տալ, կողպանել և այլն:

Օրինակներ՝ Զկարէին անցանել ի տղայն (ՍՍՊՅ, 31): Անմահական փտաց զբախտէն սա կողպանաց զիս (ԸԾ, 210): Զգեցին գմեծ խաչն ի գերբէլէն ի վայր (ՍՍՊՅ, 61): Նոր բաղանեացն էլանէ (ՄԶՁՄ, 27): Նոր բաղանեացն էլանէ, կերակուր հով և զիմային ոտէլ (ն. տ., 28): Ոչ բարով գայիք յոխարոյ (ԱՄՄՂ, 96): Գեաղ սյոց հեաղոյն վայրէ, Բարձրարեք լեռնաց հոսի գայ (ն. տ., 131): Թէ չէ Ազամայ զբախտէլ քեզ կանաչ անրև մի շի տան (ԸԾ, 158): էջ յարտուն (ՆՄԺԱՎ, 1): Երևցաւ

ինս հրեշտակն ստից կողմանէն (ն. տ., 295): Նոր որ ի դիմացս երևու փախիս (ԿԾՏ, 158):

Տեղի բացատրականը կարող է զուգակցվել ի+նայցական կառույցի հետ: Օրինակ՝ Փայցեալ շըջլ անդաց ի տեղ (ՆՄԺԱՎ, 330): Ճարդեր եմ չրի նման՝ Ի յերկրաց եւիլի կալ գեամ (ՆԲԶԿ, 231):

Օրրեմն բացատրականը կարող է մեկնարանվել տեղի և էրման իմաստներով: Օրինակ՝ Յառնեմ ի գերեզմանացն (ՆՄԺԱՎ, 269):

Օրրեմն բացատրականը կարող է մեկնարանվել և՛ տեղի, և՛ անշատման իմաստով: Օրինակ՝ Վերու, այլ ընդ այն շինէ, որ կարի ձայնիկդ յակեցէս (ՆԲԶԿ, 161):

Կրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ իրբն բացատրական (տեղի), և՛ գոյականի լրացում (սեռական): Օրինակ՝ Զուր Յորգանաւու բերեմ ու չրեմ որ արմատանայ (ՆԲԶԿ, 95):

Օրրեմն բացատրականը կարող է մեկնարանվել տեղի և միջոցի իմաստով: Օրինակ՝ (ոչն ի յայն դէմէն կենէ, ուր քրիստոնէն յազօթս կու կենայ (ՆԲԶԿ, 308):

Տեղի բացատրականը կարող է արտահայտել տեղի գործիականի իմաստ: Օրինակ՝ Իմ եարի զընէն անցնէք, պահի մի հոն արգիլեցէք (ՆԲԶԿ, 182):

Կրացումը կարող է դիտվել և՛ տեղի բացատրական, և՛ ուղեորության տրական: Օրինակ՝ Այլի, անհաստատ այլի, հա կերբամ ծովու ծարաված (ՆԲԶԿ, 148):

Օրրեմն բայի լրացումը կարող է մեկնարանվել և՛ իրբն տեղի բացատրական, և՛ իրբն ի+տրական կառույց: Օրինակ՝ Գեմ շատ հարեղայ, երկջ ի նամփուն ես մոլորցուցեր (ՆԲԶԿ, 66):

Օրրեմն բացատրականով լրացումը արտահայտում է տեղի-սահմանափակման իմաստ:

Օրինակներ՝ Անչափ տի զոլմ զքեզ, յուր մի աշերոցդ պագ մի տաս (ՆԲԶԿ, 117): Պագն երեւոյ տուր ես (ն. տ., 160):

Ժամանակի բացատրական.— Սա գործողության կատարման սկզբնական է ցույց տալիս: Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ տարբեր խմբերի բայեր, ինչպես՝ սանլ, խրաւել, բռնել, ունենալ, սիրել, մեղանշել և այլն:

Օրինակներ՝ Նուպան յերեկոյն բռնէ (ՄԶՁՄ, 96): Նրուազիմայ եպիսկոպոսն ի ննոյ սովորութեամբ հարկուրած էր (ՍԳԳ, 36): Ոչ խրատաց զիս ի աղայութենէս ի կամս աստուծոյ (ՆՄԺԱՎ, 14): Յառաց բան զամուսնանալն ի մօրէն ուրի (ն. տ., 242): Յիսկզբանէ աշխարհիս

սուզն և զորամտօրին Եկն բաժին մարդկան (ն. տ., 283): Երբ դոն ինձ հետ սեր չունիր է՞ր շափթ ի յառաջի օրէն (նՔ24, 174): Իմ մանկութեն սիրած, մի կինար հետ ինձ նենդար (ն. տ., 179): Ի սկզբանէ սասանայ մեղանչեցաւ (ն. տ., 431): Իմ կարս աչ ի մերն եկաւ վաղորդէ՛ օ, խիստ մթնեթան (ն. տ., 91): Վաղորն քնից վեր ելայ, թէ Երթամ իմ կարն ի բարն (ն. տ., 94):

Ժամանակի բացառական երբեմն զուգակցովն է մինչ (մինչև) + հայցական կատարցին կամ միայն հայցականին:

Օրինակներ՝ Վաղորնէ մինչ իրիկուն ի երեւոյ ի վեր հայլի (նՔ24, 101): Սիրեմ աչապ աղչիկ, կու ձկն պաղիկն օրմէն օր (ն. տ., 130): Ակի բացառական.— Բացառականի այս իմաստը մեծ մասամբ զուգակցովն է տեղի իմաստին:

Օրինակներ՝ Մի յանմեղաց զքեզ դատել (ՅԳ, 267): Ի իմնէ տուն կու Բակ (ն. տ., 295): Յորժամ քան բունէ այն անգամէ՛ն նոսր զայն անգամն է՛ վերէն կապել (ԱՌԲ, 166): Կատարեալ իմաստութիւն մարդոցն այն է՛ սիրել զաստուած յամենայն օրա՛ (նՄԺԱՎ, 267): Առտ ալլեն. ոչ ասեմ, այլ ամէն զօրութենէ սրանն ի սրտիս (ն. տ., 159): Գեա, իմ հոգոյս հայի, իմ օրա՛ սիրած սրտիս (նՔ24, 158): Ունքերդ զու հանք ունիս, որ Շիրազն ի իմնէ Բակ (ն. տ., 76): Ով բեզոր զլարն ի բարբոյն է՛ ի սուրբ օրա՛ սիրէ զաստուած (ՄԺ. 2, 205):

Հիմունքի բացառական.— Այսպիսի լրացում ստանում են ինչպէս իմացական, այնպէս էլ ուրիշ իմաստի բայեր, ինչպէս՝ ճանաչել, կոչել, տիրել և այլն:

Օրինակներ՝ Գիտացիր, որ կաղալն մէկ ոտիցն ի զլսոյն ճանչիլի (Ք2, 96): Մա՛ թեզ տիրէ յաճեզ ճրամանէն (ՀԵ, 192): Ու այդ երեք անուանէլ զմարդն ճանաչես (ն. տ., 190): Յիմ առամանցն զբոյզ ցիտացի (նՄԺԱՎ, 62): Կուցաւ սայ ի թվականիս Հայոց ՋիԹ, ի խնդրոյ պատականիս և սուրբ կրօնարարի Յոհաննիս (ԺԵԶԶԲ, 450): Ու աստուծոյ պատկերէլ զաստուած ճանաչես (ՀԵ, 190):

Պատճառի բացառական.— Այսպիսի լրացում ստանում են տարբեր իմաստային խմբերի բայեր, ինչպէս՝ զնայ, հասել, դրապ, կարգաւ, երկնչել, բնծայիկ, քերել, մտանել և այլն:

Օրինակներ՝ Յաղագս, որ շատ հայծնացն հստի և զօրովին ի ծալ պա՛շէ (Ք2, 158): Բնծայի այս չեմս հոգոյ կենդանութենէն (ՄՇԱՄ, 22): Ի մտութենէն զայս չեմս յերևան ի բերել (ն. տ., 27): Անէն կարպեաւ լիզոր (ԳԱՏ, 167): Ի վայտում ոչ խօսեցաւ (ն. տ., 186): Առաւել աղհատութենէն մարդ շերբար ի տուն նորա (ն. տ., 187): Կառեղան ի

պիղծ յարչնէ (Ք2, 95): Խորաչիւն լինի ի սրտին վառուձութենէն (ն. տ., 96): Յիբապի մեռանիս ի սովուն (նՄԺԱՎ, 20): Ի ազգմանէ շարին սասանայի սրեաց աղչիկ մի (ն. տ., 40): Ի յազգմանէ զատարոյն Քրիստոսի խրատն եղիկքն (ն. տ., 12): Ոչ կարէր երբալ ի բազում զբաղանցն (ն. տ., 210): Սովուն շեմ կարեւ Բայլի, նա կասեն թէ զաս մէկ կերթր (նՔ24, 195): Աչուոր, թեզ բան մի կասեմ, հօրդ անուն չեմ իշխեր սակ (ն. տ., 210):

Բացառականը կարող է մեկնարանով կ' պատճառի, կ' պատսիվ ներգործութիւն իմաստներով:

Օրինակներ՝ Չի կարօտս նորա մեռանիմ առաւն (ԽԿ, 134): Ի տրամութենէն Բուն տարաւ պա՛շ մի (նՄԺԱՎ, 159):

Բացառականը կարող է մեկնարանով կ' պատճառի և ձեռի իմաստներով, Օրինակ՝ Սարդն ի բնութենէ հինէ զմկարն (նՄԺԱՎ, 261):

Երբեմն բայի լրացումը կարող է մեկնարանով կ' իրեն պատճառի բացառական, կ' իրեն պատճառի սրական:

Օրինակներ՝ Շատ մարդ է մեռել սիրով, կու վախի՛մ, թէ մեռնիմ ես այն (նՔ24, 135): Պլպուլն ալ վարդին սիրուն զայն փշինն զա՛հրն կու Բաշէ (ն. տ., 190): Թէ մարդ ես, նայ սերտ և անխնայ զարկ դու և հար զթիկունս իմ, դի այս խելացս աչապէս վայելէ ինձ (նՄԺԱՎ, 112): Կարթիկ մ' արհնիկ ունիմ, քո սիրով ան ալ ցամախէլ (նՔ24, 246): Երեսս զուն շեմ բերի՛ւ անսորոս այս հայս եմ ընկել (ն. տ., 177):

Կառուակի բացառական.— Սա զբարբային գ-բացառական կատարցի փոխարեն է զործածվում: Օրինակ՝ Ձեռս տունն ի բունն եկի, զթեզ տեսայ՝ բանս մտացայ (նՔ24, 89):

Երբեմն լրացումը կարող է մեկնարանով կ' իրեն շափի բացառական, կ' իրեն ի-տակակ՝ շափի իմաստով, Օրինակ՝ Ի մի քար-խելոյն է՛ն զիր գրեցի, բայց կ'սկաւ թանտրն, թէ չէ այլ կու զրէի (ԺԵԶԶԱ, 456):

Գ. ՔԱՅԻ ԼՐԱՅԻՆՈՒՄԵՐ ԿՐԹՈՒՄԵՆ ԶՈՒԹՈՒՄ

Միջին հայերենում զործիական հոլովը իմաստային ալիկի լայն ընդգրկում ունի, բան զբարբարում է, Բունն այն է, որ զործիականն արտահայտում է ոչ միայն զբարբարան նույն հոլովի, այլև գ-գործիական կատարցի իմաստները:

Այստեղ ես խնդրային իմաստներն թվով պակաս են պարագայականներին:

Գործիականի խնդրային իմաստներն են միջոցի, նյութի, ներգոր-

ծոյ խնդրի, սահմանափակման, փոխարինութեան: Պարագայական իմաստներն են ձեր, վիճակի, համապատասխանութեան, միասնութեան, աղիք, ժամանակի, հիմունքի, նպատակի, շափի, սաստկացման:

Այս հորոյր ևս կարող է մեկնարանվել մեկից ալիկի իմաստներով՝ նույն լրացչայի մաս:

ա. Բայի լրացումները խնդրային գործիականով

Միշտի գործիական.— Սա գործողութեան կատարման միջոցն է ցույց տալիս և դատում է տարբեր իմաստային խմբերի պատկանող բայերի լրացում, ինչպես՝ անցանել, տալ, պաշարել, սպանանել, շտատնալ, յագնալ, Էյանել, խնդալ, պատասխանի անել, խորել և այլն:

Օրինակներ՝ Չարակամութեամբ սպանանեն զիղո՛ (ՄԳԳ, 145); Բոյան ի գետնէն Էյանել ջրով (ԱՕԲ, 21); Չեք տեսով իմք մեք խնդա-ցել (ՉԵ, 147); Շահն պատասխանի Էր առաւելով բեկովքն (ՊԱԳ, 219); Իրեզական ոմն անցանէր իշով միով ի փոզողէ իմեթէ (ԱՄՄՄ, 326); Բարակ ազամ խորէն ի առջողոխն (ԲԶ, 138); Միձաղին սար ու ձոր ձաղիս (ՄՇԸ, 222), երկու իօս գիս դարմանեաց (ՉԵ, 179):

Ելոյրի գործիական.— Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման Ելոյթը: Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ տարբեր խմբերի բայեր, ինչպես՝ գարշարել, խտանալ, ձեփնլ, լնուլ, ենելել, կազմել, շինել և այլն:

Օրինակներ՝ Մնիլ գտան և զձեռո այս ջրովս (ՄՇՄ, 68); Արեամբ Ես ենելեալ (ՆՄԺԱՎ, 93); Քաղաւորք և իշխանք և պարոնայք կազմեն զիս ոսկով և արծաթով և բազմին ի վերայ իմ (ն. ա., 151); Ելից գրող մի յարգով մինչև ի ճիտն (ն. ա., 253); Զհորն Բարով լցին (ն. ա., 314); Գու արձ զինք կասալ խտով (ԲԶ, 108); Քէ անեն զիս ու խանին շահով խտնին այն հարմարն (ԿԵՏ, 148):

Մի շարք բայերի մաս գործիականը կարող է մեկնարանվել նյութի և միջոցի խտն իմաստներով:

Օրինակներ՝ Յայտնք Լիլ ջրով (ՄՇՄ, 68); Զի ջրով մաքեցին մեզքն ազամային (ՉԵ, 194); Յագնեան ամենեքեան արեամբ և գանձի (ՄՈԲԺ, 373):

Ներգործող խնդրի գործիական.— Սա լրացում է դառնում կրավորական սեռի բայերի համար:

Օրինակներ՝ Ոչ ով էլ պայծառ եղբր, չիմ ալլոք ձեռով ևս խարոնք (ՆՔԶ, 303); Որք զրկած են անդից՝ տանջին խաւարով (ՉԵ, 187): Ի

զօրիոցն ի յահէն ԲՆուլ ազալիմ... Քէ հարուս Էմ 'ս լսով' ԲՆուլ խտով (ն. ա., 197):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնարանվել ներգործող խնդրի և միջոցի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Քափի ի բէն խորին հին շար գործոց շնորհով սուրբ հոգոյն (ՆՄԺԱՎ, 262); Լուսաւորի հոգի քո կրկին լուսով սուրբ աազա-նին (ն. ա., 263):

Մանմանափակման գործիական.— Սա լրացում է դառնում ինչպես անփակնական ծագմամբ, այնպես էլ ուրիշ բայերի համար:

Օրինակներ՝ Հաւատով և գործով ի բազմաց բաժանեալ եմք (ՄԳԳ, 22); Նորս ևս պատով են գանգանալ (ն. ա., 40); Եւ հոգով ու մարմ-նով ևս անմահանալ (ՅԳ, 443); Գործով երկի խելօրն, սակով շաղրի մշակ (ն. ա., 368); Չոզով ճիանդոցեաց նովա բոշկի (ԱԲ, 248); Գեր-ձակ ոմն այնքան վարժեցալ Էր զոգարեամբ (ԷՄԳԱ, 328); Կաղէր Բ ոսիւմ (ՆՄԺԱՎ, 282); Չարարիմ մարմնով և շարժարանամք հոգով (ն. ա., 274); Կարեա վարքամանալ զու հոգով (ն. ա., 108); Գու ևս բան զևս ալքատանա հոգով (ն. ա., 109); Այսպէս են կապեալ յա-տուած հաւատով և են կապեալ ի ստուանայ շար գործով (ն. ա., 83):

Փոխարինայան գործիական.— Սա լրացում է լինում սահմանա-փակ թշուղ բայերի համար, ինչպես՝ ցնիլ, վանտել, առնուլ, ապ և այլն: Օրինակներ՝ Զարից զէտ շուր վաթէ, դառնայ մէկ խոսով վնարէ (ՆՔԶ, 269); Ես քս ծառայ, արեամբ զնա՛մ (ՉԵ, 174); Այստեղ հնարագոր է գործիականը մեկնարանել նաև միջոցի իմաս-տով:

Պարառական կամ հանգման գործիական.— Սա գրարարյան զ+ գործիական կառույցի փոխարեն է գործածվում:

Օրինակներ՝ Զափարն երեսոս Էամ, թէ՛ սկանալ մեղեան; ցորեկով (ՆՔԶ, 122); Զինով մազեց նա զեփրատով՝ Զքաննորու կանչոյ շա-փով (ԱՄՄՄ, 373); Զայնիկն ակննովս ընկաւ, չի դազրբր այնոս ի լա-լու (ՆՔԶ, 221); Զաստուած մտօքն ձգեաց (ՆՄԺԱՎ, 186):

բ. Բայի լրացումները պարագայական գործիականով

Անի գործիական.— Չէի գործիականը առաջին հերթին կարող է հան-դես գալ միայնակ:

Օրինակներ՝ Կարգեցին առաքեալն և եղին հաստատութեամբ, ԼԹԸ մի սք անարգեցէ (ՄԳԳ, 49); Գրով և վկայիմ վանտիցեն (ն. ա., 127):

Օրենսդրեամբ բաժնէ յիւրմէ (ն. ա., 59): Գործով երկի խելօքն, ասելովն չափի մշակ (ՅԳ, 368): Անասունք և գազանք եւամով խաշտան (եԿ, 136): Երկիր հիմամբ սասանի (ՆԵ, 245): Գնամ առ նա սուզորեամբ (ՊԱԳ, 130): Ավ որ սուգաթղ չամբարէ՛ խնդով անցնէ, գրողը տարին (ՀԹՏ, 121): Քէ այս վարուս զու կենաւ, ի յանուանէ զու շուս կորչիս (ՅԳ, 270): Որով յայանի նապարակաւ ի շուս ամենեցուն (ՆՄԺԱՎ, 242): Աշխոհս գծն տարին անցուց ոտելով և խմելով (ն. ա., 178): Տակի գարունն քարին, հաւաքովը զրեկ կու տեսնէ (ՆԹԷԿ, 76): Լաւ մարդ եւ նորս ասեմ, որ բանայ զերբանն համով (ն. ա., 265):

Գործիականը ձեռի իմաստ կարող է արասնայանի նաև իր անմիջական լրացմամբ հանդիսը:

Օրինակներ՝ Զամէն մարդ իր գլխովն սպանենն (ՍԳԳ, 60): Ենեմ վկայով՝ զրէ այլ գիր իբրն (ն. ա., 65): Առայ թէ իր կամօք վնասէ, նա մեռով (ն. ա., 71): Ծառ աշխատանօք զայս գիրքս բարգամանցի (ԱՕԲ, 215): Ամենայն հարցումսոց տակէր զլատասխանի կարգաւոր խօսիմ (ՊԱԳ, 112): Կարիւղ կենօք շրջիմ եւ (ԳԱՏ, 156): Խաւար կենօք կենան (ԿԵՏ, 130):

Շատ զկայքերում գործիականը կառող է մեկնաբանվել միջոցի և ձեռի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Յկատունոյ իրաւունս կաշառօք կու ծախէ (ՍԳԳ, 21): Զնդանով և ալցնեղ շաշարանօք ասնջին (ն. ա., 35): Զայս Մոսխես հըրամակեաց Ասատունոյ բերանով (ն. ա., 55): Երբ զնէ որ վկայք և հաստաւ քիտով (ն. ա., 63): Զորս հաստենցոյ զնոսա խելօքն իւր (ՍՄՊՑ, 98): Ըղպանունտն այս բանիս մտօք զու Ընենա (ՆԵ, 192): Փագաւորն քնդուէր զամենեանս զխովն և անցեալ նստէին ամենեքեան (ԱՄՆՄԷ, 252): Այսպէս ազատեցաւ մարդն ի մահուանէ խրատով սջրօրին (ՆՄԺԱՎ, 163): Այսօք-անօք գրուցն յայտենմ (ՀՇՄԲԲ, 445):

Վիճակի գործիական.— Սա ցույց է տալիս և՛ գործողի, և՛ գործողութեան առարկայի միճակը: Լրացումը կարող է լինել միայնակ կամ ունենալ անբաժան լրացում:

Օրինակներ՝ Բագում աշխատանօք աշխատեցայ ի դասատուանգիրս ձերացեալ մտօք (ՍԳԳ, 15): Մեռանքիմ մեղօք (ՀՇՄԳԱ, 98): Օր ատօք փառօք տեսանէին զնա (ՍՄՊՑ, 51): Ցնտ և տարտիս գայ այրիին ու գտնու կնիկն պակով քնդ ալի ալք (ՍԳԳ, 50): Աւաղ թէ մեռանքիմ պարտօք և շրջի պարտքս վճարած (ՅԳ, 388): Անմեղ ի յաշխարհս եկի Ն: մեղօք կերամ սեկրես (ն. ա., 522): Ի Կոստանդնուպոլիս և յայլ բազում քաղաք մնացին զգակով (ՊԱԳ, 568): Քէ լինէր, որ զքեզ տեսնի առ

յիս զալով (ԿԵՏ, 167): Տեսան զնա այնպէս ձնովն քաղաքն ամենայն (ՆՄԺԱՎ, 51): Ցէ՛ք կու պանես զարչիս լալով (ՀՄԲ, 83): Երբ որ շէկի պարզ երեսօք ի յարբայութիանս աստուծոյ, այժմ էլ սե երեսօք ի գծիքն (ՆՄԺԱՎ, 179): Նո տկար և ձեր անձամբ և պաղտոխտ կենօք զեցի գուրք Աւետարանս (ԺՆՇՇԷԲ, 296): Բագում աշխատեցայ ի տուն սուպի էս ցրտովս (ԺՆՇՇԷԳ, 484): Քանի՛ ու քանի՛ տեսմ՝ մի կենար զու խամ յարեռով (ՆԹԷԿ, 89): Երթամ պատմեն Ազամայ, թէ զՔրիստոս մարմնով ևս տեսայ (ն. ա., 310):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնաբանվել միճակի և ձեռի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Տէրն յամբօքով էլ ի դատօրէն անիրաւ (ՆՄԺԱՎ, 12): Քանի՛ տեսն տնով կենանէ, ու զողանք, թէ ինչ կու լինի (ՆԹԷԿ, 206): Համապատասխանօրէյան գործիական.— Սա մտտ է ձեռի գործիականին (Իբրև նախադասութեան անշամ, ձեռի պարզաւ է): Այսպիսի լրացում սասանում են տարբեր խմբերի բայեր, ինչպէս՝ առնել, պանել, արբուցանել, մկրանել, զարնուցանել և այլն:

Օրինակներ՝ Կարէ օրինօք քահանայ մկրտել զյգի կին (ՍԳԳ, 54): Դատարարք օրինօք զնոյն պարտիս արբուցանել անոցաւ (ն. ա., 70): Զիր վարձն շատ արժանոյն դատարարին տեսովն առնու (ն. ա., 71): Մի խղեր զՆեացն սահմանած սինտոն քո սինտո կցերսն, բայց քո ըզօրդութեամբ պանէ իրանօք (ն. ա., 72):

Միասնօրէյան գործիական.— Ինչպիս ասվել է մասնականից հայերենի բառակազմակերպութեան շնորհիւ զմասնական կապակցութեամբ՝ միասնօրէյան գործիականը շուտ ենթատեսակ օճի՝ բուն միասնօրէյան, առարկայական միասնօրէյան, ենթակայական-միասնօրէյան, խնդրատի-միասնօրէյան, որոնցից ասայինք և երրորդը խնդիր են, մշտաները՝ պարզաւ:

1. Բուն միասնօրէյան գործիական.— Լրացումը այն առարկան է ցույց տալիս, որի հետ միասին ենթական գործողութեան է կատարում: Այս զեղբրում առարկան ենթականի հետ միասնարար գործողութեան մասնակից է: Սա մեծ մասամբ անձ ցույց տվող բառ է լինում: Լրացումը գտնուում են տարբեր խմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Չէ իրատեք, որ թագաւորն անպակ սիրողով կենայ (ՍԳԳ, 17): Եւ զիշխանք դաւալ իշխանաց իշխանն՝ իշխանօք և իրենց

1 Ցէս մեր տճամանակից հայերենի բառակազմակերպութեանը, Երեան, 1975.

տեսովն (ն. ա., 47): Չագոֆ հանրա կենն պարին (46Տ, 119): Սուրբ քնկերոցն իր ի Հայս ղիմաց (ԳՄՏ, 144): Քաղաքս ոմն զեայր գորօֆ զհանապարհս իւր (էՀՄԳՄ, 125): Երեպլ քնկերօքն կրօնաւորեցաւ (ՆՄԺԱՎ, 303): Տէրն Մօսուց շատ Արարացօֆ զեաց ի վրան նոցա (ՍՄՊՅ, 48): Երկու աշն կողմով ի զուրս վազեաց (ՆՄԺԱՎ, 55):

2. Առաքիլայական-միասնութեան գործիական. — Կրացումը այն առարկան է ցույց տալիս, որը մասնակցում է գործողութեանը պատերձութեան, ենթակալի կողմից ներգրավվելով գործողութեան մեջ:

Օրինակներ՝ երբևէ առ աստուած կառաւով և առ աստանայ մեղօֆ և հեշտահորութեամբ (ՆՄԺԱՎ, 53): Կին մի երբայր յերուսաղեմ բազում զարօք և բազում քնչիւֆ (ն. ա., 212): Եսա տաւաւ մտան ի բազաքն (ՍՄՊՅ, 47): Քաղեմ զոյնզօյն ծաղկունք, խնձուրով մտնեմ ղէպ ի քնղ (ՆՔԶԿ, 117): Նորա այսու բարի գարծով յերկինս վերացան (2Ն, 201):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնաբանվել և առարկայական-միասնութեան, և՛ վիճակի իմաստներով: Օրինակ՝ Արկանեն ուրար և թիկնոց շուրջառով կլանեն ի բեմն (ՍԳԳ, 40):

Նույն նախադասութեան մեջ հնարավոր է բուն միասնութեան և առարկայական-միասնութեան գործիականների համատեղ գործածութեան: Օրինակ՝ Եղի շարժ և Երկնայ բաղաքն Բ. զեղով քնկղմեցաւ մարդով և անասնօֆ (ԺՆԶԶԳ, 37):

3. Երեպլայական-միասնութեան գործիական. — Սա ցույց է տալիս այն անձանց (կամ առարկաների) ամբողջութիւնը, որոնք համատեղ որևէ գործողութիւն են կատարում: Իրականում գործիականը կիսով չափի է լրացում:

Օրինակներ՝ Հանց խորտակէ Աստուած զեա, Որ իւր ազգովն ամէն չնչին (ՅԳ, 425): Պատեղէ անձալ շուրջանակի նստան ի վերայ բուրբ բանակի ամօք և ամսօք (ՍՊՊՍ, 404):

4. Խեղարկան-միասնութեան գործիական. — Լրացումը ցույց է տալիս այն առարկան, որը խնդրի հետ միասին կրում է գործողութիւնը:

Օրինակներ՝ Չհացն կարարքն ոտէ (ՄՀՅՄ, 56): Վարդի ձէթ աղի Բացախով (ն. ա., 67): Հին վարդ մօրապայս տուր մազաախով և պղպեղով (ԱՌԲ, 106): Իու տուր հուտ ձաղով շրվալս, ազրխի ջրով և նսան հատով տուր (ն. ա., 127): Հազրի ճեռով զխաշխշին կեղնն եփի (ն. ա., 235): Դաւձուցանէին զկաթողիկուն և զմազաւորն մեծամեծօք յաշխարհն իւրեանց մեծաւ պատառով (ՍՄՊՅ, 2): Քակեաց զարմըն, որ է զծոխրն, և զկեղամ իւր ձնեղնաւրն ազառեաց (ՆՄԺԱՎ, 2): Որ մի զխաթան մի բաղեցին շատ քնչիւֆ (ն. ա., 217): Թաղաւորն սոճամայն ետ

նոցա երկօցանցն մէկ ձի սարօքն հեծնելոյ (ն. ա., 247): Ետես լեանս մի յուսեղնն զրախառն (ՆՄԺԱՎ, 169):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնաբանվել և՛ խնդրային-միասնութեան, և՛ վիճակի իմաստներով: Օրինակ՝ Բերէ անուշահոտ տեղես զեղեցիկ՝ զվարդն տերեղովն (ՆՄԺԱՎ, 104):

Կարող են համատեղվել խնդրային միասնութեան և ձեռն իմաստները: Օրինակ՝ Նաքրայիքն ինքնաբերական խառնովն խառնովն (ՍԳԳ, 21):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնաբանվել և՛ իրրե բայի լրացում խեղարկան միասնութեան իմաստով, և՛ իրրե դոյակակի լրացում: Օրինակ՝ եւ ետու զուրբ Անասարանս սակի խաչով և արժաթ ոստերեղով և կոնխով և նշիտն տիպով և Ը. շորով (ԺՆԶԶԳ, 99):

Տեղի գործիական. — Միջին հայերենում տեղի գործիականը ավելի շատ է գործածվում, քան գրաբարում: Պատճառն այն է, որ այստեղ գործիականն աղտահարւում է նաև գրաբարյան գլ+գործիական կառույցի (պարստական) իմաստ:

Օրինակներ՝ Երբայ իւր նամբովն (ՍԳԳ, 69): Ոչ կարէին օսմանցոց աշխարհան զեալ (ՊՄԳ, 185): Եմուտ ի նաւ և ձովով զեաց ի Կոստանդնուպօլիս (ն. ա., 334): Երկիցս անգամ անցանի աշխարհս ջրով և հրով (ՎԱՊՏ, 11): Այն մարդն դատաւորին ղովովն անցանէր (ՆՄԺԱՎ, 254): Արևի գեռեղեղովն անցիր (ն. ա., 318): Մահաբօքս ի վար կողի ծառու մուս հողաց սոխախով (ՆՔԶԿ, 110): Մի՛ դար մեզ ղովովն անցիր (ն. ա., 156): Քանի սարեբով երբաւ, օր մի տի յիմ ախ բնիկիս (ն. ա., 235): Կէսն սարեբով զան (ԿՆՏ, 153): Լուսամտաովն անձրնն զգիրս զեղեղ (ԺՆԶԶԳ, 168): Սուղմանն անցալ միսս կողմով ձովուն և զանցեալ եհաս յերկիրն Գաւաշից (ն. ա., 173): Եկեալ նստան և մեծնացան Բազախովն և Երկրովն (ն. ա., 256):

Երբեմն գործիականը գործածվում է այլ հոլովաձևերի կամ կառույցների փոխարեն: Օրինակ՝ երկու մարդ վիճելին ճանապարհով որ երթային (ՆՄԺԱՎ, 168):

Ժամանակի գործիական. — Լրացումը ցույց է տալիս գործողութեան կատարման ընդհանուր ժամանակը: Այսպիսի լրացում ստանում են առարկան իմաստային խմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Հանցեղ զեղեցիկ զարդարած նոր հարսն զիջեղով ի թաղոց ի թաղ երբայ և ի յետ գայ (ՆՄԺԱՎ, 204): Երկի ցրեկով բարով սանելին մէկ Էսար մի ճորով (ՆՔԶԿ, 53): Ամովով ձին ո՞վ է տեսել, որ կուգայ ի մանուկ մարդուն (ն. ա., 56): Խոջ Էարիկ, կարէ՛ս գիտն ղուն զիմ զալ բեղ զիջեղով (ն. ա., 114):

Չափի գործիական.— Սա կարող է ցույց տալ գործողութիւն կատարման ժամանակային, քանակական, ծածկային և այլ կարգի շարք: Գործիականը կարող է լինել միանակ կամ բնական և այլ խոսքի մասով արտահայտված լրացումով:

Օրինակներ՝ Պաննեղ երկար ժամանակաւ զթազարտ մեր զԼեոն (ՍՄՊՅ, 124): Այլ ծերացեալ էր և պարապեալ բազում ժամանակաւ (Ն. հ., 43): Եթէ յայդի մտնես, որ բոլ է նա զու փորովի կեր, քեզ հալալ է (ՍԳԿ, 78): Եկի, զքեզ ի քուն գտայ, պազ առի հազար համարով (ՆԲԶԿ, 114):

Կարող են համատեղվել շափի և ժամանակի իմաստները: Օրինակներ՝ Մի տար գայն, որ աւարովն է ցանած (ԲԶ, 75): Եւ այնպէս ժամանակաւ ինչ սիրով խաղային առ լիրար (ՆՄԺԱՎ, 227):

Սասակցման գործիական.— Ինչպէս հայտնի է, առ մտտ է ձևի և շափի գործիականներին: Սովորաբար լրացումը և լրացալը նույնիմաստ բառեր են լինում, բնոց որում լրացումը կարող է լինել զոչական կամ անորոշ դերբայ:

Օրինակներ՝ Բազում աշխատանք աշխատեցայ ի դատաստանագիրս ծերացեալ մտօք (ՍԳԿ, 15): Եթէ զողութեամբ զողանայցի ի նմանէ տուծեսցի տեսան նորա (Ն. ա., 64): Վանակայով մի վանառնեսն զնա աբծաթի (Ն. ա., 79): Գնալով զնացին մինչև հասին ի մեծ ձորն (ՊԱԿ, 50): Հիմունքի գործիական.— լրացումը գործողութիւն կատարման հիմունքն է ցույց տալիս:

Օրինակներ՝ Հումանաւ զհողոյ երեսն է բացել (ՊԳ, 434): Հաւատան, ոչ պարտնի հրամանան եմ կեկալ (ՆՄԺԱՎ, 86): Արագին մեծ բնութեամբ գալ յամուսնութիւն հրամանան Աստուծոյ (Ն. ա., 228): Յօրերս երես կինն պարտն ձուսնին զՀոռոմիլայն՝ սուրբ կաթողիկոսին աւր Գրիգորիսի ձեռնագրով (ՍՄՊՅ, 82): Եւ պստով նանչես, որ էր փոխել լինի զտիպայն, նա հաստ լինի առ լիբրայն (ԲԶ, 54): Երանով ամէն մէկ զիր բաժինն ունենայ սիրով և ի հանդիսա (ՍԳԿ, 81):

Գործիականը կարող է մեկնարանովել հիմունքի և պատճառի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Հումանաւ աստուծոյ միս ոչ ոսկ (ՆՄԺԱՎ, 274): Հայլն ամենայն ետ զրով ի վասիլն (ՍՄՊՅ, 28):

Կարող են համատեղվել հիմունքի և միջոցի իմաստները: Օրինակներ՝ նա նանչեսա իր անուամբն (ԲԶ, 87): Այն հատվն կարեն զիտել մարդիկ զմեռանիլն և զպարիլն (ՆՄԺԱՎ, 81): Նպատակը գործիական.— Միջին հայերենում այս իմաստով գոր-

ծիականը քիչ է գործածվում: Եղածներից կարելի է նշել հետևյալները: Քարագործարը շրշր յաշխարհի (ՊԱԿ, 315): Քոզուն զմեղա և երթան առ Քոխաստս ապաշխարութեամբն (ՆՄԺԱՎ, 55):

Պատճառի գործիական.— Այսպիսի լրացում կարող են ստանալ տարբեր իմաստային խմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Մեղօք խոցեալ եմ յաշխարս (ԸԵ, 180): Ազգմամբ յարին անկա ի շուսթիւն (ՆՄԺԱՎ, 9): Յոռմած վագեաց աղաւան կարծելով. թէ այլ խոսող անդ կար և անկա ի վերայ շանն (Ն. ա., 131):

Երբեմն գործիականը կարող է մեկնարանովել պատճառի և ձևի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Յուցանէ առակս, թէ պարտ է սիրել զիտնարհոթիւն և զհեզովիւն և զհամբերութիւն և հաւանիլ. և շատք սատակեցան հպարտութեամբն (ՆՄԺԱՎ, 121): Յորժամ խմբեցաւ պատերազմն ազգեցութեամբն սատանայի (ՍՄՊ, 5): Բան մ'այլ առաջ տի գրէի, Մոռագործար խելաց շափ (ՀՀՄԲԸ, 483):

6. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՆԵՐՈՒՅՆԱԿԱՆ ՀԱՌՈՒՄՈՎ

Միջին հայերենի հոլովական համակարգում երևան է գալիս ներգոչականը որպէս հազվագեղ ձև: Եղած օրինակներից կարող ենք նշել հետևյալները: Տուր... բակայի ջուր նշի կարում, և հաւու ձազ փերեկած գարով (ՄՀՋՄ, 55): Եւ զայլ ամենայն կիրակրոզքս մեր, որ այս զիցումս զմեզ կեպակիլն են... զվարձս առցեն ի Քրիստոսէլ աստուծոյ մերոյ (ԺԵԶԶԱ, 479):

Ինչպէս երևում է օրինակներից, ներգոչականը գործածվում է վիճակի և տեղի իմաստներով:

5. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՆԱԿԱՆԿՐՈՒԹՅԱՄԲ ԿԱՌՈՒՅՆՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում բայը լրացումներ է ստանում նախադրութեամբ կառուցվածքով: Ընդ որում այստեղ, մի կողմից, առկա են գրաբարյան նախադրութունները, մյուս կողմից, երևան են գալիս նոր նախադրութուններ: Գրաբարյան նախադրութուններից մի քանիսը կրում են հընչյունական փոփոխություններ: Այսպէս, ի մէջ. ի վերայ, ի ներքոյ նախադրութունները գործածվում են և՛ գրաբարյան ձևով, և՛ ի-ի անկումով, քան նախադրութունը զ քաղցրի հետ կարող է գործածվել և՛ գրաբարյան ձևով, և՛ կաղմէլ քան նախադրութունը: Միջին հայերենում երևան եկած նոր նախադրութուններից են բուրբ, զեմ, զիմաց, ի զիմաց,

եան, զարգ, զարդի, զարք, զինչ, ինչուի, ինչուր, ի դինն, ի խնչ, խնչ, ի սր, ի վայր, ի վար, ի վեր, վեր, համար, ի տակ, հանց, հանցզուն, յեւեսաց, յառաջ, մինչև, մինչ, մինչի, շարժանակի, որիչ, ցած և այլն: Գրքաբարձի մի շարք նախադրություններ գործածվում են կ' անփոփոխ, և Շնչյունափոխված կամ փոփոխված ներույ, ինչպես՝ առաջի-առաջին-առաջոյ, առաջև-առջև, բաց-ի բաց-ի բացեայ, գիւարգ-գերգ-գէղ-գէտ-գերք, ի վերայ-ի վրայ-ի վրան-ի վերոյ-վրայ-վերև, ի տեղի-ի տեղ, ի ներխ-ներխոյ-ներխ- ի ներկ-ներկան-ի ներս, ի նեւ-նեւ, յեւ-ի յեւ-յետոյ-յեւե, ի պատեաւ-պատեաւս-պատեաւսոց և զուս-զույց, վասն-վանց, շափ-շափ և այլն:

Նույնիսկ որչ Նախադրություններ ի են ստանում սկզբից կամ միանում են խնդրի չեա զորոյ ի նախորդին, ինչպես՝ չարչ-ի չարչ, մօտ-ի մօտ, դէմ-ի դէմ, զուս-ի զուս, գաւ-ի գաւտ, հետ-ի հետ, դէպ-դէպի, մինչ-մինչի և այլն:

Նախադրությունները գործածվում են սեռական, տրական, հայցական, բացարկական և գործիական հորովների չեա:

Նախադրությունների մեծ մասը որովմ է սեռական հորովի չեա, ինչպես՝ առանց, առաջի, առաջուր, առաջև, տղև, յառաջ, աղագու, յաղագու, արտաբոյ, բոլոր, դէմ, ի դէմ, դիմաց, դինն, ի դինն, դուցից, ետև, յետև, յեւ, ի յեւ, ի յետոյ, զհետ, գօրէն, զարդի, զկնի, բնդղէմ, քարց, ի վերայ, վրայ, ի վերոյ, ի մէջ, մէջ, ի տեղի, ի տեղ, ի տեղն, ի պատեաւս, պատեաւսն, պատեաւսոց, ի շուրջ, շուրջ, ի նեւ, ի ներխ, ներխոյ, ներխ, ի ներև, ի ներս, ի սր, ի խնչ, ի հետ, ի վար, վար, ի վայր, ի յեւ, հանդէպ, համար, հանդոյն, հետ, հանդերձ, մօտ, ի մօտ, յանդիման, յայնպոյ, յայնկոյս, շարժանակի, շափ, շափ, սակս, ի սակս, ի տակ, տակ, փոխան, փոխանակ, փոխաբէն, վասն, վանց և այլն: Տրականների չեա գործածվում են հետ, ի հետ, հուպ, համար, հուսասար, հանգոյն, մեծ, մօտ, ի մօտ, հուպ, նման, խնչ, պէս, դէմ, ի դէմ, բնդղէմ, առանց, վասն, փոխան, առաջի, յանդիման, վերայ, ի վերայ և այլն: Հայցականների չեա գործածվում են ստանց, զիմ, զերգ, գերք, զէղ, զէլ, զէա, գաւ, զինչ, բոյ, ինչուի, իբր, իբրև, ի վայր, հանց, հանցզուն, մօտ, մինչև, մինչի, որպէս, քան, քանց, վասն և այլն: Բացարկականի չեա գործածվում են արտաբոյ, բաց, ի բացեայ, գաղտ, գաւտ, ի գաւտ, զարդի, զուս, ի զուս, հեռու, որիչ, յեւ, ի իներև, վեր, ի վեր, յետև և այլն: Գործիականի չեա գործածվում են գերգ, ի վերայ, ի վար, հանդերձ, որպէս:

Միջին հայերենում նախադրությունները գրեթեբոլորում են գործածության անհետեղականություն: Այսպես, առանց, վասն նախադրություն-

ները գործածվում են կ' սեռականի, կ' տրականի, կ' հայցականի, կ' ի-հայցական կառուցի չեա:

Օրինակներ՝ Սերկնիի և ծոր տաս, և փրփրեմի հուտ և տապաշիրին զուրս առանց զաջրանի (ԱՕՔ, 213); Խոզն այն առանց աշխատանաց զգորին կուտ (ՆՄԺԱՎ, 23); Ասանց ինձի կերափ (էՄԳԱ, 20); Դու ես աղորս և վաթելուչ, Յէ՞ր կու խոցես զիս առանց սուչ (ԳԱՏ 138); Կու ցաւս առանց չեմն է (ԱՕՔ, 387); Ես ալք ու զու լոյս հողի, առանց լոյս՝ աշք խաւարի (ՆՔԶ, 50); Ասանց քիչ ես ո՞չն ապրեմ (ն. տ., 196); Ի վաճառ վասն քիչ Էկայ (ն. տ., 93); Կարծեմ վասն այնք արար, թէ ի վեւ զճա քարշէլ կարէ (ՆԵ, 162); Վասն այն յանկարծամահ Էդեն (ՄԱՊ, 10); Եւ զզորք մարդկանց գտունն կու Բակես առանց բահար (ՅԳ, 372); Որ ես առանց շրարեմ՝ կու խմեմ յայն գրեւոն շիշայ (ԿԵՏ, 191); Ես եմ առանց սրլին եւ մեղի յանդիման կանգնիլ (ն. տ., 183); Ահն ու անդոհն է զիս պատիլ, վասն այն զարեան զհան կու լամ (ՅԳ, 252); Վասն ատուս այս պարագորդ հանգչէրք և զիրանայիք (ՆՄԺԱՎ, 75); Այս աստնորիս վերայ սէր չի կայ առանց ի գանձար (ՆՔԶ, 216):

Աստի, դէմ, բնդղէմ, հետ, ի հետ, համար, յանդիման, վերայ, փոխյան նախադրությունները գործածվում են կ' սեռականի, կ' տրականի չեա:

Օրինակներ՝ Գեաց իշու առաջի Սելիկոյ (ՍՄՊՅ, 11է); Ամէնն այս են՝ որ քիչ առաջի կան (ՄԱՊ, 42); Աստուտ խաղաղութեան, դէմ քո լուսող ես կու մեամ (ՅԳ, 258); Հողիս քաղկացալ դէմ քեզ (ԽԵ, 141); Ելին ի պատերազմ բնդղէմ մեր (ՄՈՒԹ, 25); Կայր բնդղէմ եմա անսէր և անհաղանդ (ՄԱՊ, 39); Այն մարդն զիս խարեաց. ես հետ նուս հաճեն (ՆՄԺԱՎ, 254); Ըզայս որ հետ ինձ արիւր, չէր արեր հազար հարամի (ՅԳ, 472); Էրք ես զու այգոր համար մնացիլ զինչ էչի ի ցոխի (ն. տ., 364); Յեւե թող կնի հողիս՝ մեզ համար մահն է հրամայած (ն. տ., 389); Զջուան քո դէմ ինձ մի՛ փակել (ՆԵ, 178); Յիշեցէք զՆերքի մամն և զՄիթալ մամն, որ իտեա աշխատեցան ի հետ մեզ (ԺԵԶԶԲ, 340); Ի հետ մեր աշխատել են (ԺԵԶԶԳ, 97); Քանիս փոխան զարեւոր տուր (ՄՇՄ, 43); Այլ ակուայքն բուսինի ի հետ այսոյ (ԲՁ, 54); Վերայ զլիսոյ մոխիր մաղել (ՅԳ, 405); Գարձեայ խնդրել այսօր փոխան (ՇՔՏ, 269); Զվաստակն կերիցեն իւրեանց յանդիման (ՇՔՐ, 97); Զօրրոյ ամէն իրաց վերջու, որ զու ի հետ քեզ պարապիս (ՅԳ, 267); Բեկեայ սրտիք կան քեզ յանդիման (ԳԱՏ, 147); Որ վերայ քեզ հողին խաղայ (ԱՔ, 164); Քանի զուս իմ միտքս անկեիս, երեսիս դեմ քեզ փոխան (ն. տ., 230):

Փոխաբէն նախադրության մօտ երբեմն կարող է զրկել նաև հայ-

ցական: Թրինակ՝ Մերիկա փոխարէն կորաւոր ի վերայ ծովուն նայեցայ (ՆՔԶ, 298):

Յեւեւ նախադրութիւնը գործածվում է և՛ սեռականի, և՛ արականի, և՛ բացառականի հետ:

Թրինակներ՝ Սիրէ լովնալն յետև կերակրոյն պող ջրով դամէնն (ԳՔՔՄ, 24): Կերակրէն յետև զժվար բան շի գործէ (ԱՕՔ, 56): Հազար ամանաթի, չոգի, հետև ինձ գտէն բարկէ (ՆՔԶ, 232):

Ի վերայ նախադրութիւնը գործածվում է և՛ սեռականի, և՛ արականի, և՛ գործիականի հետ:

Թրինակներ՝ Եկիբալազանէր ի վերայ երեսաց իրոց Վասիին (ՄՈՒԺ, 30): Սըշափ ի վերայ մեզ կային՝ կաթ մի անձրև չկուտ (ՄՊՊՅ, 115): Ենար զմարիին ի վերայ բրդով սլաբարի (ՆՄԺԱՎ, 259): Շատ կրախոտիք ունին ի վերայ մեզ (ԺԴԶԶ, 450):

Մտ նախադրութիւնը գործում է և՛ արականի, և՛ հայցականի հետ: Թրինակներ՝ Ամէնև մեզի մտ թոզ գան (ԿԵՏ, 154): Աղքատ էրէց մի զեց մտ մագործն (ՆՄԺԱՎ, 245): Վարդապետ մի գովեցին մտ պարտն Բուրիկն (Ն. ա., 343): Քո գալի ինձի մտ իխա կարտուի եմ (ՄԶԶ, 211):

Զատ նախադրութիւնը գործածվում է և՛ հայցականի, և՛ բացառականի հետ:

Թրինակներ՝ Զատ պատահէն, այլ իրք շի տանիս (ԽԿ, 156): Զատ յեկիկեցուլ գործոց, այլ գործս անէ (ԿԳՊԶ, 292):

Ռալէ նախադրութիւնը գործածվում է և՛ հայցականի, և՛ բացառականի, և՛ գործիականի հետ:

Թրինակներ՝ Ազրնձն զգարին ու այնէն որպէս փոխինգ (ԲԶ, 87): Ռալէ յալլագոյ գարչեցան յինէն ամեներեան (ՄՈՒԺ, 385): Ցանկութիւն և հոտ մեղացն կապէ զնա և քաշէ զնա որպէս տոռամբ (ՆՄԺԱՎ, 118):

Պերդ նախադրութիւնը գործածվում է և՛ հայցականի, և՛ գործիականի հետ:

Թրինակներ՝ Չիք մարմնոյն զերդ լար քայած լինի (ՄԶԶՄ, 28): Հեո չերմանն իխա զոզ լինի, և խզտիլ մարմնոյն զերդ առամբ (Ն. ա., 31):

Ի վար նախադրութիւնը գործածվում է և՛ սեռականի, և՛ գործիականի հետ:

Թրինակներ՝ Ինքն աղուէն եկաց ի վար բլրի միայ՝ չեղ զեղչն

(ՆՄԺԱՎ, 86): Մահալոխ ի վար կուգի՞, ես տեսայ մամեր զատուած (ՆՔԶ, 52):

Նրբէն նախադրութիւն մեջ նախադրութիւն խնդիրը կարող է այլ չորովով զրվել այնտեղ եղած որևէ բառի աղղեցութիւնը: Այսպէս, ազագա նախադրութիւնը սեռական է պահանջում, սակայն մի նախադրութիւն մեջ ստորոգյալի խնդրատիւնը աղղեցութիւնը նրա անորոշ զիբրայով խնդիրը հայցականով է զրվել: Եկն այլ մի ի Մանկուղանէն, մուտլ աղագա (ՄԱՊ, 33):

Բանաստեղծական խտրում ինչպէս այլ չորովաձևեր, այնպէս էլ նախադրութիւններ խնդիրներ կարող են զրվել ոչ սովորական ձևով՝ հանգալորման նպատակով: Այսպէս, մինչ նախադրութիւնը նախորդոր հայցականի փոխարեն տրականով է խնդրի ստացել՝ ինչ-ի հետ հանգալորելու նպատակով: Բոցով մաշեաց մինչ յատակին (ԳՏՔՊ, 250): Մինչև նախադրութիւն մտ կարող է զրվել ի+տրական կառույց՝ ի+հայցականի փոխարեն: Թրինակ՝ Գոհանամբ ի քն Քրիստոս, անմահ արքայ, Ռր ասիր ինձ ժամանակ մինչև ի սմայ Չարս սարի զտի և զդիշեր աշխատեցայ (ԺԵԶԶԶ, 25):

Իրբէն մինչև նախադրութիւնը գործածվում է տրականի հետ: Թրինակ՝ Տէր ստատուած անստան և հաստատուն պնեցել միտքանք վանիցս մինչև իրեանց մանուանն (ԺԵԶԶԶ, 522):

Առանց-ը գործիականով խնդիր է ստացել՝ հարող սողի բուով-ի հետ հանգալորելու համար: Զատիւնն Լենն առանց սոպ, Զաղ մի Լեար հազար բուով (ԱՄԶՄԶ, 279):

Մակայն առանց նախադրութիւնը կարող է գործիականով խնդիր ստանալ նաև այլ զեպում: Թրինակ՝ Կամ առանց Բե մատաղ անն (ՀԶՄՔՔ, 497):

Ի մէջ նախադրութիւնը սովորաբար սեռականով խնդիր է ունենում, սակայն բանաստեղծական խտրում կարող է ստանալ նաև հայցական: Թրինակ՝ Եկաց մանկունք ի պաշանին, Մաղկունն ի մէջ վըրան զարնունք (ՄԶՔ, 130):

Պինչ նախադրութիւնը հայցական է ստանում, սակայն հանդիպում են նաև բացառական ստանալու զեպեր: Թրինակ՝ Ղարիպ ի տուն երթայք մանէր, վախճախելով, Ի տան տրունն, զինչ ի շանն իխա վախելով (ՄԶՔ, 186): Այն կարող է ստանալ նաև ի+հայցական կառույցով խնդիր՝ շաղկապական զերով: Թրինակ՝ Քուման մի հեծել կանգիին ու լինին յինքն հետամիգ, ես գայն մասխարայ զնէ ու թբու զինչ ի խումանն (ՀԵ, 151):

Միջին Հայերենում նկատելի են նախադրությունների շարադասու-
 քյան տառանունները Այսպես, սեռականի հետ գործածվող նախադրու-
 թյունների մի մասը միայն նախադաս է լինում, մի մասը միայն ետա-
 դաս, իսկ մի քանիսն էլ և՛ նախադաս, և՛ ետադաս: Այսպես, միայն նա-
 խադաս են գործածվում առանց, առաջոյ, առաջև, արտաբոյ, բոլոր, դէմ,
 ի դիմաց, դրոց, զարդի, զկնի, գեւեւ, բնդղւմ, բարց, ի խել, խել, ի
 ննև, մինչև, ի ներեոյ, ներեոյ, և՛ ներև, ի ներս, ի սէր, ի վար, ի վրան,
 ի վերայ, ի վրայ, վանց, շուրջանակի, փոխանակ նախադրությունների:
 Միայն ետադաս են գործածվում ազգաս, դիմն, ի դեմն, ետև, ի շուրջ,
 ի տեղին, ի տեղն, ի տակ, տակ, համար, յանդիման, ներբև, շաբ, սա-
 պապ, ցած, փոխարև նախադրությունները: Իսկ առջև, դիմաց, զնետ,
 ի դէմ, ի վերայ, ի տեղի, հետ, մէջ, յետև, ներև, վասն, վերայ, վերև,
 շափ, փոխան նախադրությունները գործածվում են և՛ նախադաս, և՛
 ետադաս: Ի նախդիր պարունակող որոշ նախադրություններ գործածվում
 են երկփեղկված, այսինքն ի-ի և նախադրության մյուս մասի միջև ընկ-
 նում է հոլովածը:

Օրինակներ՝ Ի ջրին տեղն կաթն խմէ (ԱՕԲ, 280): Զգէշ Աւատիայի
 հրամանա իշխանացն բարձեալ անտի և բերեալ արկին ի քաղաքի մեծ
 մէլզանի մէջն (ՊԱԳ, 474): Լուր սաստիկ երևէր ի ջրին վերայ (ՍՄՊՅ,
 29): Ի սորա հայրապետին առջև տանին խաշ, և ի զաւազանի տեղ՝ ճո-
 նան (Ն. տ., 126): Յայս աստրևոյս վերայ վասն իսկի մարդոյ չի մը-
 նար (ՆՅ, 156): Ի լուսեղէն դրախտիս տեղի՝ խաւար տիրէ քեզ (Ն. տ.,
 212): Ի վարձին տեղն գէշն կերի (ՆՄԺԱՎ, 235): Գնաց պաղնկցաս ի
 խախտու որմի միոյ տակ (Ն. տ., 184): Ասի թէ վաճառ անեմ, ի շահուն
 տեղն զնեկցայ (ՆՔ24, 287):

Տրականի հետ գործածվող նախադրություններից միայն նախադաս
 են բնդղւմ, դէմ, խել, ի հետ, հետ, հուպ, հանդոյն, հաասար, մերձ,
 վերայ, միայն ետադաս են առաջի, համար, յանդիման, պէս, իսկ հետ,
 ի մօտ, մօտ, հման, ի վերայ և՛ նախադաս են, և՛ ետադաս: Հայցականի
 հետ գործածվող նախադրությունները (քող, զարբ, իբրև, զատ, զերզ,
 զերբ, զէր, զէտ, զինչ, զինչոյ, զնմ, հանց, հանցոյն, վասն, առանց-
 մօտ, քան, քանց) նախադաս են լինում: Սրանցից ետադաս է ի վայր:

Բացառականի հետ գործածվող նախադրություններից նախադաս են
 բաց, ի բացնայ, զազա, զատ, զարդ, զարդի, որիչ, ուրոյն, որպէս,
 ետադաս են ի վեր, վեր, հետու, իսկ արտաբոյ, ի դուրս, դուրս, ի զատ
 լինում են և՛ ետադաս, և՛ նախադաս: Գործիականի հետ գործածվող

նախադրություններից նախադաս են զերզ, որպէս ի վերայ, ետադաս է
 ի վար, իսկ հանդերձ լինում է և՛ նախադաս, և՛ ետադաս:

Նկատելի է, որ միջին Հայերենում գրաբարյան նախադրությունների
 հետ գործածվող նախդիրները երբեմն միանում են նախադրություննե-
 րին՝ կազմելով տարբերակներ, ինչպես՝ մօտ-ի մօտ, հետ-ի հետ, քան-
 քանց (հան-զ-ից), մինչ-մինչի:

Օրինակներ՝ Զայս որ ես հետ ինն արի, չէր արէր այլ ազամորդի
 (ՆՅ, 155): Ի հետ վարդին քանի՞ դասիս (ԳԱՏ, 139): Հիսնդի մօտ եր-
 փաս (ՆՄԺԱՎ, 295): Նա նոյնմասայն զնաց ի վարդապետի մօտ (Ն. տ.,
 303): Ոչ ինչ լիար ի մօտ մեզ (Ն. տ., 250): Եմ յայն յաշէն քան զուր
 ղոզամ (ՖԳ, 251): Գնեմ քեզ ոսկի ամսու, որ նախս քանց ծանր ամիւրայ
 եհաս մինչի Գարգալին (ՊԱԳ, 64):

Այստեղ ևս որոշ նախադրություններ կարող են գործածվել նախ-
 դիր+հոլովածև կառույցների հետ: Այսպես գործածվում են դէմ+ի+
 հայցական, դէպ+ի+հայցական, դէպ+ի+բնդ+տական, հուպ+ի+հայ-
 ցական, մերձ+առ+տական, մերձ+առ+հայցական, մերձ+ի+հայ-
 ցական, մերձ+առ+գործիական, մօտ+առ+տական, մօտ+ի+տա-
 րական, յետ+ի+հայցական, ի վայր+ի+հայցական, ի վեր+բնդ+հայ-
 ցական, մինչև+ի+հայցական, հանդէպ+ի+հայցական, շուրջ+զ+
 գործիական, ի շուրջ+ի+հայցական, ի ներքև+ի+հայցական կառույց-
 ները, ինչպես և զինչ, զերզ, զէտ, զէր, զերբ, բոզ, իբրև, որպէս նախա-
 դրությունները զ+հայցական-ի հետ:

Օրինակներ՝ Տարթիկուն և արիւնն մինչև ի սիրուն հասանի (ՄՀԶՄ,
 23): Որ որտորսի ի ներքև ի յերկան (Ն. տ., 64): Բորբոսի մաղնն ի
 ներքև ի յերկան, որ շուրջ զարտովն կան, և մօտ ի սիրուն լինին (Ն. տ.,
 90): Շարժէ դէպ ի դուրս (Ն. տ., 92): Դէպ ընդ իրիկապէն գրմի շուր
 տուր (Ն. տ., 106): Կից Գ օր ընդ գրաստուն փաղկն ի վայր (ԲԶ, 104):
 Շող քրտան երեցաս յարեկնից զնմ յաւեմտա (ՊԱԳ, 637): Որ մերձ առ
 զողին նստի (ԳՔԲՄ, 36): Նա ի վեր էր եկեալ ի տեղուղ իրով շաշ-
 խարն շայրց... հուպ ի քաղաքագի մի (ԿԳՊԶ, 266): Այն մէկն որ
 հազարն ածէ, մօտ յանգլտին փող մի շարժն (ՆՅ, 154): Զաստամ
 մօտ ի հեզ դու տես (Ն. տ., 146): Որ շիշ մի հայած ոսկի ի զեմինն ի
 վայր վաթկեցի (Ն. տ., 155): Տեսայ այր զէտ բզովեր (ՀՔՏ, 122):
 Գար ի լետն ի շուրջ (ՆՄԺԱՎ, 133): Գայր ընդ փողոցն ի ներքև (Ն.
 տ., 218): Ընդ այս սիրեն ի վեր կյանէ (Ն. տ., 223):

Սակայն երբեմն նախադրության և նախդիր համատեղ գործածու-
 թյունը սխալ է: Այսպես, ճիշտ չէ ի մօտ+բնդ+հայցական, հետ+բնդ+

տրական, ի մէջ + բնդ + հայցական, մէջ + բնդ + հայցական, փոխարէն + բնդ — սեռական կառույցների գործածութիւնը:

Օրինակներ՝ Ենն բնդ աչիքն աղբրուն և բնդ Էրին ի մտ (ԳՔՔՄ, 87): Տըրուկն, որ խմէ մարգն բնդ հետ բրին (ն. տ., 105): Ընդ հետ հազին կակիծ լինի ի կուրծն և թոքն (ն. տ., 107): Ջուր... բնդ խաղողին կեղեն և բնդ ճշտին զիւրիսին ի մէջ կայ (ն. տ., 83): Սա շինեաց բերդ մի զեղեցիկ ամբաղոն պարսպօր մէջ բնդ Նաղրամ՝ և բնդ Սանահինն (ԿԳՊ, 92): Որ աշխատեցաւ հետ առ մեզ (ԺԵԶԶԲ, 299): Տնակը, բնդ այն նախապէս հետ ինչ արարին (ՆՄԺԱՎ, 257): Պատերազմեցան բնդ հետ բշեմույն (ՄԺ, 2, 453): Չի՛նչ գործեցիք անօրէն, Չար՝ բնդ բարոյ փոխարէն (ԸԵ, 244):

Միջին հայերէնում հանդիպում են զեպրեր, երբ երկու նախադրութիւն գործածվում են նույն հոլովածի հետ: Գրա պատճառը, անշուշտ, այն է, որ զարարչայն նախադրութիւն իմաստը խոտոզի համար միազեանած է եղել, և նա ուշիչ նախդիչ էլ է գործածել: Այսպես, լինում են վասն + սեռական + համար, զվա + տրական + պէս, մինչև + մերձ + տեսական, փոխանակ + տրական + նման և այլն:

Օրինակներ՝ Չիմ միտս յոգնորդ աղի և ի ծովու յատակն իրոցի, Վասն այն մարգարտին համար, որ ծովու յատակն լինի (ՅԳ, 365): Մի իզուր հոգօր մաշիլ՝ վասն անցարտն կենաց համար (ԿԵՏ, 194): Մնաց երկու կողմանց մարդ մի կենդանի վասն կայմ մի մեղի համար (ՆՄԺԱՎ, 299): Վասն կարտեղոց և ազգացաց համար ասաց (ն. տ., 265): Փոխանակ Ընդ նման յաշխարհս յգտայ և (ԳԱՏ, 159): Եկն մինչև մերձ ստեղին (ՊԱԳ, 322): Մեր ի սեղս հաստատուն կացաց վասն սարբ նշանի սիրոյն (ԺԴԶԶ, 139): Չտոբայ ալ խեղդարն բերի էր վասն սպարխարգրեան համար (ԺԵԶԶԲ, 441):

Այս զեպրում պատահում է, որ հոլովածը զգում է նախադրութիւններից մեկի պահանջով, իսկ մյուսին այն չի համապատասխանում, քանի որ երկու նախադրութիւնները նույն ձևի մտա չեն գործածվում:

Օրինակներ՝ Հրամայեաց նմա նստիլ Էան զամենայն մեծամեծացն ետեոյ (ԿԳՊ, 243): Լեզուլ է պսպարոյ նման, կու զով է զինչ գարեան նման (ՆԲԷԿ, 80): Կու մտոթեմ զես աշխարի պէս (ն. տ., 161): Առէն առէն զէս խէվի պէս Լրի խօսիլ զրուզէ մարդն (ԱՅԲ, 146): Հայցուս բառանչուն եղաւ նմանակ զինչ նիննուկ Էազաբին (ԺԵԶԶԳ, 81):

Մի շարք նախադրութիւնների մտա զեղծված է լինում խեղդիբ (հոլովածներ), և արտաբրտա այն տպալորութիւնն է ստացվում, թե արքայ նախադրութիւնն այլաձև խեղդի է ստանում: Այսպես, որպէս, զերզ

նախադրութիւնների խեղդիբ հայցականով է զրվում, սակայն երբեմն նախդի զեղծված որիչ հոլովածներ են զրվում նախադրութիւն մտա:

Օրինակներ՝ Երակն զէս մոզմի լինայ (ԱՅԲ, 80): Ունի զարծան բնութիւն որպէս տղայի (ն. տ., 95): Ոսնեիրն ուսնայ և հաստանայ զերզ վիլի (ԳՔՔՄ, 41): Լինի իւրեանց զոզն պղտոր զերզ զիշոյ (ն. տ., 58): Ազի ունի զինչ գառիւծու, կենէիքն է սուր զերզ գաղտեսու (ԱՄԶԶ, 365): Կնուզ ունի զերզ զարեղի, նարար բերէ զերզ սուրհանդէկի (ն. տ., 378): Կորոզեցի որպէս արծուոյ զմանկութիւն քո (ՆՄԺԱՎ, 80): Նա ճակատն պիտի շարխախի քան զգայուն (ն. տ., 132): Երեսաց զոյնն զերզ կրակաց մտիքի լինի (ՄԶՋՄ, 39):

Երբեմն նախադրութիւն խեղդիբ կարող է նախադատութիւն արտահայտվել:

Օրինակներ՝ Ոչ ունի սա իմաստութիւն՝ վարել զ՛նայրապատութիւնս զէս արժան է (ՍՄՊՅ, 95): Չեն սրտին որպէս վիճոյ ծառին հատին նման է (ԱՅԲ, 31):

Երբեմն էլ խեղդիբ մտա զրված բարդ կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրև նախադրութիւն, և՛ իբրև ածական:

Օրինակներ՝ Եւ այլ շար շարք փոխարէն նմա (ՍՄՊՅ, 87): Ոչ թէ ես եմ եկեալ պատերազմի բնդ ձեզ, և կամ նման ինձ խան մի (ՊԱԳ, 23): Երբեմն կարող են շփոթվել նախադրութիւնն ու գոյականը:

Օրինակներ՝ Աշիւ զեղին վերջին բաղանիս մալ (ԱՅԲ, 197): Յորոյ լետաղիլ եղն սով սաստիկ (ՊԱԳ, 88): Յայալ տաղանակի փոխտեանս պատնաւ, թողին զամենայն ինչս իւրեանց (ն. տ., 77): Աշին առաջի տապաղան ուտենայ (ԱՅԲ, 197):

Պատահում է, որ նախադրութիւն խեղդիբ մակերայով է արտահայտվում:

Օրինակներ՝ Մի թողուր զիս մինչև իսպալ (ՄԳԳ, 15): Նա զէզ հերտեպիտս ձգեն զինք ի կարգէն ինչոյի յափտեան (ն. տ., 37): Գու հաշվէ զկենդանակերպն թարպեղ զէպի յառաջ (ԱՅԲ, 27): Չիմ կոչիկն մինչև աստ կարէ (ՆՄԺԱՎ, 172):

Միջին հայերէնում որոշ նախադրութիւնների և նրանց խեղդի միացմամբ կազմվել են որոշ մակերայներ: Այսպես ի վեր + դար կառույցը վերածվել է դարիվեր բառի: Օրինակ՝ Չաչեքն էլ ա՛հեք արևը, զունքն դարիվեր կու քաշէ (ՆԲԷԿ, 142):

Նա նախադրութիւն և իբերաց խեղդի միացմամբ հնչյունափոխութիւն միջոցով կազմվել է հիւրաց (հիւրուոյ) բառը, որ երբեմն հանդիպում ենք նաև խիւրաց ձևով: Օրինակներ՝ Երկու որ հիւրաց նուպայ առ-

նու (ՄՀԶՄ, 116): Հետ սերմանն և քարն ընդ չրճնդն ճիւղտուց կանձ արտաքս (ԱՅՐ, 53): Քէ ապրիմբ՝ նիւրաց ապրիմբ (ՆՔԶ, 140):

Նախագրութեան և նրա խնդրի միջև կարող են ընկնել վերջինիս լրացումները: Օրինակ՝ Հետ այս ժամանակի մարդոյն աղ ու հաց ուտել չի պիտի (ՆՔԶ, 256):

Նեղհանրացեա նախագրութեաններն աչքի են ընկնում մենիմատութեամբ՝ այս անասկեանց տարրերովելով նախդիրներինք, որոնց հատուկ է բազմիմաստութիւնը: Այսպէս, մենիմատ ևն առաջոյ, առաջև, գեմ, պին, ի գինն, դուցե, ետև, վարդ, գաղի, զինչ, զեղ, զերթ, գօրէն, բող, ի ներս, ներքև, ներայ, յարև, ի շուրջ, ի սեղի, ի սեղիկ, ի սեղ, ի սեղեղ, վերև, հանդերձ, յերևաց, յառաջ, շափ, սակա, ի սակա, ցած, փոխան, փոխանակ, փոխառլն, սապալ, հուպ, հանդոյն, պէս, հանց, հանցոյն և այլ նախագրութեաններ:

Սակայն մի շարք նախագրութեաններ գործածվում են երկու կամ ավելի իմաստներով: Այսպէս, երկու իմաստ ունեն բոլոր, ի ձեռն, մեծ, նման, ի սէր, ի վար, յայնկոյս, յետև, յետ, յետոյ, յանդիման, ի պատմաւ, առանց և այլ նախագրութեաններ: Բազմիմաստ են աղագաւ, յաղագս, արտախոյ, դէմ, ի դէմ, դիմաց, ի դիմաց, ի դուրս, զկնի, զնետ, ընդդէմ, ի մէջ, մէջ, ի ներև, ի ներայ, ներև, նետ, ի նետ, մտա, ի մտա, ի վերայ, վերայ, ի վրայ, համար, հանդէպ, յետոյ, գատ, ի գատ և այլ նախագրութեաններ:

Նախագրութեաններով արտահայտվում են խնդրային և պարագայական հարաբերութեաններ: Իհարկէ մեծ մասամբ որոնք պարագայական են, սակայն կան նաև խնդրային հարաբերութեաններ:

Ենչևից մեզ նախորդ աշխատութեաններում ընդունած սկզբունքից՝ միջին հայերենի նախագրութեաններ կառուցելիս արտահայտած հարաբերութեանները եւ բաժանում ենք խնդրային և պարագայական տեսակներին՝ Այս դեպքում եւ նշում ենք, ոչ նույն նախագրութեամբ կարող են արտահայտվել իրան իմաստներ, ընդ որում, մի դեպքում՝ խնդրային, երկրորդ դեպքում՝ պարագայական, երրորդ դեպքում՝ խնդրա-պարագայական:

Ա. ԱՆԱՊՐՈՒԹՅԱՄԸ ԿԱՌԱՅՆՆԵՐԸ ԵՎՊԱՏԻՆ ԻՄՍՏՆԵՐՈՎ

Նախագրութեամբ կառուցներով արտահայտվում են հանդման, մատուցման, ուղղութեան, շահի, վերաբերութեան, համեմատութեան, սահ-

¹ Տե՛ս մեր սովորականից հայերեն բառակապակցութեանները (Երևան, 1975) և քերական բառակապակցութեանները (Երևան, 1986) աշխատութեանները:

մանափակման, համապատասխանութեան, փոխադարձ կապի, անշտման, միջոցի, բացառման, փոխաբերութեան, միասնութեան խնդրային իմաստները:

Հանգրվան իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Այս իմաստի գրականները ծառայում են բոլոր + սեռական, դէմ + սեռական, դէմ + տրական, զնետ + սեռական, ընդդէմ + սեռական, ի ներև + սեռական, ի ներայ + սեռական, ի վերայ + սեռական, ի վրայ + սեռական, նետ + տրական, մտա + տրական, ի վերայ + գործիական կառուցները:

Օրինակներ՝ Գէմ պանդխտաց զդուռն փակեցաւ (ԵԿ, 130): Գնէր զուրին ի վերայ վարդին կամ զքեն անը բոլոր վզին (ՇՄ, 66): Զդուռն քո դէմ ինձ մի փակել (ՇՆ, 178): Խաղաղ զնետ իւր արտոյց (ՆՄԺԱՎ, 3): Քէ չէ զհող հողի ընդդէմ մարդկան եւ ցուցուցի (ԿՅՏ, 176): Ծախանցաւ ընդդէմ նոցա (ՍՄՊՅ, 38): Զոր հնազանդեաց ի ներայ իւր (ՎՄՔ, 119): Այլ շարդոն մտա ուխտ (ՍԳԳ, 46): Ենար դմարիս ի վերայ բրդով սիլարի (ՆՄԺԱՎ, 259): Թափեցան ի վերայ նոցա շուքն (Ն. տ., 85): Եւ զաֆիլ հանց հառա՛ն վերայ մարդուն՝ որ չկայ նար (ԿԵՏ 193): Զինչ որ դու նետ ինձ աբեր, թող չերթայ քո կամքն ի կատար (ՆՔԶ, 171): Զարեան արծաթէ դանակ ու Բայնմ ի նկուզ վերայ (Ն. տ., 179): Ծախանցան ընդդէմ իրեաց առ ափն Երասխայ (ՓՆԶԶԳ, 257): Զկոնկիկն ալ արծակ արեր, յայ դիպր ի մէջ ձկնուն (ՆՔԶ, 70): Հետ փչին մի փաթարիւր. գինչ՝ Հետ ուրի (Ն. տ., 270): Աձին զիս առ խրիսան՝ զբացաւ ի վերայ իմ (ՏԻԶԶ, 143): Բազում մարիկ հաւուպներ ի վերայ Բիստունեկի և իւր ազգին (ՏՆԶԶԳ, 443):

Մատուցման իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Այս իմաստն արտահայտվում է ի ներայ + սեռական, ի վերայ + սեռական, վերայ + սեռական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Գոցա վանն փառամոյութեանն և աշտոյնեան իրեանց մտանէն չղորդմէլի ոգաթն ի ներայ ծանր հարկի (ՊԱԳ, 244): Թագաւորին ճունաց և Պարսից բաժանցին զաշխարհս մեր ի վերայ ինքեանց (ՄԱՊ, 47): Բաժանէ զուխաղ ի վերայ մեր (ՆՄԺԱՎ, 54): Պատե՛հ է, որ ամէն իւրեանց վերայ բաժնեն (ՍԳԳ, 59): Ոմն ի յայտեսեոց նիցո դաս հնացաւ և ալլալեաւ, և կկն երբի դոսայ՝ ժախեաց ի վերայ քրիստոյսատէր և երկիւղած կրկին հարազատ եղաբացն (ՓՆԶԶԱ, 134): Բաժանեցէ՛ք ի մեր վերայ Զվարդս, որ վանց ձեր ցաւտա մեռայ (ԿԵՏ, 122):

Աղբյուրայն իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Սա արտահայտվում է առաջի, ի դէմ, զնետ, ընդդէմ, ի վրան, ի վերայ, ի վրայ,

հանդէպ + սեռական, հետ + տրական, ի վեր, ի վայր + հայցական, ի դարս + բացառական, ի վար + գործիական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Զուէրն ուղղորդի ամէ և նայի ի դէմ սիրելոյն (ՅԳ, 489): Ի վրայ դաստուն հայնց (Ք2, 83): Իջան ի դարտին հետ վնասին (ՍՍՊՅ, 113): Փախաւ հետ բոց և չկարէ իմէի (ԳՔՔՄ, 45): Ես կու նայիմ հետ հեղ սիրով (ՀՍԲ, 83): Գիշերս ես ի դարս կայ և երկինհն ի վեր հայնցայ (ն. ա., 241): Մեր կամու երամմ գնեա մեզաց և ոչ դառնամք ի շարէն (ՆՄԺԱՎ, 9): Մահայօսն ի վար կոզի, նա տեսայ ժամեր դաստուն (ն. ա., 52): Լուսին խաւարի և թերացեալ պահատի լուս նորս, և զայ հանդէպ արեգակայն և տանն ի նմանէ կրկին զլուս իր (ՆՄԺԱՎ, 82): Վաղորդնէ մինչ իրկեան ի երեայ ի վեր հայլի (ՆՔ2Գ, 101): Կու լի ի վերայ բարին, լուկ զբարամն ի բոզնէ արա (ն. ա., 41): Աշեր ետին ու վեց պիտեր... Մեկովն այլ աշխարհ հայլիմ, այլն ամէնն այլ ի ի դկւ վեց (ն. ա., 106): Զօռն ի բուն երկինհն ի վեր կու հայլի կաթիկ մաներկի (ն. ա., 151): Զիմ ետրն ի գնալ տեսայ, որ կերբար ի նամփալ ի վար (ն. ա., 184): Կանչնէ այն ծովոյ վրայ, ծովոյ ի յակէն թանգր դառնայ (ն. ա., 251): Զնետն յետ հեղ նեւէ ու զաղեղն դառնայ պահէ (ն. ա., 272): Ի վերայ ծովուն հայնցայ (ն. ա., 298): Զայնեաց խօսողն ի ծառնէ ի վար (ՆՄԺԱՎ, 131):

Ներմէն նախադրութեամբ կառույցը կառոյ է մեկնարանովի ուղղութեան և հարգողման իմաստով: Օրինակ՝ Մովսէս էլ դկւ ի յետ սացց. «Անայ ս՞ով մկկին վաղենայ» (ՆՔ2Գ, 298):

Վերաբերույթան իմաստը նախադրույթամբ կառույցներով.— Սա արտահայտում է ի վերայ, վերայ, վասն + սեռական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Եպիսկոպոսին վերայ իր ծողովորդն իտփայ այնէ (ՍԳԳ, 25): Յայտ ամէնիս վերայ փնդով պիտի և նշմարուլ (ն. ա., 74): Զէ հրամայելի օրէնքս, որ մէկ վկայի առան ի վերայ մարդոյ սասցած իրաց (ն. ա., 77): Բ կին վիճկին ընդ միմեանս ի վերայ մանածի կծկի միոյ (ՆՄԺԱՎ, 288): Ենաց վասն գրոխոց տանջանացն (ն. ա., 278): Միծաղկեցա ի վերայ եոցա (ՍՍՊՅ, 38): Հայրեն մի կամիմ ասել ի վերայ կարմիր խնձորին (ՆՔ2Գ, 213):

Համեմատույթան իմաստը նախադրույթամբ կառույցներով.— Մրան ծառայում են զվն + տրական, մօտ + տրական, քան + հայցական, վեր + բացառական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Հոգիս քակացա զլմ հեղ (ԵԿ, 141): Վասն որոյ առանկա, քան զայն ընկերս իր (ՊԱԿ, 408): Հնգն, վեցն վեր շնեցանիս

(ԱՄՄԳ, 135): Քույրն յառայեաց քան զնալան (ՀՔՏ, 167): Այն մարդն որ հարցար արծէ, անգլտին մօտ փոջ մի շարժէ (ՆՔ2Գ, 268):

Սանճանակական իմաստը նախադրույթամբ կառույցներով.— Այս իմաստն արտահայտում է մէջ, ի վերայ, ի վրայ + սեռական, ի վերայ, վերայ + տրական, որպէս + բացառական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Խօսովորին արկանն մէջ ընկեացն իմ (ԱՔ, 382): Անուն բարի ստացաւ ի վերայ արարածոցա (ՄՈՒԺ, 30): Զօրացոյ Տէր չքաղարն ի վերայ այլազգեաց (ն. ա., 197): Որպէս յազարայ զարչեցան ինէն ամենեքեան (ն. ա., 385): Ի վերայ ճշմարիտ օրինացն փոխանակ նրախտեացն պատժոյ արժանանամ (ն. ա., 289): Ի վրայ այն գործոյն զորդէ դան ձին (Ք2, 74): Զայն երստախիբն ս՞ով ծառանայ, Զոր նա անի ի մեղ վրայ (ՅԳ, 325): Որ վերայ հեղ հոգին խաղայ (ԱՔ, 164): Բազում երստախիբ ունին ի վերայ մեղ (ԺԵԶԶԳ, 265):

Ի վերայ + սեռական, հետ + տրական կառույցները կարող են համատեղել սահմանափակման և հանգման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Այնքան վառանցանց գայր ի վերայ մարդոյ (ՊԱԿ, 92): Մեր եղբարքն հետ մեղ վասն այն են ի կուրիլ, որ մենք զբրիստանայ սիրենք (ՎԱՊՏ, 207):

Շանի իմաստը նախադրույթամբ կառույցներով.— Մրան ծառայում են համար, վերայ + սեռական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Իմ ծարա արտի համար հողմն հնչեց (ԿՅՏ, 166): Սպիտակ բազալի վերայ անհուն ես շատ դատեցայ (ՆՔ2Ս, 185): Երբա տալով, վեռակրելով, լուսնալով և թափելով ինձմա տակին ի վերայ մեր (ԺԵԶԶԳ, 150): Այնպէս հաշտեաց, թէ զիմ սպայան ի զերտիննէ գնեա թո հազար համար (ՆՄԺԱՎ, 250):

Համապատասխանույթան իմաստը նախադրույթամբ կառույցներով.— Սա արտահայտում է ի վերայ + սեռական, հետ + տրական, զինչ + հայցական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Ի վերայ մեղաց շափուն տան և ապաշխարանք բմպիլ (ՍԳԳ, 77): Ու չորս քնութիւն օտար հետ իրաց կասեն թէ ստգլ (ՀԵ, 161): Կանանչ ու կարմիր հագնիս, զինչ նոռն հասն նմանիս (ՆՔ2Գ, 104):

Փշխարիւնույթան իմաստը նախադրույթամբ կառույցներով.— Այս իմաստն արտահայտում է ի տեղի, ի տեղին, ի տեղն, ի տեղ, փոխան, փոխանակ, փոխարէն + սեռական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Անոնաբեաց զտեր Սարգիս ի տեղի իր (ՍՄՊՅ, 23): Սպասեր դիպող ժամու՝ անել շար գործոց նորս փոխարէն (ն. ա., 67):

Սպանին դժօր եզրայրն իւր, և զրին զնա ի տեղ նորա (Ն. ա., 90): Փոխանակ չորս բումանի զորդին ասցէ, և փոխանակ երեք բումանի զգրուարն ասցէ (ՊԱԳ, 150): Զոր և բեկեալ տալա ի տեղի պարտուցն (Ն. ա., 156): Ով զայս պարգեա մեկ կրեա, Գարձեալ խեղրէ այսոր փոխան (ՀՔՏ, 169): Փանին փոխան գարեչուր տուր (ՄՀՁՄ, 43): Ի Գամոցնի շրին տեղին ձեծած նոան շուր տուր (Ն. ա., 108): Եպիսկոպոսն յԱստուծոյ տեղն խնամ տանի ժողովրդեան (ՍԳԳ, 21): Զկան փոխան կարծե մի՛ սուլ (ՉԵ, 174): Քաղաքեացի ի վերայ Հոռոմոց փոխանակ նորա քուրի որդին իւր (ՄՈՒԺ, 89): Քանի զուր իմ միտքս անկերս, կրեմքս զնեմ լեզ փոխան (ՆՔԶԿ, 230): Ասի թէ վաճառ անեմ, ի շահուն տեղն զնեցեայ (Ն. ա., 187): Մեանիմ քս շարին փոխան, հանց հաշուիմ՝ մայր զես է՛ բերեր (Ն. ա., 152):

Փոխադարձ կապի իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Սա արտահայտութիւն է ի նետ+տուական կամ հայցական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Դանին սիրուն լապալա ի նետ լեզ միահնա (ՄԱՊ, 46): Եւ նորա կարգած մէկ նետ մէկի (ՄՀՁՄ, 36): Երթիք իմ եարին ապր, խոով է, հաշտը նետ յիս (ՆՔԶԿ, 163): Երբ զու ինն նետ սէր շուր, է՛ր շարիք ի յատաշի օրէն (Ն. ա., 174): Իմ մանկովսնէ սիրա՞մ, մի՛ կենար նետ ինն նենգատը (Ն. ա., 179): Բ՛լ հաշտեցա, նետ կախաուն (ՆՄԺԱԿ, 110):

Անշատան իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Սա արտահայտութիւն է արտախոյ+սեռական, գատ+բացառական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Զի մի ելցէ նա արտախոյ ուղղափառ հաստայն (ԿԳՊԶ, 159): Յիսակի զոգն գատ ի յայն մաղձերոյն (ԳՔՔՄ, 114):

Բացառման իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Այս իմաստն արտահայտութիւն է բոզ, գատ+հայցական, ի գատ, գատ, գարգ, գարդի+բացառական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Զատ պատանէն այլ իրք չի տանիր (ԽԿ, 156): Աչերս կրք բնէ ի գատ մարդ շուրը, նա ես ի՛նչ անեմ (ՆՔԶԿ, 155): Վաղորցնէ քնէն ի վեր կէնեա, քան զաստուած այլ ճար շուրնեա (Ն. ա., 245): Մտխնն զինքն և զիր տունն ու ինչ որ ունենայ, զարդ ի կնկնէն ու յուրդեան (ՍԳԳ, 17): Քուչնոց ի գատ այլ իրք չկայ ի հուն (ՊԱԳ, 596): Ոճնէ զգրատուն ամէն մարմինն, գարդի բազկացն (ԲԶ, 116): Յ Յ որդս և Յ մ յայլ զգանձն և զմաշն տանէին բոզ զրեկ ձիոցն և զճօտիցն (ՄԱՊ, 49):

Միջոցի իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Սա արտահայտութիւն է ի ձեռն, ի մէջ, ի ներքոյ+սեռական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Սիտի ի ձեռն շնչատը երակացն ընդ ամենայն մարմինն (ՄՀՁՄ, 3): Սպանեալն ստրք թագաւորն ծածկեալ լինէր ի մէջ սրենանն իւրոյ (ՄՈՒԺ, 7):

Երբեմն նախագրութեամբ կառուցը կարելի է մեկնարանել և՛ միջոցի, և՛ տեղի, և՛ ձևի իմաստով: Օրինակ՝ Ի լից ինչ գատթ երեւ՝ իր մամէ մաականցն ի վերայ (ՆՔԶԿ, 124):

Միասնութեան իմաստը նախագրութեամբ կառուցներով.— Այս իմաստի գրոսերմանը ծառայում են զնետ, ի խնչ, նետ, հազերձ, յետ+սեռական, նետ, ի նետ+սեռական, ի նետ+տուական, նետ+հայցական, հանգեձ+գործիական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Եւ չէ պարտ կապել զգորիս ի խնչ տանիկ ձիոյն (ԲԶ, 53): Եւ ոչ թագաւորն ի խնչ հայրապետի թոզ շնտի (ՍԳԳ, 17): Տալ էրիկն կնոջն զինչ: նետ իր տակ լինի (Ն. ա., 48): Սորս բարոյւն անկառ աշխատն ես ի նետ մեր ու զարդիկն ու զկատրակն պատրաստել են մեկ (ՓԳԶԶ, 28): Ոչ կարէ զայ զնետ մօրն իւրոյ (ՆՄԺԱԿ, 196): Գանձն և զուսաշն զերզ զայն աղբն է, որ նետ ախտան կերբայ Նեղզիկն (Ն. ա., 212): Եկա միակեցն, որ շնայր գիշերն յետ այն կնոջն (Ն. ա., 10): Զմանդրն ի նետ ճոճոյն կամեցան ոտակ (Ն. ա., 175): Զգարին սան նետ առվոյտին (ԲԶ, 87): Ու նետ հոգոյն ո՞վ բոչի, կրք նորս տունն հեռի է (ՉԵ, 161): Նա շրջի նետ գտնեւուն (ԿԵՏ, 123): Չետ մովանուն շուրջ զայ պիտիս (ՉԵ, 170): Արէկ նետ ինն, որ մէկ մի նետ լեզ զայ (էՀՄԿ, 15): Կերան ի նետ հիւրին (Ն. ա., 20): Զկին ու զգուցն իր տուն խնչ իւրաք զտնն (ՍԳԳ, 51): Քանի որ մեջիս նախիս, անեռովց նետ ինն գրացես (ՆՔԶԿ, 147): Այն մարդուն ի խնչ մի նտիք, երբ երթաս, զրեզ զրուցէ (Ն. ա., 272): Խօսեցայ նետ ստախ, թէ ես ի՛նչ լինեամ (ՄՀՔ, 127):

Չետ+տուական կառուցը կարող է արտահայտել միասնութեան և հանգաման խառն իմաստ:

Օրինակներ՝ Խառնէ նետ մեղին (ԲԶ, 117): Չետ ինն զնէ կոտի ճակատ (ԿԵՏ, 185): Կովի նետ ամէն մարդոյ (ԳՔՔՄ, 56): Երիս կրիւ արար նետ թուրք Զարիմազին (ՊԱԳ, 626): Չետ փշին մի փարաբիք, զինչ հետ ուրի (ՆՔԶԿ, 270): Չաստանցել զձեզ նետ իննի (ԿԵՏ, 123):

Չետ+տուական կառուցով կարող է արտահայտվել միասնութեան և միջոցի իմաստ: Օրինակ՝ Չետ անդամացն և հառնի ի սիրան (ԳՔՔՄ, 10):

Բ. ԱՆՆԵՐՈՒԹՅԱՄ ԿԱՌԱՅՆՆԵՐԸ ՊԱՐԿԱՅՈՒՄԻՆ ԽՐԿԱՆՆԵՐՈՒ

Նախագրութեամբ կառուցներով արտահայտութիւն են տարածական, ժամանակի, ձևի, վիճակի, պատճառի, նպատակի, շտի իմաստները:

Տարածական իմաստը հայտադրությամբ կառույցներով.— Տարածական իմաստները լինում են ուղեղորոշյալ և դադարման տեղի:

Ուղեղորոշյալ իմաստն արտահայտվում է առաջի, ի դեմ, դեմ, դիմաց, ետև, գեճա, ընդդեմ, ի մէջ, ի ներքև, ի վրան, ի վերայ, հանդէպ, յայսպէս, յայնպէս—սեռական, մերձ, ի մօտ, մօտ—տրական, մօտ—հայցական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Մուկ մի ըլլաին մօտ գնաց (ՆՄԺԱՎ, 26): Ստեղծ դիս աստուած և արտա առաջի Ազամայ (Ն. Խ., 79): Նա երբայ մերձ հիւանդին ցեծալով (Ն. Խ., 81): Բերեն Հասն մօտ ի հիւանդն (Ն. Խ.): Աղքատ Էրէց մի գնաց մօտ մազորոճն (Ն. Խ., 245): Հիւն զմուկն յաղի ծովէն բազրց ջրի ի դեմ կուգամ (ՅԳ, 258): Ասալեր ի մէջ բերդին (ՊԱԳ, 94): Քո կէս մարմնոյդ եմ ես որ անցնիմ ի ներքև հողոյն (ՅԳ, 490): Իայ հանդէպ արեգական (ՆՄԺԱՎ, 32): Նորա լալով գային ընդդէմ առաջի մտց իրեանց (Ն. Խ., 21): Ոչ ժամանեաց էլանի յայսպէս աշխարհիս (ՄՈՒԺ, 297): Գայր սև բոցերուն դեմ վասակայ (ՍՄՊՅ, 8): Ասալեր ես գրայիթ զորդի իր ամենայն զօրօք դեմ եզգա (Ն. Խ., 27): Հազրէ վարդին դիմաց կարգազոյ բերեն (ԳԱՏ, 233): Ասացին գեալ յայնկոյս ծովուն (ԱՍԼՄԶ, 252): Գնաց Հուլումային ի լեռն մի տակ հասա (ՊԱԳ, 596): Հիւանդի մօտ երբա (ՆՄԺԱՎ, 295): Ղլա ջր ծովուն մէջ կիլ, յօք գարկիր հրագն անցուցիր (ՆԲԷԿ, 178): Մտեր ես ի մէջ արեխ (Ն. Խ., 167): Զիր կիսն այլ մարդ անու, և իհեք ներքև հողոյն մտանի (Ն. Խ., 277):

Որբնմն նախադրութեամբ կառույցը կարող է մեկնաբանվել և՛ ուղեղորոշյալ, և՛ ուղեղային իմաստներով: Օրինակ՝ Գալլ մի էլանէր ի վերայ լեռն (ՆՄԺԱՎ, 238):

Գաղարման տեղի իմաստն արտահայտվում է առաջի, առաջոյ, առաջի, առջև, արտաբոյ, բոլոր, դեմ, դիմաց, ի դիմաց, դիմե, ի դիմե, դրույն, խնչ, ի մէջ, մէջն, ի ներքև, ի ներբոյ, ի ներս, ներքև, ներբոյ, ներքև, ի շարջ, ի վար, ի վերայ, ի վրայ, վերայ, ի վերոյ, վերև, հանդէպ, յայնկոյս, լեռն, շարջանակի, տակ, ցած—սեռական, առաջի, ի վերայ, հոս, մերձ, ի մօտ, մօտ, յանդիման—տրական, արտաբոյ, ի բացիայ, դարս, ի դուրս, ի գտա, հեռու, ի ներս—բացատրական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Ի սորս հայրապետին առջև տանին խաչ (ՍՄՊՅ, 126): Ամէնն այս են՝ որ բեզ առաջի կան (ՄԱՊ, 42): Հաշվէց թէ շօհար ունի՝ առջև խոզին կու բափէ (ԸՆ, 143): Մաղձերն արտաբոյ երակացն բորբսին (ԳԲԲՄ, 19): Մաղկունքդ ամէն ծողովցեան, Բոլոր վարդեւոյն նըս-

տան (ԿՅՏ, 155): Ով նոր տուն շինէ, ես բոլոր ցրիցն պսակ դէմ (ՄԳԳ, 76): Հըրջտակ կանգնէր դեմ հողոյս (ԳԱՏ, 274): Կանգնեցնա զմարդն ի դիմաց արեգականն (ԳԲԲՄ, 83): Տեսնէ մարդն դիմաց ալիցն ճանկեր (Ն. Խ.): Ես երեկմ թեզ հիւանդին գլխոյն դիմե (ՆՄԺԱՎ, 295): Ի ներքև բարձին իմոյ մտացայ զմատանին իմ (Ն. Խ., 140): Փաղցեցին զեւրդուցն բերդին (ՍՄՊՅ, 73): Անկերի կողմն ի վերայն Բրաճուոյն ի մէջ զանհր կալին (ՆՄԺԱՎ, 280): Հնդից Բող մէջ հրոյն լոլայ (ՅԳ, 324): Գու խաչեցար մէջ աշխարհի (Ն. Խ., 532): Մէջ անգիտաց շատ շիտի (ԿՅՏ, 186): Շօհար ունի մէջ ծովուն (ԿՅՏ, 196): Մաղձերն, որ բորբոսին ի ներս երակացն, ոչ արձակին բուխարով (ԳԲԲՄ, 18): Դեմ ներքև կառուածին պիտի իրք (Ն. Խ., 58): Որ կայ անգամացն ներքև (ՔԸ, 128): Վերի վանեացն ի շարջ կուգայ (ԸՆ, 165): Ազունն եկաց ի վար ըլլի միոյ (ՆՄԺԱՎ, 86): Մարդ մի յերտաւղմ կերթալոյ և Հարիր ֆիօթի մարդոյ մի մօտ ամանաթ եղ և գնաց (Ն. Խ., 221): Մերձ զիմն նստալ զու Հաս մի ետես անույ արծուին դրան (Ն. Խ., 259): Արեկ կիտա ի բարձն վեր (ՆԲԷԿ, 164): Երես դրան ի վեր կանգնալ (Ն. Խ., 165): Կամուրջ կապէ վերայ գետի (ՄԷԲ, 1, 110): Ալպեր ծաղիկն ու մամխոպուպ կու բացուին նետ անուցերուն (Ն. Խ., 222): Ի վերայ կրծոցն և արտին դիր (ՄԷԼՄ, 33): Յօղն իշանն ի վերայ բիին (ԳԱՏ, 137): Գարտեկութեան այս զղացս վերև ձնկացն, որ ինի կաշիս քակման ի վերայ շղին, զուշակ ի չամբուրին և ի սրբութին (ՔԸ, 46): Թէ փոսա փայտը նստով վերայ ծովու ես գնացել (ԿՅՏ, 176): Ոչ արձակին շարջանակի ըղկին (ԳԲԲՄ, 60): Գամ իշանմ վարդեւոյն տակ (ԳԱՏ, 131): Ամէն մարդոյ ցած կենայ (ՅԳ, 508): Ի մօտ բազաուրի մի իշխեսցէ որ նստել (ՄԳԳ, 17): Արիսն ի գուր ի յերակացն շարբալ, գտակ ի ներքև ի յերակացն բորբոսի (ՄԷԼՄ, 63): Նստալ մերձ նմա ի տախտի նորա (ԷԼՄԳԱ, 13Ժ):

Որբնմն նախադրութեամբ քրացումը կարող է մեկնաբանվել և՛ ուղեղորոշյալ, և՛ դադարման տեղի իմաստով: Օրինակ՝ Մաղկունք պղտոր որ իր կաշին, Թէզ մի վարդին բոլոր գային (ԿՅՏ, 120):

Ի վերայ, վերայ, բոլոր—սեռական կառույցով կարող է արտահայտվել տեղի և Հանգման խառն իմաստ:

Օրինակներ՝ Հանէր զմորթ աղջոյն և տաք տաք արկէլ ի վերայ արծուցն (ՆՄԺԱՎ, 114): Տօշակին գտամոխացն վերայ, նայ տաք ինի (ԳԲԲՄ, 134): Կտոր մի վայսայ ի վերայ թիկանցն կապեաց (ՆՄԺԱՎ, 210): Թւիլի մի վարսին մաղէն ի բոլոր վարդին վարսուրե (ՆԲԷԿ, 95): Լոյս ծաղկմ ի քն վրայ (Ն. Խ., 99):

ի վայր + հայցական, ի դուրս + բացառական կառույցներով կարող է արտահայտվել տեղի և ուղղութիւն խառն իմաստ:

Օրինակներ՝ Որ շիր մի Տալած սուկի ի գետինն ի վայր վարեցի (ՀԾ, 155): Գու զբնի ճամփորդ զհոտնս 'ս ի նամփելի ի դուրս կու գնաս (ՆՔԶԿ, 300): Արտատու երեսու ի վայր կու բափի զինչ զետ ու առու (Ն. տ., 97): Կերև, վերև + սեռական կառույցով կարող է արտահայտվել տեղի և սահմանափակման խառն իմաստ: Օրինակ՝ Իջնամ ու պզգիկ մ' առնամ զղնչին երեկն ու վերև (ՆՔԶԿ, 242):

Ժամանակի իմաստը նախադրությամբ կառույցներով. — Այս իմաստի արտահայտմանը ծառայում են զվերի, զլմ, բնողլմ, ի հետ, հետ, յառաջ, յետ, ի յետ, ի մէջ, յետոյ + սեռական, ի վեր, յետև + բացառական կառույցները:

Օրինակներ՝ Որ ծնանի այլվայ բնողլմ զարեան (ՔԶ, 52): Բուսնի ի ծնեղնել ի վեր և ի հինգ ատուրն ինչլի յինն օր (Ն. տ., 54): Որ յետն ազոյտին տան (Ն. տ., 87): Մրացայ ի մէջ ատուրն (ՍՄՊՅ, 12): Հետ այնք առ մազաաքէ և ծխանկիք (ՄՀՋՄ, 112): Հետ կերակրին սակա ժամ սեզո (Ն. տ., 42): Յետ երկու պահու զարկուր տուր (Ն. տ., 107): Ի հետ ամէն շնչելոյ քրտինք սլիտի գայ (ՔԶ, 67): Յետոյ սոցա զմարդիս արաբեր (ՅԳ, 413): Յայնկից ի վեր շկարէ զնոզն զարձնել (ՍԳԳ, 63): Կերակրէ յետև զժար բան շի զարձէ (ԱՌԲ, 56): Ի մանկութեն ի վեր զիս ուսման հոգան կու մալէ (ՀԾ, 145): Եւ յետոյ ժամանակաց վախճան օրդիքն նորա առ աստուած (ԺԾԶԶԱ, 126): Այսօրէ կար ոչ իմ, ոչ իմ ազգականաց, ոչ այլ մազողոց դասի շկայ հետ սացան (Ն. տ., 421): Կ'լմ առատուան լուսուն ես ի ձեր երդիքն եկել (ՆՔԶԿ, 131): Լուսնիկ նըման ես դուն, որ կանգնիս մէջ աստեղիկից (Ն. տ., 182): Գուրխապաշ ծաղիկ մի կայ, որ չի բացուիր զօրն արեուն, Արեւմտեան հետ կու բացուի, պայծառանայ մէջ զիշերուն (ՄՀՔ, 223):

Ղեկն + սեռական, հետ + տրական կառույցներով կարող է արտահայտվել ժամանակի և միասնութեան խառն իմաստ:

Օրինակներ՝ Առախաց զհոսպան թագաւորն Աշտու առ արքայն Չմչկիկ զհետ դեպպաներոյն Յունաց (ՍՄՊՅ, 13): Հետ շաշելոյն ծանրանայ զուրխն (ԳԲԲՄ, 93): Աղա թէ չերմն հետ շատ հազին լինի (ՄՀՋՄ, 30):

Յետոյ + սեռական կառույցով կարող է արտահայտվել ժամանակի և տեղի խառն իմաստ: Օրինակ՝ Անկա յետոյ ետց հրեզէն պարիսպ (ՆՄԺԱՎ, 231):

Ձևի իմաստը նախադրությամբ կառույցներով. — Այս իմաստի զգրտարձանը ծառայում են ասանց, առև, զօրև, զհետ, քաց, ի վերայ + սե-

ռական, ասանց, հանգոյն, հաւասար, նման, պէս + տրական, ասանց, զեմ, զինչ, զերդ, զերբ, զէլ, զէա, հանց, իրև, որպէս, քան, քանց, հանցզուն + հայցական, գատ, գաղտ, ուրոյն + բացառական, որպէս, զերդ + զօրծիական կառույցները:

Օրինակներ՝ Մտեալ ի բաղարն արևը նմա ասանց պատերազմի, և բնալին իսկ քաց աշխատանց (ՊԱԿ, 25): Անասնոց չորքուտանեաց վաճառն պատե՛ւ է, որ երեք վկայից առև լինի հաստատած (ՍԳԳ, 61): Գոզն ասանց կամաց ելնէ ի մարդոյն (ԳԲԲՄ, 69): Խոզն այն ասանց աշխատանց զգարին կուտէ (ՆՄԺԱՎ, 23): Ի սորա ժամանակս խաղաղացաւ երկիր իբր զգրակա աստուծոյ (ԺԳԶԶ, 24): Ուտկին ասանց մընացումի (ԿԳՊԶ, 362): Լերանայր զհետ անիրաւութեան (էՀՄԳԱ, 70): Կամարակապ խորանն երկինից ասանց սրեմ հաստատեցան (ԿԵՏ, 121): Նալիկ ծանր իբր ի վերայ գլխոյն (ԳԲԲՄ, 88): Անկանի կուրն ի վերայ բերկնայ (ՆՄԺԱՎ, 280): Առանց ինչն կերտ (էՀՄԳԱ, 20): Չերկուան մեծաբէր խխտ յօծարարին եւ զմինն ոչ մեծաբէր հաւասար եօցին (ԱԲ, 269): Գու հողու նման կացիր, որ ամէն մարդ զքեզ կոթի (ՅԳ, 464): Որ շան պէս զիս միշտ ծնած ողորն ուսանայ (ՍԳԳ, 59): Յէ՛ր կու խոցն զիս ասանց սուշ (ԳԱՏ, 138): Խաչու պայնած է զեմ Կելիար ու Բնղզիրուպ (ՅԳ, 340): Յա՛հն ա՛հնդ դատաստանին զինչ սևացեալ ամպ կու ցօղամ (Ն. տ., 251): Ամոթալից և սերերն, զինչ մտն հալիմ, զերկ կուրդ ետմ (Ն. տ., 253): Յրկին ի՛նչ հող է կամ մտիքի, որ հանց զոտար բան շարէ նա (Ն. տ., 287): Յետև մեռա հանցզուն լիմար (Ն. տ., 480): Որպէս զխօսող ձայնէ... որպէս զլուս հաշէ (ԳԲԲՄ, 67): Արարին զքեզ տեղիձեաց զերբ տունի ի դրախտին (ՀԾ, 216): Փան զգուր հապաղեցայ (Ն. տ., 225): Ձկն աստուած են առ ձեզ եկել (Ն. տ., 147): Յարեաւ ի զիշերին գաղտ ի յրկեւրէն (ՆՄԺԱՎ, 52): Որ գետ երեւոյցին կու տապինէ յա՛հն անօրինաց (ԺԳԶԶ, 274): Սէրն զնա զեմ իս արեւ, զարձուցիր է զնա կապիւրն (Ն. տ., 190): Փան զտա ես ի վեր վագեր, քան զկամբիր խնձոր բոլոր (Ն. տ., 76): Կանգնել էր սելով նման՝ իի ճո՛հադ անձկանց ի վրայ (Ն. տ., 87): Գնեմ քեզ սուկի ամբու, որ նախի քանց ծանր ամբայ (Ն. տ., 121):

Կիմաց, յանդիման + սեռական, ի վար + հայցական, արտախոյ + բացառական կառույցներով կարող է արտահայտվել մեկ և տեղի իմաստ: Օրինակներ՝ Չանձնդ տուիր վասն օրինաց, Մէն կանգնելով հազրի զիմաց (ՀՔՏ, 198): Զվատապա կերիցեն Իրեանց յանդիման (ՀՄԲ, 97): Այս է Լեզ, որ ի գլխով արտախոյ լինի (ԳԲԲՄ, 41): Օձն... կանգնի

ի վերայ արասնն (ՆՄԺԱՎ, 235): Մտիկ ցորենին արէք, որ ի մէջն ի վար կրտած է (ՆՔ24, 239),

Ի վերայ+սեռական կառուցքը կրթին կարելի է մեկնարանել և՛ ձևի, և՛ տեղի, և՛ միջոցի իմաստներով: Օրինակ՝ Ի լից ինձ գաւաթ երես՝ ի մտէ մտակալացն ի վերայ (ՆՔ24, 124):

Չեւ, ի կես+տրական կառուցքով արտահայտում է ձևի և միասնութեան խոսն իմաստ:

Օրինակներ՝ Մարդն բանի մանուկ է, ի կես մկզաց շրջի (ՆՄԺԱՎ, 91): Հմիտք մի թողուն՝ շատ շարի կես շրջի (Ն. տ., 289):

Վիճակի իմաստը նախագրույթամբ կառուցներով.— Մոտ դրսերոմանի ծառայում են առանց, ի մէջ+սեռական, ի կես, նման, բարց+տրական, առանց, մտ+հայցական, ի գառ, գառ, որիչ+բացատական կառուցները:

Օրինակներ՝ Սերկելի և ծոռ տաս, և փրփրեմի հունց և տապաշրիքի դուրս առանց գաճրանի (ԱՌՐ, 313): Վախիմ թէ առանց վարդին յանկարծակ մեռեմ (ԳԱՏ, 230): Սիրող ամէն իրաց վերու, ոչ դու ի կես ինչ պարապի (ՅԳ, 267): Ես դքնդ տեսայ նման լուայ (ՀՔՏ, 138): Ես աշք ու դու լոյս, հոգի, առանց լոյս՝ աջն խաւարի (ՆՔ24, 50): Առանց ինչ ես ա՛նց ապրիմ (Ն. տ., 196): Չաստուած մտ ի ինչ դու տես (ՀԸ, 146): Ի չիք սիրելեացն ի գառ այն ոսկին մոխիր շածեայ (ՀԸ, 154): Ենեզաւոր և անիրաւ մարդէ ի գառ կաց (ՆՄԺԱՎ, 92): Որ յաղէկ բնկերացն ի գառ չի մնամ (ՅԳ, 440): Եռչակ և զիս տեսանեմ ի մէջ բուրում կեդրութեանց (ՆՄԺԱՎ, 288): Ի մէջ գառներեան գրեցի դատ (ՓԵՂԸԲ, 443): Ազուէտն եզիտ ույտ մի մերձ ի ման (ՆՄԺԱՎ, 72):

Ի վերայ+սեռական, առանց, դեմ+հայցական կառուցներով արտահայտում է վիճակի և ձևի խոսն իմաստ:

Օրինակներ՝ Ի վերայ սայլից պատերազմէին ա՛ռողին և դարմանալի կործումիւմար (ՄՈՒԺ, 238): Անշնար է, ոչդեակ, թէ սատանայ առանց զինգ բան գործէ (ՆՄԺԱՎ, 177): Տեսայ աշեր զեւ թզմովի (ՀՔՏ, 122): Անկեղ ի վերայ երեսացն՝ ազօթեր մեծաւ ողորով (ՍՄՊՅ, 35):

Պէմ, ի դէմ, առին+սեռական, ի դուրս+բացատական կառուցներով կարող է արտահայտվել վիճակի և տեղի խոսն իմաստ:

Օրինակներ՝ Խորովէ դէմ կրակին (ՔԸ, 152): Երեքն ի դէմ ցրտայն կանգնին (ՀՄՐ, 122): Ոչ որ կարէ հակառակ կայ եւ կրօնից առկն մնայ (ԱՄՂ, 138): Մարմինն ի կողուն ի դուրս մէկ խօսք գո՛ղոցին զնարեց (ՀԸ, 158): Եթէ զոր գտանէ ի դուրս ի պատրիարքնէն սատանայ, մի խոյրթէ (ՆՄԺԱՎ, 46):

Առանց+սեռական կառուցքով արտահայտում է վիճակի և պաշմանի խոսն իմաստ: Օրինակ՝ Հաւատք առանց զործոյ մեռեայ է (ՆՄԺԱՎ, 32):

Պատեալի իմաստը նախագրույթամբ կառուցներով.— Մտ արտահայտում է ի վերայ, վերայ, համար, ի դէմ, յաղագս, աղագու, յերեսաց, ի ձեռն, ի պատեալս, պատեալսնո՞ւ, տակ, ի տակ, վասն, վանց, սապայ+սեռական, համար+տրական, վասն+հայցական կառուցներով:

Օրինակներ՝ Ի վերայ սղպանաց կարէ զինք ի ժամէ աղակել (ՍԳԳ, 47): Յայլեմս վաշիման դարձաւ Ի վերայ իր շատ խնդալուն (ԽԿ, 145): Վերայ այս բանիս եղէ ևս նման ի դատարկ սեղան (ՅԳ, 498): Է՞ր ես դու այլոր համար մնացել զինչ էչն ի ցիսի (Ն. տ., 364): Հիանդեցաւ ախոյից համար (ԱՄՀՄԸ, 250): Ի դէմ վարդին հարկանեմ ծափ (ԳԱՏ, 140): Ի ձեռն այրելուն և աւարեանս արտի մարդն մնանի (ՄՀՄ, 55): Չորայ վասն աղաշնմ անմեղօղոր լինել իմոյ նուաստութեանս (ՍԳԳ, 15): Սիրտս է ի սուց մտեայ վանց քո կարտուն (ԽԿ, 136): Ես կու մաշիմ վարդին սապայ (ԳԱՏ, 131): Աստուծոյ սիրուն համար զեղ առնէ (ԱՌՐ, 148): Վախեմ հոգմ սաստիկ էլաւ ա՛ռողին, վասն այն քորպիցայ տերն վարդին (ԳԱՏ, 227): Միծաղիմ վասն աստուորիս (ՆՔ24, 167): Առժամայն մեռաւ անմեղ հուն ի ձեռն կոնչ շարութեան (ՆՄԺԱՎ, 297):

Վանց+սեռական կառուցքով կարող է արտահայտվել պատեալի և շահի իմաստ: Օրինակ՝ Ուրախացի վանց իմ սրտիս (ՀՄՐ, 71):

Վերայ+սեռական կառուցքը կարելի է մեկնարանել պատեալի, սահմանափակման, ժամանակի և տեղի իմաստներով: Օրինակ՝ Տարպայ մի սիրու վերայ ձեռնցին, կողքես երես (ՆՔ24, 41):

Եղատակի իմաստը նախագրույթամբ կառուցներով.— Այս իմաստի արտահայտմանը ծառայում են աղագու, ի վերայ, համար, պատեալս, վասն+սեռական, հեմ+տրական, վասն+հայցական կառուցները:

Դարձեայ իմ սիրտս համար նա հարեաւ և շատ դատեցաւ (ՀԸ, 156): Դու գեւ պատեալսն ուրոյ (ՍՕՊՆՄ, 75): Կարծեմ վասն այլոր արար, թէ ի վեր քաղչի զնա կարէ (ՀԸ, 162): Վասն ատուս այս պարապորդ հանգչելի և գիւրմալի (ՆՄԺԱՎ, 75): Այն քո հատունն կես կու ջանայ (ՀԸ, 167): Կեղեանութեան համար ուտէ (ԱՌՐ, 29): Առէն կես շահու դատին, ևս զեռու բեռներ կապեցի (ՆՔ24, 260):

Ընդդէմ+սեռական կառուցքը կարող է արտահայտել նպատակի և հանգման խոսն իմաստ: Օրինակ՝ Ընդդէմ խորութեան սատանայի իմաստունք հնարք գտանեն (ՆՄԺԱՎ, 290):

ի սէր, համար+սեռական, համար+տրական կառույցներով կարող է արտահայտվել նպատակի և շահի իմաստ:

Օրինակներ՝ նորա ի սէր մեր ժողովին (ԿՃՏ, 136): Մեղաւորաց համար եկի (ԱՔ, 237): Չջուրն ինձ համար է պատրաստել, որ զիս այլը խիստ անխնայ (ՅԳ, 285): Քայ կիպարիսն ու սիր Յոճան Քրիստոսնէից համար մնան (ՀՔՏ, 203): Ես նրայ արարեանէն համար նետել էի կու գրէի սոված ու քաղցած (ԺԵՉԶԱ, 657):

Ի պատճառս, վասն, վանց, համար+սեռական, վասն+հայցական կառույցները կարող են արտահայտել նպատակի և պատճառի իմաստ: Օրինակներ՝ Ել և միսն ի դուրս ի պատճառ կարեաց (ՆՄԺԱՎ, 247): Վասն այն պարտէ կարճել և շափաւորել զինքն (Ն. տ., 291): Նա սասց, թէ Բարիէն համար ինչու զեզան ես մանկ (Ն. տ., 220): Ասացին զեղ յանկոյս ծովուն մեծի, ի պատճառս արօրից (ԱՍՆՄՉ, 252): Զանձեղ տափի վասն օբինաց (ՀՔՏ, 198): Վասն այն սասց հրեշտակ ցնկւճէփ (Ն. տ., 292): Յնչեմն վանց մարդոյ զրախա է զուզի (ՖԳ, 434): Գիտեմ, իմ խարիթն համար դուն ի մեր թնայ կու կենաս (ՆՔԶԿ, 117):

Չափի իմաստը նախադրությամբ կառույցներով.— Սա արտահայտվում է չափ, չափ+սեռական, չափ+գործիական, զէջ, քան+հայցական, ի դուրս+բացատրական, մինչև, ինչուի, ինչուր+հայցական կառույցներով:

Օրինակներ՝ Քերէփ զինի ծովին չափ և միս սաբից չափ (ՄԱՊ, 50): Թէ ինչվի տափ մի ի յայն պատճառնէլ զափի, նա դանայ ի սէրն (ՄԳԳ, 62): Մեծատուն իտեայ մի սեղ չափէ ի դուրս սոկի և արծաթ (էՆՄԳԱ, 19): Ճեղճէ յարցն ծայրէն զէջ կէս թիգ (ԲԶ, 158): Գու արա ինչվի տստուներկու օրն (Ն. տ., 113): Ու մին օր մինչև իրիկուն անօթի կացի... ու մեծակ մինչ յիրիկուն գիր կու գրէի (ԺԵՉԶԱ, 658): Մահու չափ ցրզցել նմայ, որ յտառ թեզ բարի արար (ՆՄԺԱՎ, 111): Վաղորեքերն ինչու իրիկուն՝ կողայի ու զթեզ կուզի (ՆՔԶԿ, 247):

Չափ+սեռական կառույցը կարող է արտահայտել չափի և համապատասխանության իմաստ: Օրինակ՝ Յտառչն երակ առ ուժուն չափ (ԱՕՐ, 179):

Քան+հայցական կառույցը կարող է արտահայտել չափի և ձևի իմաստ: Օրինակ՝ Ունքն է կեանք քան բզկամար (ՀՔՏ, 167):

4.ԲԱՅԻ ԱՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ՆԱԽԴՐԱՎՈՐ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐՈՎ

Միջին Հայերենում շարունակում են գործածվել զրարարյան առ, բնզ, բոս, ի, ց նախդիրները տարբեր հոլովածիների հետ՝ արտահայտելով

բազմազան հարաբերություններ: Առ նախդիրը գործածվում է արական, հայցական, բացատրական, գործիական, գ նախդիրը՝ հայցական, բացատրական, գործիական, բոս նախդիրը՝ արական, հայցական, ի նախդիրը՝ տրական, հայցական, ց նախդիրը՝ հայցական, բացատրական հոլովածիների հետ: Նախադրավոր կառույցներով արտահայտվում են խրեզրային և պարագայական բաղմամբ հարաբերություններ:

Այսպես, առ+տրական կառույցով արտահայտվում են պատճառի, տեղի, հաղորդման, առ+հայցական կառույցով՝ հանգման, ուղղության, վերաբերության, շահի, հաղորդման, ուղիղ խնդրի, միջոցի, միասնության, տեղի, ձևի, առ+բացատրական կառույցով՝ պատճառի, բնչօրինակման, առ+գործիական կառույցով՝ մասնակի, տեղի, ձևի իմաստներ: Ա+հայցական կառույցով, բացի ուղիղ խնդրից, արտահայտվում են վերածման, հաղորդման, հանգման, ուղևորության, գ+բացատրական կառույցով՝ հանգման, էլման սկզբնականի, վերաբերության, պատճառի ներգործության, հանգման, էլման սկզբնականի, վերաբերության, պատճառի ներգործության, գ+գործիական կառույցով՝ հանգման, միջոցի, ուղիղ խրեզրի, պարտական, պատճառի իմաստներ: Ընդ+սեռական կառույցով արտահայտվում է փոխաբերության, բնզ+տրական կառույցով՝ հանգման, հաղորդման, փոխաբան կապի, փոխաբերության, համապատասխանության, միասնության, պատճառի, տեղի, բնզ+հայցական կառույցով՝ հանգման, հաղորդման, ուղղության, համապատասխանության, ուղիղ խնդրի, փոխադարձ կապի, սահմանափակման, միասնության, վերածման, վերաբերության, համեմատության, տեղի, մասնակի, ձևի պատճառի, պայմանի, բնզ+բացատրական կառույցով՝ սահմանափակման, վերաբերության, տեղի, ձևի, պատճառի, բնզ+գործիական կառույցով՝ տեղի, միջոցի, ձևի, մատուցման իմաստներ: Բոս+տրական կառույցով արտահայտվում են համապատասխանության, սահմանափակման, տեղի, ձևի, հիմունքի, բոս+հայցական կառույցով՝ համապատասխանության, տեղի, ձևի, հիմունքի, ի+տրական կառույցով արտահայտվում են հանգման, ուղղության, սահմանափակման, ուղիղ խնդրի, տեղի, մասնակի, նպատակի, պատճառի, վիճակի, ի+հայցական կառույցով՝ հանգման, մատուցման, վերածման, փոխաբան կապի, վերաբերության, ուղղության, հաղորդման, ուղիղ խնդրի, տեղի, մասնակի, պատճառի, ձևի, վիճակի, նպատակի, հիմունքի, չափի իմաստներ: Յ+հայցական կառույցով արտահայտվում են մատուցման, հաղորդման, ց+բացատրական կառույցով՝ սահմանափակման, ուղղության, հաղորդման, ց նախդրավոր կառույցներով արտահայտվող իմաստների թվարկումը

ցույց է տալիս, որ տարբեր կառույցներով արտահայտվում են նույն-
պիսի իմաստներ: Այս երևույթը առկա էր նաև գրաբարի նախըզբովոր
կառույցներով աստահայտվող իմաստների միջև: Միջին Հայերենում,
սակայն, ավելի է խորացել համահարթման պրոցեսը: Այստեղ հաճախ
տարբեր նախադրերը բացարձակապես նույն իմաստներն են արտա-
հայտում, քնն նախապես դրանց միջև եղել են ներքինաստային տարբե-
րություններ: Այսպես, ընդ+տրական կառույցը կարող է գործածվել
բառ+տրական կառույցի փոխարեն համապատասխանության իմաստով:
Օրինակներ՝ Որ կույն հոխանաբերո՞ղ ընդ բարբառոյն Պարսից (ԿԳՊԷ,
255): Ետուն և գիտ ընդ դենին իշտանց (ն. տ., 270): Զոր հոխականաց
բերդ կուէին, բառ պարտաբան բարբառոյն (ն. տ., 298): Գնացիր ընդ
կամացն սատանայի (ՆՄԺԱՎ, 102):

Ընդ+հայցական, առ+հայցական, ի+հայցական, ընդ+տրական,
առ+տրական կառույցները հաղորդման իմաստով կարող են գործած-
վել համաարպակես:

Օրինակներ՝ Հառցենն ընդ կնիկն (ՍԳԳ, 50): Գայլն ձայնեաց առ
աղանան (ՆՄԺԱՎ, 85): Ասեն ի սպասատե՛ն իւրեանց (ն. տ., 83): Պարտ
է դայս ասել առաջնորդին և վարդապետին առ ժողովդրդին (ն. տ., 73):
Առ թաղաւորն ընդ զինուորան (ն. տ., 293):

Առ+հայցական, ընդ+հայցական, ի+տրական, ի+հայցական կա-
ռույցներով արտահայտվում է ուղղության իմաստը համաարպակես:

Օրինակներ՝ Հայլբ ընդ Եմեալարի լորինն (ՍՍՊՅ, 10): Ես ի՞ր
աստածո՞ հատանէ զձուն իւր և ձըլ յուրորդին (ՆՄԺԱՎ, 225): Թէ ձեռն
ի սիրու ձգես, մի մատներ ի խալիթի լեղուն (ն. տ., 190): Բայց տկար
աչք մարդոյ յինէ շիշխէ նայիկ (ՇԵ, 184): Գեցիցն թուղթ առ ազգս գալ-
լոց (ն. տ., 42):

Ընդ+հայցական, ընդ+բացառական, ի+տրական, ի+հայցական,
ց+բացառական կառույցներով արտահայտվում է սահմանափակման
իմաստ:

Օրինակներ՝ Ընդ խնդացողս եմ ես լացող (ՇԵ, 175): Առ երակ ի
բազուկն քնց ենե՛մ և ընդ գրուց (ԲԶ, 117): Երկմտիս յայս մեծ եղա-
մանս (ՍՍՊՅ, 45): Իմանայ իւր տէր պարտոն ցնե՛մ (ՄՀՋՄ, 88): Գնա,
իմ աչացս լույս, ոչ անէ՛քս ի լեզ չի բանի (ՆԺԷԿ, 158): Մի տար թող
որ աստանայ հպարտացուցանէ զքեզ ի բարի գործ Բո (ՆՄԺԱՎ, 3): Առ-
վորեցա, աղպու և փոքր փոքր անցան ի գողութիւն (ն. տ., 14): Գա է
ուսուցեր զիս ի զոգութիւն (ն. տ.):

Առ+հայցական, գ+հայցական, գ+բացառական, ընդ+տրական,

ընդ+հայցական, ի+տրական, ի+հայցական կառույցներով արտա-
հայտվում է հանգման իմաստ:

Օրինակներ՝ Խանդաղառանայ փաբէր նա զայգեգործէն (ԽԿ, 134):
Զայս ամէնս աղա և մաղէ և ընդ մարմինն շփէ (ՄՀՋՄ, 14): Զանկակած
ոտքն ի փոս տեղի ընկնի կամ ընդ Բառ դիպի (ԲԶ, 93): Խառնեցան յի-
րար (ՍՍՊՅ, 56): Զեքմն քան զամենայն ցեղ հիանդութեան ի մարդիկ
շատ հասնի (ՄՀՋՄ, 2): Ժողովուրդն կապիւլ կայ առ առաջնորդն
(ՆՄԺԱՎ, 67): Էգարկ գարչն և ընդ երկուս կէս արար (ն. տ., 4): Վասն
այն դիպի ոտքս ի Բարի. որ ակնի քանջ չի դրի (ՅԳ, 288): Զէ պարտ
աղբարեան ընդ մեծատան ձկալի (ՆՄԺԱՎ, 78):

Միջին Հայերենում նկատելի է նախըզբովոր կառույցների գործածու-
թյուն միևր մյուսի փոխարեն: Այսպես, հաճախ է պատահում, որ ի+
հայցական կառույցը գործածվում է ի+տրականի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Պատե՛հ է դայս հիւանդս ի հոզ տուն պահել (ՄՀՋՄ, 8):
Ի մարմինն չըրութիւն երևայ (ն. տ., 28):

Սովորական է նաև ընդ+տրական կառույցի գործածությունը ընդ+
սեռական կառույցի փոխարեն՝ փոխարինության իմաստի դեպքում:

Օրինակներ՝ Գու ընդ նմա թագաւորես (ՆՄԺԱՎ, 5): Մեռա Մուրաա
Խոնդարն և թագաւորեաց սուլթան Մահմետ որդի նորա ընդ նմա (ՊԱԳ,
615):

Երբեմն նույն բնագրում գործածվում են ընդ+տրական և ընդ+
հայցական կառույցները հանգման իմաստով: Օրինակ՝ Ես ընդ նոսա նա-
խանեցայ և ազօթեմ առ տէր աստուած (ՆՄԺԱՎ, 96): Ընդ եոցս նա-
խանեցայ (ն. տ.):

Հաճախ է պատահում ի+տրականի գործածությունը ի+հայցականի
փոխարեն:

Օրինակներ՝ Եկն ի քաղաքի մի եկեր (ՆՄԺԱՎ, 222): Բացին զդուռն
գիշերն, յուրու եմոս շատ զօրօք (ՍՍՊՅ, 107): Ըզճարպն իշխանք կե-
րակրէին, Յարենն աղբատք յայնեային (ԱՄՀՄԷ, 310): Որ գրարեաց
զոմերն է բացել, Զայխարճս զեղեցիկ սանդղն ՚ի չերք զիմաց բաժանել
(ՇԵ, 143):

Սովորական է գ+հայցական կառույցի գործածությունը ի+հայցա-
կանի փոխարեն:

Օրինակներ՝ Զայն զիչեր հսկմամբ ինդրեցին զթողութիւն կնոջն այն
(ՍՍՊՅՄ, 79): Այսպես զորդիսն Բամայէի ոչ սիրէ զնոսա Տէր Աստուած,
տայ գորութիւն ականել երկիրս քրիստոնէից (ն. տ., 145): Գնաց զԱւար-
պատական (ն. տ., 196): Զոր մտաց աչք բացի, ԶԼեզ անետարանս

յանձնեցի (ԺՂԶԶ, 469): Խոչ եար, դուն ինձի սիրես, որ վրաց անեմ
շատր... Արդուրն վարդենի տեղեմ ու մէջ մէջն նուռուֆար (ՆՄԺԿ, 118):
Զարէկն որ ի զնայ տեսես, որք աչքն, որ զինք չի հայի (ն. ա., 61):

Պատահում է նաև գ+հայցականի գործածութիւն ընդ+հայցականի
կամ ի+հայցականի փոխարեն՝ վերածման իմաստով:

Օրինակներ՝ Եհար ժանգոն զինն և երկու բաժին կտրեաց (ՆՄԺԱՎ,
4): Արնկ, զգերխ նայէ, որ անցա պարտոյն ի լերդիս (ՆՄԺԿ, 162):

Հանդիպում է նաև ի նախորդի գործածութիւնը հայցականի հետ
գ-ի փոխարեն: Օրինակ՝ Տեսայ ի հոգես հոգին զարդարում ու բաղնե-
լուայ (ՆՄԺԿ, 123):

Որբմն առ+ի կառույցը հայցականի փոխարեն զրգում է տրականի
մոտ: Օրինակ՝ Ոսկով զարգարեցի զտուրբ աւետարանս այս առ ի յիշա-
տակի հոգու մերոյ (ԺՂԶԶ, 294):

Որբմն նույն իմաստով երկու կառույց կարող են գործածվել իրար
հետ: Այսպես, ընդ+տրականը և ընդ+հայցականը կարող են գործած-
վել միասին: Օրինակ՝ Պարտ է համբերել և կուռել ընդ ստանայի և ընդ
չար խորհուրդս նորս (ՆՄԺԱՎ, 282):

Իրիջն հայերենում սովորական է երկու նախորդի համատեղ գործա-
ծութիւնը նույն նշանակութիւնը: Ընդ որում խոսքը վերաբերում է ոչ
միայն գրաբարին հատուկ առ ի+հայցական կառույցին նպատակի
իմաստով, որը լայնորեն զրոծածական է նաև միջին հայերենում, այլև
ընդ ի+հայցական կառույցին, ինչպես և առ ի+հայցական կառույցին
այլ իմաստներով:

Օրինակներ՝ Երբ այն պատճառն յամէ առ ի մարցն և յերկարն,
նա մտանէ մէկ մի յան պատճառներն խորու ի մարմինն (ՄՀՁՄ, 35):
Զատնայն և զվարդի ջուրն ընդ յիւր խառնէ (ն. ա., 38): Առ ի մար-
մին քո յարմարէ (ԳՏԲԹ, 216): Միրով խարային առ յիւր (ՆՄԺԱՎ,
227): Գարգիր մէկ մ'ընդ յիս նայէ, կուլակիդ խոպանն եմ հոգիս (ՆՄԺԿ,
129): Ատով խոցեցիր զու զին, ու զարդի երթամ ի ընդ ո՛ր (ն. ա., 228):
Հանցա ընդ յիս, զի ոչ ոսնէ թոչպէ պարտատի այն երկայն ճանա-
պարհին (ԺՂԶԶ, 142): Եթէ որ... բան ինչ միտիթարական տացէ ինձ
առ ի պատնաստ բշտիմանն (ԺԵԶԶԱ, 143): Զդջայ և զիմէ առ ի նա
(ՆՄԺԱՎ, 81): Հանց զեղեցիկ մերն ու շխտակ. Պատկեր զեղով առ յիս
հասա (ԿԵՏ, 163): Աւէ ընդ յայրն յայն (ՆՄԺԱՎ, 137):

Առ նախորդը գործածվում է նաև ի+տրական կառույցի հետ տեղի
իմաստով: Օրինակ՝ Զմին հայ տգայ լողեորդ զովեցին առ ի հոռոսոց
բազաուրին ի Տրպպիոն (ՆՄԺԱՎ, 338):

Միջին հայերենում նկատելի է նաև նախորդների գործածութիւնը
նույնիմաստ նախադրութիւնների զուգահեռ: Այսպես, ընդ նախորդը
ուղղութիւն իմաստով գործածվում է ի վայր, ի վեր, ի մէջ նախադրու-
թիւնների հետ միասին:

Օրինակներ՝ Լից ընդ գրատուն փողն ի վայր (ԲԶ, 111): Գիր
պատրուզով ընդ էրբն ի վեր (ն. ա., 156): Սկն ի հարաւ ընդ բազումն
և ընդ լուսնին ի մէջ (ՍՍՊՅ, 36): Որ մարդ ընդ տան եղն ի վայր շընկնի
(ՍԳԳ, 76):

Ըստ նախորդը երբեմն գործածվում է տրականի հետ համեմատ
նախադրութիւնը զուգահեռ: Օրինակ՝ Իսկ պատիմն բառ վնասն համե-
մառ լիցի (ՄԳԳ, 150): Նույն նախորդը կարող է զրկել նաև զործիական
հորվածներն զուգահեռ: Օրինակ՝ Միանգամայն ամենայն զատաստան
լսա իրն իհնուրեամբ լիցի (ՄԳԳ, 150):

Ի նախորդը կարող է գործածվել տրականի հետ նման նախադրու-
թիւն սովորութիւնը: Օրինակ՝ Արասցուք մարդ՝ ի պատկերի մերում Եր-
ման (ԿԵՏ, 221):

Նկատելի է նաև նախորդների ավելորդ գործածութիւնը: Այսպես,
հաճախ ի նախորդը գործածվում է առանց որևէ իմաստ հաղորդելու այս
կամ այն հորվածներն:

Օրինակներ՝ Եւ թէ արիւնն լակնայ՝ իխտս նշան է սրթայի և ի յան-
կարծ մահուն (ԱՕՐ, 82): Աչքն ի հնուն յնառ լրացվի (ն. ա., 186): Վասն
այն զկայս ոտքս ի Լուրի (ՀՀՄԲԲ, 186): Ի ապա հպէր նա յայս զործիս
(ԺՂԶԶ, 308): Վայ ինձ մեղաւորիս, Որ շէքս նախարոզ ի հրամանս
(ԺԵԶԶԳ, 94): Այս տարւոյնն մապէին բորբոսն արմատ է տեսայ և ոչ
բակտի ի Իրանոսն և կամ մարմնոյն քրքրման (ԳԲԹՄ, 14): Աւճ
տախտն ի սպանակեօք (ՆՄԺԱՎ, 112): Այլ բազում աղթոս առանձին
մատուցանէր յատուռոյ (ն. ա., 144): Զհասանէն յերկնից արխայու-
րեանն (ն. ա., 340): Ետուն զհայրենի ինչն ի հմայ (ն. ա., 276): Պըլ-
պարսն զվրացաւ ի Լոթն քևով (ՄՀՔ, 193): Ես չեմ ցորեկուսն օրսիկ,
զիս կորչաւ ի մտք զիշերով (ՆՄԺԿ, 122): Աչքնս երեսն ի վար լոկ գան-
գատ արաւ ի արտիս (ն. ա., 60): Տեսայ ի հոգուս հոգին զարգարում
ու բաղնեւուայ (ն. ա., 123): Քո ծոցդ է ի ծով նման, ծովն զից կասն
ի յերման (ն. ա., 96): Գնայ ու գայ կասնէ, առ քո շատ ի սերդ չի թո-
ղով (ն. ա., 229): Կամ ի հողվերօսն անցանես, հետ շուս գալեղդ ու
ժպակես (ն. ա., 180): Այլ զարատ բան չեմ արել, իմ սրտովս ի ետ եմ
սիրել (ն. ա., 194): Աշա, գտեսու օրդ ի մահուն (ՀԵ, 170): Լից ի ներք

բան ի զինք հին զինի (ԲԶ, 116): Ոչ յումեք յայտեանց զբանն (Ն. ա., 140): Ի պաղ ջրեւ խմէին (Ն. ա., 43):

Այս զեպրում հնարավոր է, որ ի նախդիր տվյալ հորովաձևի հետ արտաբանում նմանվի այլ հորովաձևի: Այսպես, Այլ բարզում աղօթս առանձին մատուցանելը յատուկ (ՆՄԺԱՎ, 144) նախադասության մեջ ի-ի ավելորդ գործածությամբ տրականը վերածվել է բացառականի: Նույնը վերաբերում է նաև ի պաղոյն կառույցին հետևյալ նախադասության մեջ. նման էր ի այն պաղոյն, որ Արամ կերա խարանօք (ՆՄԶԿ, 133):

Ի նախդիր նույնիսկ զյվում է բաշտեանի հետ: Օրինակ՝ Երթամ ազալեմ գաստուած խամազին ի գայ պատուհաս (ՆՔԶԿ, 187):

Պատահում են նաև ուրիշ նախդիրների ավելորդ գործածության զեպրեր:

Օրինակներ՝ Յատուր միում անցանելս ընդ շուկային մշուին (ՆՄԺԱՎ, 191): Պատմացին գայն դասաւորին զբանս երից եղբարցն (Ն. ա., 203): Խառնել զխաղախին հետ (ԲԶ, 104): Ակտաւ ուրախանալ զզինեան (ՄՈՐԺ, 181): Վայ, որ զմեռս կու զրոզայ (ԺԵԶԶԷԱ, 184): Զերդ զլուսին սուրաթ բուրբ, Շուրջ զերեսին մազերն ոյր (ԿԵՏ, 163):

Սովորաբար նախդիրները զրվում են հորովաձևին անմիջական կից: Սակայն կարող են լինել զեպրեր, երբ նախդիր և հորովաձևի միջև զրվում են վերջինիս անմիջական լրացումները:

Օրինակներ՝ Աստուած, մի առնելս ինձ բատ շատ շար մեղացն, որ է իմ գործած (ՅԴ, 288): Բերէին զարս պատուականս և վաճառէին ընդ զոյգն հանդերձից կամ ընդ կերակրոյ (ԿԳՊԶ, 193): Շարեցար ընդ հալմազ չերմանն (ՄԶՄՄ, 53): Խառնի ընդ բանօր զիրօթեանն (ԳՔՐԲ, 140): Ամաշուալ լինէր ընդ ստուրեան գործն իւր (ՄՈՐԺ, 327):

Նախդիրը բանաստեղծական խոսքում կարող է հորովաձևից հետո էլ զրվիլ:

Օրինակ՝ Ստեղծող, զրս ստեղծած ծառայն մի մատնէր ի ձեռն սիրուն, Թէ ձեռն ի սիրու ձգան, մի մատնել ի խալիս լեղուն (ՆՔԶԿ, 190):

Այս զեպրում նախդիրը կարող է մեկնարանովի իրեն հաջորդ բառին վերաբերել: Այսպես, Բոյզ կու նմանի եղէզն ի շամբայ (ՄՔԲ, 216) նախադասության մեջ ի նախդիր կարող է դիտվել և՛ եղէզն բառին, և՛ շամբայ բառին վերաբերող (ի եղէզն— լեզէզն և ի շամբայ):

Նախդրավոր կառույցներով արտահայտված իմաստները այստեղ ևս դասարանում ենք խնդրային և պարագայական տեսակների՝ միաժամանակ

կշեղով նույն կառույցների երկակի կամ եռակի մեկնարանության զեպրեր:

Ա. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ առ ՆԱԿԻՐԱՎՈՐ ԿԱՌՆՅՆՆԵՐԸ

Առ նախդիրը գործածվում է տրական, հայցական, բացառական, գործիական հորովների հետ, և համապատասխան նախդրավոր կառույցներով արտահայտվում են խնդրային և պարագայական իմաստներ:

Առ+տրական կառույց: Այս կառույցով արտահայտվում են հաղորդման խնդրային և տեղի ու պատճառի պարագայական իմաստներ:

Հաղորդման.— Լրացյալ լինում են ասացական բայերը: Օրինակներ՝ Պարտ է զայս անկ առանդոզին և վարդապետին առ ժողովուրդն (ՆՄԺԱՎ, 73): Երթամք ու խապար տանիմք Առ Արսայ Կարողիկային (ԶՅՏ, 212):

Տեղի.— Լրացյալ լինում են զգալիքի բայերը:

Օրինակներ՝ Քանի որ այս աւետարանս կենա՝ առ Քումա իրիցուն կենա (ԺԳԶԶ, 43): Նստաւ առ հմայ և ատէ ուղտն ի յարուլէսն (ՆՄԺԱՎ, 72):

Պատճառի.— Լրացյալ բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն:

Օրինակ՝ Զոր բողբայ լին առ անի Տաթարին (ՄԱՊ, 15):

Առ+հայցական կառույց: Այս կառույցով արտահայտվում են հետևյալ իմաստները:

1. Խնդրային իմաստներ.

Ա. Հանգման.— Լրացյալ դառնում են հիմնականում շարժման, ինչպես և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Ժողովուրդն կապիլ կայ առ անաջնուղն (ՆՄԺԱՎ, 67): Առ իւր միաբանեցան ազն Հայոց (ՄՈՐԺ, 302):

Բ. Հաղորդման.— Լրացյալ լինում են ասացական բայերը:

Օրինակներ՝ Գայլն ձայնեաց առ աղուսն (ՆՄԺԱՎ, 86): Ասէ առ քանախայն (Ն. ա., 73): Ասաց զնն առ այլն այն (Ն. ա., 134): Թարաւոր ոմն եհարց առ անապատաւոր Լիօնաւոր մի, թէ որպէ՞ս տեսնես զաշխարհս (Ն. ա., 331): Փառաւոր ևս հասաւ առ Քեզ պապատիմ (ԸՆ, 197):

Գ. Ազդարյան.— Լրացյալ լինում են շարժման, ինչպես և զգացական բայերը, ինչպես՝ յարձակիլ, հայելի, հայիլ, փոխել, աղօթիլ, լալ և այլն:

Օրինակներ՝ Փոխեցաւ առ Քրիստոս յի աւուրքք (ԿԳՊԶ, 109): Գարձեալ սորունքես յինէն, առ աստուած լաւս (ՆՄԺԱՎ, 69): Շարժեցան

զվմն և առ ինճեանս Բարչեպն (ն. տ., 171): Այսօր խօսի բրբուզն համով, որ դճօտ առ ինճ բուրնս ծամով (46Տ, 232): Գեղցին թուզթ առ ազգս գայլոց (նՄԺԱՎ, 42): Թէ որ զիր ձեան առ նա ասնի, էնց կու ծամէ, որ ծորմսրի (ԱՄԶՄԷ, 408): Աղօրեմ առ տէր Աստուած (նՄԺԱՎ, 96):

Երբեմն ի-ի-հայցական կառույցը կարող է դիտվել և՛ իրբն բայի, և՛ իրբն գոյականի լրացում: Օրինակ՝ Ազգթբ և աղաչանք շունենճ առ սաստանճ, որ մեզ ողորմի (ԺԵԶԶԳ, 60):

Գ. Վերաբերության.— Լրացյալ գտնուում են ասացական, իմացական և այլ բայեր, ինչպես՝ ասել, խորհել, վերաբերել և այլն:

Օրինակներ՝ Արարիչն առ մարդիկ սէր է՛ր ցուցանել (ՅԳ, 243): Այս ևկեղեցական և հոգևորական գործ է, որ վերաբերի առ վափի (ՊԱԳ, 332): Առաջս խրատէ զմեզ իմաստութեամբ խորհել առ հոգևորն (նՄԺԱՎ, 38): Առաջակն զղաչանս դարձնել, զոր առնելոց էր առ նսա (ն. տ., 203): Առ մեզ ունիս կարծիս (ՍՄՅՅ, 45): Պօզոսս առ մեզ կու երամայլ, Թ՛արբեցութիւն իրիստ շար է (ՀԹՏ, 185): Եւ բան մարգարէին առ իս կատարի (ՄԷԲ, 194):

Ե. Սանմանափակման.— Լրացյալ գտնուում են տարբեր իմաստի բայեր, Օրինակ՝ Եւ զգարձ քո խնդրեմ, Բազբացիր առ մեզ (ՄԷԲ, 195): Խառն իմաստներ: Հազորդման-աղբղայան՝ Աղօրեմ առ տէր Աստուած (նՄԺԱՎ, 96): Հանգուման-սանմանափակման՝ Յուսամ ևս առ սաստանճ ամենայնի (ՀԷՄԲԲ, 416):

2. Պարագայական իմաստներ

Ա. Տեղի. որը լինում է երկու տեսակ:

ա) Ուղղութայան տեղի.— Լրացում գտնուում են շարժման բայերը, ինչպես՝ գնալ, գալ, առաքել և այլն:

Օրինակներ՝ Եկն առ առիմն (նՄԺԱՎ, 7): Գնաց ազովան առ բժշկ-կացիսուն և առ առիմն (ն. տ.): Բուն հրեշտակ առաքեաց առ առձուփն (ն. տ., 258):

բ) Գաղափարման տեղի.— Լրացյալ լինում են տարբեր իմաստի բայեր:

Օրինակներ՝ Իւր ասաջին բաժինն այն է, որ զեռ նշան և պատահումն շինի երեցեակ առ հիւանդն (ՄԷՂՄ, 134): Առ ձեզ միտան մնաց անուն քրիստոնէութեան (նՄԺԱՎ, 32): Ժողովեցան քահանայք և տաւանաւորք առ ջոմին (ն. տ., 27): Չինչ գործած մեզք կույր լաշխարհիս, Չամէն գասս ամեղծողն առ իս (ՄԷԲ, 118): Ու սիրելի, ոչ բարեկամ առ նա լինէր (ն. տ., 187):

Բ. Չեի.— Օրինակ՝ Այս ոչ թէ ուղորդ խորհեցան կամ խօսեցան, այլ առ կատակուն (ՄԱՊ, 20):

3. Իմաստների.— Օրինակ՝ Խաղալին առ իրեառ (նՄԺԱՎ, 226): 3. Խառն իմաստներ.— Գաղափարման տեղի-ձեի՛ Չմահն առ սոն կոխն (նՄԺԱՎ, 290): Հազորդման-վերաբերության՝ Ով որ ունի իմաստափին, թող առ մարդիկ շատ շխօսի (46Տ, 198):

Առ-գործիական կառույց.— Սրանով արտահայտվում են տեղի, ժամանակի պարագայական իմաստներ:

Ա. Տեղի.— Լրացյալ գտնուում են տարբեր իմաստի բայեր:

Օրինակներ՝ Անդի հասանէր առ սանմանոճն Մանազկերտ գաւառի (ՊԱ, 138): Արեւեաց զամենայն գաւառն առ Եգբոս գետոյն (ՄՈՐԺ, 330): Յանեաց առ գեռովն բակայ և սիսուն (նՄԺԱՎ, 193): Գնաց երեւոց առ հովանեաւ հանգուցեալ Եկեղեցոյ միոյ (ն. տ., 150):

Բ. Ժամանակի.— Օրինակ՝ Գայր հասանէր մինչև ի Տէր Պետրոս և առ նավս խափանեալ լուծաւ (ՄՈՐԺ, 154):

Գ. Տեղի-ձեի խառն իմաստ.— Օրինակ՝ Չմինն առ միտովն բաղէին (ԳՏՈՊ, 314):

Բ. ՔԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ Գ ԱՆԿԻՄԱՎՈՐ ԿԱՌՈՒՅՏՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում գ նախդիրը գործածվում է հայցականի, բացականի և գործիականի հետ:

Ղ-ի-հայցական կառույց: Սրանով, բացի որոշյալությունից, արտահայտվում են նաև հետևյալ իմաստները:

Ա. Հանգուման.— Օրինակներ՝ Եւ այսպէս հասեալ մինչև զՎաղարշակ (ՍՊՊՆՄ, 15): Էգբուկ գարցն և բնջ երկուս կէս արար (նՄԺԱՎ, 4):

Բ. Հազորդման.— Օրինակ՝ Հարցէ՛ք զայրդ, թէ ուստի իցէ (նՄԺԱՎ, 293):

Գ. Վերածման.— Օրինակ՝ Եհար ժանաւոն զինն և զերկուս բաժին կարեաց (նՄԺԱՎ, 4):

Դ. Վերաբերության.— Օրինակ՝ Որ առ թագաւորն զմարդ շարախօսէ (նՄԺԱՎ, 115):

Ե. Միջոցի.— Օրինակ՝ Հիւանդացաւ զգաս մահուն և մեռանէր (նՄԺԱՎ, 150):

Զ. Ուղի խնդրի և շանի.— Օրինակ՝ Յիշեցէր ի Քրիստոսս զայնուսիկ... որք զգարցիւն ծառայեցին և սպասատուեցին (ԺԵԶԶԵ, 405):

Է. Ուղղութայան.— Կնաց զԱռաքատական (ՍՊՊՆՄ, 196):

Չ-դասական կառույց: Սրանով արտահայտվում են հետևյալ խնդրային իմաստները:

Ա. Հանգման.— Լրացում լինում են կախի, կապել, փաբել և նման բայեր:

Օրինակներ՝ Խանդավառակը փաբել նա զայգեգործին (ԽԿ, 134): Կախեցաւ ինքն զրիկանց ուշխարին (ՆՄԺԱՎ, 259):

Բ. Վերաբերության.— Լրացյալ լինում են իմացական, ասացական և այլ բայերը, ինչպես՝ իմանալ, գիտել, խօսել, շարախօսել և այլն:

Օրինակներ՝ Կարգաց և իմացաւ զողջունէ նորին (ԽԿ, 137): Այլ և միւս և իայառասակալիքն պատմում ձեզ զազգէն ֆոռնկաց (ՀՀՄԳԱ, 75): Յամենայն զիշերի յանորջս զերազ գնմանէ տեսանէր (Ն. տ., 128): Գարնակ տառնչն զինկէ (ՆՄԺԱՎ, 69): Արջն շարախօսեաց գնմանէ (Ն. տ., 114): Չաստոծոյ անճառէն ո՞վ իշխէ խօսել (ՀԵ, 184): Յառաջ բազում ժամանակօք զԲրտոստէ զուշակեցին (ԿԵՏ, 224): Պատմեցին Սենեքերիմայ զգրեւազան կերպարանաց ալլազգեացն (ՍՄՊՅ, 27):

Գ. Պատիվ ներգործության.— Լրացյալ լինում են զգացական բայերը, ինչպես՝ զոհանալ, յազնալ և այլն:

Օրինակներ՝ Դոնացալ գաստոձոյ (ՆՄԺԱՎ, 41): Ոչ յազէր զոհանա-
նօտարեկէն (Ն. տ., 182):

Դ. Ելման-սկզբնականի.— Օրինակ՝ Աճա այժմ սկսանիմ զմտազ-
րէկիցն, որ պատմեցին (ԿԵՏ, 224):

Վ-գործիական կառույց: Սրանով արտահայտվում են ուղիղ խնդր-
րի, միջոցի խնդրային, պարտական պարագայական իմաստները:

Ա. Աղիղ խնդրի.— Օրինակ՝ Արեւմարեւէ զիրեօք (ՆՄԺԱՎ, 248):

Մ. Միջոցի.— Օրինակ՝ Մխրա ուրախանալ զգինեան (ՄՄԺ, 181):

Կ. Պարտական.— Օրինակներ՝ Տերն թղենոյ զինն սփածայ (ՀԵ, 230): Պատեցաւ զմիջով լծփարին (ՆՄԺԱՎ, 154): Առեալ զօձն աւկանէր զպարանոցաւ մանկանն (Ն. տ., 226):

Կ. ՔԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ընդ ՆԱԽԳԻՐՈՒՄ ԿՈՒՅՈՒՅՑՆԵՐՈՒ

Ընդ նախորդը զործածվում է սեռական, արական, հայցական, բա-
ցասական, գործիական հոլովների հետ:

Ընդ-սեռական կառույց: Սրանով արտահայտվում է փոխարինու-
թյան խնդրային իմաստ: Լրացյալ զանունն են բազմապիսի իմաստ
ունեցող բայեր:

Օրինակներ՝ Որ զիր քնկերն խարէ ու զարատ իրքն ընդ աղկկին
ծալի (ՍԳԳ, 63): Առ ընդ զորա երկու զեկան (ՀԵ, 179): Ընդ առեանն

չոր էլանէր (ՄՈՒԺ, 173): Առեալ առն տարաւ վիշապին՝ ընդ առաջնոյն
և ընդ վերջնոյն հազար դահեկան (ՆՄԺԱՎ, 225): Ընդ ո՞ր մեղաց առա-
րիք (ՀԵ, 243):

Ընդ-արական կառույց: Սրանով արտահայտվում են խնդրային և
և պարագայական մի շարք իմաստներ:

1. Խնդրային իմաստներ

Ա. Հանգման.— Լրացյալ զանունն են այն բայերը, որոնք և հանգ-
ման իմաստով լրացում ստանում են այլ կառույցներով կամ հոլովա-
նակերով:

Օրինակներ՝ Ոչ նախանձին ընդ մարդոյ (ՆՄԺԱՎ, 261): Ընդ նոցա
նախանձեցայ (Ն. տ., 96): Սորա աշապէս հակառակիքն ընդ երկից (ՊԱԳ,
660): Ոչ կարեմ հանդուրծիլ ընդ շանցս աշտոցիկ (ԱՍՀՄՁ, 275): Ոչ
հանեցիս ընդ նմա (ՍԳԳ, 79): Զէ պարտ աղբատին ընդ մեծատան
նկալի (ՆՄԺԱՎ, 78):

Բ. Հաղորդման.— Լրացյալ զանունն են ասացական բայերը, ինչ-
պես՝ խօսել, ասել, պատմել և այլն:

Օրինակներ՝ Ասէ խէշափառն ընդ աղուսին (ՆՄԺԱՎ, 38): Խօսէր
ընդ տանն մերում (Ն. տ., 297): Ընդ կնոջ անկզամի շատ մի խօսիս
(ԿԵՏ, 216): Ասէ ընդ լծփարին, թէ իայթեմ զքեզ (ՆՄԺԱՎ, 154): Ասեն
բոակինքն ընդ իշուանքին (Ն. տ., 22):

Գ. Փոխարինության.— Սա գործածվում է ընդ-սեռական կառույ-
ցի փոխարին:

Օրինակներ՝ Դու ընդ նմա քազաուրես (ՆՄԺԱՎ, 5): Մեռաւ Մու-
րատ հեղեղարն և քազաուրեաց սուլթան Մահմեդ որդի նորա ընդ նմա
(ՊԱԳ, 615):

Դ. Մխանդության.— Լրացյալ բայերը իմաստային սահմանափա-
կում չունեն:

Օրինակներ՝ Ընդ օձուրեանն ընկալաւ ողի զօրութեան և մարգա-
րէութեան (ՊԱՄ, 53): Մեռաւ ընդ իւր մայրն և եղբայրն (ԺԵԶԶԳ, 173):
Նարեցալ ընդ հալեմաշ չեմանէ (ՄՀՁՄ, 53): Հանէ ընդ զոլին, և ընդ
նեռնալալային, և ընդ քրտինքն հանէ (Ն. տ., 101): Տուր նամբերիլ արտի
կամօք ընդ քո սրբոյ և սիրելեաց (ՅԳ, 317): Օձն ընդ խոտին մտանէ ի
փորն (ՆՄԺԱՎ, 290): Որդի թագուորին սովորեալ հանապաղ խաղայր
ընդ նմա (Ն. տ., 227): Մի յծեր զեզն ընդ իշոյ (Ն. տ., 329):

Ե. Փոխադարձ կապի.— Լրացյալ զանունն են փոխադարձ գործ-
ղուծյուն ցուցց ալող բայերը, ինչպես՝ հաշտել, բնասնորիւն առնել և
այլն:

Օրինակներ՝ Հաշտի աստուած բնոյ աշխարհիս (ՆՄԺԱՎ, 151): Ջոր և հարսնացոյց բնոյ ստիկանաց (էՂՄԳԱ, 97):

2. Համապատասխանութեան.— Կնացիր բնոյ կամացն աստանայի (ՆՄԺԱՎ, 102): Չար նախանձին բնոյ միեմանս և ոչ զնան բնոյ կամաց միմեանց (ն. ս., 261): Ամենայն ոք բնոյ իւր կամացն երբայ (ն. ս., 72): Փոխիկն զմարդն ի կերպարանս անասնոց ոչ բնոյ էտրեան և ոչ բնութեան, այլ ասալօր (ն. ս., 293): Ետուն և զիր բնոյ զնինն իրեանց (ԿԳՊՂ, 270):

2. Պարագայական իմաստներ

Ա. Տեղի.— Լրացյալ լինում են հիմնականում զազարման բայերը, ինչպես՝ Ետեւ, բորբոսել, տեսնել և այլն:

Օրինակներ՝ Մաղձն ի ներքս ի յերկանս բնոյ ամենայն մարմնայն բորբոսի (ՄՂՋՄ, 107): Ղեկօր հաստոյն անցիր բնոյ ծփման ծովոյս հոսական (ԽԿ, 148): Կամբ բնոյ հաւրի և բնոյ ծառայութեան ազգին նետողաց (ԺԵՂՁԳ, 157):

Բ. Ժամանակի.— Օրինակ՝ Ընդ այժմ իսկ ժամանակի խառն Քարթրացն ...էտա զքաղաքն Պարտար ի Տանկացն (ՄԺ, 2, 176):

Գ. Պատեանի.— Լրացյալ լինում են զգացական բայերը:

Օրինակներ՝ Զարմացաւ բնոյ իմաստութեան նորա (ՆՄԺԱՎ, 283): Զարեուեցաւ մայրն բնոյ այն բանին (ն. ս., 177):

Ընդ+տրական կատուցով աբստրախարզում են նաև խառն իմաստներ:

Հանգումն-միառնութեան.— Օրինակներ՝ Ի ծածուկ արար բնոյ նմա զայինս (ՄՈՒԺ, 6): Ոչ խառնակէր բնոյ նմա ամուսնութեամբ (ն. ս., 212): Պարտ է համբերել և կտուել բնոյ սառանայի (ՆՄԺԱՎ, 282):

Տեղի—տանձնափակման.— Օրինակ՝ նաև ազին և բաշն բնոյ ամենայն մագին կորդի (ՄԺ, 2, 176):

Հանգումն-ազդուութեան.— Օրինակ՝ Ուղայի սիրան բնոյ սառանայի բնութեաց (ՆՄԺԱՎ, 2):

Ուղուցութեան—տեղի.— Օրինակ՝ Երբ բնոյ ետնապարհին և գտանես (ՆՄԺԱՎ, 199):

Ընդ+հայցական կառուց: Մըսնով արտահայտվում են խնդրային և պարագայական բաղմամբով իմաստներ:

1. Խնդրային իմաստներ

Ա. Հանգում.— Լրացյալ լինում են մեծ մասամբ շարժման բայերը: Օրինակներ՝ Ջայս ամէնս ազա և մաղէ և բնոյ մարմինն շփել (ՄՂՋՄ, 14): Յանկասկած ոտքն ի փոս տեղի ընկնի կամ բնոյ Լար դիպի (ԲՁ,

98): Մի նախանձիք բնոյ շարս (ՆՄԺԱՎ, 22): Ես բնոյ ետա նախանձեցայ (ն. ս., 96): Միայվարի բնոյ շարագործսն (ն. ս., 193): Յորժամ այն ծաղկին հոտն բնոյ ինճն դիպի (ն. ս., 235): Ամենայն բնոյ աղբ և շարս մեղաց շփեն զգինան ստրբ (ն. ս., 210): Հոպն զծաղկանց հոտն բնոյ ինճն զարկնէ (ն. ս., 235):

Բ. Ուղուցութեան.— Լրացյալ զանում են զգացական, ինչպես և որոշ շարժման բայեր, ինչպես՝ հայել, բեռնել, երկիր պագանել, էլանել և այլն:

Օրինակներ՝ Ես բնոյ պատն վազեցի (ՆՄԺԱՎ, 45): Հայէր բնոյ ետնապարն լերինն (ՍՄՊՅ, 10): Ոչ կարէին էլանել բնոյ սինն (ն. ս., 223): Մի կենալ յեղունի կնկան հակառակ, Որ շատ բնոյ Բո Երեստ բանք առակ (ԿԵՏ, 217):

Գ. Միառնութեան.— Լրացյալ բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Գնաց յննտար ոտակ և բնոյ բնոյ պոսնիկ կանայս (ՍՄՊՅ, 92): Որ հիւանդութեան նիւթն բնոյ զոգն իշանէ (ՄՂՋՄ, 130): Մախեն զքշտանն և ի կէս անեն բնոյ երկուսն (ՍԳԳ, 67): Ընդ այլ բազում բնծային նուիրեցին նմա ակն մի պատուական (ՆՄԺԱՎ, 329): Ինքն շահն կոչէր զնոսա ի տուն և ի սեղան իւր, և պատուէր բնոյ մեծամեծս իւր (ՊԱԳ, 64): Ընդ ետին և տանջելոց է զնոսա աստուած ի հօրն անշէ (ՆՄԺԱՎ, 193):

Դ. Վերածման.— Լրացյալ զանում են փոխարկման, վերածման զործողութեան արտահայտող բայերը, ինչպես՝ բաժանել, փոխել, առնել և այլն:

Օրինակներ՝ Այս զերմս բաժանի ի յերբ ցեղ (ՄՂՋՄ, 36): Էջարկ զարջն և բնոյ երկուս կէս արար (ՆՄԺԱՎ, 4): Աբաւալ բնոյ երբ մասն աշխարհս (ՄԱՊ, 10):

Ե. Վերաբերութեան.— Օրինակներ՝ Կուրացուցանեն զաշս նորա ամխով, լիճիճիղբութիւն լեալ յնաստոյն անիրաւ մահուանցն, զոր արար բնոյ մոխիկ և բնոյ Գանիկ (ԿԳՊՂ, 22): Միծաղել իշխել բնոյ քրիստոնէի կրօնաւոր (ՍԳԳ, 75): Հիացաւ բնոյ զործ ամուսնութեան (ՆՄԺԱՎ, 343):

2. Հարցում.— Լրացյալ լինում են ասացական բայերը:

Օրինակներ՝ Զարցենն բնոյ կնկնկն (ՍԳԳ, 50): Բէ լինի որ տեղոյն կամ տան կամ իրաց տէրն ատ բնոյ մարց (ն. ս., 61): Գարձեալ կուս ատ ֆայրան բնոյ աղտա և բնոյ քարաւոր (ՅԳ, 377): Զարցանէր բնոյ իմաստունն Յունաց (ՍՄՊՅ, 25): Եկեալ բժշկապետացն և ասն բնոյ

առիձն (ՆՄԺԱՎ, 6): Զայնէք և ասէր ընդ մարդիկէ, թէ խիտ բժիշկ հմ (ն. ա., 33): Մկենրն ասացին ընդ իրեացս (ն. ա., 233):

Է. Փոխադարձ կապի.— Լրացյալ լինում են փոխադարձ զործողութուն ցույց տվող բայերը, ինչպես՝ խոսվել, հայտել, պատկել, ամուսնանալ և այլն:

Օրինակներ՝ ետովեցաւ ընդ քազաւուն և ընդ ամէն Հայք (ՍՄՊՅ, 112): Ոչ պատմի զի՛նչ արարին այլազգիքն ընդ հաստապակցան Քրիստոսի (ՄԱՊ, 47): Պատկեաց ընդ զուտուն (ՍՄՊՅ, 34): Հայտի ընդ տէրն և ընդ վարդապետն (ՄԳԳ, 28): Պատկի ընդ ինք անբարձեկի (ն. ա., 53): Որդին ամուսնացաւ ընդ կինն (ՆՄԺԱՎ, 343): Գաշինք դրին ընդ միմեանս (ն. ա., 148):

Ը. Սանճանափակման.— Օրինակ՝ Յաւուրս յտիկնս յանկեալ տէրութիւն իրանաց տեսին կանգնեալ և նորագեալ յերեսս կռնի արքայի Հայոց (ՍՄՊՅ, 98):

Թ. Ուղիղ խնդրի.— Օրինակներ՝ Մեք ընդ կատարեալ վարդապետան Հայոց ոչ ունիմք զսա (ՄՈՒԺ, 162): Ոչ ունին զնոսա ընդ վարդապետս (ՍՄՊՅ, 65): Քահանայն ամէ ի քարգուրն (ՆՄԺԱՎ, 236):

2. Պարտադրական իմաստներ

Ա. Տեղի.— Ընդ + հայցական կառուցով արտահայտուում է ինչպես ուղեորութիւն, այնպես էլ զարարման տեղի իմաստ:

Ուղեորւոյցան: Լրացյալ լինում են շարժման բայերը:

Օրինակներ՝ եմտտ ի քաղաքն ընդ գաղտ ննդ զուտն (ՆՄԺԱՎ, 49): Սոցիկս է ձոցիդ սովոր, այլ ընդ ո՞ր երբայ, մէկ սաս (ՆԲԶԿ, 137): Գաղարմտ տեղի: Լրացյալ լինում են զարարման բայերը:

Օրինակներ՝ Ունէաք ընդ ներս աղէկ ֆռանկի շարխուրթ (ՍՄՊՅ, 114): Խոշ կար, ամ, բեղի կասան, թէ՛ ո՛վ երու զզոնակոց ի թաղէս, Վեբոս, այլ ընդ այն շինէ, որ կարի ձայնիկոց յականչէս (ՆԲԶԿ, 161): Ընդ բոս, այլ ընդ այն շինէ, որ կարի ձայնիկոց յականչէս (ՆԲԶԿ, 185): Ընկեցին զնա ընդ պարխալ բերդին ճամբուն յանկրն Բայլէ (ՀԲՏ, 185): Ընկեցին զնա ընդ պարխալ բերդին և մեռուս (ԿԳՊԶ, 95): Եկն շատ անձրև ընդ ամէն աշխարհս (ՍՄՊՅ, 124): Օձքն թևաւորք Հասին և կամին ցոյտեալ ընդ ամենայն աշխարհս Հաստապայնոցս Քրիստոսի (ՄՈՒԺ, 47):

Երբեմն ընդ + հայցական կառուցից կարող է մեկնարանվել դարձնական և ուղեորութիւն տեղի իմաստներով: Օրինակ՝ Սփոխի ի ձենն շնչաւոր երակացն ընդ ամենայն մարմինն (ՄՀՋՄ, 3): Նշեալու երակացն ընդ + հայցական կառուցից կարող է մեկնարանվել և՛ տե-

ղի, և՛ միասնութիւն իմաստներով: Օրինակ՝ Որովհետև զտայ զքիզ ընդ բլանայնս իմ, ընդ նոսա մեոցիս (ՆՄԺԱՎ, 193):

Բ. Փամանակի.— Լրացյալ բայերն իմաստային սահմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Վաղն ընդ հոգ ժամն կերակրէ (ՄՀՋՄ, 72): Ընդ կռնէն միտէր և հակէր զամենայն կշորոզս իւր (ՆՄԺԱՎ, 329): Վաղ բաշ ընդ այցն, տասներկու բարեկամք գտեալ զմիմեանս, պատմեցին իրերաց որ ինչ անցեալ էր (ԱՍԶՄԶ, 294): Եւ իւր ստածումն ընդ յառաջն մի շտապիս (ՄՀՋՄ, 104): Ընդ առաստն զարուցեալ տեսնի զլիւտորն հիւանդ յոյժ (ՄԱՊ, 24):

Գ. Ախի.— Լրացյալ բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն: Օրինակներ՝ Տեղն այտոց լինի և հաստացեալ միան ընդ միսն (ԳԲԲՄ, 127): Ասէ ընդ միտս իւր (ՆՄԺԱՎ, 29): Ի ժամ հնձերոց աշխատեցան ի մէկ (ն. ա., 37): Նախաննեցաւ ընդ միտս բուն (ն. ա., 259): Այսու արդարութեամբս ընդ սերհաւութիւն զառիք յունիքէ իբրև զնոսա զունք և զիբրունք (ՄՈՒԺ, 289):

Դ. Պատեառի.— Լրացյալ լինում են հիմնականում զզացական բայերը:

Օրինակներ՝ Լացաք ընդ այն վայելչութեանն անզարդ մնայն (ՍՄՊՅ, 105): Ամաշեալ լինէր ընդ ստութեան գործն իւր (ՄՈՒԺ, 327): Զանի հարան ամենեքեան ընդ յառուսն հեղուրն (ՍՄՊՅ, 31): Մասանեցան մարդիկ ընդ սոսկայի եջանն (ն. ա., 35): Ուսախացան ընդ այն աղէկ գրուցն (ՆՄԺԱՎ, 42): Տալականայ Հայոն երկնաւոր ընդ վար խաղանջմունն և ընդ շատախոսս (ն. ա., 182): Ընդ արարչին գործ զարմանալ (ԳՏՏՊ, 197):

Ե. Պայմանի.— Օրինակ՝ Ընդ պաղ հովն և ընդ պաղ շնչոյն առնուլն անցնի ծարաւն (ԳԲԲՄ, 131):

Ընդ + հայցական կառուցով արտահայտուում են նաև խառն իմաստներ:

Հանգումն-միասնորյան.— Օրինակներ՝ Բ կին վիճիւն ընդ միմեանս ի վերայ մանածի կծկի միոյ (ՆՄԺԱՎ, 288): Որ միշտ ընդ մարդ պատեալս (ն. ա., 31): Պարտ է համբերել և կռուլ ընդ սատանայի և ընդ շար խորհուրդս նորս (ն. ա., 282):

Վերաբերոյցան-սանճանափակման.— Օրինակ՝ Այլ ես պէտպէս գործ նենգութեան գործեաց կոսմանունն ընդ Երիտանդանս (ՄՈՒԺ, 125): Սանճանափակման-միասնորյան.— Օրինակ՝ Համարեաց զմինս ընդ մկտասանն (ՄԱՊ, 176):

Սանմանափակման-տեղի.— Օրինակ՝ Կարեցե՛ք ընդ մէջ (ՆՄԺԱՎ, 23):

Միջոցի-տեղի.— Օրինակներ՝ Հազարով ընդ խոչակն կուգայ հոտած, և մէջ ընդ մէջ արիւն (ՄՀՋՄ, 48): Կերակրէ զմանուկն ընդ պտուռն (Ն. տ., 78): Նա բնութիւն վարէ զինքն ի զուրս ընդ Իրան, կամ ընդ նստոյ տեղին (Ն. տ., 63): Ասանտորս է շորս բծօշա, լոյսն ընդ ա՛ր կիցնէ, մէկ ասա (ՆՔԶ, 308): Վագեաց ճրագոյն ընդ յետոյս նորա (ՆՄԺԱՎ, 26):

Ողջութեան-տեղի.— Օրինակ՝ Երբայն ընդ այն հանապարհն ըստ իրատուն նոցա եղիտ զուրան (ՆՄԺԱՎ, 202):

Խուսափման-հիմունքի.— Օրինակ՝ Ընդ կամեն Աստուծոյ մի ոք պարծիցի փախչել (ՄՄՊՅ, 115):

Պատճառի-ժամանակի.— Օրինակ՝ Ուրախացաւ պլպուլն ընդ ասել բանին (ԳԱՏ, 236):

Ժամանակի-չափի.— Օրինակ՝ Չոր և կեանս նոցա տացէ եկեղեցոյ իւրոյ Քրիստոս Աստուած ընդ Երկայն ժամանակս (ՄԱՊ, 13):

Խնդրա-պարագայական.— Օրինակ՝ Քոչնքն շուտով անցանէ ընդ մարդոյն մաւմինն (ԳՔԲՄ, 46):

Ընդ-բացառական կառուցոյ. Այս կառուցոյով արտահայտվում են հետեւյալ խնդրային և պարագայական իմաստները:

1. Խնդրային իմաստ

Վերաբերության.— Օրինակ՝ Ամենայն ոք ընդ յանձնէ պարտի հա՛մարս տալ (ՆՄԺԱՎ, 97):

2. Պարագայական իմաստներ

Ա. Տեղի.— Օրինակներ՝ Խլէ զինք ընդ ամէն դեհաց (ԲԶ, 137): Ընդ կլայլէն սկիզբն արար շինել պարիսպս (ՄՈՒԺ, 249): Ընդ շորից կողմանց պատեցին զանտրնն Մարկոս (Ն. տ., 182): Ղեկօք հաւատոյ անցիր ընդ ձիման ծովոյս հոսական (ՄՀՔ, 156): Բազում մարդ սպանեցան ընդ եկեղցուցն (ՄԺ, 2, 455):

Բ. Պատճառի.— Օրինակներ՝ Քէ ընդ ծովուրենէ շինաւ զ՛ւ ողն զինքն նա զնողին է (ՄԳԳ, 63): Առանկ խորանայ զրաստներն ունեայ զայս բնութիւնս ընդ առանկ ստուրիսնէն և զանս բնութիւնէն (ԲԶ, 77): Եւ թթահոն... լինի ի յատուրն վատուծութենէ և ընդ յայտարարութենէ (Ն. տ., 97): Ու իր սկիզբն ընդ շատ զանելոյն ու ընդ հայծեցներոյն լինի (ԲԶ, 98):

Ընդ-բացառական կառուցոյով արտահայտվում են նաև խառն իմաստներ:

Հանգման-վիճակի.— Օրինակ՝ Յորում վասիլն կախալ էր զզետիք զմեծամեծան Յունաց ընդ փողից և ընդ ճանկ երկաթի (ՄՄՊՅ, 32):

Տեղի-սանմանափակման.— Օրինակներ՝ Չոր ընդ ներքսէ անէ ու մեծածան (ԲԶ, 99): Աս երակ ի բազուկն ընդ ներքսէ և ընդ զրուց (Ն. տ., 117):

Ընդ-գործիական կառուցոյ. Մրանով արտահայտվում են խնդրային և պարագայական իմաստներ:

1. Խնդրային իմաստներ

Ա. Միջոցի.— Օրինակներ՝ Չամենայն ձեռնարկեալսն ի նմանէ ընդ բանագրութեամբ փակեցին (ՄՈՒԺ, 77): Կամ զհոգմն արագընթաց մարջ ընդ ձեռամբն է արգիլել (ԿԵՏ, 182):

Բ. Մատուցման.— Օրինակ՝ Այլքն անճանաուս եղին ընդ ձեռամբ Վիշապին (ԿԳՊԶ, 87):

Ընդ-գործիական կառուցոյ մեկ անգամ գործածվել է հաղորդման իմաստով: Երէջ մի անդ կանկեալ կար և ասաց Էրէջն ընդ սովին, թէ էր կանկալ շես աներ (ՆՄԺԱՎ, 172):

2. Պարագայական իմաստներ

Ա. Տեղի.— ա). Ողբերության: Լրացալ լինում են շարժման բայերը:

Օրինակներ՝ Նկին ընդ մերով իշխանութեամբս (ՄՈՒԺ, 23): Գայն երբայր ընդ լեռամբն (ՆՄԺԱՎ, 57): Գեաց մտաւ ընդ ձեռքով վիճի (Ն. տ., 294):

Բ). Գաղարման տեղի.— Լրացալ լինում են գաղարման բայերը:

Օրինակներ՝ Ընդ պարսպովն ամբանային (ԳՏՐՊ, 309): Անցանն ընդ ծովամբն Կասպիական (ԱՄՄՂ, 145): Գարպաս շինէ ընդ վիճով անհունս (ՆՄՀՄԶ, 378): Ընդ խախտաւ սրմով մի ներք (ՆՄԺԱՎ, 60):

Յատուր միում անցաներ ընդ շուկային մշովն (Ն. տ., 191):

Բ. Ձևի.— Օրինակներ՝ Չամենայն սահմանս աշխարհին Հոռոմոց արար ընդ իշխանութեամբ իւրով (ՄՈՒԺ, 7): Բազում վիշտ և նեղութիւն վասն Քրիստոսի տեսար, զոր սչ կարեն ընդ զրով պատմել (ԺԳԶԶ, 473):

Ընդ-գործիական կառուցոյով արտահայտվում են նաև խառն իմաստներ:

Հանգման-տեղի.— Օրինակ՝ Կապեաց զատուծ պնդակապ ընդ ծառովն (ՆՄԺԱՎ, 113):

Միջոցի-տեղի-ձևի.— Օրինակ՝ Պանեաց զնա ընդ հանդերձովն (ՆՄԺԱՎ, 32):

ինդրա-պարագայական.— Օրինակ՝ Մոծեբ ընդ գրուեալ խաարե-
ցայ եւ (ԳԱՏ, 160):

Գ. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄԵՆԻՐԸ ըստ ԵՆԻԿԻՎԱՐ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐՈՎ

Ըստ նախիրը գործածվում է տրականի և հայցականի հետ:
Ըստ +տրական կառույց: Մրանով արտահայտվում են համապա-
տասխանության, փոխադարձ կապի, միասնության խնդրային և հիմուն-
քի պարագայական իմաստները:

Ա. Համապատասխանություն.— Ընդ +տրական կառույցը այս
իմաստով լայն գործածություն ունի: Լրացյալ գտնուում են տարբեր
իմաստային խմբերի ըստը:

Օրինակներ՝ նա զլոժ գտատատանիս թող խմէ ըստ օրինացս (ՄԳԳ,
27): Այս շորս աթոռոյ մեծութիւնն և հարկիքն ըստ անտարեանացն են
սանձանած՝ շորս (ն. տ., 37): Նոյնպէս ըստ կարգի դատվին (ն. տ.,
47): Պատե՛՛հ է, որ ամէն իրենաց վերայ բաժնեն ըստ գեղն (ն. տ.,
59): Զիբ վարձն ըստ արժանոյն գատարին տեսով անուն (ն. տ.,
71): Զփոխարէնն առին ըստ անիմաց մտաց իրենաց (ՄՈՒԺ, 373):
Էստ ի ափ զվաս կինն ըմտ խրատու ազրօրին (ՆՄԺԱՎ, 162): Բագատրն
ըստ իտում տովորութեն կոչեաց զբոբոջ որդին առ ի կրքն (ն. տ., 143):
Բ. Միասնություն.— Օրինակ՝ Փրացեալ իրթխատալով շրջին ըստ նմա
(ՆՄԺԱՎ, 330):

Գ. Փոխադարձ կապի.— Օրինակ՝ Այսով հաշիկ Աստուած ըստ Աշ-
խարհի (ՄԳԳ, 64):

Դ. Հիմունքի.— Օրինակներ՝ Որ շարշարս ըստ հրամանի (ՅԳ,
533): Եւ ես ի հարկէ և յիշխանութիւնէ սուրբ Աթոռոյն, յանձն առի ան-
կամայ արտի գնալ ըստ հրամանի պարսեան (ԺԵԶԶԳ, 328):

Ըստ +հայցական կառույց: Այս կառույցով արտահայտվում է հա-
մապատասխանության իմաստ: Օրինակ՝ Պատե՛՛հ է բժշկին՝ որ զայս
չերմանս գտածուան ըստ յաղթող նիւթն այլե՛՛ն (ՄԶՂՄ, 111):

Ե. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄԵՆԻՐԸ Ի ԵՆԻԿԻՎԱՐ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում ի նախիրը, բացառական հոլովի կազմությունը
մասնակցելուն զուգրեթե, գործածվում է տրական և հայցական հոլով-
ների հետ՝ մի շարք իմաստների արտահայտման համար:

Ի +տրական կառույց: Մրանով արտահայտվում են խնդրային և
պարագայական իմաստները:

1. Խնդրային իմաստներ

Ա. Հանգման.— Լրացում գտնուում են այլ ձևերով հանգման խնդիր
ստացող բայերը, ինչպես՝ հասանել, խառնել, դիպել, հաղորդել և
այլն:

Օրինակներ՝ Խառնեցան յիւրս (ՍՄՊՅ, 56): Վասն այն զիպա ոտքս
ի բարի, որ անլի շանք չի գրի (ՅԳ, 288): Հաղորդեալ ի կեն ձեռն մարմ-
նոյ և արեան Քրիստոսի, հագնէր զբհս և վառէր զհնու (ՍՄՊՅ, 10):
Չհասանեն յերկնից արեայութեանն (ՆՄԺԱՎ, 340):

Բ. Ուղղություն.— Օրինակներ՝ նա իր ատամօքն հատանէ զձեռն
իւր և ձգէ յուրուրին և ինքն փախչի (ՆՄԺԱՎ, 225): Թէ ձեռն ի սիրու
նկես, մի մասունք ի խալիի լեզուն (ՆՔԶԿ, 190): Բուրն ամէն շար են
շարունել, հայեցել ի սպիտակ շարուն (ՄԶԸ, 223): Ամտով մին ո՞վ է
տեսնու, որ կուգայ ի մանուկ մազուրն (ՆՔԶԿ, 56):

Գ. Սանձանափակման.— Օրինակ՝ Երկմտիս յայս մեծ երգմանս
(ՍՄՊՅ, 45):

Դ. Ուղիղ խնդրի.— Օրինակ՝ Յետեուցն ի վեր ի նանապարհի մի
երբս (ՆՄԺԱՎ, 139):

Ե. Համապատասխանություն.— Օրինակներ՝ Խաղացուցանեն ի զե-
րուրիւնն ի խրատու ուրացելոյն Վասակայ գմնացեալ նախարարան (ԿԳՊԶ,
56): Եւ թէ... երակքն ուժով լինի՝ ի կի՛քայէն երակ առ ի շա՛րուն (ԱՌԲ,
123):

Ղ. Փոխարինություն.— Օրինակ՝ Ի մանկութեան իսկ կատակին հի-
միկ մէկ մէկ համար կու տամ (ՅԳ, 253):

2. Պարագայական իմաստներ

Ա. Տեղի.— Աս լինում է ուղիղության տեղի և զազարման տեղի:
Ուղևորման տեղի իմաստն արտահայտվում է շարժման բայերի
զեպքում:

Օրինակներ՝ Գրատուով ի պանդուկին էած (ՂԵ, 179): Աստուած ողոր-
մած լինի և հանէ զնաւն ի ցամաքի (ՅԳ, 483): Եկն ի քաղաքի մի եզեր
(ՆՄԺԱՎ, 222): նա եմտու ի նմա վճարել զպէտան (ն. տ., 126): Բացին
զզրուն զիշերն, յուում եմտա զօրօք (ՍՄՊՅ, 107): Գլուխս որի
բարձին, յոր եկեր իւշ հարն ի Բովիս (ՆՔԶԿ, 129): Արեկ, զզբրիս հայէ,
որ անցաւ պարտուզն ի լեզիս (ն. տ., 162): Երբ սէր չես հաներ ի հուն,
է՛ր հանես մանուկն յարեուն (ն. տ., 171): Հարտներ, ելէ՛լ յառագա-
տին (ԳՏԲՊ, 289): Եւ բազում աշխատանք ի զուս բերէ ի ցամաքի
(ԿՅՏ, 196):

Դաղարման տեղի իմաստն արտահայտվում է դաղարման բայերի լրացում լինելիս:

Օրինակներ՝ Ջինչ նաև ի ծովուն միշին կերեայ՝ թէ երբ գայ քամին (ՅԳ, 483): Կառուկին դմարդիկն ի փողոցամիջի անդ (ՄՈՒԺ, 372): Ջևղամ ի դրախտն հաներ, զիս ի քո ծնցուն է վաբեր (ՆՔ24, 186): Ազնիցի զնաս ի ծովի (ն. տ., 284): Մաղզունք ծաղկին ի սարերուն (Մ2Ք, 222):

Ի-տրական կառույցով արտահայտված լրացումը կարող է համատեղել ուղեորության և դաղարման տեղի իմաստները:

Օրինակներ՝ Գնի ի Բաբանի առ սարբ եկեղեցույն (ն. տ., 246): Ի բարկ կրակուն զննն (ՅԳ, 520):

Բ. Ժամանակի.— Օրինակներ՝ Յամէն առաւտուր քան զարև փայլեն (ԳԱՏ, 234): Մամի նմանակ ես դուն, զքեզ վառնն ի հայոց գաղկին (ՆՔ24, 182): Հոգիդ է պայծառ գունով, որ լոյս տայ քեզ ի մրուրեան (ն. տ., 263):

Գ. Ապագայի.— Օրինակներ՝ Տացէ զդուստրն իր նմա ի կնութեան (ՆՄԺԱՎ, 263): Ի վաշխիս տայր հանապաղ մարդկան զիհշտ իր (ԱՄ2Մ2, 275):

Դ. Վիակի.— Օրինակներ՝ Հրաման մի տալ այգէզործին, Որ հասնէ զիս յաբմաթին (ՀԵ, 180): Վարդն տեսայ ի փուման, Կարմիր տերնն ի վառման (ԿԵՏ, 155): Ջրբխատունեայք յերեմանի կու պանեն (ԺԵ2Չ2Ք, 430):

Ե. Ախ.— Օրինակ՝ Կուլամ ես ի յիմ սոխիս, ծիծաղիմ վասն աստընուրիս (ՆՔ24, 167):

Ի-տրական կառույցով կարող են արտահայտվել նաև մի շարք խառն իմաստներ:

Հանգման-սանմանափակման.— Օրինակներ՝ Վստահացեալ ի մեծութեանն եկն անուտանիլի զոդ (ՆՄԺԱՎ, 15): Եւ նոյն հրեշտակն մահարբեր սրով հարցէ զքեզ ի շաղբեր (ՆՇՈՅ, 115):

Հանգման-տեղի.— Օրինակ՝ Ոչ կարէր հասիլ ի ձիոյ (ՄԱՊ, 21):

Համապատասխանություն-ձևի.— Օրինակ՝ Յայա կարգիս շատ խօսեցաւ (ՎԱՊՏ, 207):

Ուղղություն-տեղի.— Օրինակ՝ Յարձակեցան ի աշխարհին աղուանից և ի Կրաց (ՄԱՊ, 5):

Միջոցի-տեղի.— Օրինակներ՝ Ո՞վ տայր ինձ շուր յամանի (ՀԵ, 242): Իսկ զհողոյն վաշխուրթին մեղօք բաղեն միշտ ի եղմին (ՆՇՈՅ, 94): Առ... սպիտակ տուղտ ի կապի ծաւառ ճիւղ զրամ (Մ2ՉՄ, 52):

Սանմանափակման-ժամանակի.— Օրինակ՝ Յաւուր միում ըմբռնցու ի զողորեան (ՆՄԺԱՎ, 15):

Տեղի-վիակի.— Օրինակներ՝ Ի շէի չուրաց (Մ2ՉՄ, 50): Այդ տեսանեմ ի խաչի (ՀԵ, 245):

Ի-հայցական կառույց: Մրանով արտահայտվում են խնդրային և պարագայական մի շարք իմաստներ:

1. Խնդրային իմաստներ

Ա. Հանգման.— Լրացյալ գառնում են շարժման, ինչպես և այլ իմաստային խմբերի բայեր:

Օրինակներ՝ Զիմն քան զամենան ցեղ հիւանդութիւնն ի մարդիկ շուտ հասնի (Մ2ՉՄ, 2): Ի նստած տանն յարմունեն օծեն քաֆուր, սանտալ, վարդեջրով (ն. տ., 32): Գու կաթն ի յաւազանին ջուրն խառնէ (ն. տ., 42): Որ բնութեան զօրութիւնն ի յայն տեղիքն վարժաց (ն. տ., 74): Պարտ է՝ որ ի դիտեային մէկ շլտասհան մարդիկ (ն. տ., 131): Ի յամէն մեղ է կմ հանդիպեր (ԺԳ, 514): Քիչ մի աղառ վարդեջրով տրուէ և ի քնեան Բալ (ԱՕՐ, 135): Օծէ ի քնեան (ն. տ., 121): Մկներ ի փոքեր կպեր, ձեռներ ի սիրուն եր կպած (ԺԳ2Չ2, 499): Յօտարս և ի տնանկս ոչ ողորմեցաւ (ԽԿ, 130): Պատասնցաւ բուրդն ի մախիլն (ՆՄԺԱՎ, 259): Դա է ուսուցեր զիս ի զողորմին (ն. տ., 14): Կար ապտակ ի ձնօտս զայլուն (ն. տ., 250): Նա արիցի ի յերեսն լեզուի (ն. տ., 303): Մէկ մէկ կապին ի խաւարն արտաքին (ն. տ., 55): Քարովն տամ ի բերանդ (ն. տ., 62): Եկեալ մօտացան ի Բաղամ (ն. տ., 250): Ի ճեզս և ի խնձարն հանգչեմ (ն. տ., 56): Մերձեցա ի Բաղամն այն (ն. տ., 202): Ու զինչ որ ունի ամալ՝ գայ ի յարմի փարթի նա այլ (ՆՔ24, 270): Օր մի յառիժն փախեր, նա եղջիւրն ի ծառն է գամեր (ն. տ., 284): Ի լոյս նորս ոչ ոք եհաս ի նոցանէ (ՆՄԺԱՎ, 331):

Բ. Մատուցման.— Լրացյալ լինում են մատուցման գործողությունները:

Օրինակներ՝ Մի՞ դարձեալ ի Բիստունեայա վաճառեցի (ՄԳԳ, 152): Նա զարեան զինն ի զարդասն վնարէ (ՄԳԳ, 66): Յորժամ զգառինսն ծնան, ապալրեցին ի գայն (ՆՄԺԱՎ, 45): Բէ՛ ձեռն ի սիրու ձգես, մի մատերն ի խաչի լինուն (ՆՔ24, 190): Պագն երեսնդ տուեր ես, այդ նազերդ ի ո՞ր կու ծախես (ն. տ., 160): Նա երես դրեաներն ի կին (ՆՄԺԱՎ, 181):

Գ. Ուղղություն.— Լրացյալ գառնում են այլ ձևերով նույնիմաստ լրացում ստացող բայերը:

Օրինակներ՝ Բայց տկար աչք մարդոյ լինէ լիշխէ եկացի (26, 184); Կարօթի ի տաք շնչայն և ի բարդիքն (ԳՔՔԲ, 106); Յարձակից ի միմեանս (ՎԱՊՏ, 144); Էստ զզուտն ի ծոց իւր (ՆՄԺԱՎ, 39); Գիշերս ևս ի դուրս ելայ, ի վերի բաղն նայեցայ (ՆՔ24, 216); Չեռքն այլ ի ծառն անգաց, ծառերու ճղկին երեքաց (Ն. տ., 73); Ով զհարրենայն հայտաւ ստէ, Չեռքն զուն ի տէրն կու հաշէ (ՀՔՏ, 186); Փափաքել և՛ ի ջարն, յուսով կու գնամ (ՄՀՆ, 126); Քարշեցեւ զիս ի լեզ տէր ուր դառնեամ (Ն. տ., 127); Ջայս չորս իբրս օ՛նց սպգեմ. ամէն մէկ լինին կու քաշէ (26, 161):

Գ. Հաղորդման.— Երացյալ լինում են սասցական բայերը:

Օրինակներ՝ Ջայն այսպէս կարգադրեաց Իսիտոն յազգէ Հոռոմայեցոց (ՄՈՒԺ, 287); Ասէ յրնկերն իւր (ՆՄԺԱՎ, 71); Էնացք ի սիրելի բարեկամս իւր (Ն. տ., 180); Դեռ յորգորեցաւ սրբիկս՝ որ բերանովս ի լեզ խօսեցայ (ՆՔ24, 120); Աղաղակէ պրկուպն ի վարցն (ՄՀՔ, 129):

Ե. Վերածման.— Երացյալ դառնում են փոխարկման, վերածման գործողութիւնն ցույց տվող բայերը:

Օրինակներ՝ Յեղիտս հերձեաց զխափշիկ քաշն (ՄՈՒԺ, 14); Որ յերես եղէ զչորսն (ՍՕՊՆԱ, 81); Քարգմանեցի ի հայ բառ (ՄՀՂՄ, Ներած.); Այս ջեռամ բաժանի ի յերեք ցեղ (Ն. տ., 36); Նա յայս ի շերտ փոխեցաւ (Ն. տ., 114); Նա յանպիսին դաստուած ստէ, զյոյսն ի խաւար փոխանակէ (ԿՆՏ, 214); Փոխելին զմարդք ի կերպարանս անասնոց (ՆՄԺԱՎ, 293); Նոքա կարող են... զլարն ի բարին զարձուցանել (Ն. տ., 154):

Ձ. Սանճանափակման.— Երացյալ գարձող բայերը իմաստային ասհմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Յաուրս յտիրն զանկեպա տէրութիւն իրեանց տեսին կանգնեալ և նորոգեալ յերեսս Աննի արքայի Հայոց (ՍՍՊՅ, 98); Նա ևս առանկ պնդել ի գործս իւր (ՄՈՒԺ, 190); Կարիք ունի հրանդին բնութիւն ի հաստ կերակուրն (ՄՀՂՄ, 141); Մեր օժանդակեմք քեզ յամենայն գործս և ի բանն (ՊԱԳ, 204); Փոքր փոքր անեցաւ ի գոզարիսն (ՆՄԺԱՎ, 14); Բազում անգամ աշխատել է ի մազադաթնս բերելն (ՓՆ2ՁՔ, 442); Նա կարի համբերող եմ ազգայ թէ և ի Խ. որ այլ յուշանեսս ի մեռանելի (ՆՄԺԱՎ, 72); Հիմի՛կ ի՛նչ անասուր դուն յիս (ՆՔ24, 171); Խոցն զասողջն ի սիրան (ԿՆՏ, 200):

Ե. Միջոցի.— Երացյալ բայերը իմաստային ասհմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Նա զանկ ջա՛՛ վառէ չիւր լոյս ցնծայի (26, 196); Անարատ ձեռքն ի խաշն զգիրն շնչեաց (Ն. տ., 214); Մի պարծեսցի հզորն ի գորարիւն (ՊԱԼ, 53); Տանի փորձէ ի լուծ, ի արօր, ի սայլ և ի բեռն (ՍԳԳ, 62); Աղարեմ եղբայր զպայքակզել յիս (ՆՄԺԱՎ, 302); Կտրեաց փոռնուփարն ծաղիկն և ի կոնի փուչն պատրասեց (ՆՔ24, 197); Նա ի գլխոյն շարժելն նանչուի (ՔՁ, 165); Բնութիւն յայն հաստ կերակրոյն յեփելն զբաղի (ՄՀՂՄ, 137):

Երբեմն իմաստային կառույցը կարող է մեկնաբանվել և՛ միջոցի, և՛ ուղղութիւն իմաստով: Օրինակ՝ Սուրբ ու ճրպղ զբեր, զիս ի քո լուսղ անեցիր (ՆՔ24, 178):

Ի նախորդը հայցականի մոտ այլ իմաստների զեկտրում զեղելիս կապակցութիւնը կարող է պահպանվել (հանգման, մատուցման, ուղղութեան, տեղի և այլն), սակայն միջոցի իմաստի զեկտրում աղբյուրի զեղումը կառուցանի ազգավազում:

Օրինակներ՝ Կամ զեղեցիկ սուրբ ու կամ զարդով կամիս խարի (ԿՆՏ, 179); Մարմինն ի հողուն ի դուրս մէկ խօսք զհոգին վճարեց (26, 158); Հիւանդն ի յառաջն կերակրեալ լինի տաք և շորային կերակար (ՄՀՂՄ, 91):

Ը. Փոխարկերային.— Օրինակներ՝ Ընդ է՛ր կարի ատոտ տունը զծանրագին ձին իմ ի մէկ հաց (ՆՄԺԱՎ, 73); Զինչ որ բերէ նորս, առցեմ զայն ևս ի գնին և բմպեցից (ԱՄՉՄԸ, 198):

Փ. Վերտրուպին.— Երացյալ լինում են իմացական և զգացական բայերը:

Օրինակներ՝ Գուշակէ ի յամբուրիսն և ի սրուրիսն (ՔՁ, 46); Անողորմ մեծատունքն ի շունն կու դթան և ի շունն հոգան և յաղթասքն ոչ գթան (ՆՄԺԱՎ, 275):

Ժ. Փոխադարձ կապի.— Օրինակ՝ Փետայացոյց զնա ի զուտուր իւր (ԿԳՊԸ, 146):

ԺԱ. Համապատասխանութիւն.— Օրինակներ՝ Բժշկական վարդապետքն նմանեցուցին զմարմինն մարդկան ի բաղանիսն (ՄՀՂՄ, 5); Քասանայն աճէ ի քազաուրն (ՆՄԺԱՎ, 236):

ԺԲ. Ուղի խնդրի.— Օրինակներ՝ Ոչ արժանի եղն վայելել ի մեծ անուն (ՄՈՒԺ, 374); Ոչ արարա՛մ զնոսա յառաւ (Ն. տ., 23); Սաստեօցէ Աստուած ի շարն և հալածեցէլ (ՍՕՊՆԱ, 77); Որ դիտուր ի դաշտն

Մուղանայ (ն. տ., 81): Հաստալ սուրբ ի վարդն և ի մանուշակն (ՄՀՁՄ, 8): Այնչափ ձե՛ծ է ի կողմն և այլ տեղիքն, որչ տեղ չի մնայ (ՆՄԺԱՎ, 162):
2. Պարագայական իմաստներ

Ա. Տեղի.— Ի-հայցական կառուցյով արտահայտվում է մի զեպ-բում ուղեորության տեղը: Այսպիսի լրացում ստանում են շարժման բայերը:

Օրինակներ՝ Մտանը ի վանք սրբոյ նշանին Քրիստոսի (ՄՈՒԺ, 8): Յամեն ժամ կներով և տղայով դարդարած երբային յեկեղեցին յորս տօնից (ՍՄՊՅ, 52): Նա ի կորս շերայ ի հեծել (ՍԳԳ, 55): Ինքն շահն կոչը գնտա ի սուն (ՊԱԴ, 64):

Ի-հայցական կառուցյով արտահայտվում է նաև զազարման տեղը: Այս զեպբում լրացյալ դանձում են զազարման բայերը:

Օրինակներ՝ Ի թուին ՉՌէ օճեցի և թագաւոր Հայոց զՕշին ի Տարսուս Գաղաք (ՍՄՊՅ, 119): Սպանին զնա ի նորաշէն Գաղաքն Սիրս (ն. տ., 90): Հաստանցին սուրբ հարքն ի սուրբ ժողովրհին ի Նիկիա, ի Կոստանդնուպոլիս և յնիստս (ն. տ., 127): Շըչեցայ նա յամենայն բժշկապետս վասն բո (ՆՄԺԱՎ, 114): Յարեկից կողմ զեղ մի կայ (ն. տ., 294): Յայնժամ նստաւ Աբաս ի Կարս թագաւորական իշխանութեամբ և Գորգի՛ յաշխարհն Աղուանից (ՍՄՊՅ, 9): Պատահեցաւ նման շունն այն, յեզ զեղջիին (ՆՄԺԱՎ, 9): Թագաւոր մի յարձառաւ բազմեցալ յարոս (ն. տ., 105): Թագաւոր մի բարբի և բարձիւտ՝ նաչ առաւել յեզ գե-տուն (ն. տ., 208): Մահն բախուցեալ է ի կերակուրսն (ն. տ., 291): Ձե-տօք փեղոնն յերէն և ի ծունկէն և ի կոճկն (ԲԶ, 165): Ի ամ էր, որ գրիշ ի ձեռս չի առել, միտքս էլ էր մտորիւ ու ձեռս էլ հովացել (ԺԳԶԶԶ, 450): Երբեմն ի-հայցական կառուցը կարող է մեկնաբանվել և՛ տեղի, և՛ հանգման իմաստներով:

Օրինակներ՝ Աղուէնս գերիկամուտնքն ի ծառն ո՞նց կայտը (ՆՄԺԱՎ, 189): Մկրտնքն սրեցին փայս և կապեցին ի զլսնին (ն. տ., 233):

Բ. Ժամանակի.— Այս զեպբում լրացյալ բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Յայս տարի մնաւ Վասին (ՍՄՊՅ, 31): Կայ հաստուցումն գործոց մարդկան յօն վերջին (ՆՄԺԱՎ, 12): Ի ժամ հնձելոյ աշխատեցան ի մէկ (ն. տ., 37): Յաւուս ի վազն չգիտեմ, թէ ինչ պիտի լինի (ն. տ., 219): Յաւուս յետինս զանկեալ տէրութիւնն իւրեանց տե-սին կանգնեալ և նորոգեալ (ՍՄՊՅ, 98):

Ի նախդիրը զրվում է նաև անորոշ գերբայի հայցականի հետ:

Օրինակներ՝ Ի մատանին առնել ետես, զի ննջեալ կայր նայիլ տի ի յանկողին թագուհուն (ՆՄԺԱՎ, 140): Ի գալ թագաւորին գնաց թագուհին յառաջ (ն. տ.):

Գ. Պատեռոի.— Լրացյալ բայերը իմաստային սահմանափակում չունեն:

Օրինակներ՝ Կային առակուեալ ի ծանր սուցն բեկեալ սրտիք (ՄԱՊ, 43): Յանժամ նս ոչ ամաշխի ի գրուանալ ինձ ի պատուիրանս բո (ՍԳԳ, 15): Կուռկն ի նաշին, որ կայր ի միջի իւրեանցն (ՆՄԺԱՎ, 63): Ենկայ ի կուրսա թշնամոյն (ն. տ., 24): Հպարտացալ ի ստա գովորիւնն (ն. տ., 29): Խիստ ուրախացալ ի բերդին անկախ առնով (ՄԺ, 2, 231):

Դ. Ապասակի.— Լրացյալ լինում են հիմնականում շարժման բայերը:

Օրինակներ՝ Չշտապին և յիւր բժշկութիւն (ՄՀՁՄ, 95): Յաշխարհս ի վաճառ եկի (ԽԿ, 142): Կապեալ կայր խող մի ի բոց (ՆՄԺԱՎ, 23): Նստան ի յըմբումն գինոյ (ն. տ., 182): Չայս գանձս ամաք ի պարտս թագաւորին (ՍՄՊՅ, 155): Եկն և խողն ի տեսանել զառիժն (ն. տ., 3): Կնաց ի նազդել (ն. տ., 6): Կոչէ զնա ի յապաշխարսութիւն (ն. տ., 47): Ե. Ձեի.— Այս իմաստը հնձվում է միջոցի իմաստի վրա:

Օրինակներ՝ Ի ժամ հնձելոյն աշխատեցան ի մէկ (ՆՄԺԱՎ, 37): Ծնչին պատուհան թողու, բոցն ելել ի զոյն ծիրանի (ՆՔԶԿ, 259):

Զ. Վիճակի.— Լրացյալ լինում են տեսանել, բողոյ և այլ սակավաթիվ բայեր:

Օրինակներ՝ Զիւր նշանին տեսանես յերևան (ՄՀՁՄ, 119): Խոն զագասան և զպանիքն ի բերան (ՆՄԺԱՎ, 29): Եկեր զբեկ ի Գուն գտեր ու լալով ի յետ եմ դարձըր (ՆՔԶԿ, 128): Չորս եղիտ ի շղթայս և յոտեակապոյ, զամենեւեան զլտուեաց և կորտրեաց (ՊԱԴ, 72): Սկասն իշխանք անմխիթբար և ծանր սցով ձեծել և վայ և եղով ասել, յիշելով զգեղեցիկ որդիք թագաւորին իւրեանց, զմիսն ի ծառայութիւն ի մէջ այլուց-գեաց (ՍՄՊՅ, 43): Չիմ եարն ի զեպ տեսայ (ՆՔԶԿ, 53): Զբրիստենայս յերթմանի կու պանեն և ի առատարս (ԺԵԶԶԶԶ, 430): Չկարեմ հօգուս սամ զպարս, կու պանէ զանձիկս ի խօսը (ՆՔԶԿ, 59): Մեռնիքն ինձի շատ լաւ էր, բանց ի այս հայր կենայի (ն. տ., 257):

Ի-հայցական կառուցյով արտահայտվում են նաև մի շարք խոնկ իմաստներ:

Հանգման-ուղորայան՝ Այլ աշակերտքն ի Բրիտանս բեւեցան (ՆՄԺԱՎ, 2):

Հանգման-միջոցի՝ Վարժեցայ ի դպրութիւն արարացոց, Պարսից և Հելենացոց (ՄՀՋՄ, ներած.):

Հանգման-սահմանափակման՝ նովա հաստատեցան ամենայն ազգ ի դասնորսիւնն Հայոց (ՄՄՊՅ, 88): Հաստատեցան ի պատերազմն (ՄՈՒԺ, 14):

Հանգման-միասնութեան՝ Միատուրեալ են ի ստառայ անհաստատութեամբ (ՆՄԺԱՎ, 83):

Միջոցի-սահմանափակման՝ նորա զբաղեցան ի եոխ և ի մեղս աշխարհիս (ՆՄԺԱՎ, 67):

Միջոցի-նյութի՝ համեցաւ ի հաշ խրախանայ (ՄՕՊՆՍ, 52): Ի տար և ի գիճային կերակուր յարեցո (ՄՀՋՄ, 128):

Ուղղութեան-հաղորդման՝ Դարձեալ ձայն ձգեցին յազգն ի յազգն իւրեանց (ՄԱՊ, 5):

Հաղորդման-ուղի խնդրի՝ Սա խնայեաց ի քրիստոնեայսն (ԿԳՊԷ, 366):

Հանգման-նպատակի՝ Զանա ի բարին և մի հեշտանար ի սուտ կեանքս յայս (ՆՄԺԱՎ, 39):

Միջոցի-միճակի՝ Մարդ մահկանացուս գիտ՞րդ յայսպիսի մեղս յանդրգրի վասն կենաց անցաւորի (ՄՄՊՅ, 32):

Ուղի խնդրի-սահմանափակման՝ Երանի հոսկացողին որ հասկանա և ա ի միտ պանելն խիտ ջանա (ԺԵՀԶԱ, 123):

Ուղղութեան-տեղի՝ Մասունք մարմնոց յերկիր անկանէին (ՄՈՒԺ, 14):

Միջոցի-տեղի՝ Կերիցես խաղող մինչև յազնեալ անձին քոյ, բայց յամանս մի ամանիցն (ՍԳԳ, 83): Նիփած լինի ի յինքն մանուշակ և դգմի տերն (ՄՀՋՄ, 42):

Սահմանափակման-նպատակի՝ Զօրացան ամենեքեան ի պատերազմ և յաղթեցին զՔշնամիրն իւրեանց (ՆՄԺԱՎ, 292):

Ուղի խնդրի-տեղի՝ Հոտոտեաց ի յետոյս նորս (ՆՄԺԱՎ, 118):

Միջոցի-մէկի՝ Նարժեցին զգարտն կեն ի կամս իւրեանց (ՄՄՊՅ, 95): Որոյ վարձատու լիցի տէր ի շնորհս իւր (ՄԱՊ, 56): Կարաւ, զուն հերիք խօսիս, որ շերտայ փեսարոյ ի քամին (ՆՔԶԿ, 258):

Ուղի խնդրի-ուղևորութեան տեղի՝ Յետնուց ի վեր ի քանապարհ մի զեւր (ՆՄԺԱՎ, 141):

Ներգործող խնդրի-պատճառի՝ Ազգային խելք գնաց և հպարտացաւ ի սուտ զովորսիւնն (ՆՄԺԱՎ, 29):

Ելութիւն-տեղի՝ Զհացն ի զիննն բաց (ՄՀՋՄ, 34): Յուրդք եղանուիք ի շուրն (ՊԱԿ, 61):

Տեղի-միճակի՝ Ի շուրն շուրացո (ՄՀՋՄ, 55): Կախէ յանեզակն (ՔԶ, 154): Կանգնեցո յանեզակն յամէն օր պահ մի (ն. տ., 154): Պատահէ է զայս հիւանդոս ի հոգ տուն պանել (ՄՀՋՄ, 8):

Անի-միճակի՝ Խոնարհեցաւ յերկնից յերկիր ի կերպարանս ծառայի (ԿԵՏ, 208): Ելաւ աստղ մի ի տեսիլ շքոյ (ՄՄՊՅ, 26): Ի կերպ աղբատի գնա մօտ ի հարամ կինն քո (ՆՄԺԱՎ, 340):

Վիճակի-ժամանակի՝ Զի՛մ հարն ի զնալ տեսայ (ՆՔԶԿ, 127): Ժամանակի-չափի՝ Յինն օրն էաւ զբերքն (ՊԱԿ, 642):

Ժամանակի-տեղի՝ Հանապաղ պատուէր զդոսս ի խննոյս իւր (ԱՍԶՄ, 295):

Նպատակի-մէկի՝ Ընթերցաւ բարձրաձայն ի յուր ամենին (ԳԱՏ, 233): Ենդրա-պարագայական՝ Մանուշակի և վարդի և նշի ձկն ի քիքն կարեցու (ԱՕԲ, 121):

2. ՔԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ Ե ՆԱԿԻՐԱՎՈՐ ԿԱՌՈՒՅՆՆԵՐՈՎ

Միջին հայերէնում ց նախդիրը գործածվում է հայցական և բացառական հորվներին հետ:

Ց+հայցական կառուցողը արտահայտվում են միայն խնդրային իմաստներ:

Ա. Հաղորդման.— Լրացյալ լինում են ասացական բայերը: Օրինակներ՝ Ասէ աղունսն ցրժիչն (ՆՄԺԱՎ, 7): Հարցին զգայն, թէ ո՞ր է մեր գառնիքն (ն. տ., 45): Ասէ սուտն ցարունսն (ն. տ., 55): Եւ ցխորդին բերօղն հարցաւ (ն. տ., 203):

Բ. Մատուցման.— Օրինակ՝ Նա կէս սղայի վնարէ ցնայրն (ՍԳԳ, 55):

Ց+բացառական կառուցողը արտահայտվում են հետևյալ իմաստները:

Ա. Սահմանափակման.— Օրինակ՝ Իմանայ իւր տէրն զցուրտն ցներսէ (ՄՀՋՄ, 88):

Բ. Տեղի-սահմանափակման: Օրինակներ՝ Չտեսայ ես որ բնական սուտայն ցներսէ երակացն բարբոսեաց (ՄՀՋՄ, 63): Բեական արեանն գնացքն ցներսէ երակացն լինի (ն. տ.): Ցներսէ երակացն արգիլած լինի (ն. տ., 80):

Միջին հայերենում ի նախդիրը բազազրվում է առ և ընդ նախդիրների հետ:

Առ ի բազազրյալ նախդիրները գործածվում են տրականի և հայցականի հետ:

Առ ի—տրական կառույցով արտահայտվում է տեղի իմաստ: Օրինակ՝ Զմին հայ տղայ լոյնորդ զովեցին առ ի Հոռոմոց բազա-տրին ի Տրպպիզոն (ՆՄԺԱՎ, 338):

Առ ի—հայցական կառույցով արտահայտվում են հետևյալ իմաստ-ները:

Ա. Հանգման.— Օրինակներ՝ Լաւ է մեծնեալ առ ի Բեզ շարշարանօր և նեզոմեամք (ՊԱԼ, 144): Կիմէ առ ի նա (ՆՄԺԱՎ, 31):

Բ. Ուղղորդան.— Օրինակ՝ Գրեաց և առ ի վարդապետն Հալոց ի Անունց այսպէս (ՄՈՒԹ, 22):

Գ. Փոխադարձ կապի.— Օրինակ՝ Սիրով խաղային առ յիրար (ՆՄԺԱՎ, 227):

Դ. Համապատասխանություն.— Օրինակ՝ Առ ի մարմին քո յարմարէ (ԳՏԲՊ, 216):

Ե. Նպատակի.— Օրինակներ՝ Այլ մարդ ոչ անդ զոյր առ ի վկա-յութին սորա (ՆՄԺԱՎ, 294): Գնացին յերգ զետոյն նրասխայ առ ի աճցանէլ զգնան (ՊԱԳ, 60):

Զ. Տեղի.— Օրինակ՝ երբ այն պատճառներն յամէ առ ի մարդն և յերկրներն, նա մտանէ մէկ մի յայն պատճառնոյն խորու ի մարմնին (ՄՀՋՄ, 35):

Ընդ ի բազազրյալ նախդիրը գործածվում է հայցականի հետ հե-տևյալ իմաստներով:

Ա. Հանգման.— Օրինակներ՝ ետ նա պատերազմ ընդ շորքանակի յազգան և յաղթեաց (ԳԳՊՀ, 148): Զսանտարն և զվարդի չտուն ընդ յիրար խառնէ (ՄՀՋՄ, 48):

Բ. Ուղղորդան.— Օրինակներ՝ Անկեալ ևրկիր եպագ ընդ յարեկս (ՆՄԺԱՎ, 145): Խօսէր զազա ընդ ձկան յականջն (ն. տ., 176):

II. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒԹՆԵՐԸ ՄԱԿԱՐՅՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում բայի լրացման դերում հանդես եկող մակերայ-ները մեծ մասամբ սրբաչակի ձևով ասարբերվում են անականներից,

դրականի հոլովածներից, նախադրություններից: Առաջին հերթին դա վերաբերում է մակերայնից ածանցներով կազմված մակերայներին: Այսպես, —պլս, —օրև, —բար, —ցի, —պատիկ, —ակի, —ովի և մի շարք անանցներով կազմված բառերը որոշակիորեն մակերայ են: Մակայն այստեղ ևս չփման եզր ունեն մակերայների հետ մի շարք անանցներ, դրականի հոլովածներ, նախադրություններ: Այսպես, մի շարք բառեր համաստեղգում են մակերայի և անականի հատկանիշներ, ինչպես՝ ազգի ազգի, բարխոփ, բարտփ, յայով, նոր, շատ, Բիշ, ուղղորդ (ուղորդ) և այլն:

Հետևյալ նախադասություններում սրանք հանդես են եկել մակ-երայական կիրառությամբ:

Մկտա զովի ազգի ազգի Զիեղճ աղառուկն սղորմեի (ՆՄԺԱՎ, 31): Որ բարխոփն սպասաուրէ (ՄԳԳ, 153): Բարտփ ասէր վատչուերն (ՊԱԼ, 66): Յոյով աշխատեցան և դեա ոչ գտին (ԱՐ, 289): Քանի որ շատ վայլեն՝ յեան կարօա եւ մնացի (ԿԵՏ, 177): Նոր շինեալ տեղեաց ազատուիրն յցի (ՄԳԳ, 32): Այս ոչ թէ ուղորդ խորեցան (ՄԱՊ, 20): Որպէս զի ըզորդ արացեն զդատաստանս (ՄԳԳ, 290): Արագ ընթանայ ի պատուիրանս աստուծոյ (ՆՄԺԱՎ, 291):

Նույն բառերն իբրև անական են գործածված հետևյալ նախադասու-թյուններում:

Ազգի ազգի դեզս տանուն (ՆՄԺԱՎ, 290): Բազում ազգի ազգի խոցեր երեի ի մարցն (ԱՌԲ, 47): Որ յոյով Բառասուն անտուրդ պահէր (ԳԳՊՀ, 146): Քարգամանցին զամենայն զիրու հին և նոր կապալանաց (ն. տ., 30): Բորոտային զերմերն շատ գեղեր են (ՄՀՋՄ, 57): Քաղապոր մի զբարձր և զուղորդ սրն մի կանդնեաց (ՆՄԺԱՎ, 223): Ումն յերկա-րօեայ ժամանակի պէտս ունի (ՄՀՋՄ, 59): Որ էր ծնեալ ի բազազրն Մաղխանայ մերձ ի Մարա երկօրեայ անապարհու (ՎԱՊՏ, 88): Թողին զուղղորդ Բանապարհն Աստուծոյ (ՄՈՒԹ, 27): Մոխացաւ ևրկիրն ի շատ ջրէն (ՄԱՊՅ, 31): Վիճէին ընդ միմեանս զբարտ մարուն (ՆՄԺԱՎ, 214): Քող սանձէ զարագ յերուն (ԿԵՏ, 196):

Մի շարք բառեր էլ համաստեղգում են մակերայի և նախադրության իմաստներ: Այսպես, զկնի, յանցիման, ի գառ, ի հետ, ի վլայ, ի վը-րայն, ի վիհայ, մեծ, հեռու, ի ներև, փոխաբէն բառերը կարող են մի դեպքում որևէ հոլովածին (խնդրի) հետ գործածվել, և այս դեպքում գրանք նախադրություն են:

Օրինակներ՝ Գնաց կանգնեցաւ ի հարսանեացն հեռու (ՆՄԺԱՎ, 183): Փոխան աղապարտիցն զժայր գտակացն սրացելին (ՄԱՊՅ, 50):

Որ շժանորէլ ի վերայ հիանդին (ՄՀՄ, 104): Այլ ակոսքն բուսնին ի նետ այսոց (ԲԶ, 54): Գնէր զդոսխ ի վրայ վարդին (ՀՄԲ, 66): Զվաստակս կերթցնն իւրեանց յանդիման (ն. տ., 97): Ի մեծէն Կեսարիոյ մինչև ի Պագտատ Շահազանդ արարաք ծովկերտոյն ի ներև մեր հրամանացս (ՍՄՊՅ, 17): Նա նրթայ մերն հիանդին ցնծայով (ՆՄԺԱՎ, 81): Աչերս կրք ընէ ի զատ մարդ շուղեր, նա էս ի՛նչ անեմ (ՆՔԶ, 155): Զկան փոխան կտորն մի տալ (ՀԵ, 174): Այնպէս նորանայ որպէս զկնի՛ շահնդիկին (ՄՈՒԺ, 73):

Նույն բաները մակբայի արժեք ունեն հետեւյալ նախադասութիւններում:

Զկնի զպատարացն սուրք մատուցանէին (ՊԱԿ, 257): Ես եմ առանց սրիհ հո մերի եմ յանդիման կանգնել (ԿԵՏ, 183): Զիս ի վարտ տարա յանդիման (ԽԿ, 153): Շրջապատակ զրեղոն նստաւ ի վերայ (ՊԱԿ, 93): Երկինքն վրաս է փրկն և զիս ի ներևն է աղբիւր (ԱՌԲ, 151): Ընքն ի զատ նստաւ (ՆՄԺԱՎ, 52): Ընդ ո՞ր մեղաց արարիք, Զայս փոխարէն նստուցիք (ՀԵ, 243): Խառնէ ի նետ թի՛ մի ալիւր (ԲԶ, 108): Նիկ ի յայս զկէզս ի վրայ (ն. տ., 161): Կատուն փիղոն կամ ի վրայն և եզկ կարգաւոր (ՆՄԺԱՎ, 64): Զհոգիս փոխան տաքի (ԿԵՏ, 190): Եկեալ մերձ թերդին նախշուստու բանակ եղեալ նորա, այնքան մերձ, որ թէ թթանք (Հրացան) ձգէին հասանէր (ՊԱԿ, 22): Զով որ զուն ի վեր տանես, մարդ ի վար բերել չկաւ (ՆՔԶ, 299):

Մի շարք բառեր էլ իրենց ձևով կարող են դիտվել և՛ իրեն մակբայներ, և՛ դրչակների հորմովաներ: Այսպէս, երեսոց, ի բնայից, ի կամաց, ետաէն, յառաջմէ, վազորքէ, յանմեղաց, յետևանց բառերը ակերն-հայտորեն բացատրական բառամանք են, բացառելով, զմուտաւ, դիւտաւ, կարգաւ, շտապով, չորհրանակաւ, սևազգեստով, փոխանակաւ բառերը՝ զործիական: Սակայն հետեւյալ նախադասութիւններում զրանք զործածվել են որպէս մակբայ:

Զմեզ ի բնայիցն կայսրս կորոպուտ արտրին (ՊԱՆ, 114): Յառաջմէ դիտուր զեզու և զդիտ յատիկացոց (ՊԱԿ, 408): Հետէն յաղմայն և ուսովնայ ետակրն (ԳՔԲ, 23): Ի ժամ ժամ խոշորնայ յաղակն (ն. տ., 107): Զամենայն չար զործել եմ ի կամայ (ՀՄԲ, 148): Որ զրկէ գմարոն յանմեղաց՝ գմեղոն ի հետ զրկանայն յինքն անու (ՆՄԺԱՎ, 13): Մարդիկ կեղծաւոր լինին, երեսաց սերելի և յետևանց նենգաւոր (էՀՄԳԱ, 157): Սևազգեստով և բացաղլիւթ ճիւղունս լինէին նա սուլտանն իւրեանց ի Գանձակ քաղաքն (ՄՈՒԺ, 348): Այսոքիկ ախտք դուտաւ ծածկին (ՄԳԳ, 38): Այլ ընկերքն զամուսն փոխանակաւ կաց-

ցին ընդ նմա անպղերգաբար (ն. տ., 116): Իմ նարս ալ ի մերն եկաւ վազորքն ու խխա մթնթախ (ՆՔԶ, 91): Դատաւորք մի շտապով տայցնն երգումն (ն. տ., 296): Մենք զայն յիշեմք կարգաւ (ԱՌԲ, 77): Նաւոք պատեաց զծովն չորհրանակաւ (ՄՈՒԺ, 360): Զի ոչ փութան և ոչ շտապով ի բաց ընկենուն (ն. տ., 378): Գիւտս բմբուխ յորտորաց (էՀՄԳԱ, 171): Մարդակերպ զալլ մի երևեցաւ որ գերեկի շրջեր և բաղում վրաս անէր (ՄԺ, 2, 414):

Երբեմն էլ տվյալ բառակը, ունենալով զդրչակային հատուկ ցրացումներ, ձևով և զործածութիւյամբ մակբայ է: Երկնակ՝ Գնո եմ փոշիման զարձնը զայս տարէն վաճառս որ արի (ՆՔԶ, 260):

Որչ մակբայներ էլ ձևով նման են նախորդվոր կատուցներին, ինչպէս՝ աղածու, ի վարձու, բնդ առչ, և այլն, որոնցից առաջինները ի-տալական, իսկ վերջինը բնդ-մայցական կատուցի են նման:

Յրինակներ՝ Յաւս մարդկան մեռալ կարծիք ի յայծմաստ ոգորմնիք (ՆՇՈՆ, 120): Զայն ետ ի վարձու (ԿԳՊԶ, 173): Ոչ իմանաս բնդ առչն տարուսին շերմանն (ԳՔԲ, 24):

Միջին հայերենում բայի ցրացում զանում են բուր տեսակի մակբայները: Ընդ որում նրանք, բացի իրենց հիմնական իմաստից, կարող են արտահայտել նաև այլ նորմասաներ:

Տեղի մակբայը բայի լրացում.— Մրանցից են արտախ, արտախյ, անդ, անդր, աստ, աստաւոր, հետս, մտոյ, յառաւէն, այսրէն, հետուս, ներէկ, հօն, ի հօն, չուր, վերև և այլն:

Օրինակներ՝ Յաստէն շուքիմ հանգստութիւն, անդ վիշապաց կեր լինենում (ՅԳ, 254): Հնուս տեսու և մտոյ՝ տեսանել (ԳՔԲ, 88): Ուրախութեամբ նստիք ի հօն (ԿԵՏ, 121): Արիւնին զայն վերև կամ ներևն շատ պատճառ ունին (ԳՔԲ, 111): Հօն աղօթը զողջ օրն ի բուն (ԱՄԶՄԶ, 349): Այս կհանքս է զեկոզ համակ, աստ շտոնուս զու փառք (ԱՄԶՄԶ, 369): Խոնարհարար հետուս երկրպագն ինչ (ՀՀՄԲԲ, 417): Իմ ետրին դռնի անցնէք, պահիք մի հօն աղիկեցէլ (ՆՔԶ, 182): Զբաղունս աստի՛, անդի՛ նիլ (ՀՔՏ, 185):

Որչ աեղի մակբայներ զուգահեռաբար արտահայտում են ձևի իմաստ, ինչպէս՝ չորհրանակի, ներուստ, ի վեր, երես բնդ երես և այլն:

Օրինակներ՝ Զի պատեալ են չորհրանակի Սղանոզ գաղանք (ՅԳ, 523): Երես բնդ երես ասացէլ ինձ զբանս ձեր (ՆՄԺԱՎ, 91): Յեսս յեսս սաղալով գնայր (ՄՈՒԺ, 78):

Երբեմն տեղի մակբայը կարող է հանդման իմաստ էլ արտահայտել: Օրինակ՝ ձեննոտ ձեօք մի ասա եզիս (ԺԵԶԶԳ, 93) ժամանակի մակբայը բայի լրացումը, ժամանակի մակբայներից են այժմիկ, ասայ, առեկ, արդ, առ չապայ, առժամայն, առ վաղիմ, հիմի, հիմիկ, հանապազ, միշտ, շատայ, յեառչ, յետև, յար, եռյն ժամայն, նախիկ, վերտին, փոքուտա և այլն:

Օրինակներ՝ Յառաջ Տէր Պարոտի երամայեաց օրհնել զգորն (ՄՈՒԺ, 50): Զոր ոչ այլ որ համարձակեցաւ զործել ոչ յառաջ և ոչ վկնի (ն. տ., 183): Առժամայն խաղաճեցան ամենայն խորհուրդք նոցա (ՊԱԼ, 34): Յնառչ առաքել զՊարթաբիս (ն. տ., 36): Հանապազ զնոյնն ասէր (ն. տ., 50): Նոյնպէս և զյեսարիս պատեհ է, որ ասաչ եպիսկոպոսքն տանին (ՍԳԳ, 39): Նա այլ առգանք շտայ, թէ յեակ մեանի, զի իբր ծառայ է (ն. տ., 66): Արի ու պնդէ զմէջքդ և գոհի հիմիկ քեզ նարակ (ՅԳ, 368): Պահիկ մի ուրբայս պահէ, Յետև շատ ի լաց կու կենան (ՀՄԼ, 126): Ահա զայր ամբ թէզ (ՍՄՊՅ, 10): Փոքուտա ոչ խառանաց զիս (ԱՍՄՄԶ, 289): Մտիկ թո՛ կարին արէր, որ կելկեր կանոյս ի քնուն (ԵԺԶ, 105): Իմ կար, քեզ վատ չնմ ասեր, զու հիմի է՞ր ես խոզվեր (ն. տ., 186): Խոզել ջօհար կ՛ըր ձանչէ, զորն ի րուն զաղբն կու փորէ (ԷԲ, 143): Կուզես որ հանգչես, եզրայր, աղղէնէ՛ զարպատ զու շինէ (ն. տ., 151): Ապա վայ ամենայն աշխարհուս ի դառնութեան ժամանակիս, զի եկու զմահն ու կակիծն տեսաք և այս տարի զգերեացն (ԺԵԶԶԷ, 327): Ի մէջ այր և կնոջ և եզրարց անօղոտ բան մի խօսիր, որ յեռանցես (ՆՄԺԱՎ, 62): Յառաջ զչեքերն կուտան, կու խմեն յետև զտարբաթ (ԵԺԶ, 216): Ի նորայ ն մեղ զործցի (ՅԳ, 364): Թէ յետև որ մօրուր հանց է ձենի, այնոր զեղ չի լինար (ԱՌԲ, 159):

Ժամանակի երկու մակբայներ կարող են զուգարգրված գործածվել:

Օրինակներ՝ Միշտ հանապազ մարտնչէին (ՆՇՈՆ, 56): Երակ առ շառով յայնժամն (ԱՌԲ, 63):

Երբեմն մակբայի հետ կարող է գործածվել նաև ժամանակի այլ պարագա: Օրինակ՝ երկ գործով բարով ասնէին մէկ կար մի ճարով (ԵԺԶ, 53):

Ժամանակի որոշ մակբայներ կարող են զուգահեռաբար ձևի իմաստ արտահայտել:

Օրինակներ՝ Անցնողն ժամ ժամ վարզ մուրապայ և տիրֆիլ ուտէ (ԱՌԲ, 67): Փորանակ օր ատուր նորոգման, օր զենե ատուր խարխալեայ և Բայխայեայ անեւայ փլուզանի (ՊԱԳ, 55):

Հայի մակբայը բայի լրացում.— Զափի մակբայներից են՝ ամենկին, ամենկեմբ, աստագոյն, ասուել, ասուելապէս, ասելի, բազմապատիկ (և ասհասարակ—պատիկ-ով կազմվածները՝ եօրնապատիկ, հագառապատիկ, հարիւրապատիկ և այլն), բնաւ, երկիցս (և ասհասարակ թվահանք կազմվածները՝ երկցս, չորիցս, հաճիցս և այլն), իսկի, իսկիկ, իսպառ, իսպառ, կարի, կանգուն կանգուն, կրկին, կրկնակ, մեծապէս, մէկ մէկ, մին մին, յեռակ, յոյժ, սակաւ, սակափիկ, փոքր ինչ, փոքր ի շատ, քիչ քիչ, բշիկ, բշիկ բշիկ և այլն:

Օրինակներ՝ Բոլապ շեջեցաք զամենայն աշխարհն Տրապուսոյ (ՄՈՒԺ, 25): Իմաստութեամբ քիչ քիչ ձգէր առ ինքն արս աշողակս (ՍՄՊՅ, 32): Գինի տուր սակաւ սակաւ (ՄՇՄՄ, 21): Ապա թէ խիստ վատուծի հիւանդն, զու մտի շուր տուր (ն. տ., 44): Տուր յամեն օր մին մին (ն. տ., 55): Հեաէն բշիկ բշիկ ձգէ զՔառայն (ԲԶ, 84): Նա կլած է ի բահանայգործութենէ բնակար (ՍԳԳ, 38): Զայս աշխարհս բնաւ չի պրէ (ՅԳ, 520): Յոյժ խնամ սանցի մա (ԱՌԲ, 8): Կրեքոն շինութեամբ կարի ամբացոյց (ՍՄՊՅ, 105): Հոհշտակներն արծու դարձեր, կու տանէին զմեզ մէկ մէկ ի վեր (ԷԲ, 158): Պրապույն սակափիկ միթէ համբերէ (ԳԱՏ, 236): Գծոյնին իսկիկ մի վախեր (ՀՄԼ, 129): Ամուրեցաւ տղայն և փոքր փոքր անեցաւ ի զոգութեան (ՆՄԺԱՎ, 14): Կրեքոն շինես իսկ զլաւտ (ՀԺՏ, 128): Նա կրկնակի չէր դարձնայ (ն. տ., 7): Հարիւրապատիկ զկեանսն ժառանգեցել (ն. տ., 284): Բայց յետոյ ոտեցոյց զնոսա յագ (ն. տ., 342): Անլի հայծելն ախրէ զգրտան (ԲԶ, 80): Իսկի չգրեմ թէ ինչ կու գրեմ (ԺԳԶԶ, 275): Որ շատ ճեղքուրիս կանեն և յամեն օր ք. առջամ Ե. հոգոյս կերպարուր կու պատրաստեն (ԺԵԶԶԸ, 442): Զվանքերն առանկ անեցին (ԺԵԶԶԳ, 173): Յոյժ աշխատել էր այն օրն (ՆՄԺԱՎ, 160): Էրբէն ամենկին սչ խօսէր (ն. տ., 167):

Հափի երկու մակբայներ կարող են զուգարգրված գործածվել:

Օրինակներ՝ Մարտս բնաւ իսկի շունին (ՄԱԳ, 7): Բնաւ ամենկին ինքն ոչ հայէր ի նոսա (ՆՄԺԱՎ, 172): Կարի խիստ երկեչէր ի բանելոյ և սպանելոյ (ն. տ., 184):

Որոշ չափի մակբայներ կարող են զուգահեռաբար ձևի իմաստ արտահայտել:

Օրինակներ՝ Ու հետ ի հետ, կանգուն կանգուն տեղէ փոխել (ԲԶ, 84): Ոժանք որ խմեն՝ արբեան ցեղուցիկ (ԿԵՏ, 210): Հնգիկքն խիստ խիստ կու խնդրեն զայս բարս (ՊԱԳ, 592):

Երբեմն մակբայը կարող է համատեղել չափի և ժամանակի իմաստները:

Օրինակներ՝ Ամէն օրէն ոտեր սշխար մի (ՄԱՊ, 33); Շատոց եւ լափեր զու աղմոզորու լերզ (ՀՔՏ, 155); Ով գիրքս անկանի տաւէն ինն Բ պատարագ մատուցանէ (ԺԿԶԶ, 294):

Ձևի մակբայր բայի լրացում.— Ձևի մակբայներից են ականալ, անդամ անգամ (ինչպես և շատ կրկնադրուներ՝ մասն մասն, կամ կամ, կար կար, շալակ շալակ, կտոր կտոր և այլն), աղբիւրապար, անշապաղ, անխափան, արմատափի, գետօրէն, ի ծածուկ, իրովի, ի միասին, լալխաան, ծածկաբար, կենդանոյն, ճիմն ի յատակ, հեշտ, հետիոտս, ձրի, հորովի, մերկուց, միաբան, յանխայ, յուշիկ, յանկարծակի, յոժաբամիտ, վայաբապար, ուղղապակ, ուրայն, փութապէտ, քաջապէտ և այլն:

Օրինակներ՝ Մածկաբար ի ներքս վագեաց ի սենեակ թագաւորին (ՄՈՒԺ, 6); Քաջապէտ յարուցիպ թագաւորն յուղէր զթուրն (ն. տ.): Տաքեն անխափան զհարկն (ն. տ., 22): Փութապէտ հասուցանէ առ թագաւորն (ՊԱԼ, 34); Պատաս պատաս կենեւ զկան (ԿԳՊԷ, 94); Ընդ մարմինն շփէ յուշիկ յուշիկ (ՄԸՂՄ, 14); Ապա տուր կամ կամ որ խմէ (ն. տ., 44); Շեշտ եփի (ն. տ., 57); Ձիր րեկանն ի ծախողէն առնու անշապաղ (ՄԳԳ, 62); Ոչ միապէտ տան զվարձերն (ն. տ., 81); Ու բարկ բարկ ինքն ծիծաղաց (ՅԳ, 523); Ընդ վայր գրուցէ հիւանդն (ԱՕՔ, 291); Ամենայն այծք ծողովեցան ի միասին (նՄԺԱՎ, 42); Խնցղետին խոտաւք զձագս ի յլարդ րեքանալ զճանապարհն (ն. տ., 287); Արագ րեքանայ ի պատուիրանս առտուծոյ (ն. տ., 291); Անշափ վայրապար հաշեղ (ն. տ., 343); Ձիւք տիմամ-տիմամ բաժանենէ (նՔԶԿ, 219); Այս գիրչն ի յերազիս կորանցին տիմայ տիմայ (ՀՔՏ, 217); Զձգլ գոտփին խոնձուման (ԲԶ, 49); Այլրոզայլ ձգլ գոտփին ու զձնովին (ն. տ., 152); Թէ դու ի սրացա ցնեն, այս կենցարց յերակ խարող է (Ըն, 151); Որ գրկի զմարդ անմեղաց (էՇՄԳԱ, 9); Նա խոտի հազայ ի կրծացն (ԲԶ, 146); Գու հնախն առ զըտին, ի գառլ յաման արկ (ՄԸՂՄ, 44); Կու յարկ զմարդն ի րնէ (ՀՄՔ, 125); Ղալախիկն րոպ ու մոպ կապեր, զկէտ ճակտին թողեր է ի րաց (նՔԶԿ, 111):

Ձևի երկու մակբայ կարող են զուգորգած գործածվել: Օրինակ՝ եւ իսկոյն յանկարծակի եկն ազադաղն (նՄԺԱՎ, 161):

Ձևի շատ մակբայներ արտահայտում են վիճակի իմաստ:

Օրինակներ՝ Տուր յամէն օր շոքս նուկի յանօրոց (ՄԸՂՄ, 48); Կշտու վատ տեսնու և անօրոց աղէկ տեսնու (ԱՕՔ, 216); Ի կշտու փակէլ տուր (ն. տ., 256); Որ տա՛մ տա՛մ խմէ (ն. տ., 361): Վարդէն բաժանեցայ ողորմ ու լալի (ԳԱՏ, 231); Հանէք զմորթ արջոյն և տա՛մ տա՛մ արկէ՛ք ի վրայ առիւծոյն (նՄԺԱՎ, 114); Կորիզուլս քայլէ (ն. տ., 330);

Սծնէ զամէն զօրգածքն զրատտուն շոպ շոպ (ԲԶ, 121); Գտնում ի բեախ անշիմ,— խոշ հարս է կանգներ շար շապկանց (նՔԶԿ, 111); Հազիս կաբաց... պրծուցանել զնա ի ձեռացն կիսաման (ՍՄՊՅ, 105):

Երբեմն նույն մակբայը կարող է արտահայտել ձևի-վիճակի խառն իմաստ: Օրինակ՝ Վախեն թե՛ աներեց մեռնում, ու առնեն թաղեն անօրէն (նՔԶԿ, 181):

Ձևի որոշ մակբայներ կարող են զուգահեռաբար նպատակի իմաստ արտահայտել: Օրինակ՝ Ի զուր մատնեաց զանմեղ մանուկն (նՄԺԱՎ, 140):

Ընդհանրական մակբայր բայի լրացում.— Լեղհանրական մակբայներից են անդրէն, այլուի, ժամ ժամ, իսկոյն, հեա, հետէն, հեա ի հեա, յանկարծ, պան պան և այլն:

Օրինակներ՝ Մա զեցա ի ծողովն Դմնայ յառաջինն (ՍՄՊՅ, 90); Գու հետէն առ զըտին (ՄԸՂՄ, 41); Թէ շարկամն այլի մտի զայ՛ ըտուր տայ (ԱՕՔ, 18); Չեա ի հեա զմարդոց իմանաց տանի (ն. տ., 151); Անպ ի վերուստ ի վար յանկարծ որոտաց (ԳԱՏ, 236); Յանխայն և պակասէ ժամ ժամ (ԳԲՔՄ, 84); Գրատտուն ոտքն ոռնեայ հետէն ու հետէն հետի (ԲԶ, 118); Պան պան հեճնուս զինք ի մէջ մարդկաց (ԲԶ, 72); Չեա կուգայի, հեա կարդայի (Ըն, 164); Եթէ ասեմ, մեկուց կու մեռնի (նՄԺԱՎ, 161); Երթամ աղաւնմ զատուած, երբ կկիր, նա այլով շերքս (նՔԶԿ, 108):

Մանրութիւն.— 1. եթե նախադասութիւն մէջ մակբայը զրովմ է բայի և բայանման միջև, ապա այն կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրև պարագա, և՛ իբրև որոշիչ, այսինքն զիսկովն և՛ որպիս բայի, և՛ որպիս գոյականի լրացում: Օրինակ՝ ձգվեր հանապաղ պահօք և ազօթիք (ԿԳՊԷ, 257):

2. նույնը վերաբերում է նաև բայի և ոչ բայանման հետ գործածված մակբայներիին (նաև անականներին):

Օրինակներ՝ Կերակուր հոյ և զէն տուր (ՄԸՂՄ, 17); Քիչ էի յ մի շուր և զիեի տուր, որ խմէ (ԱՕՔ, 63):

III. ԲԱՅԻ ԼՐԱՑՈՒՄԵՆԻՐԸ ԱՄԱԿԱՆՈՎ

Միջին հայերենում անականները կարող են զտնույ բայի լրացում: Ընդ որում բայի լրացում զտնուում են հիմնականում որակական անականները, հազվադեպ նաև հարաբերականները: Անականները կարող են արտահայտել մի քանի իմաստներ՝ պայմանավորված իրենց բառիմաստով և լրացալի կապակցելիութիւնով:

Ածականը բայի լրացումն է իմաստով.— Այս հարարերովթյամբ բայի լրացում կարող են դառնալ շատ ածականներ, ինչպես՝ անազն, անհն, աղկ, այլազգ, անբաժնի, արժանատ, անխոր, բարի, բուր, բարձ, գեղեցիկ, զամբ, բանձ, բիւր, միւր, խոր, խոշոր, ծալլ, ծուռ, կարմիր, եզօր, համարձակ, հասասար, հնգ, ձախ, հարասար, մանր, յատուկ, շար, պարզ, պերհ, պինդ, պայծառ, սուր, սև, վառ, քաղցր, քաղ և այլն:

Օրինակներ՝ Անտուս զեզնն հեկիլէ ... և մանր աղա (ՄՀԶՄ, 97): Ի յայս չիբոս ի հիւանդութիւնս աղկի իմանայ զպատճառն (ն. տ., 122): ճարասար խաղայ ցօրուածքն (ԲԶ, 46): Եկի զինք քաղ (ն. տ., 107): Իբաւունք է, որ կարճներն հասասար ծառանգնն զՅագատուութիւնն (ՍԳԳ, 16): Պսակվի ինք անբաժնի (ն. տ., 53): Պատեհ է, որ մանուր փնտով զատատունն և զճշմարիտն իմանայ (ն. տ., 71): Աշխարհս ամէն ստուկու դատին (ՅԳ, 300): Գրոշմ ի վերայ եղեք, որ շիշխնն հայկ ծուռ ին (ն. տ., 341): Խաւարն բանձ է պալ կապել (ն. տ., 406): Ամէն բան իւր ձախ հանդիպի (ն. տ., 549): Վաս տեսնու մարդու աչքն (ԱՕՐ, 213): Բոլոր պատեցին զճարսուս (ՍՄՊՅ, 114): Յամենայն ժողովինն զերուսողէմի կայսկոպոսն բարձր ետուցանեն (ն. տ., 128): Գեղեցիկ յօրինենց ըզկինն ի կողէն (ՀԵ, 192): Հեզ սրասաց ամբ ցօղարքն (ԿՅՏ, 118): Սրենարանեմ անկուի զանկ զանձ հայրն աստուած (ն. տ., 152): Քաղցր եղանակն պրպույն ու զուճրին (ԳԱՏ, 238): Շարժողական երակն բարակ և պինտ և յոլլ շարժին (ԳԲԲՄ, 3): Ամենայն արարածք, զիս դասն ողբացէ (ԱԲ, 182): Հասն խալոր հայի (ՆՄԺԱՎ, 81): Ինքն բիւր զեչր (ն. տ., 287): Ենօսֆարն ի շրէն ի դուրս Գեղին կանաչ երեկեցու (ՀԲՏ, 166): Յոլլքն ոչ աս բարի պայրին և ոչ անդ վայելեն (ՆՄԺԱՎ, 237): Սրտիկս աշխրուս ասաց զԿուրանաս, թէ ծուռ կու խօսիս (ՆԲԶԿ, 60): Գուռն ալ կիտարաց անհո, ցած հայիս, մանուր ծիծաղիտ (ն. տ., 104): Անշափ ողորմուկ կու լամ, աշխրուս արին կու կաթէ (ն. տ., 242): Եղանակէր նա կաղցրուցուն (ՀՄԲ, 129):

Որոշ ածականներ լրացուցի մտա կարող են արտահայտել ձևի և պատճառի իմաստ: Օրինակ՝ Գանգատ ու սրկած մարդիկ անհարակ են առ ձեզ եկել (ՀԵ, 147):

Երբևէն ածականը կարող է մեկնաբանվել և՛ իբրև ձևի պարագա, և՛ իբրև որոշիչ: Օրինակ՝ Պուտն ու պուտպարզն ու մատուտինն և այլ ծաղկունք բացուին սիրուն (ՄՀԶ, 222):

Ածականը բայի լրացում վիճակի իմաստով.— Այս զեպրում լրացման հարարերովթյանը լրացուցի բայի հետ պայմանավորված է ոչ միայն

կեր բարիմաստով, այլև լրացուցի կապակցելությամբ: Այսպիսի լրացում կարող են դառնալ աղբառ, անտէր, անտրուց, անտրի, անտուն, անպաշարելի, բարտօ, զվիրքաց, դատարկ, եղի, բարտօ, մերկ, որք և այլի, այրի, պայծառ, չեք և այլ ածականներ:

Օրինակներ՝ Խոնար հատուր եման անտուն գաի զքեզ (ԳԱՏ, 160): Որ մերկիկ զնէն ի տապան (ՀՄԲ, 134): Սէրովբէքն և բէրովբէքն մերկ աղօթին ասացի աստուծոյ (ՆՄԺԱՎ, 96): Ազրատ մի եկեալ ի գեօզ ի մա և մաս ի ժամատունն պատառուուն և անճրակէզ (ն. տ., 264): Ելանեմ դատարկ յաշխարհէս (ն. տ., 129): Քան զանցէտ աղբառ մեալն էս (ՀԲՏ, 174): Զեք պանէ զգրասանն ու զդուրն եղի տուր, որ խմէ (ԲԶ, 158): Փորէ իւր ձեռք տապան. ինքն ի ներս մտուն կենդանի (ՆԲԶԿ, 259): Զին հարն ալ կանգնուկ տեսայ (ն. տ., 115): Մնաց երկիրն կտնուան (ՍՄՊՅ, 81): Մի բոլոր զիս անտրն և անմաղկի որ գտանամ (ՅԳ, 261): Յորժամ խալլալկերես ոչ եկիր, եկ որ տանիմ զքեզ սեւես (ՆՄԺԱՎ, 177): Հանէ՛ք զմորթ սրբուն սառ սառ և արկէք ի վերայս արեւուն (ն. տ., 115): Գնաց դարձակ ի տուն իւր (ն. տ., 147): Ակառն զամենայն սուրբ մանկունն եկեղեցոյս սոլայանաց մի մեղադրել, զի սպառ զեղամ և լալով (ԺԳԶԶ, 412): Զմեռնն այլ ի դիրկն անտուր, ի ծոցուն եմակ կենդանի (ՆԲԶԿ, 75):

Մի բանի ածականներ լրացուցի մտա կարող են մեկնաբանվել և՛ ձևի, և՛ վիճակի իմաստներով:

Օրինակներ՝ Քանանայ որ ծալ կենայ, նա խրատ և յանգիմանէ զինք Գ Հնա (ՍԳԳ, 27): Յաստէնս թէ քնուր կենաս՝ անդ պահած է շատ տանջելիք (ՅԳ, 348): Ի՛նչ շահ, որ քնուր պանես զմարմինդ՝ յետն հողանայ (ն. տ., 380): Երեկիր պարզ և յառակ (ն. տ., 421): Գուռն ի մօտայ մրեզուն երեւայ (ԱՕՐ, 75): Երբ կորուսես կը՛ն՝ փայլէ (ԿԵՏ, 164): Գու Լ՞որ ծարուս շրջիս (ն. տ., 177): Յամէն հասասար տեսնէ (ՆՄԺԱՎ, 187): Գու պանէ զսերն կանգուն (ՀԲՏ, 192): Անպահ խալլալու զեչր ի ճանապարհ (ՀՄԳԿ, 99): Անմօթ շրջիս ի զեչրս և ի թաղարկ (ն. տ., 226): Այլ որ զէչ կարուսես կը՛ր և խիտ աղտալի ի շուշ գայր և ինզրէր (ՆՄԺԱՎ, 238): Երթամ թուս ևս լուրջ հօգնիմ, ի սարերդ ընկնիմ սեւառ (ՆԲԶԿ, 179):

Գույականի և բայի միջև որոված ածականը կարող է դիտվել և՛ իբրև վիճակի պարագա, և՛ իբրև որոշիչ: Օրինակ՝ Վարդն սուղապակի սերէ, որ գայ ի ծոց ու բացուի (ՆԲԶԿ, 50):

Ածականը բայի լրացում շափի իմաստով.— Լրացման այս իմաստը հիմնականում բխում է նրա բարիմաստից:

Օրինակներ՝ Զի գանդաստանս իմ թէ գործէր որ երկրագործ և սերմանէր, Հարիւրաւոր, վարսունաւոր կամ երեսուն պողպարելը (ՆՇՈՅ, 47); Քանդի երկար պանդխտացայ (Ն. տ., 53); Եւ այս երկար քաշը (ԱՌՔ, 357); Անշափ տի գովմն գրեթ, շուր մի աշխուցց պագ մի տաս (ՆՔԶ, 117); Յիշեցե՛ր... զհոգեւոր հայրն իմ և եղբայր գտել Մկրտիչ Կարկազոս, որ բազում երախտեայ ինձ (ԺՆԶԶԶ, 422):

Չափի իմաստ են արտահայտում նաև «այն անձնցով րվական» գոյական բազմաթիւութիւնից կազմված հարարերական անվանները, ինչպէս՝ երեփօրեայ, եօրեփօրեայ, ուրբօրեայ և այլն:

Օրինակներ՝ երեփօրեայ յարեա տէրն ի մեռելոց (ԸՆ, 195); Չամաց հաղարաց շինուածս՝ միօրեա անհետ կորուսանլին (ԺԳԶԶԶ, 578); Ցիւշեցե՛ր զՓիրզասն, որ կիսօրեա փոխեցաւ առ Քրիստոս (ԺՆԶԶԶ, 77); Երբեմն անականք կարող է շափի և ձեի խտան իմաստ արտահայտել:

Օրինակներ՝ Երկց որդին Պարզուան մնաս կարն (ՎԱՊՏ, 134); Որ աշխատի և խորագոյն փորէ, նա գտանէ զգանձն (ՆՄԺԱՎ, 237); Պարկեշա ուտէ և դինի ոչ իմէ (Ն. տ., 279):

Ննարար է նաև անականի մեկնաբանութիւնը շափի, ձեի, ժամանակի խտան իմաստով: Օրինակ՝ Գեռ իմ սիրտս մտօրատին չի հասեր, նա բարակ լուացաւ (ՆՔԶ, 150):

Հարբեակն անականք բայի լրացում.— Միջին հայերենում բայի լրացում կարող են դառնալ նաև մի շարք հարարերական անվաններ, ինչպէս՝ արծաթ, բանական, բնգեանական, լուսեղէն, խաչանիշ, քափառական, կիսօրեայ, հոգեւոր, մարմնաւոր, մազեղէն, մեղապայծառ, մտաւոր, էնեզաւոր, պատառոտուն, փայտակերտ, օրիւնաւոր և այլն: Մրանք բայի լրացման դերում կարող են արտահայտել այն բոլոր հարարերութիւնները, որոնք դրսևորվում են որակական անվաններով: Այսպէս, արծաթը, բանական, բնգեանական, լուսեղէն, խաչանիշ, հոգեվոր, մարմնաւոր, մեղապայծառ, մտաւոր, էնեզաւոր, փայտակերտ անվաններով արտահայտվում է ձեի իմաստ:

Օրինակներ՝ Ցցերն արծաթ գարենի, թանաֆներն ապրում ու լար (ՆՔԶ, 118); Չաստուծոյ ս"ով կարէ խօսել բանական (ԸՆ, 188); Ի պատկեր աստուածութեան արտ լուսեղէն (Ն. տ., 208); Պարկեշտութիւն յոյժ յօշոտ է վասն հոգեւոր բնութեայլոյն (ՆՄԺԱՎ, 290); Նստի մտքը լոկի և հանգարտ ի տան իրում... և աշխատի մարմնաւոր (Ն. տ., 281); Մառք և դրախտք կանաչեցան, Մեղապայծառ զարդարեցան (ԸՔՏ, 164); Քեզ

պալաւանն ևս մտաւոր, Զի խաղվեցած ես ննջաւոր (ԳՏՔՊ, 216); Հացկերութի սեղանն ...փայտակերտ շինեցաւ (ՊԱԳ, 317):

Միւնարագ, պատառոտուն, սևաւոր և նման անվաններով արտահայտվում է վիճակի իմաստ:

Օրինակներ՝ Եղեմնապատ ասաւոր լինիք և ձիւնարագ ամբողջ պանիլ (ՆՇՈՅ, 121); Աղքատ մի եկեալ ի գեօղ մի և մտաւ ի ժամատունն պատառոտուն և անձրեակէլ (ՆՄԺԱՎ, 264); Երթամ թուխ ու լուրջ հագնիմ, ի սարերդ ընկելիմ սևաւոր (ՆՔԶ, 179):

Քաղաքական անվանք կարող է արտահայտել ձեի-վիճակի իմաստ: Օրինակ՝ Ոչ դրօր, ոչ դազար ասնուն, Այլ շրշիմ ևս քաղաքական (ԳԱՏ, 154):

IV. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳԵՐԲԱՅՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում բայի լրացում դառնում են անորոշ, անցյալ, հարակատար և մասամբ ընթացակցական զերբայները: Ընդ որում զերբայները լրացական զերբով կարող են հանդես գալ երկու ձևով՝ գոյականաբար գործածվելով և ինքնուրույն գործածությամբ: Գերբայների գոյականական գործածութիւնը բայի լրացման զերբում չենք անշատել զոյականների նույն գործածութիւնից: Այստեղ կրենենք զերբայների ինքնուրույն կիրառութիւնը:

Անորոշ զերբայը բայի լրացում.— Մի կողմ թողնելով անորոշ զերբայի գոյականական գործածութիւնը բայի լրացման զերբում (որը բացահայտված է համապատասխան բաժնում), կանգ առնենք անորոշ զերբայի անփոփոխ ձեի քննութեան վրայ:

Անորոշ զերբայի անփոփոխ ձեի ամենից առաջ հանդես է գալիս երանգավորի իմաստ ունեցող բայերի դիմնադր ձևերի՝ հետ կազմելով այսպէս կոչված բայական բազմադրայ ստորոգյալ: Այս ձևով անորոշ զերբայի հետ գործածվում են իշխել, կամել, կարել, մասծել, համարանկել, խնդրել, յօժարել, գայրակղել և այլ բայեր:

Օրինակներ՝ Խօսել զանշահն ոչ շատացայ (ԳՏՔՊ, 233); Ակնարկել պատուէր աղի յօրէնս տիրական (ԱՔ, 202); Խնդրելին կոտել ընդ դորսն Յունաց (ՍՍՊՑ, 40); Բազում աղաչանօր կարաց հաւանեցուցանել զգործն Հայոց՝ սակաւ մի թոյլ տալ փախելի (Ն. տ., 40); Կամիմ ատել կազակութիւն սիրոյ ընդ ընդ (Ն. տ., 103); Չկարացին մարդկան օգնել ու սպասել ի մահոյ (ԸՆ, 213); Ոմանք բմակի շուր խնդրելին (ԳՏՔՊ, 315); Կամեցաւ խաղաղացուցանել զբազարն (ՄՈՒԺ, 373); Ոչ իշխեւ համար-

ձակիլ յաջ կամ յահեակ (ԿՊՊ, 272): Զայն հացն որ դուն տաս ոտակէ իսկի մարդ խլի շկարէ (ՆՔԷ, 299): Կեալ յորէն տեսան խոկաց (ԳԱՏ, 162):

Երբեմն երանգավորիչ բայի դիմավոր ձևի մտա դրվում է ի+անո-
րոջ դերբայ կառույց:

Օրինակներ՝ Ի կորուսանի զքեզ ջանայ (ՊԱԳ, 129): Սկսան ի լակել զչորն արեւահամ (ՆՄԺԱՎ, 129): Այսպէս ազահ՛իմք և ջանամ որդիք մարդկան ի զրկել և ի յափշտակել, ի յուտել և ի յըմբել, ի յազանիլ և ի շնայ (Ն. տ., 128):

Պատահում է նաև, որ երանգավորիչ բայի մտա անորոջ զերբայը անփոփոխ ձևի փոխարեն դրվում է թեք հորովով՝ շրջապատի ազդեցու-
թյամբ: Օրինակ՝ Բագատորն ոչ կարէր դադարեցուցանելոյ զօրիտն ի
թառանչելոյ և յողոց հանելոյ վասն Առնի որդոյ իւրոյ (ՄԱՊ, 44):

Անորոջ զերբայը տալ բայի դիմավոր ձևերի հետ կապակցվում է պատճառական բայածն կազմելով, Օրինակ՝ Ի պտղոյն ուտել տոփն, ի փառացն մերկացուցին (ՆՔԷ, 317):

Անորոջ զերբայը մի շարք բայերի մտա անփոփոխ ձևով կարող է գործածվել թեք հորովաձևերի փոխարեն՝ արտահայտելով խնդրային հարարերութիւններ:

Օրինակներ՝ Դարիթ վայնեացա կտփի ընդ նոսա (ՄԱՊ, 37): Հան-
դերմա այս յո՛ժ ազգելումն տայ ընթանալ յերկինս (ՆՄԺԱՎ, 291): Մուրալ յայլոց զուռն ամաչելմ (ԸԵ, 178):

Այս դեպքում, սակայն, հնարավոր է նաև անորոջ զերբայի թեք հորովաձևի գործածութիւն: Օրինակ՝ Գնա և մի երկնչիւ ասելոյ (ԱՄՄՁ, 313):

Անորոջ զերբայի անփոփոխ ձևը կարող է նաև նպատակի իմաս-
տով կապակցվել բայերի հետ: Այս դեպքում զարարության օրենքով գոր-
ծածվում է ի+անորոջ դերբայ կառույցը:

Օրինակներ՝ Փարսցան և նորք ի գեալ (ՊԱԳ, 330): Առ ժամայն պարտաստեցան ի գաս առնոլ (Ն. տ., 405): Վասն որոյ բողոքին ի գեալ (Ն. տ., 516): Կեաց ի կարգալ (ՆՄԺԱՎ, 132): Եկն յառաջին տեղն ի քար կարել (Ն. տ., 180): Ժողովեցան շուրք քաղաքին յուտել զկաշին (Ն. տ., 129):

Սակայն միջին հայերենում անորոջ զերբայը ավելի շատ նպատա-
կի իմաստով կապակցվում է առանց ի նախդրի:

Օրինակներ՝ Կեացին որսալ ձուկն (ՆՄԺԱՎ, 84): Ետ նմա թուզթ տանել (Ն. տ., 85): Աղուէն եմուտ առ սագերն ուտել զնոսա (Ն. տ.,

89): Իմաստաւեր մի կոչեցին ի սեղան թագաւորի նաշակել (Ն. տ., 258): Ես ձուկ դրի ուտել նմա (Ն. տ., 181): Ամենայն քաղաքն անդ կուտեցաւ անցրել զկրպակն (ՄԱՊ, 79): Խառնեալ ի միասին զնացեցն ի թարւղչ պատերազմիլ ընդ Պարսից (ՊԱԳ, 74): Զայն հացն, որ դուն տաս ոտակ, իսկի մարդ խլի շկարէ (ՆՔԷ, 299): Եկին տանել, զի հանցել (ՆՄԺԱՎ, 136):

Անորոջ զերբայի անփոփոխ ձևը կարող է նաև իմաստի սաստկա-
ցում արտահայտել: Օրինակ՝ Պէտպէս հնարիւք խաբել խաբի (ՆՄԺԱՎ, 31):

Անորոջ զերբայը երբեմն կարող է կատարել ի+անո՞րոջ դերբայ կառույցի զեք՝ վիճակի իմաստ արտահայտելով, Օրինակ՝ Աղուոր մի զեալ տեսայ, կանչեցի, թէ՛ շկարմիր երես (ՆՄԺԱՎ, 65):

Յուրահատուկ է այն դեպքը, երբ անորոջ զերբայը ան ժխտական նախածանց ստանալով կատարում է վիճակի պարագայի զեր, Օրինակ՝ Ես կայր ատուածաշունչս անկազմիլ (ԺՂԶԶ, 246):

Անցյալ դերբայը բայի լրացում.— Անցյալ դերբայը միջին հայե-
րենում բայի լրացման զերում արտահայտում է վիճակի, ձևի, պատ-
ճառի, ժամանակի, ինչպես և խառն իմաստներ:

Վիճակի իմաստն արտահայտվում է բազմաթիվ բայերի մտա:
Օրինակներ՝ Զճրագուննս վառեալ բողին և զվրաննս կառուցեալ (ՊԱԳ, 77): Միայնիաց մի եկ ի դիզ մի քաղցեալ (ՆՄԺԱՎ, 73): Ուր-
խացել են մեծ սաղո՛ժ՝ Երբ որ տեսան զվարդն բազմել (ԿԵՏ, 121):

Անցյալ դերբայով արտահայտվում է նաև ձևի իմաստ:
Օրինակներ՝ Օր զհետ աւար խալիպեալ և քայնայեալ անեալ վրուգանի (ՊԱԳ, 55): Բարկացեալ լըկն ձգեց զփրիտն և զնաց ի գե-
ղէն (ՆՄԺԱՎ, 266):

Հնարավոր է նաև անցյալ դերբայի գործածութիւն ժամանակի իմաստով, Օրինակներ՝ Կեացեալ պատմեցին թագաւորին (ՆՄԺԱՎ, 200): Ետքս յո՛ժ ուրախացեալ գնացին խաղաղութեամբ ի տունս իրեանց (Ն. տ., 201): Նա եկեալ անխեաց դիցիկն և զուղիւղան կուտեաց ի մէջ տանն (Ն. տ., 210):

Երբեմն անցյալ դերբայը համատեղում է ժամանակի և ձևի իմաստներ: Օրինակ՝ Ես անցեալ էտ զկեսանս և զՄօխ (ՄՈՒԺ, 5): Անցյալ դերբայը գործածվում է նաև պատճառի իմաստով: Օրինակ՝ Բարկացեալ առու՛ժ տձ ապտակ յերեսս զայլուն (ՆՄԺԱՎ, 55):

Երբեմն անցյալ դերբայն արտահայտում է պատճառի-ձևի խառն իմաստ:

Օրինակներ՝ Ի դանտիսեննէ ստանձանեացն ծայրք ոտիցն և ծայրք ձեռացն իբրև ի հրոյ կիզելալ, հասեալ անկանիցն (ՊԱՆ, 38): Սէր քո դարտա իմ առդոր, Անշէլ վառեալ բոցակիզլ (ԳԱՏ, 219): Խախտեալ փլաւ տէրութիւն ազգին Բագրատունեաց (ՄՈՒԺ, 37):

Հարակատար դերբայը բայի լրացում.— Հարակատար դերբայի ձևագործումն սկսվում է միջին հայերենից: Այս պատճառով էլ այն քիչ գործածութիւն ունի: Հիմնականում այն կատարում է վիճակի պարագայի պաշտոն:

Օրինակներ՝ Ես ձեզ տեսայ սիրով նստած (ՀՔՏ, 141): Խառնէ զամէն զիզերն ընդ իբրս լեւած (ՔԶ, 154): Այսոր տեսայ զինք զարգաւած (ՀՍՔ, 72): Զօրն ի զոս շրջի խոտված (ԱՄՄԲ, 90): Փախեաւ արևնաթաթախ և շարչաւած և Բազցած գնաց ընդ ձոր մի վար (ՆՄԺԱՎ, 324): Զձեզ տեսանէմ շուրջ ժողոված (ՆՇՈՆ, 132): Այնչափ աղալեմ զԱստուած, որ տեսնում ես դիտ խրլլսւած (ՅԳ, 389): Մեռաւ ծայրս և պապակած, կարտեալ ջրի (ԳՔԲՄ, 131): Հանց արեւ, որ գամ, զգառն երկած գտնում (ԷՀՄԳԱ, 21): Անհատա, Բազցած չեմ պանել զքեզ (ՆՄԺԱՎ, 66): Ըմբռնեցին և զրալիֆայն... և իբրէն առաջի Հուլատն զիրացած և ստնկացած (ՄԱՊ, 26): Տորտեզ որ կանգնած տեսնուն, մատրնցոց կանեն թէ՛ նա ի (ՆՔԶ, 191): Տեսայ ի հոգուն հոգին զարգաւած ու բազնեւոյ (Ե. տ., 12): Գայ գտնու հարբած ի քուն (ԿԵՏ, 193):

Հարակատար դերբայը երբեմն կարող է մեկնաբանվել նաև իբրև բայի, և իբրև գոյականի լրացում: Օրինակ՝ Տարան զիշխանան կապած ի Պաղտատ առ խալիֆայն (ՍՄՊՅ, 12):

Ընթացակցական դերբայը բայի լրացում.— Այս դերբայը նույնպես նոր սկզբնավորվող ձև է միջին հայերենում և զործածվում է որպես ձևի պարագա:

Օրինակներ՝ Քեհկո ի շիջ ձշեր, պագնելէն ի տուն ի տարեր (ՆՔԶ, 128): Զուր, զրրրլալէն կու գաս (Ե. տ., 237): Առնէն կու գար սրբլալէ, Ասիկ պիտով պրլալալէ (ԱՄՄԶ, 422):

Այլառև դերբայի լրացական դերի մասին.— Միջին հայերենում սակա պատմի դերբայի ի-ով վերջավորվող ձևը (որն արդեն անակառի է վերածվում հաճախ) երբեմն կարող է պարագայի պաշտոն կատարել:

Օրինակներ՝ Զայս ամէնն երևիլի տեսանմ (ԱՕՔ, 21): Եկեալ տեսայ դեռ խնդալի (ՀՍՔ, 73):

Ենթակայական (Ենթկա) դերբայը բայի լրացում.— Միջին հայե-

րենում ենթակայական դերբայը գոյականաբար զործածվելով կատարում է գոյականի պաշտոնների այնպես, ինչպես զարարում և ժամանակակից հայերենում: Սակայն այստեղ առեալ է նաև այդ դերբայի զործածութիւնը նպատակի իմաստով: Օրինակ՝ Ես տեր գայ պահանջող զինչ որ ի մեզ ևն սերմանել (ԿԵՏ, 178):

V. ԲԱՅԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԳԵՐԱՆՈՒՆԵՐՈՎ

Միջին հայերենում բայի լրացում գտնում են անձնական, փոխադարձ, ցուցական, հարցական-հարաբերական, անորոշ, որոշյալ դերանունները, որոնք լրացական դեր կատարում են երկու ձևով: Մի դեպքում զրամք դրսեւորում են գոյականի հասկութիւն, և դրանց շարահարմար հարաբերութիւնը լրացյալ բայերի նկատմամբ չի տարբերվում գոյականների նույն հարաբերութիւնից: Երկրորդ դեպքում ցուցական այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, այսպէս, այդպէս, այնպէս, նայեալ, այնքան, այդքան, այնքան, այսպիս, այդպիս, այնպիս, նայելալի, հանց, հանչալ, հարցական-հարաբերական Բանի, ո՞նց, ի՞նչ, զի՞նչ, ո՞րպէս զերանունները զործածվում են որպես բայի լրացում՝ անկախ գոյականի հետ անեցած հարաբերութիւնից: Այս պատճառով էլ զերանունների առաջին կարգի զործածութիւնը չենք առանձնացնում գոյական լրացումով բառակապակցութիւնների քննութիւնից և կանց ընթացում միայն երկրորդների վրա:

Յուցական դերանուններ բայի լրացում.— Եթէ ցուցական դերանուններից առանձնացնենք սա, զա, ես, այս, այդ, այն, ապա մյուսները մանրամասն վերլուծվածները, կարող են հանդես գալ որպես բայի լրացում: Ընդ որում զրամք արտահայտում են տարբեր իմաստներ:

1. Չի իմաստը ցուցական դերանուններով.— Այս իմաստով զործածվում են այսպէս, այսցեղ, այդպէս, այնպէս, հանց, հանցեղ, հայնց, հնցկուն և այլ դերանուններ: Ընդ որում մի զիպքում ցուցական դերանուններ ձևի իմաստն արտահայտում են իբրև լիբիմաստ անդամ:

Օրինակներ՝ Ես արդ, այսպէս համեմատեցուց (ՄԳԳ, 287): Ամենեքեան նայեալս կորնչիցիլ (ՄՈՒԺ, 289): Այսպէս ազատեցաւ մարդն ի մահուանէ խրատով ազօրին (ՆՄԺԱՎ, 163): Այսպէս կու շրջիմ բարբաբական (ԷՀՄԳԱ, 16): Այնպէս տուտ զէզ աստուածանաբար (ՄԳԳ, 21): Այնպէս գնացեալ ոչ զարձա (ՆՄԺԱՎ, 45): Որ հպարտանայ, նա զին այսպէս կորճանէ զես (Ե. տ., 45): Ամէն որ դիտ այսպէս ձեռնէ (Ե. տ., 163): Սոյնպէս ստախաց առ թագաւորն Ափխազաց

(ՄՄՊՅ, 218): Այցեցի համարեա զամէն հասուցումն՝ այլոց օրինակ (ՀՀՄԲԲ, 383):

Երկրորդ դիպրում ցուցական դերանունները ձևի պարագա են դառնում սուկ ձևականորեն, իսկ նրա իմաստի բուն արտահայտիչը երկրորդական նախադասութիւնն է լինում:

Օրինակներ՝ Զգրինի հանց խնցելէ, որ զարիժն սպանէր (ՆՄԺԱՎ, 301): Թէ հանց կու հաւատա, որ աւտարան է խօսք Քրիստոսի, ընդ-է՞ր ոչ կատարեցնր (ն. տ., 264): Արի ու հնցկուն գնա, որ ծոցու տերն լիմանայ (ՆՔԶ, 201): Նմանազէս և գրոյրն զարդարեաց այն-հան, զի տեղոցաց տեսարանքն շլանային ի նայելն (ՍՕՊՆՆ, 257): Հանցից կու հանէ սրտիս, որ հարկիմ ևս այլ մարդիկն (ՆՔԶ, 181): Զայսմ ամի չուրք լինց պակասեաց, որ բազում գիտազաց շաղացք խափանեցան (ԺԵԶԶԱ, 53):

Երբեմն ցուցական դերանվան հետ զուգարկում է մակրայական բառակապակցութիւն: Օրինակ՝ Մի հանց բանար քան զպին ի վեր (ԺԵԶԶԳ, 33):

Երբեմն ձևի իմաստի դրսևորմանն են ծառայում նաև այսպիսի, այցպիսի, այնպիսի ցուցականները, որոնք սովորաբար բայի լրացում լին դառնում:

Օրինակներ՝ Այսպիսի գրեցին և երգամբ հաւատարմացոյցին զիրեանց ննչոսթիւնն (ՄՈՒԺ, 101): Մեր պատշէն հայնց են այրել ու շանչել ու այսպիսի են գտել (ԲԶ, 75): Այնպիսի հանին զնա ի միջին բերդէն (ՊԿԳ, 536): Այսպիսի առնկով կ՛թող մէկ օր (ԷՀՄԳԱ, 99): Մինչ այնպիսի շարչաբնն, որ ինս հաստ վիզն բարակի (ՆՄԺԱՎ, 322):

Գերբայների գոյականական կիրառութիւններին զեպրում ցուցական դերանունները նրանց մտտ կարելի է մեկնարանել կամ իրրե բայի, կամ իրրե զրականի լրացում: Օրինակ՝ Այլ և ոչ աստէն ներջ այնպիսի խտացելոցն Արարարդանն Աստուած (ՄՈՒԺ, 378):

Վափի իմաստը ցուցական դերանուններով.— Այս իմաստի գրք-սերմանը ծառայում են այլապի, այլչափ, այնչափ, եոյնչափ, այս-հան, այլհան, այնհան, հայնչափ, հայնչափ, հանչափ զերանունները, որոնք հինմականում դառնում են նախադասութիւն ձևական անդամ:

Օրինակներ՝ Որ քովացուցել են և համրերել ծողացն հայնչափ, որ այս ի յայս եղաւ ու իրենք գիտեն զայս ու տան պացիուն տառչի Քրիստոսի (ՄԳԳ, 30): Նա իւր հանչափ մի ծառայէ զինք, որ զիր գինն ասենայ, նա իրաւունք է, ազատ է ի ծառայութենէ (ն. տ., 66): Այն-չափ աղաչում զԱստուած, որ հոգոյ աչքս բացի (ՅԳ, 365): Այնհան աչ-

խտանալ են ի ներքուստ և յարտարուստ մինչ որ զկափարէլ զէմն սասուցեալ են ի տեղայն (ՊԿԳ, 181): Այնհան պահեաց, որ անդէն մեռան (ն. տ., 574): Զի՞ այլհան ընդ երկրաւ մտանն (ՄԳԱ, ՍԶ): Զի՞նչ ընդ մեղանչմեք՝ որ այլհան զմեզ հալածես (ն. տ., ՂԱ): Այլոց այնչափ բարձր որչափ ընդ ևս ընտն զրել (ԿԵՏ, 176): Այնչափ ի դի-հաց գիւժ քաշէ, որ աղիղ ի ձեռք մնայր (ՆՄԺԱՎ, 324): Այնչափ ի յի-շապար հաչեաց, որտարէկ եղեալ նախանձու անկեալ ի վայր ստա-կեաց (ն. տ., 343): Հանչա՛նք շանցի շնա իր, որ իրմէն պատիկ մի ասի (ՀՀՄԲԲ, 410): Այնչափ այրուրեն ասմ, ինչ որ թո ծոցուդ տիրա-նամ (ՆՔԶ, 64): Հանչա՛մ գիրկուցդ անենէ՛. պաղ հազար, մինչ որ լուսանայ (ն. տ., 214): Մասս մանկազով կտրել ի, հէնչա՛նք կարացի գրել (ԺԵԶԶԶ, 359): Եւ այնչափ ծնծէ ի կոզուն և այլ տեղիքն, որ ողջ տեղ չի մնայ (ՆՄԺԱՎ, 162): Հանցկուն քոյումով կկներ, զինչ մանուկն կկներ ի գինուն (ՆՔԶ, 105):

Հարցական-հարցաբերական դերանունները բայի լրացում.— Մրան-ցից բայի լրացում են դառնում քանի (քանի՞), ո՞նց, է՞ր, ի՞նչ, զի՞նչ, ուսո՞ք, ի՞նչու՞, ու՞ր, որպէ՛ս, որչափ, որքան և այլն, որոնք այն հարա-բերութիւնք են կապակցովում, որի համար իրենք հարց են ծառայում (չափ, ձևի և այլն):

Օրինակներ՝ Որչափ երբայ՞ պակասի և թուլանայ (ՄՀԶՄ, 58): Թէ այն ծառն քանի արծենայ (ՄԳԳ, 77): Իմ սիրտ, ընդ քանի՞ ասմ, Հնա շարին իսկի մի զնալ (ՅԳ, 359): Զարարածս յոնչ թէ ո՞նց գոյացել (ն. տ., 433): Քանի տանցն զմեզ յաշխարհի (ն. տ., 533): Ո՞նց ելա-նեմ ես ի դուրս (ԳԱՏ, 265): Կամ է՞ր կորուսեր զու գիս (եԿ, 152): Ով զքեզ սիրէ ո՞նց մեռանի (ՀՐՏ, 135): Քանի զմտ այրեցիկ սիրտս արի-տես (ն. տ., 151): Զի՞նչ շրջիս ասա (ԷՀՄԳԱ, 84): Դու որպէ՛ս գիտա-ցիր զույն (ՆՄԺԱՎ, 203): Ուրպէ՛ս տեսես զաշխարհս (ն. տ., 331): Քանի կենամ ընդ ապով, քանի մէկ երեմ կրակով (ՆՔԶ, 150): Երեկ է՞ր չկար եկիր, որ շունչս ու հոգիս էր ի յիս. Այսօր ի՞նչ էլար՝ և եկիր, որ թողիր է՛մին զմորթիս (ն. տ., 168): Զի՞նչ շրջիս ասա (ԷՀՄԳԱ, 84): Դու հիմի է՞ր ես խաղիք (ՆՔԶ, 186): Քանի՞ կանչես վարդին (ԳԱՏ, 130): Նա ի հորն յի՞նչ երկելի (ԿԵՏ, 197): Ուրա՛ն քա-կեն կեկեցիք, Քանի՞ շինեն պիղծ մզկիթնի (ՀՀՄԲԲ, 168): Ի նորն ո՞նց պիտի հասունինք (ՆՄԺԱՎ, 244): Ո՞րպէ՛ս ելեմ ի յայտոյս (ՀՀՄԲԲ, 427): Այնչափ պարտականք բունն ոնց կու տանի (ՆՄԺԱՎ, 280): Տես ոնց զովցի զքեզ, վարպետ, լաւ ծողիկ զՄազմուսարանս (ԺԵԶԶԳ, 73): Դու է՞ր խմես զորն գինի (ՄՀԶ, 125): Տամ ընդ խրատ, որքան

ապրիս՝ չբողոքեալս (ՆՄԺԱՎ, 61): Ես զգիրս ի՞նչ զիտի (ն. տ., 132): Կիրթացի զարուսէն ի յատակ ծոգունս ո՞րպէս իշուցանէր կամ աղուսն զերկկամունքն ի ծանսս ո՞նց կախէր (ն. տ., 189): Ի՞նչ եւ Լեղեն ու զեղեն, երտի գոյնն զհացքն (ՆՔԶ, 243): Ծնել ես՝ ի յաշխարհս եկել: սուր խապար, թէ ոստի՞ կուգաս. եկել ես յօտար երկիր, մէկ ցուցու թէ ինչու՞ կու կենաս. Մենիս զու՞ ի ի հող մտնուս, մէկ սաս, թէ ու՞ր կու գնաս (ն. տ., 261): Քանի՞ ու Բանի՞ տանմ՝ մի կենար զու խամ լաթերով (ն. տ., 89): Ով մարդ, յի՞նչ բոլոս զգոսացեալ ծառերն եւ կտորնս զիտը եւ զմանդր (ՆՄԺԱՎ, 169):

VI. ԲԱՅԻ ԼՐԱՑՈՒՄԸ ԹՎԱԿԱՆՈՎ

Միջին հայերենում որոշ թվականներ կարող են դառնալ բայի լրացում (թեև առհասարակ հայերենում թվականը այս դերով հանդիս չի գալիս՝ անհշտե քացառութիւններով)։ Բայի հետ կապակցվում են քանակական և զատական որոշ թվականներ՝ անհշտարեան որևէ գոյականի, այսինքն թվականի հետ գրվելիք բառի զեղշումով կամ թե թվականի գոյականական կիրառությամբ։

Այսպես, հետևյալ օրինակներում քանակական թվականները գործածված են գոյականաբար։

Թէ մարդն ի զղշումն զայ՝ հինգ հարիւր կը բողում նորա (ՅԳ, 339): Մէկ մտնք հարիւր վաստակեաց (ՄՈՒԺ, 132): Կուգան ու կուտանք հազար շնմ առներ և քեզ շնմ ի տար (ՆՔԶ, 135):

Համարն էլ թվականի հետ գրվելիք բառն է զեղշված և քվա- կան+չալիի միավոր կառուցիքի պաշտոնը թվականը կատարում է միայնակ։ Սա վերաբերվում է ինչպես քանակական, այնպես էլ զատական թվականներին։

Օրինակներ՝ Հանուշ գինին կարմիր որակ, Սովա ըմպես չորս կամ հոգիս, Թէ յանկցուս վեց կամ եօթնեակ, Կենիս այլոց ծաղի ու կտակ (ԱՄՄՂ, 136): Տասնհինգ շատ է ապաշխարել, տաս ուսում և խմմ, հինգ ապաշխարեմ (էՀՄԳԱ, 97): Այն մարդն, որ եկուս խոսի, զմէկն քաղցր և զմէկն լեզի՝ ճրքայս է օժին եղր և զնորա անէծքն քնդուսի (ՅԳ, 509): Եւ թէ երկուրդ ամուսնեայ՝ իբր զերրորդ համարեալ է (ՄԳԳ, 92): Առաջի վանառնովն Ե. յ. գրամ մայրի- ցա... եկեղորդ վանառնովս այլ եւս չի յրամ վանառնցուս (ՆՄԺԱՎ, 272): Քեզի զերկ ու ծոց անմ, պեց հազար, մինչ որ լուսնայ (ՆՔԶ, 123): Վայ ասացելք հարիւր հազար, Սուղ հասաւ Հայոց խաւար (ՓԵՀԶԱ, 434): Մոցղ էլ մտնալ կամիմ, թէ հազար կանչես ֆրիսթ (ՆՔԶ, 199):

Գ Լ Ո Ւ Ե Չ Ա Ր Ր Ո Ր Գ

ՄԱԿԲԱՅԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՎԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Միջին հայերենում մականայն ստանում է տարբեր խոսքի մասերով արտահայտված լրացումներ, որոնց հարաբերությունը լրացաններին նկատմամբ երկու տեսակ է. Առաջին զիցրում գրոմ ունենք մականայն ցույց տված հատկանիշի համեմատության աստիճանի զբարձրանը ծառայող լրացումների հետ։

Այսպիսի լրացումներ ստանում են չափի և աստիճանի, ձևի, ժա- մանակի և նույնիսկ տեղի մականաները։ Գրանց լրացումները արտա- հայտվում են հետևյալ միջոցներով։

1. Չափի և աստիճանի մակբայներով, ինչպես՝ կարի, խիստ, անխի, առակ, յոյժ և այլն։

Օրինակներ՝ նա յոյժ մտնմաբար հոգայր վասն Վասակայ (ՍՕԳՆՍ, 169): Չիխի, որ վասն խոտաբոտութեան խիստ յառաջ երթայ (ՍԳԳ, 32): նա շտայ ստույանք, ու թէ տայ՝ նա խիստ էլիկ (ն. տ., 70): Թէ է՝ զազուր զայդ քո լեզուր, որ անխի շատ չի խոսիս (ՅԳ, 270): 2 հօրն ինձ համար պարտասուն, որ զիս այլթ խիստ անխեյս (ն. տ., 285): Բայց թէ խիստ շատ գայ՝ բռնէ որ հիտանքն շատ չի վատուծի (ԱՕԲ, 358): Յոյժ նմանակի կերպագրեայր են ամենեքեան (ՊԱԳ, 410): Կարի ճշդիս պահանջեն (ՊԱԳ, 155): Երայ յոյժ դառնագին (էՀՄԳԱ, 219): խիստ յառով կատարում զհրամանս քո (ՆՄԺԱՎ, 7): է խիստ աստիկ զէր (ն. տ.): Կարի շատ հեռացար լինէն (ն. տ., 102): Չքեզ կարի խիստ ուզէ (ն. տ., 135):

Երբեմն մականայն լրացում դառնում են չափի երկու մականայն Օրի- նակ՝ Սատանայ տրամացուս և կարի խիստ ի խոր խոցեցուս (ՆՄԺԱՎ, 183):

Այս զեկրում երբեմն իբար մոտ գրված երկու մականաներ կարող են գիտվել զուգարված համադաս անդամներ և ոչ լրացական հարա- բերությունում կապված բառեր։

Օրինակներ՝ Շառ անչափ ուակ (ԱՕՔ, 310); Ծարժի և շատ շուր
խմէ մարդն խիստ անչափ (ն. տ., 319); Յոյձ շուտափայլը ճնարով յար-
գարեաց յամենայն որպիսութիւն կողմանցն այնոցիկ (ՊԱԳ, 24); Ան-
կառ հակառակորթինն ի մէջ նպիսակագրանն և ժողովորոցն յոյձ ստափկ
(ն. տ., 371); Կարի յավտ անողորմ հարին (ն. տ., 157); Որ և բարձր
ժամանակօք կանխաւ յառաջ գալաւ սասցին (ԿՅՏ, 225):

2. Նախադրոյթամբ կառույցներով, որոնցից հիմնականը քան-
կայականն է Այս դեպքում լրացումը ցույց է տալիս մակրայի ար-
տահայտած հատկանիշի օտարմանի համեմատութիւնն երբ:

Օրինակներ՝ Իր նուպայն քան գտատունկուով պան այլ անիլի քաշէ
(ՄՀՀՄ, 84); Փան զիս այլ յառաջ էր այց թեզ գրած Հայրն տ՛ւտար
(ՅԳ, 376): Եւ թէ արին և թարսին քան զձեռնալվանն յեան գալ՝ զու-
շակէ որ խոցն ի վարի ազիբն է (ԱՕՔ, 76): Յամէն օր քան զգարեալուն
յառաջ գալաւ մտպոխստ սուր (ն. տ., 289): Գրեթէ քան զնազար մարզ
անիլ կար յառաջ և յետոյ մեծ հայրապետին (ՊԱԳ, 425): Յայնժամ
ստանաաւ ստունն բարձր մեծութիւն, Փան զնար թո առաւել թաղաու-
որթինն (ԱՔ, 274): Քուտակն յառաջ էրթալը քան զմայրն (ՆՄԺԱՎ, 23): Քո ընկերին կրկին տամ քան զգոյզ (ն. տ., 260): Ով խոսան ի
սիրուն անուռ, քանց իր օրն յառաջ մնանի (նՔԶԿ, 254): Շառ կար
քան զճեզ մանուկ, որ տեղէր գտեղէն ի գտաին (ն. տ., 258): Նա նա-
խալով կտես քան զամենայն զոյաւ արտուն (ՆՄԺԱՎ, 340): Արեւ ճեղն
որ դպտուղն ունի, քան զգառաւիկն ի ցած կու կենայ (Հն, 154):

3. Մակրայով և նախադրոյթամբ կառույցով, որոնք ժառանգում են
հատկանիշի յափի և համեմատութիւնն իրենքի զըստըմանը:

Օրինակներ՝ Եկին այլ ազգ ին, որ կար անաւել էին փառօք քան
զառաչիկուն (ԿԳՊԶ, 338): Սա բազմապատիկ անաւել քան զնոսա, երկս
և աշխատութիւնս կրեաց ի վերայ արտարին պրոց (ՊԱԳ, 396):

4. Կործիական հոլովանակով, որը ցույց է տալիս համեմատութիւն
աստիճանի:

Օրինակներ՝ Ամաւ միով յառաջ շահն առ ինքն էր կուշակ զՄով-
սէս վարդապետն (ՊԱԳ, 233): Երեւոյ շատրք զՊաղտատ ի վերայ
Տրքրիս գետոյ շուտ անապաղաւես հետ ի Բաբրիլին (ԿԳՊԶ, 74): Ինչ
երկն թ արտը յառաջ (ՄԱՊ, 39): Յորժամ կկի վանթը թ արտով
յառաջ մարնիս մարտին զվատաակն կերա (ԺԵԶԶԵ, 657):

5. Կործիականով և նախադրոյթամբ կառույցով: Օրինակներ՝ Տուր
զգարեալուն ստաւօտին՝ Յառաջ քան զնոպայն հիւզ պանով կամ վեց
պանով (ՄՀՀՄ, 95): Պօղոս վարդապետն փաբ մի ժամանակաւ վա-

ղագոյն կենայ էր քան զՄովսէս (ՊԱԳ, 291): Եօրն ամաւ նախ քան
զայս Շահի արմէն տիրեաց երկրին խաթայն (ն. տ., 162):

6. Հայցականով: Օրինակներ՝ Թպարին այն է, որ մկկ քանի օր
յառաջ սերկեկիլ շարապ խմես (ԱՕՔ, 66): Է օր յեան այս ջրիս փոխան
մատուշիկ և նոնօֆարի ձէթ և թպարակ մամ և թափոր զէտ մարնամ
արա (ն. տ., 283): Ամառսն նանապարն հնուս յիշէին զանուն թա-
գարին կունի (ՄԱՊ, 102):

7. Հայցականով և բացատրականով: Օրինակ՝ Թաղեցին զնա ի
զուան սարք: Կկեղեցոյ իւրոյ ի հրահսեան կողմն թաղաքին, իրրն
նեղեցկէց մի հեղի ի պարսպէն (ՄՈՒԺ, 227):

8. Հայցականով և նախադրոյթամբ կառույցով: Օրինակ՝ Երեւոյս
թաղաքն Անի ոչիւջ պակաս քան զառաչիկն (ՎԱՊՏ, 138):

9. Ածականով: Օրինակներ՝ Պատահէ համարեցար քան անաջ վան
թագարոցաց զրկ զիրատունս (ՍԳԳ, 16): Բուն յառաջ հրամայեալ է ս.
Մահակ (ն. տ., 28):

Օրբմն սծականը զանուն է մակրայի զոյականական հիմքի
որոշիչ: Օրինակ՝ Խոշ նարս է կունգնը շար շալկանց (նՔԶԿ, 111):

10. Յայցական դերանունով: Օրինակներ՝ Եթէ որ մշակ վարձն ու
ատանց ինձանց այնչափ շատ հայածեցնէ ի բան (ՍԳԳ, 21): Նա զթագոյ
ի զլիսայս առին՝ հանց շուտով, որ ես լիմացայ (նՔԶԿ, 287):

Որոշ մի մակրայնէր կարող էն ստանալ այնպիսի լրացումներ,
որոնք իրենց իրով սամեմատութիւնս աստիճանն չեն կարձում, այլ
նման են որակական սծականներ լրացումներին: Այսպես, զաղա մակ-
րայը կարող է ստանալ սամեմատական իմաստով լրացում բացա-
րականով: Օրինակներ՝ Կաղա ի զօրացն հրամայեաց զնա կենն (ՄՈՒԺ,
341): Ետրշանակի մակրայը կարող է ստանալ ստանականով լրացում:
Օրինակ՝ Ետրշանակի զօրացն անցանէր (ՄՈՒԺ, 390):

Ենդի, հնուս, յառաջ մակրայները ստանում են բացատրականով
լրացում:

Օրինակներ՝ վախճմ թէ մեռանիմ Ի Բն հեղի և անուս (ԳԱՏ,
156): Ի նոյն ժամանակաց ոչ հնուզոյնս ինչ կամեցաւ Բանէ...
սպանանել զԵմեմարէ (ՎԱՊՏ, 160): Ի նմանէ հնուզոյն չինէ զԲագա-
րան ստան կողց (ն. տ., 51): Այս բարի է, որ ի միմանց հնուս կենամք
(ՆՄԺԱՎ, 227): Յառաջ ի սոցանէ յիշենք զՄարիկն (ԳՔՔՄ, 34):

Ի քաշ մակրայը լրացում է ստանում հանգման բացատրականով:

Օրինակ՝ Չոմանս ըզմեն կապեցին, եւ շատք՝ մազէն ի Բաշ բերին (ՀՀՄԲԲ, 483):

Ի փախ մակբայը լրացում է ստանում խուսափման բացառականով: Օրինակ՝ Խիստ այլ մի կենար զու յիսնէ ի փախ (ՄՀԲ, 214):

Նման անականից կազմված նմանազէս մակբայը կարող է ստանայ անականին բնորոշ լրացում տրականով: Օրինակ՝ Կամ թէ խելօթս եւ զու Խիկար՝ նմանազէս Աղավմոնի (ԿԵՏ, 207):

Գ Լ ՈՒ Ն Հ Ի Ն Գ Ե Ր ՈՐ Դ

ԳԵՐԱՆՎԱԿԱՆ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Միջին հայերենում որոշ գերանուններ կարող են լրացումներ ստանալ: Լրացում կարող են ունենալ անորոշ գերանուններից ո՛վ, ո՛մն, մէկ, որոշյալ գերանուններից ամենայն, ընդ որում այդ բառերն ունեն գոյականի լրացական հատկություն, այն է՝ ստանում են որոշիչ: Ո՛մն, ո՛վ, ոչ ո՛վ, ամէն, որ, մէկ գերանունների որոշիչը կարող է արտահայտվել հետևյալ միջոցներով:

1. Գոյականի և հոլովով բառի բացառական հոլովով (մասնական բացառականով): Օրինակներ՝ Ո՛մանք չեկրացն՝ զնացեալ աղգեցին նմա ելանել անդի (ՊԱԿ, 265): Յարանց զորմաւաւց ոչ ո՛վ իմացաւ զայն (Ն. տ., 327): Եւ թէ երենայ, որ կա ո՛վ յեղբաց, որ շատ լինի աշխատել (ՄԳԿ, 43): Ո՛մանք ի զօրաց թագաւորին հոգարտացան և անկան ի փոռաց (ՆՄԺԱՎ, 1): Առտա պարզեօր խոտամամբ հաւանեցոյց զոմանս յիշխանացն (ՍՍՊՅ, 107): Աչ ո՛վ կարէ քազաւաւց Չեան արկանելի՛ մտնուլ ի սա (ՀՀՄԲԲ, 477): Քաշեց ամէն ուտեն նօրս (Ն. տ., 432): Մատնեմարեւուն զա՛րն յիշեմ (Ն. տ., 445):

2. Գոյականի ուղղական հոլովով: Օրինակներ՝ Եւ թէ ծառայ ո՛վ ի տաճկաց փախչի նա մի մատներ զինք (ՄԳԿ, 66): Մաղ ո՛վ որ քրիստոնէ գոշնայ և տանի անօրինաց ծախել, նա անհար է հին օրինաց՝ թէ տարի (Ն. տ., 68): Չկայ ամենեկին հրաման, որ եպիսկոպոս ո՛վ յալոց թէմ հանդէս կամ ձեռնադրութիւն այնէ քնաւ (Ն. տ., 24): Եւ վասն իչ ու անյիմաց ոմանց՝ հանեմ զհօգիս շուտով (ԿԵՏ, 169):

3. Հազվադեպ նաև տրականով: Օրինակ՝ նա արդար գատաստանաւ տայ զիրաբանչիւր զաւառս և զհայրենիս և զիշխանութիւնս ամենայն ումեք երբողացն առ նա (ԿԳՊԷ, 344):

4. Անականով: Օրինակներ՝ Շատ ո՛վ խարեցան աստէնս՝ անդ եզեն հրոյն վառելիք (ՅԴ, 348): Անդ օգնական զո՛վ չէր գտել (Ն. տ., 408): Շատ ո՛վ դիպին կնոջ շարին (Ն. տ., 549): Շատ ո՛վ հաւանեցաւ այս

կենցաղուս՝ առին դաղար (ԿՅՏ, 194): Երբ մեղաբանն ու իր բերանով սսէ դիր մեղանքն, նա ապաշխարութեամբ քանել տան (ՄԳԳ, 77): 'Կանն անգլա՝ անմխա ոմանց զքեզ է՝ր տանչես շատ ցնորով (ն. տ., 174): Բան յաղագս շար բնկերաց և պատրաստ կալ մուրեցուցիչ ոմանք որք հակառակին բարութեան (ն. տ., 199):

5. Գերանունով: Օրինակներ՝ Վանն վարդապետին Մխիթարայ՝ Թէ ուստի՝ էր, և կամ ո՛րպիսի ու (ԿԳՉ, 195): Հանապաղ գալլ ու բամբաստէ (նՄԺԱՎ, 152): Ոչ առ մի ու գնալ (ն. տ., 172): Մաքսաորաց և արբեցողաց և այլոց այսպիսեաց մի լիցի երդումն (ՄԳԳ, 297):

6. Ունի բովանակով: Օրինակ՝ Հեզեբորդ զամն ետես, զի նստեալ կալլր ի վերայ բորբոքեալ հետցի (նՄԺԱՎ, 285):

7. Նախադուրյամբ կառուցով: Օրինակ՝ Արեկ զայս ալեմս ի ժուռ, բեր ցցոր զեա քեզ մկկ մի ալլ (նՔԶԿ, 152):

8. Ամենայն որոշյալ գերանունը կարող է ստանալ որոշիչ ցուցական գերանվամբ: Օրինակ՝ Զայս ամենայն մտածելով՝ ոչ կարեմ ուրախանալ (նՄԺԱՎ, 289):

- ԱՐ—Առաքել Բաղդեցի, Երևան, 1971
ԱՐԼՄԶ—Ա. Մնացականյան, Հայ միջնադարյան հանելուկներ, Երևան, 1980
ԱՐՄՂ—Ա. Մարտիրոսյան, Մարտիրոս Ղրիմեցի, Երևան, 1953
ԱՆՄԶ—Ա. Սրապյան, Հայ միջնադարյան դրույթներ, Երևան, 1969
ԱՂԼ—Ամիրբեկովաթ Ամատրացի, Օգոստ բժշկութեան, Երևան, 1940
ԲԶ—Բաշկարան Արոյ և առնասարակ գրաստեղ, աշխատ. Բ. Չուգասյանի, Երևան, 1980
ԳԱՏ—Գ. Աբիսամարցի, Տաղեր, Երևան, 1963
ԳՏԲԳ—Գրգոր Տղա, Բանաստեղծություններ և պոեմներ, Երևան, 1972
ԿԲԲԿ—Կրկրորդ, Փնտրման բնութեան մարդոչ և նորին ցուցոց, Երևան, 1962
ԷՆՄԳ—Էնչը հայ միջնադարյան գեղարվեստական արվածքի, Երևան, 1950
ԺԵԶԶԱ—Ժեզարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, Երևան, 1955
ԺԵԶԶԱ—Ժեզարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, մասն Բ, Երևան, 1958
ԺԵԶԶԳ—Ժեզարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ, մասն Գ, Երևան, 1967
ԽԵ—Նախատոր Կեչուեցի, Երևան, 1958
ԿԳՊԷ—Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց, Քրիճիտ, 1909
ԿԵՏ—Կոստանդին Երզնկացի, Տաղեր, Երևան, 1962
ՀԵ—Հովհաննես Երզնկացի, ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչություն, Երևան, 1958
ՀՔՏ—Հովհաննես Քլկուրանցի, Տաղեր, Երևան, 1960
ՀՀՄԲԸ—Հայ հին և միջնադարյան բանաստեղծության քրեատմություն, Երևան, 1979
ՀՍՐ—Հովհաննիս Սեբաստացի, Բանաստեղծություններ, Երևան, 1964
ՄԱԳ—Մաղաքիայ Արեղայի Պատմութիւն վասն ազգին նկատուցոյ, ՍՊԲ, 1870
ՄԱՊԷ—Մխիթարայ Աբրիվանեցոյ Պատմութիւն Հայոց, Մոսկովա, 1861
ՄԳԱ—Առաքել Մխիթարայ Գոշի, Վենետիկ, 1854
ՄԳԳ—Մ. Գոշ, Գառառասանագիրք, Երևան, 1975
ՄԺ—Մանր ժամանակագրութիւններ, 2, Երևան, 1956
ՄԶՄ—Մխիթարայ բժշկագետի Հերացոյ Ջերմանց միջնադարյան, Վենետիկ, 1831
ՄԶԵ—Մարգարեաներ հայ բնարեւոյթի, հ. 1, Երևան, 1971
ՄՌԻԺ—Մ. Ռուշեյցի, Ժամանակագրութիւն, Վաղարշապատ, 1898
ՆՄԺԱՎ—Ն. Մառ, Ժողովածուք աստուկոց Վարդանայ, մաս Բ, 1894
ՆԵՐՁ—Ն. Շեքոյանի, Բանք շափտ, Վենետիկ, 1830
ՆՇՈՒ—Ն. Շեքոյանի, Ողբ եղևնոյ, Երևան, 1973
ՆՔԶԿ—Նազուգետ Քուզաի, Հայերեն կարգաւ, Երևան, 1957
ՊԱԳ—Պատմութիւն Առաքելայ վարդապետի Գովրիմեցոյ, Վաղարշապատ, 1896
ՊԱԼ—Պատմութիւն Արիստակիսի Լաստիվեցոյ, Երևան, 1963
ՍԳԳ—Պատաստանագիրք (Սմբատ իշխանի (Գուրգասարի), էջմիածին, 1918
ՍՍԳՅ—Սմբատայ Սպարապետի Պատմութիւն Յունաց, Մոսկովա, 1856
ՍՍՊՆՍ—Ստեփաննոս Օրբելեան, Պատմութիւն Եւրոպայի, Քրիճիտ, 1910
ՎԱՊՏ—Վարդան Արեւելցի, Պատմութիւն տիգրեական, Մոսկովա, 1861
ՅԳ—Յորիկ, Գիւսն, Նյու Յորք, 1952

ԲԱՎԱՆՄԱԿԱՌՅՈՒՆՆԵՐ

Եկելու խումբ	5
Գ Գ Ի Ե Ա Բ Կ Ը Թ Կ. ԳՆՏՈՒՄՆԵՐ ԲԱՌԱՎԱՊԱՎԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	8
I. Գոյականի լրացումներ գոյականով	8
1. Գոյականի նամակային լրացումները	8
2. Գոյականի լրացումները սեռական հոլովով	11
Ա. Հատկացուցիչ-համակցայլ հատկացումներ	12
Բ. Որոշիչ-որոշյալ հատկացումներ	17
3. Գոյականի լրացումները մյուս թեր հոլովներով	28
4. Գոյականի լրացումները նախդրով և նախդրովյալ կառույցներով	31
II. Գոյականի լրացումը անականով	33
III. Գոյականի լրացումը բովանակով	35
IV. Գոյականի լրացումները գերանուններով	41
V. Գոյականի լրացումները զերբայներով	53
VI. Գոյականի լրացումը մակբայով	57
Գ Լ Ո Ւ Ե Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ. ԱՄԱԿԱՆ ԲԱՌԱՎԱՊԱՎԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	60
I. Անականի լրացումներ գոյականով (և գերանուններով)	60
II. Անականի լրացումները նախդրով կառույցներով	66
III. Անականի լրացումները նախադրովյալ կառույցներով	68
IV. Անականի լրացումները մակբայով (և գերանվամբ)	69
V. Անականի լրացումը անականով	71
Անականի բառակապակցումները նախադրովյալ կառույցներով	72
առանց սարսղման	
Գ Լ Ո Ւ Ե Ե Ր Ր Ո Ր Գ. ԲԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱՎԱՊԱՎԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	74
I. Բայի լրացումները գոյականով	74
1. Բայի նախադրովյալը	74
2. Բայի լրացումները գոյականի թեր հոլովներով	87
Ա. Բայի լրացումները արական հոլովով	91
ա. Բայի լրացումները խնդրային արականով	94
բ. Բայի լրացումները պարագայական արականով	101
Բ. Բայի լրացումները հայցական հոլովով	105

ա. Բայի լրացումները խնդրային հայցականով	106
բ. Բայի լրացումները պարագայական հայցականով	112
Գ. Բայի լրացումները բացառական հոլովով	117
ա. Բայի լրացումները խնդրային բացառականով	117
բ. Բայի լրացումները պարագայական բացառականով	126
Դ. Բայի լրացումները գործիական հոլովով	129
ա. Բայի լրացումները խնդրային գործիականով	130
բ. Բայի լրացումները պարագայական գործիականով	131
Ե. Բայի լրացումները ներդրական հոլովով	137
3. Բայի լրացումները նախադրովյալ կառույցներով	137
Ա. Նախադրովյալ կառույցները խնդրային խմբակներով	146
Բ. Նախադրովյալ կառույցները պարագայական խմբակներով	151
4. Բայի լրացումները նախդրով կառույցներով	158
Ա. Բայի լրացումները առ նախդրով կառույցներով	165
Բ. Բայի լրացումները զ նախդրով կառույցներով	167
Գ. Բայի լրացումները քնն նախդրով կառույցներով	168
Դ. Բայի լրացումները լսող նախդրով կառույցներով	176
Ե. Բայի լրացումները ի նախդրով կառույցներով	176
Զ. Բայի լրացումները ղ նախդրով կառույցներով	185
Ը. Բայի լրացումները բազմադրյալ (առ ի, ընդ, ի) նախդրով կառույցներով	186
II. Բայի լրացումները մակբայներով	186
III. Բայի լրացումները անականով	193
IV. Բայի լրացումները զերբայներով	197
V. Բայի լրացումները գերանուններով	201
VI. Բայի լրացումը բովանակով	204
Գ Լ Ո Ւ Ե Զ Ո Ր Ր Ո Ր Գ. ՄԱԿԱՑԱԿԱՆ ԲԱՌԱՎԱՊԱՎԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	205
Գ Լ Ո Ւ Ե Զ Ի Ե Գ Ե Ր Ր Գ. ԳԻՐԱՎԱՆ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐ Ի ՄԱՍԻՆ	209
Համառոտագրություններ	211

ՎԱՂԱՐԵԱԿ ԱՐՁՈՒՄԱՆ ԲՈՅԱՆ
ՄԻՋԻՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հրատ. խմբագիր Լ. Ս. Սարաձյան
Եկարիչ Յու. Հ. Առախյան
Գեղ. խմբագիր Հ. Ն. Գործակալյան
Տեխ. խմբագիր Հ. Մ. Մանուչարյան
Սրբագրիչ Ա. Ա. Մուրադյան

ИБ № 947

Հանձնված է շարվածքի 26. 09 1983 թ.: Ստորագրված է տպագրության 2. 01. 1984 թ.:
ՎՅ 04512 Չափը 60×84¹/₁₆ թուղթ N 1: Տառատեսակ՝ «գրքի սովորական», բարձր
տպագրություն Պարբ. 12,55 մամ., տպագր. 13,5 մամուլ: Հրատ.-հաշվարկ. 10,0 մամուլ:
Տպարանակ 1000: Հրատ N 6035: Պատվեր N 965: Գինը 1 ա. 55 կոպ.:

ՀՄՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի պող. 24 գ
Издательство АН Арм. ССР, 375019, Ереван, пр. Маршала Баграмяна, 24 г.
ՀՄՍՀ ԳԱ հրատարակչության տպարան, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի պող. 24:
Типография Издательства АН Арм. ССР, 375019, Ереван,
пр. Маршала Баграмяна, 24.

ՆԱԽՏՎԱԾ ՎԻՊԱՍԵՆԵՐ

Էջ	առջ	Տպագած է	Պետք է լինի
83	Ն. 8	(Հե. 777)	(Հե. 177)
95	Վ. 1	(ՍՍԳՅ,	(ՍՍԳՅ, 40),
97	Ն. 11	ժամիկ կենս	Մտիկ զնեւ
120	Ն. 9	Ի զեզն	Ի զեզն
135	Ն. 3	Էտեր	Էտեր
139	Վ. 8	վաթիկուշ	վաթիկուշ
149	Վ. 8	յալազգույ	յալազգույ
179	Վ. 15	(Ժ. 514)	(ՅԴ. 514)